AUGUST STRINDBERG

Saloanele Gotice

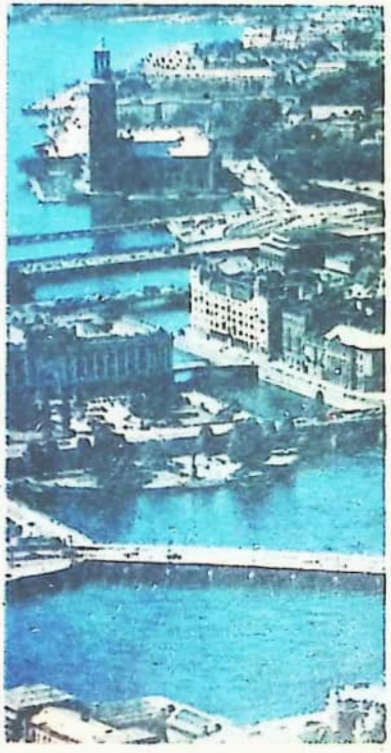

Editura Univers

cw

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*

August Strindberg
GÖTISKA RUMMEN
Hugo Gebers Förlag, Stockholm, 1904

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

August Strindberg

SALOANELE GOTICE

Traducere de CORNELIU PAPADOPOL'

București, 1987

Editura Univers

1

SALOANELE GOTICE

Lumina electrică se aprinse în Saloanele Gotice şi chelnerii continuară aranjarea unei mese.

Doi domni în frac intrară în acelaşi moment şi cercetară dintr-o privire aranjamentele ce se părea că intră în supravegherea lor.

— N-ai mai fost chiar de ieri pe-aici ! spuse unul dintre aranjori, arhitectul Borg, un nepot al doctorului Borg, zis Cel Groaznic.

— Nu, răspunse pictorul Sellén, n-am mai fost pe-aici de cinsprezece ani, de pe vremea cînd şedeam în Salonul Roşu [1] şi filozofam împreună cu Arvid Falk, Olle Montanus şi alţii. Ca arhitect, poţi să-mi trasezi vechiul nostru salon ?

Arhitectul, care fusese adesecri pe-aici, parcurse cu pasul un trapez pe covorul de pluş şi descrise vechiul decor.

— Păi, eu aşa zic, fu de părere Sellén : vremurile se schimbă dar noi rămînem aceiaşi... Făcu un gest spre tîmplele încărunţite şi continuă :

— Arvid Falk, da... s-a prăbuşit, după cum era de aşteptat ; mai trăieşte ?

— Da, trăieşte ucis, aşa cum de curînd l-au ucis şi pe Syrach, fiul lui Rembrandt, cel mai bun dintre noi, înaintaşul, care a fost scos de pe linie.

— Şi ne vom petrece seara cu criminalii ăştia ?

— Păi să vezi, festivitatea este organizată în cinstea norvegianului şi n-au putut fi excluşi vechii lui prieteni de la Paris şi Roma.

— Nu, bineînţeles ; dar dacă vine aici şi unchiul Borg s-ar putea să iasă harababură.

— Cel mai rău este că Lage Lang, norvegianul nostru, crede că va fi o festivitate de împăcare. Crezi într-o împăcare ?

— Nu, răspunse hotărît Sellén. Am încercat dar nu merge. Lundell, de exemplu, a apelat la academie să deschidă porţile fortăreţei pe dinăuntru, să reformeze şi să aducă pace ; dar după aceea a fost primit şi acum pictează ca şi profesorii. Nu, să nu-i crezi ! Ei spun : vino la noi, fii ca noi ; vino, vei primi ordinul Vasa, de vreme ce şi noi sîntem comandori ; vino şi lasă-te în seama noastră, atunci noi vom fi deasupra ta !... Nu, mulţumesc ! Mai bine afară, vagabond, jos, în stradă ! Îţi mai aduci aminte de cîntecul lui Lasse din taverna de la Paris ?

— Ei, Paris ! Şi-acum sîntem iar acasă ! Cum ţi se pare?

— Insipid ! Total respingător ! Atmosfera e stătută şi sfîrşitul veacului soseşte : se aşteaptă ceva nou ! Dar ce ?

— Om vedea !

O mişcare la uşă dădu de înţeles că oaspeţii începuseră să sosească.

Intră profesorul pictor Lundell, gras, proaspăt ras, înmănuşat. Purta ordinul Vasa la frac.

— Scoate porcăria aia, spuse Kurt Borg arătînd spre stea.

— Nu, las-o aşa ! protestă Lundell cu blîndeţe, învăţat cu glumele.

— Da, dar este jignitor pentru Lang, oaspetele nostru de onoare, care, deşi mai merituos decît tine, n-are nici o stea. Chelnerul ar putea să ne ia, atît pe el, cît şi pe noi ceilalţi, drept nişte condamnaţi, înţelegi ?

— Nu !

O nouă mişcare la uşă ; consulul Isak Levi, odinioară membru al Salonului Roşu, intră şi dădu mîna cu Sellén, Lundell şi Borg.

Apoi oaspeţii sosiră în grupuri. Intră un grup de academişti, ca un nor ce-şi aruncă umbra peste o pajişte.

Tunînd şi fulgerînd sosi doctorul Borg, Cel Groaznic, juvenilul unchi al arhitectului. Aruncă priviri bătăioase în jur şi salută înjurînd în stînga şi în dreapta.

Apoi sosiră doamne şi domni, dar se observa o anumită deosebire, deoarece academiştii nu aveau nevestele cu ei. Societatea nu era *comme il faut* pentru ele şi se ştia că aici se vorbeşte într-o limbă care aminteşte de suedeza curată. Pe lîngă asta, după dreptul imperial nu era îngăduită sărbătorirea în societate a unui norvegian iar doamnele artiştilor aveau maniere indecente. Se spunea chiar că artiştii îşi aduc cu ei „prietenele" şi întrucît acestea nu se puteau deosebi de celelalte, era lesne să se creeze confuzii.

În sfîrşit, intră un bărbat proeminent, cu un cap mai înalt decît ceilalţi. Era Lage Lang, renumitul pictor al timpurilor noi. Sociabil, bogat, ospitalier, se afla în afara clicilor suedeze şi de aceea se mişca nevătămat printre focurile de care n-avea habar. Îl sărbătoreau pe prieten şi pe artist, dar mai voiau să facă şi o mică demonstraţie pentru norvegian ; voiau să arate că naţiunea nu împărtăşeşte opiniile guvernului care trata Norvegia ca pe o provincie ocupată şi doreau, pe cît le stătea în putere, să înăbuşe ura aţîţată de sus faţă de poporul frate, al cărui bine nu era luat în seamă cînd ţara era guvernată prin telefon de la Stockholm, aşa cum o fermă lăturalnică poate fi condusă de către un administrator comod.

De aceea oaspetele de onoare fu condus imediat pe balconul care se deschidea spre marea sală de muzică, plină de lume. Cînd apăru, numărul din program fu întrerupt şi se cîntă imnul naţional norvegian : „Da, noi iubim".

Profesorii formaseră un grup închis care rămăsese în salon, deoarece aveau sentimentul că se întîmplă ceva interzis, la care nu trebuiau să ia parte.

Apoi oaspetele fu condus la masă... Era un supeu de cabaret franţuzesc. În faţa fiecărui oaspete se găseau şase stridii şi o sticlă destupată de vin alb, fără etichetă, întocmai ca la Laurent din Grez şi cu asta tonul era dat, amintirile se trezeau precum şi atmosfera anilor optzeci, cu toate că acum se aflau în dubioşii ani nouăzeci.

Mai era nevoie doar de un *nomen proprium* pentru a face să se aprindă amintirile.

— Barbizon ! Marlotte, Montigny, Nemours ! O ! Sau: Manet, Monnet, Lepage ! O !

Nu se ţineau încă discursuri dar toţi vorbeau în acelaşi timp ; pacea şi bucuria, buna înţelegere şi veselia domneau netulburate.

În timpul desertului buna dispoziţie ajunse la extaz. Portocalele erau aruncate peste masă, şervetele fluturau în aer, fumul de tutun se înălţa în vîrtejuri şi chibriturile zburau în sus asemenea rachetelor ; o chitară apăru ca prin farmec ; se cîntară în cor cîntece de vitejie. Acesta era semnalul pentru părăsirea convenienţelor; profesorii se lăsară antrenaţi şi întineriră ; îşi smulseră stelele ordinelor şi le oferiră în palmele deschise ; pe spatele lui Sellén atîrna ordinul Vasa iar un chelner purta crucea legiunii de onoare la epolet.

In sfîrşit, se bătu în masă. Doctorul Borg spuse :

— Am băut în sănătatea prietenului Lage Lang şi a artistului, acum vreau să beau pentru norvegian [2] ; nu trebuie să credeţi că îmi plac norvegienii, cu lăudăroşenia lor ţărănească şi gesturile lor largi ; eu însumi sînt însurat cu o norvegiancă, după cum ştiţi, şi ăsta-i un neam al dracului ; dar iubesc dreptatea ; nu vreau să văd umilită o naţiune încăpăţînată prin aceea că trebuie să şi-l împrumute pe regele nostru şase săptămîni pe an şi nu doresc nici o intimitate cu un neam străin care se dezvoltă altfel decît noi ; nu vreau să-i văd pe norvegieni amestecîndu-se în treburile noastre în parlamentul suedez şi spunînd la toate nu, la fel ca polonezii şi alsacienii în parlamentul german ; vreau pace cu vecinii şi la această pace, ca şi într-o căsnicie nefericită, se poate ajunge numai prin despărţire. Nu mă speriaţi deloc cu ruşii, pentru că norvegienii liberi şi suedezii liberi sînt puternici printr-o alianţă liber consimţită, dar slabi printr-o uniune dinastică ce nu este uniune ; *de facto* Norvegia este o provincie a coroanei, la fel ca şi Boemia faţă de Austria şi ca atare mai periculoasă decît un stat federativ ; politica guvernului suedez este demagogică şi datează din timpul sfintei alianţe, de vreme ce drepturile poporului şi echitatea sînt înlăturate ; s-a încercat aţîţarea urii între po-

poare frăţeşti, dar vai celor ce rîvnesc la o astfel de dezbinare pentru a putea stăpîni ! Vai lor !... Noi, cei ce am muncit pentru unire şi împăcare sîntem numiţi trădători de patrie ! Celui ce ne-a numit aşa eu îi spun javră ! Acesta este cuvîntul !... Lage Lang, primeşte urările mele pentru o Norvegie liberă, fără de care nu poate exista o Suedie liberă şi împăcată !

— Norvegia liberă ! Lage Lang !

Profesorul Lundell ceru cuvîntul, dar cînd începu cu ruşii, pacea de la Kiel şi negocierile, conversaţiile se înteţiră într-atît încît fu acoperit şi pînă la urmă societatea îl întrerupse cu : „Trăiască Norvegia !"

După răspunsul lui Lage oaspeţii se ridicară de la masă şi cu totul spontan începu un carnaval.

Totuşi se mai separau mici grupuri ca să stea de vorbă iar consulul Levi, Sellén şi Kurt Borg se aşezaseră afară, pe balcon.

— Aşadar, astă seară consensul este general ! spuse Levi. Credeţi că o să dureze ?

— Nu, răspunse Sellén, este doar un armistiţiu.

— Ei şi ce rău v-au făcut profesorii ?

— Asta nu puteţi aprecia voi, cei din afară. Ei formează opinia publică, ne împiedică, ne sufocă ; de altfel sîntem ca două neamuri duşmane şi cred că lupta trebuie să existe, altminteri toţi ar picta la fel şi din asta ar ieşi artă chinezească, încremenită, spoită cu peria peste un model decupat. De altfel : lupta dezvoltă forţele şi ţine spiritele treze.

— Da, desigur, admise Isak Levi, dar după sfîrşitul conflictului se încheie pace.

— Da, numai dacă condiţiile sînt acceptabile ! răspunse Kurt Borg, dar nu sînt. Ele cer supunere şi asta nu se poate accepta ; ei ne cer numai sufletul şi spiritul... şi totul ! Noi, cei ce avem aceleaşi năzuinţe, nu formăm o tabără dar ne simţim uniţi, sîntem ca o familie, ca recolta aceluiaşi an, iar ceilalţi sînt... nu ştiu ce sînt ; mie îmi par nişte demoni, pe care îi urăsc, ca tot ce este hotărît rău ; cînd zeii îmbătrînesc prea mult se prefac în demoni şi oamenii ăştia se cred urmaşi ai zeilor, pentru că există din mila lui Dumnezeu, gîndesc şi vorbesc despre mila lui

Dumnezeu şi cînd comit nedreptăţi se referă la mila lui Dumnezeu. Eu nu-i înţeleg şi ei nu ne înţeleg.

— Ştii, sînt un fel de frîne care trebuie să regleze viteza, interveni Levi.

— Da, mulţumesc, dar atunci mai bine să fiu locomotivă. este mai util şi mai onorabil.

Lundell intră pe balcon împreună cu nevasta unui artist academist care se rătăcise în societatea asta îngrozitoare.

Jos, pe estradă, un cîntăreţ italian tocmai prezenta un număr briant, care electriza ; şi lăsîndu-se purtată de beţia serbării doamna îi aruncă un trandafir. Dar distanţa era prea mare ; floarea coborî ca un meteorit şi rămase agăţată de vesta unui domn de la o masă de marmoră.

Oaspetele singuratic tocmai îşi răsucea o ţigară cînd trandafirul îi căzu la piept ; se întrerupse, luă trandafirul în mînă şi se uită în sus spre galerie.

— Iată-l pe Syrach ! strigă Sellén şi toţi cei din balcon îl salutară din cap pe solitarul care purta un fes roşu şi era îmbrăcat cam bizar.

Syrach însă nu păru să recunoască pe nici unul din vechii prieteni, îşi puse trandafirul la butonieră şi continuă să-şi răsucească ţigara.

— Nu ne recunoaşte ! exclamă Sellén. Să cobor şi să-l aduc ?

— Atunci eu îmi văd de drum, spuse doamna scurt, şi-mi pare rău de trandafirul meu care a ajuns pe o haină atît de murdară.

— Da, pleacă, Augusta, o întrerupse doctorul Borg care intrase ; dealtfel nimeni nu te-a rugat să vii aici.

— Ascultă, Borg ! interveni Lundell...

— Tacă-ţi fleanca, îi tăie vorba doctorul, cel ce şade acolo jos, stins, ar fi trebuit să fie astă seară primul aici, sus, dacă tu şi alţii ca tine nu i-aţi fi amestecat otravă în pahar ; iar tu nu meriţi nici măcar să te scuipe în faţă ; pentru că i-ai răpit onoarea, pîinea şi demnitatea, ştii tu cînd !

Apoi adresîndu-se lui Sellén :

— Lasă-l pe Syrach în lumea lui de vis ; acolo o duce mai bine decît ne închipuim şi de altfel nici nu ne recunoaşte !

Veni şi Lage Lang ; cînd îl văzu pe vechiul lui prieten îşi ieşi din fire şi vru să strige ura şi trăiască pentru „cel mai mare pictor al nostru" ; dar din fericire fu oprit, pe de o parte pentru că ar fi fost chemată poliţia iar pe de alta pentru că în salon nu era nimeni care să-l ştie ca pictor ci ca om slab de minte şi decăzut, care atrăgea atenţia pe stradă prin fesul roşu şi gesturile ciudate.

Îl lăsară pe Syrach la locul lui ; el îşi ridicase privirile deasupra mulţimii ca şi cum n-ar fi văzut-o şi ar fi trăit, privind spre înălţimi îndepărtate, printre imaginile lui de vis, pe care nu le putea arăta celorlalţi.

Curînd, în Saloanele Gotice se răspîndi indispoziţia şi se apropie furtuna. Dar înainte de a izbucni, profesorii dispărură.

Norul întîrzie ; bucuria de a putea trîmbiţa victoria fusese tulburată de amintirea celor morţi şi răniţi ; Syrach nu era singurul căzut.

În sfîrşit muzica din salon amuţi ; sosise miezul nopţii şi sala mare rămăsese pustie, învăluită într-un nor albastru de fum de tutun. Pe măsuţa de marmoră la care şezuse Syrach se vedea o pată sîngerie. Era trandafirul în care pînă la urmă omul hipersensibil dibuise duşmanul şi de aceea îl abandonase.

Sosi momentul plecării şi oaspetele fu condus jos. Pe stradă aştepta un echipaj strălucitor cu un vînător lîngă birjar. Vînătorul avea pene la pălărie şi pumnal la cingătoare.

— Cine este atît de distins ca să umble cu caleaşca de sticlă ? întrebă Sellén.

Vînătorul se postă lîngă portieră, întîmpinîndu-l pe marele Lang.

— Păi, eu sînt ăla ! spuse Lage ; locuiesc la vărul meu, în clădirea legaţiei norvegiene ; sînteţi invitaţi acolo poimîine la prînz, toată banda.

Vechea boemă strigă ura ; şi la un semnal al norvegianului trăsura fu supraaglomerată şi porni spre Blasieholm. Doctorul Borg îi luase vînătorului tricornul şi pumnalul şi voia neapărat să „comande manevra", cum spunea el, adică să ia hăţurile în mînă şi să meargă spre Grădina Cavalerilor.

— Ia seama ! strigă Isak Levi.

— Nu vreau să ajung consilier medical, răspunse Borg. Şi pentru că se credea pe iahtul lui cu pînze, strigă :

— Şotele ! Volta-n vînt ! Toată viteza !

Cupeul intră huruind în curtea legaţiei.

Borg ceru să se aducă băutură în curte dar deşi norvegianul găsi că-i o idee bună, ceilalţi refuzară şi în sfîrşit, după asta îşi luară bun rămas.

Apoi începu hoinăreala nocturnă, obişnuită după o petrecere, cînd vrei să spui tot ce a rămas nespus înăuntru.

Deci grupul iniţial : doctorul Borg, Kurt Borg, Isak Levi şi Sellén, o porni pe chei aruncînd o privire spre palat, ca de obicei.

— Uite şi palatul ! spuse Kurt, arhitectul ; arată destul de bine.

— Deocamdată, bineînţeles, replică doctorul ; dar cînd clădirea de granit a parlamentului se va ridica pe Helgeandsholm, atunci cărămida de colo va fi strivită.

— De ce nu ? Doar ăsta e spiritul vremii, interveni Levi. Guvernul îşi are reşedinţa în parlament, dar de ce, nimeni nu ştie ; constituţia spune că regele îşi poate alege consilierii dar acum îi alege Karl Ivarsson.

— Ce, ai înnebunit ?

— Nu ; Karl Ivarsson stabileşte alegerile comitetelor şi hotărăşte astfel cînd trebuie să demisioneze miniştrii. Deci el este regentul.

— Ascultaţi, aici va fi opera nouă, îi întrerupse Sellén, care nu putea suferi politica.

— Da, se va construi o operă ; parlamentul ce are de spus despre asta ?

— Nu vrea să fie o operă a majorităţii, ci o operă comunală bazată pe crîngul de lauri şi pe parter.

Trecură mai departe, peste podul de nord, prin Myntgattan, spre piaţă.

— Casa Cavalerilor mai este încă ! spuse Sellén.

— Da, şi am participat la închiderea ei, intră în vorbă doctorul Borg. Gîndiţi-vă la marii noştri oameni de la ultimul plen ! Cel mai mare dintre cei mari ; ce sfîrşit ! L-a lovit pe Falk, după ce l-a spionat.

— Iată şi biserica Riddarholm, cu Carol al XII-lea şi toţi ceilalţi !

— Te gîndeşti la Gustav Adolf, chiar dacă nu îndrăzneşti să spui.

— Apropo de Gustav Adolf : ştiţi că micul cavou de colo este denumit Vasaborg şi că în el este înmormîntat fiul lui şi al Margaretei Cabeljou ?

— Da, bineînţeles, asta este lipsă de gust ; dar piatra funerară a bătrînului conte Cabeljou, din biserică, aţi văzut-o ? Eu n-am văzut-o, dar este menţionată într-o descriere a bisericii. Tot aşa sînt onorate şi marile noastre amintiri ? Aceşti Cabeljous ar putea fi foarte bine daţi uitării !

— Zilele astea am citit cît de grosolan s-a procedat la Saint Denis cînd au fost deschise şi golite toate mormintele regale, povesti doctorul. Acolo s-ar fi putut face o mulţime de studii fiziologice interesante. Ludovic al XV-lea, de exemplu, nu mai era decît un preparat negru de gudron, putred şi puturos...

— Ştiţi ceva ? Pentru că tot sîntem lîngă biserici, n-aţi vrea să vedeţi biserica mea ? spuse arhitectul Borg. Bineînţeles că n-am construit-o eu, dar am restaurat-o; am cheile în buzunar şi Isak poate să cînte la orgă, dacă vrea.

Asta era în stilul doctorului şi deci făcură cale întoarsă ca să vadă „biserica lui Kurt", cum îi spuneau ei.

Cînd cei patru păşiră în templul cufundat în semiîntuneric, luminat slab numai sus în bolţi de felinarele de pe stradă, fură copleşiţi fără să vrea de mărimea clădirii şi de liniile frumoase ale bolţilor ; îşi scoaseră pălăriile şi se apropiară de altar în tăcere.

— Sînt douăzeci de ani de cînd n-am mai fost pe-aici, începu doctorul, şi nu mă mai descurc. Ce-ai făcut cu tabloul de altar ?

— L-am desfiinţat, răspunse Kurt. În locul lui avem acum tabernacolul, masa pentru azimă şi sfeşnicul cu şapte braţe.

— Asta este Vechiul Testament, spuse Isak.

— Deci le adunăm iar pe toate la un loc, răspunse Kurt Borg.

— Şi aici ? Asta ce-i ?

— Capela pentru botez sau baptisteriul.

— Şi pe pereţi ai pictat sfinţi...

— Daa, ăsta este stilul catedralei...?

— Şi ai coborît amvonul !

— Pentru că prea sfînt este altarul principal.

— La naiba ! Ce, eşti catolic ?

— Nici urmă, dar catedrala este catolică ; protestantismul nu a inventat nici un stil bisericesc, pentru că îi lipseşte conţinutul pozitiv.

— În orice caz este nostim să vezi cum restauraţi voi catedralele ; le redaţi frumuseţea iniţială, aşa cum era înainte de devastările reformei. Luaţi seama să nu dezgropaţi catolicismul !

— Da, aici se joacă un pic cu catolicismul, întocmai ca pe vremea lui Atterbom *. Pastorul însuşi, mare jucător de pocher de altfel, a fost mult timp suspectat că ar fi cripto-catolic şi că împreună cu o clică de popi ar fi plănuit să modifice cultul şi să-i adauge ceva mai multă frumuseţe... De altminteri asta a început în anii şaptezeci cu descoperirea vechilor noastre missale şi breviere, găsite în colegii ca ambalaje pentru acte, restaurate şi publicate rînd pe rînd. Astfel, de exemplu, au ieşit la iveală secvenţe despre patronul protector al Suediei, Eric Cel Sfînt. Capelmaistrul Norman a pus pe muzică „Rosa rorans" al Brigitei ; lui Wirsén fumul de tămîie i s-a urcat la cap în catedrala din Siena, iar profesorul Byström a lucrat la restaurarea muzicii bisericeşti pe vechea ei bază; muzeul Sten a achizionat vechile chivoturi ; mînăstirea Vadstena a fost reconstruită iar Brigita mai că a devenit o sfîntă luterană ; catedrala din Uppsala a fost renovată şi pictată iar arhiepiscopul s-a dus la Roma şi i-a strîns mîna papei, care i-a deschis ereticului biblioteca Vaticanului... Ei, ce este periculos în asta ? Reprezintă doar împăcarea dintre mamă şi fiu — şi totuşi este frumos cînd rubedeniile se înţeleg între ele, mai ales că amîndouă sînt creştine şi între ele nu stă decît lucrătura vremelnică a dogmelor.

— Păi, spuse doctorul, pe mine prea puţin mă interesează, doar sînt păgîn ; bunicul din partea mamei cred

* Atterbom, Pierre Daniel (1790—1855), poet suedez. Înfiinţează societatea *Aurora* şi revista „Fosfor".

că a fost negru şi eu nu aparţin de tîrla asta ; nu mi-e duşmană dar mi-e străină.

— Ţie poate ; dar luteranii strigă-n cor cu protopopu-n frunte ; discipolii doctrinei împăcării ţipă dacă aud vorbindu-se de o conciliere a crezurilor. Vase şubrede, care crapă numai cînd văd vinul nou !

— E adevărat că Falk a trecut la catolicism ?

— Minciună ! Dar luteranii au intrat într-o astfel de panică încît au început să vadă peste tot numai catolici, ba chiar şi iezuiţi, deşi eu n-am întîlnit încă nici unul. Ordinul iezuiţilor a fost desfiinţat de mai mulţi papi şi acum sînt văzuţi întocmai cum îi „vedeau" odinioară iezuiţii pe francmasoni. Şi mie-mi zic iezuit ! ! ! Mie ! ! !

— Mi se pare că şi cu bisericile e la fel ca şi cu sinagogile, interveni acum Isak.

— Ce-i cu sinagogile ? întrebă doctorul.

— Păi, sînt ca nişte cochilii de melc din care animalul a ieşit şi a murit. Sînt doar nişte învelişuri goale în care parcă ţiuie foarte încet amintirea unei vieţi clocotitoare.

— Ai dreptate, Levi ; dar ce noi tobe mari se aud acum în lume ?

— Vrei să spui armata salvării ? interveni Kurt. Sînt creştini internaţionali, sincretişti, ce-şi deschid templele tuturor celor care-l recunosc pe Cristos. N-au nici teologie, nici catehism, nici norme bine stabilite, nu fac nici o deosebire între catolici şi protestanţi ; este un creştinism viu, întru credinţă şi fapte bune. Acest mic „şi" este o trăsură de unire între cele două biserici dezbinate care ori luptă pentru credinţă, ori pentru faptă.

— Tu ce eşti în definitiv ? întrebă Sellén.

— Nu ştiu !... Un liber-gînditor creştin, poate ; creştin, pentru că m-am născut într-o familie creştină, liber-gînditor pentru că nu mă pot ataşa nici unei comunităţi bisericeşti recunoscute.

— Eşti creştin ?

— Da, tot atît de mult cît e şi Isak evreu sau unchiul Borg păgîn ; tot atît de mult, sau tot atît de puţin.

— Acum vreau muzică, îl întrerupse doctorul. Isak să cînte Bach şi eu o să calc foalele.

Din fericire galeria orgii era închisă şi Kurt n-avea cheile. Asta îl supără pe doctor, care recăzuse în dispoziţia festivă din zilele Salonului Roşu, şi în dorinţa lui de a face o demonstraţie extraordinară de forţă, ceru cheile turnului vrînd să urce şi să tragă clopotul cel mare. După ce îi eşuă şi acest plan, ieşiră afară şi se despărţiră într-o staţie de trăsuri.

2

REVOLUŢIA DE PALAT

Redactorul Gustav Borg, fratele mai mare al doctorului, îşi fuma trabucul de dimineaţă la birou şi se uita în cutia de scrisori. Cutia de scrisori este un lucru minunat; adică este corespondenţa adunată într-o cutie de tablă încuiată, a cărei cheie o ţine redactorul. Cutiuţa conţine secretele redacţiei : răspunsuri, comunicări, solicitări, scrisori anonime, cărţi poştale ordinare ; această cutie a fost introdusă tocmai ca urmare a cărţilor poştale deschise care erau citite de curier şi de alţi subalterni, ceea ce le inspira dispreţ faţă de redactor şi de gazetă şi o superioritate întemeiată pe familiaritate.

Redactorului şef îi trebuise mult pînă să reuşească să nu se mai înfurie de fiecare dată cînd deschidea cutia. O baie de sudoare tot îl costa, firește, dar în cele din urmă cîştigase o astfel de tehnică în arta deschiderii scrisorilor încît vedea imediat după scris, semnătură şi altele asemenea, dacă trebuia să citească hîrtia sau s-o arunce la coş.

Totuşi, astăzi treaba mergea mai încet, căci pentru prima oară de la înfiinţarea gazetei primea cărţi poştale cu laude şi mulţumiri de la capi de familie şi susţinători ai statului conservatori, pentru că în numărul de ieri ridicase armele împotriva socialismului.

Gustav Borg se născuse cam pe la mijlocul veacului şi pînă în 1890 trăise cu idealurile liberale ale anilor patruzeci şi anume : monarhie constituţională (sau mai bine republică), libertate religioasă, sufragiu universal, emanciparea femeilor, şcoli primare etc. Asistase la schimba-

rea reprezentării în 1866[3] și crezuse în venirea imperiului de o mie de ani. Dar acesta nu venise. Ceea ce crezuse că se poate calcula, se dovedise calcul greșit. Noile alegeri din 1867 duseseră la următorul rezultat bizar : nobilii, care înainte constituiau un sfert din reprezentanți, *cîștigaseră* și acum formau o treime, deși Casa Cavalerilor [4] se prăbușise. Clerul se redusese de la un sfert la a treizecea parte. Preoțimea suedeză își pierduse deci puterea laică. Numărul reprezentanților burgheziei scăzuse de la un sfert la o șesime iar țărănimea se menținea la un sfert, dar prin sistemul bicameral mai cîștigase totuși ceva putere.

Casa Cavalerilor [4] se prăbușise, firește, dar majoritatea primei camere era formată din funcționari și pe lîngă aceștia din latifundiari, în majoritate nobili.

În linii mari era deci un parlament ca în Roma antică, cu patricieni și plebei. La o privire mai atentă se constata desigur că plebeii au preponderență și asta trebuia să-l bucure pe orice liberal ; dar examinat și mai îndeaproape reieșea că plebeii sînt conservatori.

În această babilonie Gustav Borg își pierduse capul. Reprezentările lui cam abstracte asupra politicii îl conduseseră la convingerea că parlamentul se ocupa cu teoria dreptului, deși avea sarcina de a se îngriji de necesitățile actuale ale cetățenilor. Luptînd pentru drepturile majorității își prinsese gîtul în propriu-i laț și acum vedea ce înseamnă cîrmuirea majorității alese de popor. Suedia de atunci era o țară agrară, de aceea agricultorii aveau majoritatea. Era logic ; și acum le venea rîndul țăranilor ; plîngerile lor mai vechi erau ascultate, vechile nedreptăți erau înlăturate. Pînă aici mai mergea. Dar cînd aceeași majoritate voia să emită legi în probleme culturale, să stabilească cum trebuie să gîndească națiunea, cum trebuie educat tineretul, cînd intenționa să-i bage la închisoare pe cei ce lucrau pentru viitor, atunci el trebuia să intervină și să scoată sabia împotriva plebeilor săi. Dar astfel ajunsese să lupte cu sine însuși și începuse să șovăie. Diversitatea factorilor complica socotelile ; căci văzînd cum puterea regală era slăbită de această nouă formă de stat, nu putea să nu-i sprijine pe plebei, în ciuda zgîrceniei, intoleranței și indolenței lor. Erau momente cînd

vedea revenind timpul libertății. Parlamentul îi dobora pe consilierii regali, țăranii formau comisii înainte de începerea alegerilor din cameră ; adesea erau prezentate moțiuni pentru retragerea apanajelor regale și se discuta lista civilă a prinților.

— Acum nu mai sîntem departe de parafă ! spusese redactorul într-un moment de clarviziune.

Toate noțiunile politice mai vechi erau anulate și la spălatul rufelor pînza de sac se întîlnea cu pînza fină ; și era aproape imposibil să deosebești ce-i alb de ce-i negru, ce-i al meu de ce-i al tău. Te aflai în fața marelui paradox: plebeii conservatori au răsturnat totuși puterea regală ; și această triplă contradicție acționa ca un țipar electric: nu-l puteai lua în mînă, în parte pentru că era lunecos ca orice țipar, în parte pentru că era încărcat cu electricitate. Dacă-l atingeai erai șocat iar el se zbătea în toate direcțiile, la stînga și la dreapta, în sus și în jos.

Dar noul venea și dădea prilej oamenilor să vorbească despre altceva decît despre țărani. Asta era așa numita problemă socială ; temeliile societății erau cercetate și găsite șubrede din cauza vîrstei și igrasiei, astfel că nu se mai puteau încumeta să construiască mai departe pe ele de teamă să nu se prăbușească clădirea.

Panica ce se iscă acum îi atinse pe cei de sus. Pe cei sus-puși, cei mai ușori, care de aceea pluteau deasupra; pe cei sus-puși, cei mai slabi, care de aceea căutau sprijin și protecție aici, sus ; aceștia erau, firește, cei mai fricoși. Dar frica era molipsitoare și într-o bună zi li se făcu frică și liberalilor, luptătorii în creștere. Pentru că începuse să fie discutată familia și fusese găsită prea îngustă pentru dezvoltarea vieții individuale și personale. Bătrînii, fiind de părere că societatea este întemeiată pe familie, credeau că societatea este amenințată. Dar nici statul, nici societatea nu sînt întemeiate pe familie; pentru că statul n-are nici o asemănare cu căsătoria, ci statele s-au format prin unirea *bărbaților* independenți pentru apărare comună. Totuși asta nu avea nici o importanță ; se rămînea la părerea că familia este temelia societății. Și orice obiecție era inutilă : fie familia temelia, dar dacă această temelie nu mai ține, atunci trebuie să punem o altă bază în loc și să construim din nou.

La examinarea noțiunii de familie s-a descoperit că în condițiile dezvoltării actuale atît de rapide, doi oameni nu-și pot jura pentru toată viața simpatia constantă fără de care convieţuirea soților este insuportabilă. Năzuința puternic afirmată către personalitate contrazicea supunerea reciprocă ; ieșirea femeii în activitatea și în viața publică împiedica desfășurarea vieții de familie și educația copiilor în casă. Experiența arătase că numărul divorțurilor era în creștere și această operație dureroasă bătrînii neînțelegători voiau s-o pună pe seama superficialității, cu toate că părțile știau precis că pînă la urmă tot trebuie să fugă ca să-și salveze propria persoană de tot ce este mai rău, de sclavie. Apoi, cînd grădinițele și școlile au luat în mînă educația copiilor, educația în casă a dispărut. De altfel căminul fusese numai un refugiu în care înfloriseră toate viciile ; educația începea abia în școală, continua în cazarmă și reîncepea serios afară, în viață.

Cam așa erau formulate acuzațiile împotriva familiei. Și atunci fusese cuprins de panică chiar și un om atît de puternic ca Gustav Borg.

Ieri scrisese el însuși un articol de fond împotriva celor ce voiau să dizolve familia ; și astăzi primea strîngerile de mînă ale conservatorilor, ca mulțumire pentru ajutorul dat.

În ziua precedentă avusese o discuție furtunoasă cu fiul său, Holger, secretarul redacției, în care acesta amenințase că pleacă. Doctorul Borg, fratele lui, își anunțase vizita telefonic ; și pe el îl aștepta acum, nu fără o anumită neliniște, trezită și de faptul că o mulțime de abonați îi expediaseră gazeta înapoi.

Cel așteptat sosi ; intră neanunțat și izbucni de-a dreptul :

— Tu ai făcut asta ?

— Am scris potrivit convingerilor mele, contra predicilor voastre imorale.

— Convingerile tale ar trebui să se întemeieze pe fapte reale, verificate prin experiență, dar aici nu este cazul ; nu există nici un fel de predici și predicatori, pentru că toți cei ce scriu despre familie nu fac decît să-și împărtășească descoperirile și experiențele proprii ; ei

spun de pildă : dezvoltarea are loc așa cum știm, în ultima generație viața de familie a degenerat așa cum știm iar căminul este o școală a despotismului, a egoismului și a ipocriziei. Ei nu împărtășesc decît situații de fapt și nu predică teorii.

— Și tu, care ai fiice, ești pentru învățăturile astea ?

— Sînt la fel de îngrijorat ca și tine pentru fiicele mele dar nu le învăț nimic ; pentru că la punctul ăsta nu știu nimic ; dar mă situez în așteptare și în observație și cred că am și văzut cum copiii mei s-au născut cu alte idei decît mine ; pudoarea îmi interzice să vorbesc despre asta ; de aceea este bine că se scrie ; cuvîntul tipărit este tăcut și nu jignește pe nimeni. Îți spun doar atît : ca și tine, sînt pregătit pentru... orice ! Văzînd că nu pot să fac nimic, pentru că știi și tu ce valoare au sfaturile, tac și mă gîndesc : poate că așa trebuie să fie ; poate că ei înțeleg mai bine ; poate că asta e calea spre noua formă a societății. Tineretul care luptă pentru noile lui idealuri desigur că trebuie să sufere la primele încercări ; mulți vor cădea și de aceea mulți vor dezerta ; dar fluviul vremii curge fără să ceară sfaturi și n-o să fac tocmai eu încercări disperate să-l opresc. Tu însă te-ai întors împotriva noastră și astfel ai ruinat gazeta. Ca acționar și director îți cer să te retragi și să-i predai locul fiului tău Holger.

— Eu ? Să plec ? Niciodată !

— Bine ! Atunci Holger și cu mine înființăm o altă gazetă !

— O gazetă nouă ? Nu merge !

— Ba da, o gazetă nouă care-și menține culoarea și care preia tradițiile părăsite de tine, merge !

— Te gîndești la o gazetă unilaterală, partinică, în care adversarii să fie tratați ca niște criminali ?

— Nu, ca niște dușmani ! Atîta timp cît lupta durează, soldatul care începe negocieri este împușcat. N-ai observat că dacă faci o mărturisire sau spui o vorbă bună dușmanului, acesta jubilează că te-a pus în inferioritate ? Vorbele bune și curtoaziile urmează după aceea, la încheierea păcii. Consideră-te deci drept un dezertor împușcat și pleacă !

— Niciodată !

— Atunci te ruinăm prin concurență !

— Așa vorbește un frate ?!

— Da, un frate cinstit, care nu tolerează nepotismul sau favoritismul, care pune dreptatea mai presus de dragostea fraternă și binele general mai presus de cel particular.

— Ai uitat că-ți pierzi banii dacă mă dobori !

— N-am uitat ; dar am mai mulți bani decît crezi, deci nu mă voi ruina. Ai timp de gîndire pînă mîine la douăsprezece. Adio !...

Doctorul ieși trîntind ușa și redactorul rămase singur cu gîndurile lui apăsătoare.

Destituit, aruncat la gunoi ca uzat, el, care participase la marile înnoiri materiale de după 1850 ! Își reaminti de noua linie de cale ferată din 1852 ; își reaminti de inaugurarea telegrafului în 1853, de primul felinar cu gaz din 1854, de prima marcă poștală din 1855 iar în anii optzeci apucase telefonul și lumina electrică. Însă din idealurile politice ale tinereții lui prea puține se realizaseră, ca de obicei ; majoritatea se sfărîmaseră și pieriseră aruncate la groapă, ca neghina ; unele se întruchipaseră altfel decît le visase și consecințele fuseseră contrarii celor așteptate. Între timp apăruseră idealuri noi, pe care nu le înțelegea și de care se temea. De pildă, nu înțelegea marea mișcare muncitorească, deoarece nu observase că în acești patruzeci de ani țara se transformase treptat din agrară în industrială ; conducătorilor partidului muncitoresc le spunea agitatori și anarhiști, cu toate că ei acționau tocmai pentru legalitate și ordine în sînul masei încă neorganizate. Nu înțelegea aspirația tineretului spre libertate și responsabilitate, spre proprie inițiativă și dreptul de autodeterminare și de aceea căzuse. Era tragic, pentru că era iremediabil, căci timpul limitează posibilitățile de creștere ale spiritului uman ; el nu căzuse din propria-i vină ci potrivit legilor vieții.

Că fiul său avea să-l urmeze, se gîndise întotdeauna ; dar că îl constrîngea, și încă în felul ăsta, era mai rău decît toată amărăciunea vieții.

Încuie biroul și plecă cu gîndul să se ducă la țară ca să chibzuiască la hotărîrea pe care trebuia s-o ia. De vreo cîțiva ani avea o proprietate afară, în arhipelag, unde locuia cu familia cea mai mare parte a anului.

3

CEI DIN STORŐ *

Redactorul Gustav Borg stătea pe puntea din față a vaporașului-cursă care mergea spre Storő, unde-și avea proprietatea ; dar în starea lui de spirit agitată ar fi preferat să fie invizibil sau, la nevoie, chiar surd și orb.

În apropierea lui se aflau doi domni străini și vrînd-nevrînd trebuia să le asculte dialogul.

— Stockholmul este un oraș drăguț, în orice caz; totuși dă impresia de decor, pentru că este prea mare și prea strălucitor ca să reprezinte o țară pustie.

— Pustie ?

— Da, am făcut recent o călătorie prin toată Suedia, sînt inspector al unei societăți de asigurări pe viață, și am trecut prin toate provinciile fără să văd oameni ; în tren erau cinci persoane, în gări era o liniște mormîntală. Dacă ajungeam într-un oraș mai mare, era populat numai de slujbași : cîteodată un guvernator, un episcop, un colonel cu un stat major de primari, consilieri, diriginți de poștă, comisari de telegraf — și vreo cîțiva comercianți.

— Totuși, populația a crescut la cinci milioane.

— Ce-i drept, dar din aceste cinci milioane doar un milion sînt bărbați între douăzeci și cincizeci și cinci de ani. Două milioane și jumătate sînt copii și femei fără ocupație. Dar acel milion de bărbați buni de muncă trebuie să întrețină cele două milioane și jumătate de neproductivi, pe lîngă asta trebuie să mai hrănească și 170 000 slujbași, în afară de militari care numără 133 000... După cum auzi, ca adevărat agent de asigurări, cunosc situația vieților mele.

— Avem 170 000 de funcționari civili ?

* Insulă din arhipelagul Stockholmului.

— Da, avem 67 000 funcţionari de poştă, telegraf şi căi ferate, 27 000 funcţionari de stat, 28 000 clerici şi ajutori, 38 000 învăţători, 17 000 funcţionari comunali.

— Absurd !

— Da, dar aşa este ! Şi nu pot schimba nimic ; de fapt nu e nici un secret, pentru că se găsesc tipărite în statisticile oficiale ale Suediei. Dar cel mai rău e cu emigrările ! Din 1866, cînd am intrat în această societate de asigurări, au emigrat 780 000 oameni.

— Şapte sute de mii ?

— Da ; în cei patru ani dintre 66 şi 70 au emigrat o sută de mii. Mai tîrziu, cînd numărul a mai scăzut, patrioţii au început să strige : vedeţi că n-a fost periculos ?! Dar între 81 şi 85 au emigrat 175 000 apoi, între 86 şi 90, 200 000.

— Şi patrioţii ce mai spuneau ?

— Nimic ! Totuşi, au început să-şi adune suvenirurile la redută şi presimţindu-şi sfîrşitul au construit un muzeu.

— De ce se emigrează ? Din sărăcie ?

— Nu, spuse omul, nu din sărăcie !

— Atunci de ce ?

— Învăţătorii — care sînt nişte oameni deosebiţi, crede-mă — susţin că din lipsa dragostei de ţară ; dar cum a apărut această lipsă, nu spun. I-am răspuns o dată unui astfel de educator : cum poate fi iubită o ţară al cărei pămînt aparţine străinilor ? Ştii doar că pămîntul Suediei este amanetat în străinătate pentru 226 milioane, că datoriile comunale se ridică la 175 milioane şi că datoria statului în obligaţii este de 278 milioane. „Ţara noastră este amanetată şi aşa va rămîne" se cîntă astăzi în anumite cluburi. De obicei datoriilor din ipoteci li se opun casele de economii. Dar casele de economii sînt împrumutate şi ele la tot atîţia speculanţi şi sînt din ce în ce mai solicitate de emigranţii care îşi ridică banii depuşi pentru biletele de vapor. Obligaţiile de stat sînt acoperite de materialul feroviar ; dar contabilitatea e falsă pentru că şinele şi locomotivele trebuie înscrise în inventar.

— Dar mijloacele de transport sînt forţe de producţie.

— Da, desigur, şi şoselele sînt, şi căile de navigaţie de asemenea, dar ele nu sînt capitaluri. Nenorocirea este că

printre cei douăzeci şi şapte de mii de funcţionari guvernamentali ai noştri nu se găseşte nici un contabil ; de altfel la ce i-ar folosi asta unui stat, dacă statul şi indivizii trăiesc peste posibilităţile lor ? Statul ar trebui să stabilească impozitele după avere şi nu după bunul plac. Dar astăzi se spune doar : trebuie să avem o armată — şi apoi se ia o jumătate de miliard. Închipuie-ţi, o jumătate de miliard care trebuie plătită în zece ani !

— Dar emigrările ? Ce crezi despre cauzele lor ?

— Suedezii nu se simt bine ; totul este apăsător ; s-au plictisit să stea singuri în satele izolate ; n-au deloc simţul solidarităţii, pentru că naţiunea nu este omogenă. Toată nobilimea, clasele suprapuse şi cele de mijloc sînt compuse în cea mai mare parte din străini imigraţi, ascunşi sub nume suedeze. Aceştia formează un stat feudal de funcţionari care-şi încasează lefurile de la iloţi. Să ajungi funcţionar şi să poţi lua pensie este idealul oricărui „om bine". Universităţile sînt doar nişte şcoli pentru examenele funcţionăreşti iar una dintre universităţi are într-o facultate tot atîţia docenţi cîţi studenţi. Studenţii sînt încă o pătură privilegiată de băieţi conservatori care reprezintă naţiunea la chefuri (lăsînd la o parte excepţiile). Dar mai există ceva ce duce la dezbinare. Este vechiul particularism provincial şi el se face simţit în corporaţiile studenţeşti din universităţi, în care se adună toată drojdia veche. Oamenii se invidiază şi se urăsc reciproc şi mai ales preoţii sînt legaţi de provincie, cînd e vorba de avansare, prin dreptul de indigenat. În instituţii vezi că, dacă de pildă, preşedintele este smolandez atunci în instituţie are loc imediat o invazie de smolandezi* ; iar în capitală există uniuni în care provincialii se adună ca să-şi „susţină interesele comune"; în parlament, locurile sînt aranjate pe provincii iar în Academia suedeză primirile s-au făcut un timp după dreptul de indigenat al Suediei de sud, astfel că înalta instituţie era poreclită, în glumă, firește, „Academia scaniană*"... Da, e atîta mizerie aici încît viaţa devine insuportabilă. Nimeni nu se simte în patrie la el acasă ; fiecare în parte este un duşman în

* Småland, Skåne — provincii sudice ale Suediei.

țară dușmană ; nimeni nu se încumetă să ia vreo inițiativă, pentru că ar fi împiedicat ; singura exteriorizare de energie se simte numai cînd există ceva ce trebuie împiedicat. Cei ce vor să facă ceva, trebuie să-și caute altă țară, de aceea cei energici emigrează, dar reacționarii rămîn ! A dracului situație !

Pe la cabana vămii începu să bată vîntul și redactorul intră în salonul de la pupă. Aci găsi un domn care dormea, întorcîndu-i spatele ; după lățimea colosală văzu imediat că era cumnatul lui, parohul din Storő, cu care nu era dispus să se întîlnească acum. De aceea îi urmă exemplul : se trînti pe altă canapea și-i întoarse spatele.

*

În timp ce cumnații dormeau în salonul de la pupă, doctorul Borg și cumnata lui Brita, soția redactorului, stăteau de vorbă sus, în fumoar. Știau de prezența celorlalți pe vapor dar nu doreau să se întîlnească cu ei.

— Trebuie să se ajungă la crah ! continuă doctorul, și tu, Brita, vei arunca bomba !

— Păi, dragul meu, răspunse doamna cu o politețe plină de bunăvoință, atîția ani mi-am tot aruncat bombele încît acum nu mai am decît să trec la dinamită. Gustav, cu opiniile lui liberale demodate, este dușmanul nostru cel mai înrăit ; nu înțelege nimic din marile prefaceri ce se întîmplă acum în lume ; odinioară a fost de acord cu teoriile, dar cînd e vorba să se realizeze chiar numai o singură idee, unul singur dintre idealurile lui din tinerețe, dă înapoi.

— Perfect ! De aceea trebuie să-i luăm piuitul ; să se retragă și să-i predea conducerea lui Holger al tău, contra unei anumite arende ; dacă vrea să scrie mai departe pentru gazetă, poate s-o facă, dar sub cenzura șefului.

— Dacă Holger n-ar fi atît de inimos ! Cu tot simțul lui ingineresc are încă slăbiciuni ereditare...

— O să i le scot eu din cap, și pentru că tu ești total insensibilă, poți să mă ajuți. Dacă noi doi am fi uniți ar ieși ceva...

— Da, răspunse Brita cu mina ei indiferentă, filantropică, dar atunci trebuie să încheiem un compromis. Tu trebuie să mă susţii în cauza mea feministă.

— Ştii că o fac, atît cît permite echitatea, dar la inechităţi nu particip. Aprob lupta ta pentru drepturile servitoarelor, pentru nivelul de salarizare al muncitoarelor, pentru eliberarea fetelor de inactivitate şi cochetărie; sînt de acord şi cu legăturile libere cu răspundere legală, dar nu sînt pentru amor liber în căsnicie, pentru că asta înseamnă sclavia bărbatului, mai ales cînd are înscrişi în registrul parohial copii ce nu-i aparţin ; nu sînt pentru dreptul de proprietate al femeii căsătorite, care eliberează proprietatea femeii de contribuţia la întreţinerea familiei dar menţine averea bărbatului ca proprietate comună.

— Şi munca femeii în casă ? Nu trebuie plătită ?

— Ce fel de muncă e asta ? Ai muncit tu vreodată în casă ? Ai dat porunci, pe care le-au executat servitorii plătiţi de Gustav. Dar el te-a hrănit şi te-a îmbrăcat, pe tine şi pe copiii şi pe servitorii tăi. Spui prostii !

— Spălătoresele sărace, care cîştigă prin munca lor, să nu-şi poată păstra banii, să-i poată bea bărbatul ?

— Dacă bărbatul nu-şi poate păstra pîrlita de leafă, ci trebuie s-o cedeze familiei, atunci şi leafa femeii trebuie folosită tot în casă. Nu înţelegi că altfel bărbatul devine sclav şi contra sclaviei a predicat chiar şi liberalul de modă veche Gustav ! Ai văzut cumva vreo spălătoreasă lăsîndu-şi bărbatul să-i bea banii ? Dacă ai văzut, atunci ea a vrut aşa şi dacă a vrut aşa, nici o lege n-o putea opri. De pildă tu, traduci, dar în loc să te ocupi de menaj îţi bei onorariile, adică spînzuri banii pe călătorii şi petreceri, în timp ce Gustav ţine servitorii care te înlocuiesc. Crezi că este echitabil, sau găseşti că femeia este asuprită? Păi atunci eşti tare de cap şi nu pot să închei cu tine nici un compromis !

Brita tremura de furie dar nu-şi putea scoate din cap prostiile astea pe care le tîra după ea dintr-o vreme trecută în care cavalerismul cerea ca bărbatul să sacrifice totul idealului său. Doctorul, care se eliberase de toate prejudecăţile vechi, vedea că a sosit momentul să facă ta-

bula rasa şi să lămurească pe cumnată-sa asupra ideilor fixe pe care le are.

— Şi că femeia în general este plătită mai puţin, continuă el, asta se leagă de faptul că nu trebuie să-şi plătească dragostea, ci într-un anumit fel este plătită pentru ea. Legea îl condamnă la pensie alimentară numai pe bărbat, niciodată pe femeie, care are totuşi cea mai mare bucurie în maternitate şi al cărei drept de posesiune asupra copilului este indisputabil ! Da, şi tu vrei să desfiinţezi prostituţia ! Ce înţelegi tu prin prostituţie ? Dacă te gîndeşti la asistenţa medicală eşti nemiloasă, cînd vrei s-o desfiinţezi ! Dacă te gîndeşti însă la faptul că o grămadă de femei fac din viaţa sexuală o profesie, atunci legea n-o poate desfiinţa, pentru că legea nu se poate atinge de tot ce este mai secret şi mai intim ! Dar voi nu vreţi niciodată să răspundeţi la întrebări ci vă furişaţi ca şobolanii, dintr-o gaură în alta. Poliţia caută să limiteze prostituţia prin control şi să împiedice practicarea profesiei prin intimidare, acţionează deci în acelaşi sens cu voi ; dar voi vă opuneţi măsurilor preventive. Ce vreţi ? Nu ştiţi ! De aceea sporovăiţi numai prostii !... A mai rămas ceva? Dreptul de vot ? Da, mai întîi pentru bărbat, apoi vom mai vedea, după ce veţi învăţa ce este echitatea şi raţiunea.

— Şi tu îmi ceri să colaborez cu tine ?

— Da, în toate punctele în care sîntem de acord şi în toate străduinţele tale care merită atenţie şi pe care, după cum ştii, le apreciez la tine ! Dar eu nu-ţi cer ajutorul într-o cauză bună ca în schimb să te sprijin într-una nedreaptă. Dacă tu, stăpînă în casa ta, vrei să apari ca sclavă, atunci văd în tine o escroacă pe care n-am decît s-o scuip în faţă ! Şi asta o ştiai dinainte, Brita !

Doamna Brita era prea blîndă din fire ca să se supere pentru un astfel de fleac iar credinţa ei în marea cauză comună era atît de puternică încît se mulţumi cu atît şi întrerupse convorbirea cu obişnuita ei replică finală :

— Păi vezi, în problema asta nu ne vom înţelege niciodată.

Doctorul însă nu se mulţumea cu simple replici, ci voia să fie lămurit ; de aceea răspunse :

— Ba eu te înţeleg pe tine, draga mea, dar tu nu înţelegi ce spun şi asta este greşeala ta.

Discuţia ar fi fost reluată de la început dacă preotul din Storö, fratele doamnei Brita, n-ar fi intrat în fumoar : un colos negru cu înfăţişare înfricoşătoare, însoţit de un cîine bătrîn, jigărit.

— Uite, vine Peter cu stropitoarea lui, spuse doctorul ; şi parcă pentru a ilustra comparaţia, Fylax ridică piciorul din spate.

Doamna Brita, considerînd că trebuie să se arate prietenă a animalelor, era întotdeauna de partea lui Fylax şi fu gata să-l apere :

— Henrik nu-şi iubeşte rudele, spuse ea.

— Ah, ptiu, nu sînt rudă cu cîinii şi urăsc tot ce e animalic, atît la mine cît şi la ceilalţi. Acum Peter ar trebui să aducă o otreapă şi să şteargă puntea, dacă ar exista lege şi dreptate...

— Ah, eşti atît de aspru cu un animal nevinovat, obiectă preotul...

— Nu, faţă de tine sînt aspru, pentru că introduci animalele în societatea oamenilor ; tu însuţi nu îndrăzneşti să latri şi să muşti, dar îl pui să le facă pe animalul tău netrebnic ; tu însuţi nu îndrăzneşti să-ţi ridici piciorul, dar animalul tău nevinovat are voie. Eşti un hoit, asta-i tot.

— Măi, măi, măi ! protestă preotul. Să fim mărinimoşi.

— Da, să fim mărinimoşi faţă de oameni, de semenii noştri, să nu luăm pîinea de la gura copiilor şi s-o aruncăm la cîini ; nu dai nici măcar doi bănuţi unui om sărac ; zilierilor tăi le dai lapte smîntînit, dar bestiei tale împuţite îi dai frişca, şi cel ce pune animalul, animalul netrebnic, mai presus decît omul, este el însuşi un animal împuţit.

— L-ai văzut pe Gustav ? îl întrerupse doamna Brita.

— Doarme jos, în salonul de la pupa, răspunse preotul.

Asta fu o noutate surprinzătoare pentru cei doi conspiratori şi amîndoi se cufundară într-o tăcere meditativă de care preotul profită ca să se uite pe fereastră cît de departe au ajuns. Erau la gura canalului, unde se punea de fie-

care dată întrebarea dacă apa este suficientă ca vaporul să poată pluti.

*

Erau abia la o depărtare de o jumătate de oră de capitală și chiar de aici începea sălbăticia. Bolovani suri și pini pitici, mlaștini și lacuri, alternau cu ogoare minuscule pe care mica agricultură părea că se face numai de dragul aparenței. Latifundiarii nobili trăiau din rente sau slujbe și țineau domeniile în principal pentru vînătoare și pescuit, sau ca să locuiască la țară. Singurul agricultor adevărat era parohul, care stăpînea două sute de pogoane de pămînt, grajduri și lăptării, creștea cai și vite pentru tăiere, îngrășa porci și producea ouă după metode noi, raționale ; avea și o moară de apă, era acționar al societății de navigație și construia vile de închiriat pentru vilegiaturiști. Era omul cel mai bogat din Storö ; îngrijirea sufletelor o lăsa în seama unui diacon și a unui vicar dar ținea în mînă administrația și lucrările de birou pentru că îi plăcea să conducă și să intervină.

Față de rude și de prieteni părea un miel blînd dar față de dușmani era ca un leu fioros ; și pe cei din comună îi socotea dușmani, mai ales pe cei săraci.

— Nu există săraci, spunea el. Există numai leneși ! Nu există bolnavi, sînt doar niște șarlatani care vor să profite de ajutor.

La impuneri era brici, dacă reușea să dibuiască venituri ascunse. Pentru că toată parohia era într-o veșnică ceartă la încasarea impozitelor, în comisia comunală se dădeau cele mai crîncene lupte și pastorul Alroth punea să fie spionați membrii cei mai influenți. Dacă unul își cumpăra o vilă, i se calculau veniturile de la oraș, pentru că în cazul cînd cumpărătorul locuia un timp pe insulă iarna, domicilia acolo. Plîngerile și procesele se țineau lanț și la tribunal pastorul era întotdeauna prezent ca un fel de acuzator public, gata permanent să servească drept martor în toate procesele posibile. Nu era un preot obișnuit și ar fi avut mulți dușmani dacă i-ar fi lipsit vîna de umor care îi îngăduia să zîmbească la slăbiciunile proprii și ale altora. Era un preot laic, ceea ce suna a

contradicție, cîtă vreme aparținea păturii clericale ; dar laicizarea bisericii de stat, prin care preoțimea devenise întrucîtva o clasă trăind din cele pămînteşti, îi transformase pe clerici în agricultori şi fermieri ce aveau de-a face mai mult cu grija pentru boi şi vaci, decît pentru oameni. El mai era şi un preot vesel, lua parte la ospețe şi era socotit cel mai bun jucător de *vira* de pe insulă. Dar nu se întrecea niciodată cu firea, nu bea niciodată *prea* mult, trişa, firește, la masa de joc, dar era primul care recunoştea dacă era prins. Nu înjura şi nu ținea să joace pe scepticul luminat ; glumea cu plăcere dar nu despre cele neîngăduite ; credea în doctrine şi nu făcea mărturisiri laşe în societate. Nu-şi bătea capul cu problemele şi neliniştile vremii, nu citea niciodată cărți, totuşi urmărea politica zilei în gazete, problemele vamale şi majorarea impozitelor.

Cu sora lui, Brita, se tachina în glumă iar cu redactorul, cumnatul lui, era destul de bun prieten. Pe doctorul Borg îl simpatiza, pentru că era un om dintr-o bucată şi-i lua grosolăniile drept glume. De cele mai multe ori îl aprecia pe doctor pentru atitudinea lui fermă împotriva feminismului nerod şi de aceea îi ierta ieşirile contra ciinelui. Rudele lui posedau vile şi el le trata ca vecini buni, dar le strîngea tare cu uşa la impuneri. Pe cea mai apropiată, adică pe soția lui, cu care ducea o căsnicie fără copii, o trata ca pe o doamnă, ca pe o camaradă şi stăpînă a casei în „afacerile interne". Dar vai de ea dacă încerca să depăşească granițele domeniului ei de autoritate, atunci el îşi apăra poziția. Brita bineînțeles că încercase s-o instige, dar atunci el se comportase atît de violent, fără să mai țină seama de liniştea casei, încît ele trebuiră să capituleze.

— Nevasta alături de mine, dar nu mai presus ! Asta era formula lui.

Bărbaților care se lăsau dominați de neveste le zicea „sodomiți". Şi înțelesese foarte bine că n-ar fi vorba de egalitate ci de tiranie, dacă femeile ar năvăli înainte.

— În noua societate probabil că veți obține dreptul de vot, spunea el, dacă veți munci toate ; dar în societatea actuală, în care sînteți niște anexe, nu !

Acesta era pastorul Alroth din Storö ; un prelat medieval, un funcţionar al bisericii cu multă putere laică, un om bogat, cu mari proprietăţi funciare şi ca urmare propriul lui stăpîn, aşa cum îşi spunea el însuşi, într-o parohie ce-i aducea o leafă de 30 000 coroane şi împreună cu cîştigurile lui particulare de 20 000 de coroane, rotunjeau un venit de 50 000 de coroane pe an.

*

Între timp, la intrarea în canal se constată că apa este mică ; de aceea cîrmaciul începu să comande manevra obişnuită.

— Pasagerii la bordul de sub vînt !

Acesta era primul timp ; dar cum nu toţi ştiau unde este bordul de sub vînt, cîţiva se duseră în partea dinspre vînt.

Dar cînd cîrmaciul adus de spate — era întotdeauna adus de spate şi cu ochii roşii ca de babuşcă — strigă să treacă spre vînt, atunci înţeleseră legătura şi cei neiniţiaţi şi că trebuie să se ducă toţi în aceeaşi parte. Vaporul se aplecă, gata să se răstoarne, totuşi mai înaintă o bucată de drum de-a lungul bancurilor de stuf din care undiţele se coborau în apa ce se retrăgea.

— De ce nu se draghează canalul ? întrebă cu nevinovăţie doamna Brita.

— Pentru că în cazul cînd s-ar draga, răspunse doctorul, ar interveni imediat un concurent mai rapid şi tocmai asta nu vor acţionarii bărcii ăsteia. Tu ce crezi, Peter ?

Pastorul nu spuse nici da nici nu, ci răspunse :

— Aş vrea să ştiu dacă Gustav s-a aşezat în flanc în salonul de la pupa ! E greu al dracului şi cîrmaciul ar fi trebuit să coboare şi să-l „potrivească".

În acest moment doctorul, care voia să privească undiţele, îl călcă pe Fylax pe labă, ciinele scoase un urlet înfricoşător şi Brita sări :

— Eşti un barbar ! îi strigă ea doctorului.

— Asta e o minciună, drăguţa mea, răspunse doctorul, nu chinuiesc niciodată vreun animal, nici măcar o

rîmă, în schimb animalele voastre mă chinuiesc pe mine cînd mi se bagă în picioare şi urlă.

Ieşiră din canal şi golful se deschise în faţa lor. Debarcaderele se înşirau unul lîngă altul şi la fiecare punct de acostare aveau prilejul să facă vreo observaţie sau vreo remarcă despre locuitori. Erau un fel de refugii, ascunzători pentru oameni retraşi din tumultul vieţii. Poveştile existenţelor lor nu semănau una cu alta şi în această pustietate, la o jumătate de oră de Stockholm, se stabiliseră poate în primul rînd ca să simtă apropierea mării, singura măreţie pe care o oferă natura sărăcăcioasă a Suediei. Tragediile cotidiene fuseseră jucate şi ultimul act se reprezenta aici, afară. Averi risipite, destine de familie sfărîmate, paşi greşiţi, pedepsiţi şi nepedepsiţi ; amor propriu rănit, necazuri şi nevoi, toată mizeria lumii se aciuase în aceste văi înverzite dintre povîrnişurile de granit. Cei iniţiaţi aveau sentimentul că trec pe lîngă toate amărăciunile vieţii şi în afară de stînjeneală se trezea şi satisfacţia că sînt în afara lor. Pastorul, care le ştia pe cele mai multe, vorbea cel mai puţin, doctorul însă se lansă cu insistenţă :

— Uite-l pe bătrînul pederast cum stă la debarcaderul lui şi aşteaptă gazeta. Tu, Brita, care studiezi problemele sociale, poţi să explici pederastia şi poţi să-mi spui şi de ce în cercurile noastre atît de mulţi bărbaţi fac să se vorbească despre ei în acest sens ?

— Nu, nu pot şi nici nu vreau să vorbesc despre asta, răspunse doamna Brita fără pruderie, dar şi fără interes.

— Despre astfel de lucruri nu se vorbeşte, îi întrerupse pastorul.

— Tocmai asta e nenorocirea, spuse doctorul, că nu se pot discuta chiar problemele cele mai importante. Despre omor şi incendiere criminală, furt şi falsificări de poliţe se poate discuta cu voce tare la tribunal iar audierea orală a martorilor este prevăzută de lege, dar despre astfel de lucruri nici măcar să scrii nu este permis !

— Pudoarea umană impune tăcere, obiectă pastorul.

— Atunci şi judecătorului ar trebui să-i fie ruşine să audă vorbindu-se despre omor şi furt ! Nu, voi ori vă fandosiţi, ori vreţi să păreţi mai buni decît sînteţi. Nu vă pot înţelege ! Comiterea actului rămîne nepedepsită ; dar

dacă un scriitor prezintă o descriere elevată a primei scene dintr-o naștere vreți să-l băgați în pușcărie ! De dragul tineretului destrăbălat care nu-și scrijelește numele pe scoarța copacilor, dar mîzgălește „secretul" pe toți pereții și prin toate colțurile. Nu vă înțeleg dar nu vreau să vă zic ipocriți pentru că nu știu ce înseamnă ! Tu, Peter, nu te-ai expune pe trotuar, dar javra ta poate ofensa simțul frumosului unei întregi generații de copii și tu stai și te uiți ! Ptiu drace !

— Iar a ajuns la cîini, i-o tăie doamna Brita, ăsta e subiectul lui de conversație permanent.

— Da, trebuie să v-o spun pentru că aduceți animalele voastre spurcate în societatea oamenilor și le puneți să ia parte la conversație.

— Spurcate ? Nu există animale mai curate, după pisici, uită-te la blana lor...

— Uită-te la rochia ta, Brita, strigă doctorul, uită-te la stropitoarea lui Fylax !

Într-adevăr, Fylax cercetase rochia de stradă a doamnei Brita și ridicase piciorul din spate.

Doamna sări ca înțepată de viespe. Pana roșie de la pălărie îi tremura ca un spic de ovăz în bătaia vîntului, chipul îi exprima toate stările de spirit posibile : furie pentru jignire, disperare pentru pagubă, rușine pentru umilință, amestecate cu un zîmbet prietenos care trebuia să arate simpatia pînă la moarte pentru animalul nevinovat.

— De ce nu-ți bați bestia ? strigă doctorul, încercînd să țină partea oamenilor păgubiți și înjosiți.

— Nu, că atunci intervine societatea pentru protecția animalelor ! răspunse în doi peri pastorul.

— Societatea ar putea să aibă dreptate, dacă bastonul te-ar lovi pe tine în locul lui ; știu că nu îndrăznești să ridici bastonul asupra lui Fylax, pentru că atunci și-ar arăta colții ; el e stăpînul și tu cîinele ! Grijania ta de egoist !

Cu acestea ieși din fumoar trîntind ușa după el.

Acum fiordul se deschidea în față și doctorul coborî pe puntea de la pupa ca să se răcorească.

Aci îl văzu pe angrosistul Levi care avea şi el o vilă pe Storö şi pe cel de al treilea fiu al Britei, arendaş al unei ferme lăturalnice aparţinînd pastorului Alroth.

Doctorul trebuia să-şi descarce năduful înainte de a aborda un nou subiect de discuţie şi în Isak găsise un suflet devotat căruia putea să-i încredinţeze toată supărarea lui.

— Închipuie-ţi ce drăcie ! Femeile s-au aliat cu cîinii ; o bestie mă poate muşca, dar dacă mă apăr de animal cu o lovitură de picior, intru în puşcărie. O fi sfîrşitul pămîntului sau ce-o mai fi şi asta ? Şi femeile astea animalizate sînt prezentate ca binefăcătoare ale omenirii, li se fac biografii de mari genii...

— Păi, spuse Isak, astea sînt consecinţele concepţiei zoologice, ale psihologiei veterinare, ale principiului democratic, extins la animale. Toate sînt egale, toţi sînt egali...

— Ce capete de berbeci pot trage nişte concluzii atît de absurde ? Dacă omul se află pe cea mai înaltă treaptă a scării animale, atunci să stăpînească animalele, aşa e logic... Dar e un simptom de decadenţă dacă puterea este deţinută de animale, mai mari sau mai mici ; bacterii sau cîini, e totuna ; contra bacilului am voie să mă apăr, dar contra cînelui nu ? ! Totul e putred, aşa să ştii !

Isak găsi că a sosit momentul să schimbe subiectul şi interveni :

— De altfel se consideră că şi situaţia agriculturii e putredă !

— N-aş zice putredă, dar că multe sînt anapoda, e sigur. Solul nu este secătuit pentru că nu l-am putut îngrăşa fără să importăm îngrăşăminte ? Ştiai că Suedia a cumpărat din străinătate într-un singur an şaizeci de milioane de kilograme de îngrăşăminte sintetice ? Şi crezi că rentează ?... Nici măcar animalele nu ni le putem hrăni : ştiai că într-un singur an am cumpărat nouăzeci de milioane de kilograme de tărîţe şi turte oleaginoase ? Nu putem semăna fără să cumpărăm sămînţă din străinătate ; şaisprezece milioane de kilograme de sămînţă pe an. Femeile care înainte creşteau găini nu se mai ocupă de asta, dar cumpărăm douăzeci de milioane de ouă pe

an ; de fapt douăzeci şi şapte, dar într-adevăr am exportat şapte milioane.

— Ei şi cerealele ? aruncă Isak vreascuri în focul vamal.

— Să nu mai vorbim ! O sută treizeci şi două de milioane de kilograme de grîu pe an, ce-mi propui în schimb ?

— Parez cu exportul, spuse Isak.

— Nu poţi compara 132 milioane kilograme de grîu importate cu 18 *mii* exportate, chiar dacă adaugi 27 milioane kilograme de ovăz ; pe lîngă asta se mai importă şi 92 milioane kilograme secară şi 27 milioane kilograme porumb. Din ce trăieşte Suedia ?

— Din lemn şi fier !

— Nu, în Norrland nu mai există lemn de construcţii, nici măcar un singur copac, spun unii ; alţii susţin că ar fi minciună ; răspunsul depinde de interesele de moment ale corporaţiei electorale ; exportăm numai lemn de mină şi „planşete" spune proprietarul de gater, dacă e de stînga ; dacă e de dreapta, atunci contestă.

— Ei, şi fierul ?

— Exportăm fier, asta e sigur, dar şi importăm ; se exportă 162 milioane kilograme dar se importă 21 milioane ; se exportă 91 milioane kilograme fontă dar se importă 50 milioane ; într-un an am cumpărat 55 milioane kilograme şine de cale ferată din străinătate. Din ce trăieşte Suedia ?

— Din împrumuturi ! răspunse doctorul Borg fără ezitare.

Isak rîse.

— Da, din împrumuturi, dar asta se sfîrşeşte de obicei cu crah, dacă ratele nu pot fi plătite şi uneori cu puşcăria, dacă datornicul este socotit uşuratic. Îţi poţi închipui ce-ar fi dacă Suedia ar deveni un datornic uşuratic ?

— Da, răspunse doctorul, asta era odinioară şi părerea lui Arvid Falk cînd stătea încă pe baricadă şi predica pentru surzi.

— Un tip aparte, Falk ăsta, a ajuns să lupte cu sine însuşi... interveni Isak.

— Nu, nu mi se pare aşa, i-o tăie doctorul. Experimenta diferite puncte de vedere şi ca experimentator

conştiincios făcea încercări de control, se aşeza de probă pe poziţia adversarului, citea contracorecţia, verifica cifrele de jos în sus şi dacă contraproba ieşea negativă, se întorcea la punctul de plecare verificat. Falk însă ştia foarte bine că foloseşte metoda lui Kierkegaard. Acesta imagina personalităţi de scriitori şi îşi lua de fiecare dată un nou pseudonim [5]. Victor Eremita este altul decît Johannes Climacus ; Constantin Constantius nu este Johannes de Silentio, dar toţi laolaltă sînt Sören Kierkegaard. Falk era un vivisector care experimenta pe propriu-i suflet, avea mereu răni deschise, pînă ce şi-a dat viaţa pentru cunoaştere — nu vreau să folosesc cuvîntul de care s-a abuzat : adevăr. Şi dacă va apărea vreodată o culegere a scrierilor lui, atunci n-ar trebui schimbat nici măcar un cuvînt, ci toate contradicţiile s-ar rezolva în titlul kierkegaardian comun : stadii pe drumul vieţii.

Vaporul intră plescăind în golful bisericii şi pasagerii, prieteni şi duşmani, trebuiră să se întîlnească la debarcader.

4

REDACTORUL

Redactorul Gustav Borg se născuse în Bergslagen, într-o familie nobilă. Tatăl lui era funcţionar de provincie şi îşi respecta noblețea cu strictețe ; îşi creştea copiii într-un anumit spirit arogant care îi izola de clasele de mijloc, fără să le creeze însă accesul către cele înalte. Fiii lui, Gustav şi Henrik, au urmat gimnaziul din Vesterås, colegi cu vlăstarele înaltei nobilimi ; acestea însă nu voiau să se apropie de ei ; se prefăceau că nu ştiu nimic de noblețea familiei Borg.

Aşa au crescut fiii funcţionarului ; îmbrăcaţi simplu dar cu inele cu sigiliu în degetul arătător şi cu coroane pe aparatele de ras ; îşi controlau purtarea, se ţineau cu nasul pe sus, cum se spune, şi erau hotărîţi să-şi înnobileze numele învăţînd şi avansînd.

Cînd a venit vremea să se „desființeze" nobilimea, Gustav era student.

El s-a dus la Uppsala și i-a cerut curatorului să-l înscrie în corporația studențească. Pe atunci în cataloagele studenților fiecare nume nobil era urmat de un *nob* (nobilis).

Cînd curatorul îl înmatriculă pe Borg, omise să adauge *nob.*

Gustav Borg se aprinse și întrebă de ce vrea să-i răpească moștenirea ereditară, tradițiile și onoarea familiei.

Curatorul rămase calm, dar îl întrebă :

— Sînteți într-adevăr un nobil suedez ?

— Într-adevăr ? Ce înseamnă asta ? Nu sînt înscris în anuarul nobilimii ?

Curatorul, el însuși nobil și cunoscător al secretelor tagmei, răspunse făcîndu-i cu ochiul :

— Da, în anuarul nobilimii !

— Ei ? întrebă Gustav.

— Da, vedeți dumneavoastră, anuarul nobilimii este o carte, dar cea cu tablele genealogice, vedeți dumneavoastră, este încă una. Nu cunoașteți tablele genealogice ale lui Anrep ?

— Nu, n-am văzut-o niciodată, dar trebuie să fie o carte de scandal.

— Să ne uităm în ea, răspunse curatorul luînd un volum de pe birou. Este o carte ciudată ; publicarea ei a început de mai mult timp și ultimul caiet a apărut recent. Parcă la comandă. Volumul ăsta probabil că va închide Casa Cavalerilor — ia să vedem : B ; B-o ; Borg : familia nobilă Borg, numărul 1570. Urmează o cruce și asta înseamnă că familia s-a stins.

Tînărul student simți literalmente cum se stinge el însuși și se prăbuși pe un scaun. Dar după ce își reveni, încercă să se agațe de un pai :

— Atunci sîntem adoptați !

— După legea suedeză nu există adopțiune și desigur că vă dați seama, domnul meu, că dacă ar fi posibilă înnobilarea prin adopțiune, atunci orice angrosist bogat s-ar fi lăsat adoptat pentru o bagatelă de un nobil sărac, scăpătat. Da, știți doar că acum dovezile sau diplomele Casei Cavalerilor sînt de vînzare.

Gustav Borg își pipăi inelul cu sigiliu și mai dădu încă un atac :

— Nu-mi pot explica asta ; tatăl meu nu are nici o vină deoarece este absolut onest !

— Nici n-am pus în discuție asta, dar fărădelegile strămoșilor bîntuie ; și dacă vreți să vedeți ceva nostim, atunci să deschidem la unul dintre cei mai aprigi oratori ai Casei Cavalerilor care a luptat mult pentru moștenirea ereditară. Vedeți, aici scrie : familia a fost înnobilată de regele Carol I al Angliei, cu prilejul vizitei sale la Dublin, în 1652. Dar, după cum se știe, Carol I a fost decapitat în 1649, astfel că vizita lui în Irlanda din 1652 se poate spune că a fost fără cap, dar și mai fără cap ridicarea la rang de nobil a unui irlandez răzvrătit. Vedeți dumneavoastră, lucruri de felul acesta au făcut ca nobilimea noastră să apară dubioasă și mai ales toate aceste table genealogice străine au o reputație foarte proastă. Cunoașteți ce strămoși are eroul nostru din Casa Cavalerilor ? Vreau să vă citesc cîțiva dintre cei patruzeci și doi enumerați aici. „Felimlomkoode de King ; Ferghis Avrenoudh (regele Scoției) ; Eochy ; Collumium". Ce înseamnă Collumium ? Ori a greșit copistul, ori este un nume inventat. Nu trebuie să vă întristați pentru asta, domnule Borg, căci acum aproape că este mai bine să te numești Anderson decît Gyllensparre ; atunci nu mai scotocește nimeni pe sub paturi după certificate de botez, cum face acest Anrep. Închipuiți-vă, un tipograf șmecher a calculat că șaizeci de familii au fost zămislite în patul extraconjugal sau își au originea pe sofaua unui celibatar ! Iar cei mai mari eroi ai Casei Cavalerilor sînt străini ; căci în Ministerul Reformei se găsesc olandezi, germani, toate națiile posibile ; și dacă se iau în considerație și rudele pe linie maternă, atunci se mai adaugă Africa și Asia. Curry Treffenberg, patriotul caraghios, este țigan ; iar secretarul de legație ...sky este polonez. Așadar nu trebuie să ne întristăm. Nu scriu deci *nobilis* sau *nob.*, din care, de altfel, Thackeray a derivat cuvîntul *snob !*

Zguduirea a fost puternică pentru tînărul student ; a azvîrlit cît colo inelul cu sigiliu, s-a dus acasă la tatăl lui

şi i-a ocărît pe cei ce i-au dat un titlu fals. Tatăl se dovedi nevinovat dar îşi păstră inelul cu sigiliu. Cerînd o anchetă la Casa Cavalerilor a fost îndrumat ca sursă sigură spre cartea blazoanelor ; şi atunci a găsit că blazonul fusese radiat de o sută de ani, dar apoi strecurat din nou.

— Bineînţeles că au trişat, spuse funcţionarul Casei Cavalerilor, obişnuit cu astfel de manevre.

Dar Gustav Borg şi fratele său Henrik au umblat cîţiva ani de colo pînă colo ruşinaţi şi s-au simţit ca nişte falsificatori ; dar apoi şi-au revenit şi au căpătat o astfel de oroare faţă de tot ce este fals încît s-au alăturat cu toată energia celor ce spre sfîrşitul anilor şaizeci cereau revizuirea tuturor vechilor înşelăciuni din stat, biserică şi societate.

La universitatea din Uppsala lui Gustav Borg i-a mers ca şi multor altora din perioada aceea. S-a simţit cufundat în preistorie şi robie ; o atmosferă care se deosebea în mod evident de tot ce visase, o apăsare de sus, cu atît mai insuportabilă cu cît nu i se vedea originea. Profesorii care-i ţineau în mînă soarta şi viitorul stabileau ce trebuie să gîndească şi să simtă, dar dedesubtul tiraniei profesorilor se afla cea a colegilor. Corpul studenţesc era *un* tiran, corporaţia *altul*. Amîndouă lansau proclamaţii, expediau telegrame slugarnice unor mărimi pe care nu dădea două parale. Corporaţia alegea membri de onoare cărora nu se simţea onorat să se subordoneze ; dar asta se întîmpla în numele corporaţiei, deci şi în al lui, împotriva voinţei lui.

Prăpastia dintre el şi ceilalţi avea s-o simtă la un 30 noiembrie. Trebuia sărbătorit Carol al XII-lea şi Gustav se afla la corpul studenţesc, unde asculta elogii aduse „măreţiei morale", a regelui vagabond.

Fierbea în el şi seara, cînd corpul organiză un banchet, se ridică şi ceru permisiunea să-şi exprime rezervele cu privire la discursul despre Carol al XII-lea. Cum a ajuns la cuvînt, nu-şi dădea nici el seama ; dar avea o barbă bogată şi o voce puternică de muntean care impuneau tinerilor în majoritate imberbi şi avea sentimentul că ascultă de o chemare irezistibilă şi de aceea produce un efect irezistibil.

Spuse aproximativ următoarele :

„O națiune care-și cultivă marile amintiri cu siguranță că procedează just ; dar vai celui ce numește nedreptatea dreptate și răul bine. Ați omagiat în astă seară un om rău și asta este o rușine. Morții nu există, ei sînt niște umbre, și despre ceea ce nu există nu trebuie să se vorbească. Se spune desigur că noi continuăm să trăim prin faptele noastre ; dar dintre faptele lui Carol al XII-lea nu știm nici una care ar putea să-i dea o viață fictivă în amintirea noastră. L-am sărbătorit astă-seară pe distrugătorul Suediei ca pe un sfînt național ; doar știți tot atît de bine ca și mine că a dus la pieire toți bărbații maturi din imperiu ; știți tot atît de bine ca și mine că prin recrutări lipsite de scrupule a ruinat meșteșugurile și comerțul și a lăsat pămîntul suedez în paragină. Poate că nu știți ce înseamnă un pămînt părăginit și ce înseamnă o pîrloagă. Asta înseamnă să recoltezi buruieni acolo unde ai semănat secară !... Dar eroul vostru — care nu este și al meu — a fost cel mai imoral om ce a trăit vreodată, căci cel ce își sacrifică fără a clipi țara și poporul propriei sale ambiții este omul cel mai imoral. Dacă unuia cum a fost Carol al XII-lea i se deschid ochii asupra greșelilor sale dar nu le recunoaște și nu le îndreaptă, atunci este imoral.

Suedezii sînt un popor monarhic, din păcate ! Grecii și romanii au fost și ei în vremea sălbăticiei lor. Slugărnicia cere supunere, pentru că așa este mai comod, de aceea suedezii sînt un popor slugarnic. Am fost numiți lachei și pe drept !...“

Cînd ajunse aici în sala corporației începu rumoarea și asta îl irită pe munteanul nostru așa că făcu o pauză și schimbă tonul :

„— Lachei, da, fiindcă pentru un suedez idealul este să ajungă funcționar și să ia o pensie, să participe la viață stăpînindu-și colțișorul lui și ascultînd de un superior.“

Deoarece rumoarea se transformă în tumult oratorul se aprinse peste măsură și, dîndu-și seama în ce mediu se află, trecu la o seriozitate glumeață.

„— Ca să deveniți servitorii credincioși și mai tîrziu oamenii de încredere ai regelui, statul, după cum se știe, a înființat universitatea. Știți doar tot atît de bine ca și

mine că toată adunătura asta de vechituri care se vinde cu amănuntul în cele patru facultăți are unicul scop să ne facă funcționari ; căci chiar dacă mă fac notar, vicar, suplinitor sau veterinar, oricum tot funcționar sînt. N-ar fi nimic de zis în privința asta, dacă izvorul științei n-ar fi atît de greu accesibil. Nu pot înțelege de ce știința trebuie cumpărată atît de scump, dacă cineva n-ar vrea să-mi dea explicația că posturile sînt atît de puține. Știți doar cît de greu este să capeți un post ; la curtea supremă postul nu se solicită, ci ești numit. De această numire e vorba și această numire depinde de bunăvoință. Iar acest ciudat act de bunăvoință se vede încă de la examen. Unele capete inteligente nu iau examenul pe cînd multe capete proaste îl iau. Asta se numește predestinare ! Și credeți-mă, tot ce se învață aici la prelegeri și cursuri se poate cumpăra de la librărie. Dacă ar exista un comerț de carte bine organizat și comisii de examinare corespunzătoare, s-ar putea închide universitatea în care îți irosești timpul și băutura îți ruinează nervii. Universitatea este o combinație de mînăstire, crîșmă și bordel ; universitatea este o școală — o școală a îngîmfării, asupririi, lenei, invidiei și slugărniciei. În timpurile astea, cînd se desființează clasele, ar trebui radiată și tagma profesorilor. Ce este de fapt erudiția ? Astăzi ești necunoscător al dreptului roman, dar mîine îți cumperi de la librărie o broșurică despre dreptul roman și poimîine știi ce este dreptul roman. Asta este erudiția de care sîntem atît de mîndri. Astăzi nu știm că preotul Boëtius a fost băgat în ospiciul din Danvik de Carol al XII-lea pentru că predicase cît de periculos este să ai pe tron un bădăran de cincisprezece ani, dar mîine ne cumpărăm o istorie a Suediei și atunci o știm. (Vedeți, revin totuși din nou la subiect !) Astăzi nu știm că regele Carol al XII-lea era smintit, mîine însă facem uz de creditul librarului și o știm ! Domnii mei, vă rog să strigăm ura pentru un comerț de carte bine organizat și un credit nelimitat, atunci nu va mai trebui să trăim zile cum a fost cea de azi, în care din neștiință l-am sărbătorit pe Carol al XII-lea, distrugătorul, incendiatorul, marele inchizitor, falsificatorul de bani, pentru însușirea care-i lipsește cel mai mult și anume : măreția morală !"

Rezultatul a fost cel așteptat. Gustav Borg a devenit indezirabil în universitate. De aceea nu frecventa niciodată prelegerile, ci își făcuse rost de un credit pentru cărți, își alesese deci singur profesorii și cei mai mulți din străinătate, pentru că suedezi nu găsise. Orice student știa că profesorii înșiși aduceau cărți din străinătate ; cele mai mari tratate erau doar în limba germană, mai ales cele de medicină, teologie și estetică.

După trei ani de studii, Gustav Borg îl văzu intrînd la Academie pe fratele său mai mic, Henrik. Rar se mai văzuseră doi frați din aceeași casă dar atît de diferiți. Cel mare blond, cu barbă blondă, tip germanic, trăgea spre tată ; cel mic, negricios și matur la șaisprezece ani, un african alb, își avea originea evident spre partea mamei, al cărei tată avusese oarecare relații pe la tropice, după cîte reținea tradiția.

Acești frați nu urmăriseră niciodată același scop. Cel mic fusese oprimat de către cel mare ; cei cîțiva ani care-i despărțeau nu puteau fi șterși din mintea celui mare. Se obișnuise încă din copilărie să privească de sus la cel mic, să disprețuiască tot ce spune, să-l trateze ca pe un prostănac și altele asijderea ; așa cum este de obicei cazul în familii. Acum, la universitate, deosebirea era și mai stridentă. Gustav era suedez și muntean, un suedez de baștină patriot, firește cu rezerve, pe cînd Henrik, cel exotic, nu era în stare să simtă ca un suedez și n-aveai ce-i face.

La o discuție despre memoria strămoșească Henrik a fost în stare să-i dea fratelui său replica următoare :

— Consider că pentru mine să-mi asimilez strămoșii voștri este la fel de fals ca și noblețea noastră. Străbunicul meu negru dansa la ecuator în jurul unui foc de scorțișoară și îl putea sărbători pe Carol al XII-lea tot atît de puțin precum un scanian ar fi putut participa cu trup și suflet la o sărbătorire a lui Gustav Adolf, deoarece Scania era daneză în vremea războiului de treizeci de ani.

Răspunsul fratelui n-a întîrziat și el a fost : Lützen.

— De ce ne sărbătorim rușinea și înfrîngerea ? obiectă Henrik. Regele vostru (nu spunea niciodată „nostru") a căzut la Lützen și catolicii au sărbătorit victoria ; jocul

este cîştigat doar cînd regele este mat, dar Wallenstein n-a fost înfrînt. După Lützen suedezii au reînnoit pactul cu cardinalul Richelieu şi au atras trupele franceze în Germania. De aceea după Lützen germanii blestemă numele suedezilor. Închipuie-ţi, să provoci o invazie franceză ! Să-l aduci în ţară pe vechiul duşman, pe gal, care trebuia să ne fie prieten ! De aceea mă revolt cînd văd cum îl divinizaţi pe huliganul sălbatic Banér [7] care i-a trecut prin foc şi sabie pe boemi, dar este celebru mai ales prin retragerile lui.

Atunci Gustav izbucni. Pe Carol al XII-lea îl abandonase, dar de Gustav Adolf şi de Johan Banér nu trebuia să te atingi !

— Eşti suedez, mă ? strigă el.

— Nu, sînt cosmopolit ! răcni Henrik.

Gustav luă o puşcă de Wrede din perete şi Henrik scoase din teacă o sabie de dragon din Hochland — apoi se ruşinară şi încheiară pace pînă la următorul prilej, care veni destul de curînd.

Dar mai erau şi alte deosebiri mai profunde. Gustav lucra pentru înnoirea a ceea ce era vechi, Henrik însă activa pentru viitor.

— Vechiul de astăzi este atît de putred că n-ai de unde să-l apuci. Toată situaţia asta cu monarhia şi anexele ei este doar un termen de graţie pentru *l'ancien régime ;* va putrezi de la sine şi va forma aşternutul pe care va creşte noul ; nu se poate reînnoi şi de aceea trăieşte în corupţie ; ordine, academii, slujbe, avansări. Noi, cei ce sîntem moştenitorii revoluţiei avem altele la care să ne gîndim şi privim situaţia aşa cum medicii privesc prostituţia : ceva care deocamdată nu se poate schimba ci trebuie suportat — o *maison de tolérance, enfin !*

Henrik parcă venise pe lume cu concepţia că societatea trebuie să renască şi că asta se poate întîmpla pe neobservate într-o formă de stat veche, care, în cele din urmă, subminată, se va preface de la sine în cenuşă.

Fraţii se tot certară pînă părăsiră academia, cel mare fără diplomă, ca să se facă gazetar, cel mic cu examen, ca medic.

*

Gustav Borg fundă o gazetă în capitală şi fratele său, Henrik, i se asocie. Îl moşteniseră pe tatăl lor şi investiseră averea într-o tipografie. Henrik însă îşi spori capitalul prin economie şi prevedere astfel că în cele din urmă gazeta îi aparţinea în cea mai mare parte. Fraţii se certau, dar rămîneau uniţi. Se căsătoriră, avură copii, noi motive de discordie. În sfîrşit, cu vremea tensiunea deveni atît de puternică încît o ruptură trebuia să urmeze. Şi acum sosise.

*

Concepţia zoologică sau filozofia veterinară a anilor optzeci nu rafinase cîtuşi de puţin spiritele, dar asta nici nu se putea cere, şi o oarecare sălbăticire, din cînd în cînd, înseamnă doar linişte. Lozincile erau : luptă, luptă pentru toate ; ia-ţi tu, nimeni nu te invită ; fii obraznic şi vei avansa ! Bătrînii, care învăţaseră altfel şi anume că cei blînzi vor stăpîni lumea, la început au fost descurajaţi : apoi s-au americanizat şi ei şi au început lupta, astfel că întreaga societate se prezenta sub înfăţişarea a două tabere fortificate avînd lozinca comună : toate mijloacele sînt permise ! Orice trupe auxiliare erau bune şi bărbaţii care luptau erau destul de imprudenţi încît îşi luau şi nevestele cu ei, pe carul de luptă ; la început în spate, apoi în faţă, pentru că o dată cu teoria animalului apăruse şi frica superstiţioasă de femelă, proprie tuturor animalelor. Ceea ce la cei vechi era cavalerism tradiţional, respect faţă de soţie şi de mamă, un sacrificiu liber consimţit, în spirit creştin, deveni acum lege umană ; adică absurditate teoretică. Bărbaţii laşi se ascundeau în spatele femeilor lor, îşi împingeau nevestele înainte ; foloseau femeile unii împotriva altora, ca arme albe şi dinamită ; iar cîte un bărbat puternic, invincibil el însuşi, era aruncat în aer chiar în cetatea lui inexpugnabilă, familia. Duşmanul îi instiga nevasta şi copiii şi atunci cetatea era trădată. Nu era o luptă cinstită dar ea răsturna vechile concepţii despre căsătorie ca angajament pe viaţă şi aducea schimbare şi mişcare ; o nesiguranţă sănătoasă care-l ţinea din

scurt pe individ, mereu treaz, cu ochii în patru ; o reînnoire continuă într-o înaintare necontenită.

*

Doctorul Henrik Borg se căsătorise cu o norvegiancă de tipul Norei * ; o falsă martiră, o nebună isterică ce nu existase nicicum înainte de a lua ființă într-un creier atrofiat de bărbat, cînd acesta începuse să se simtă la același nivel cu femeile și copiii. Era însă formată după toate regulile scornite de școlile primare norvegiene ; credea de pildă că aparține unei națiuni tinere, plină de defecte tinerești, simpatice. Adică străvechea națiune norvegiană, mai veche decît cea suedeză, atît de veche încît istoria Suediei începe în legendele regilor norvegieni. Ea trecuse prin boema Kristianiei, dar asta era treaba ei ; totuși în prostia ei se entuziasma în același timp și pentru Svava, femeia înmănușată. Voia ca tinerii să fie imaculați și primul ei reproș față de doctor a fost că nu se căsătorise imaculat.

— Dar nici tu n-ai fost, răspunse doctorul fără prefăcătorie.

Cînd femeia îi răspunse doar cu o mină care putea să însemne : „Eu ? Asta e altceva !“ el înțelese că nu e vorba de egalitate ci de tiranie și ca dușman al tiraniei trase sabia.

Cu un om inconsecvent, nereceptiv la argumente, fapte și logică nu poți lupta mult timp ; părăsești cîmpul de luptă lipsit de valoare și nu te pui cu un ins neînarmat. Dar el rămase mai departe în cuibul de șerpi, de dragul copiilor și așteptă momentul cînd avea să fie sigur că dacă va pleca, ei nu-i vor simți lipsa. Era o particularitate a bărbaților din acea vreme că sentimentele lor pentru copii erau mai puternice decît cele ale mamelor, ce se părea că-și pierduseră instinctele sănătoase și căutau viața în afara casei în timp ce bărbații aspirau la viața casnică.

Într-un celebru proces de divorț, bărbatul ridicase împotriva femeii acuzația neobișnuită că el trebuie să stea singur acasă serile, în timp ce ea este la restaurant cu prietenii ei. Nevasta, obraznică și proastă, îndrăznise să

* Personajul principal feminin din piesa *Nora* de H. Ibsen.

replice că bărbatul este cel ce o lasă singură (la restaurant) și de aceea el trebuia să tragă consecințele.

Doctorul Borg lupta de unul singur ; el încerca să le demonstreze prietenilor săi că noua concepție despre lume este anormală și că din prudență toți ar trebui să se opună confuziei dintre sexe. El căuta să arate că diviziunea muncii existentă în întreaga natură conduce la economie de energie și la desăvîrșire.

— Bărbatului puterea și munca în afară ; femeii frumusețea și treburile interne ! Cu cît deosebirea dintre sexe este mai mare, cu atît urmașii vor fi mai buni (legea diferențierii).

Dar nu reuși. Chiar și cei mai tari naturaliști nu puteau vedea „nici o deosebire între sexe". Și lansau celebritățile feminine una după alta. Găsea o adevărată voluptate în a-și declara inferioritatea față de femeie.

— Asta e pederastie sau onanie, izbucnea atunci doctorul. V-ați pierdut orice simț al demnității bărbătești, dacă vă simțiți inferiori ; și dacă vă simțiți inferioritatea, atunci cu siguranță că sînteți inferiori !

Era ciudat dar o parte dintre bărbații de la conducere erau perverși ; mulți, desigur, fuseseră calomniați, dar o parte erau notorii, la fel cum o parte dintre femeile proeminente erau dubioase sau vinovate.

Și astfel doctorul a fost etichetat misogin, se înțelege. Asta nu-l speria, deoarece știa că este minciună. Și putea răspunde :

— Nu urăsc copiii, pentru că recunosc dependența copilului de femeie, și nu urăsc femeile pentru că sînt conștient de existența rudimentară a femeii. Dar voi nu sînteți în stare să observați și să gîndiți. Sînteți niște filozofaștri lipsiți de centrii de inhibiție între creierul mare și cel mic.

Dar praful de pușcă era în pivnița lui și acum el era cel ce urma să fie aruncat în aer ; atentatul era plănuit de propriul lui frate, redactorul. După cum știm, deoarece doctorul Borg era un om cinstit, îi apărase pe norvegieni în năzuințele lor îndreptățite către libertate și ca urmare cei de dreapta îl calificaseră drept filonorvegian ; dar pentru că ducea o viață nefericită cu nevastă-sa, norvegianca, cei din stînga îl etichetaseră. în contra voinței lui, anti-

norvegian. Această concluzie prostească se înfipsese în creierele moi ale oamenilor de partid și a fost de-ajuns ca să-l suspecteze că a „abandonat steagul" ! Pentru că nu participa la nebunia feministă mai fusese etichetat și conservator.

„În fond este un conservator tîmpit", a fost concluzia lui Gustav.

Dar pentru că n-a avut ce-i face blănii groase de urs, a apucat-o pe calea fustelor.

A doua zi după destituire i-a făcut o vizită cumnatei lui, doamna Dagmar. Aceasta reunea un nume frumos cu o frumusețe înnăscută, pe care o ascundea și o denatura pe cît putea. Își tăiase splendoarea de păr, ca să scape de amintirea sclaviei (dimpotrivă, doctorul îi explicase că părul lung este semnul bărbatului liber și că toți pușcăriașii erau rași) ; gîtul frumos și-l ascundea sub gulere tari, ca să uite că e femeie ; piciorușele și le pitise în niște pantofi prea mari, din piele moale, încreițită, care o rodeau de-i făceau răni ; tot ce era urît aduna pentru toaleta ei, tot ce arăta rău colecționa în casă ; răutatea rînjea din fiecare mobilă, din culorile draperiilor și din ornamente. Se vedea îndîrjirea împotriva bărbatului, al cărui simț al frumosului era recunoscut și se înțelegea că toate decorațiunile erau făcute cu intenția precisă de a jigni bunul gust al bărbatului. Voia să-și arate independența, spunea ea, manifestîndu-și dependența de răutatea ei.

Cumnatul Gustav fu primit într-o cameră nedereticată și văzu imediat, după resturile din două pahărele, că avusese o musafiră. Cunoscînd perfect rolul și situația știa că n-are nici un sens să înceapă cu amabilități, în nici un caz cu privire la înfățișare și toaletă pentru că ar fi fost „o insultă adusă sexului ei".

Cumnată-sa nu-l simpatizase niciodată, dar din momentul cînd devenise dușmanul bărbatului ei, îl iubea. De aceea convorbirea luă de îndată un caracter cît se poate de amical.

— Ei, Dagmar, începu deci cumnatul, bărbatu-tău candidează în parlament pentru partidul liberal.

— Este liberal ? îl întrerupse imediat doamna Dagmar, căreia i se pusese răspunsul în gură fără să-și dea seama.

— Păi, oricum, poate fi numit și așa, răspunse cumnatul cu viclenie.

— Numit, da ? Totuși este conservator...

— În anumite privințe, vrei să spui...

— Da, asta vreau să spun : în problema feministă este reacționar și trebuie combătut. Pe lîngă asta mai este și antinorvegian !

— Ba nu, o provocă Gustav ; doar e însurat cu tine !

— Păi tocmai de aceea îl pot judeca ! Pe Ibsen îl face zevzec și pe Björnson băbătie. Deci este antinorvegian !

— Doar n-o spune în serios !

— La sărbătorirea lui Lage Lang n-a spus că norvegienii sînt un neam al dracului și nu și-a insultat soția ? Dar am și fost la avocat...

În acest moment Gustav se lumină la față ; scopul vizitei lui era să afle cît de departe ajunseseră lucrurile.

— De ce vreți să vă despărțiți ? spuse el cu toată compătimirea de frate mai mare. Gîndește-te la copii !

— De ei voi avea eu grijă !

— Ești convinsă că va renunța la ei ?

— I-i iau eu ! răspunse femeia cu o hotărîre care nu prevestea rezolvarea pașnică a problemei.

— Nu-i iei tu, tribunalul hotărăște, după ce a audiat ambele părți.

— Tribunalul n-are nimic de-a face cu copiii mei ! strigă doamna Dagmar.

— Totuși, draga mea ; și ceea ce poate invoca bărbatul tău împotriva compatibilității tale ca mamă va avea mare importanță, pentru că este medic și cunoscut ca persoană demnă de încredere.

— El ? Cel mai mare mincinos de pe pămînt !

Acum fitilul era aprins și Gustav Borg nici nu dorea mai mult. Totuși vru să mai ațîțe puțin flacăra înainte de a pleca.

— Gîndește-te la ce faci, draga mea ! Un divorț în momentul ăsta i-ar distruge perspectivele în parlament și doar nu vrei asta ; mai ales femeile vor fi contra lui, știi doar cît de dominați de neveste sînt liberalii.

— Tocmai pentru că știu, am să pun să fie combătut în gazeta femeilor.

Punct ! Acum ardea cu vîlvătăi și Gustav putea să plece. Dar înainte de a pleca arătă spre păhărele și spuse prietenește :

— Nu lăsa astea să stea p-aici, Dagmar ; s-ar putea să fie împotriva ta la proces.

— Dar el nu bea ? izbucni doamna Borg.

— Ba da, draga mea ! Dar nu înainte de prînz !

Cu asta întîlnirea luă sfîrșit.

*

Între timp însă la redactor acasă avu loc o altă întîlnire.

Lupta să dădea în toate punctele, dar prin lupta pentru putere de atunci era vorba să se stabilească ce înseamnă să fii liberal. Deoarece toți trăiau cu convingerea teoriei evoluționiste, aveau ambiția să participe la evoluție, s-o promoveze. Drept urmare se lupta pentru șansa de a putea decide ce este evoluția. Unii credeau că evoluția este tot ce se mișcă înainte ; dar cînd văzură malformațiile și bolile vechi evoluînd cu o iuțeală îngrozitoare, începură să cam șovăie și în sfîrșit descoperiră că evoluția nu putea însemna decît progresul omenirii spre frumusețe și fericire, prin dreptate și echitate. În luptele dintre partide însă nu încăpea nici o rațiune ; înalți drapelul și spui : acum dușmanul ești tu ! Doctorul Borg, care alesese rațiunea, avea să cadă victimă rațiunii lui. În 1885, cînd au fost violate drepturile norvegienilor cele mai sfinte, doctorul fusese de partea lor. Dar de îndată ce pericolul trecuse și norvegienii se putuseră descurca singuri, în așa măsură încît amenințaseră cu război, el consideră că de aici înainte ajutorul lui era de prisos ; și pentru că era înregistrat ca supus suedez, găsi nedrept să meargă alături de dușman. Cu toate că în familie nu auzea de la nevastă-sa nimic altceva decît fanfaronada țărănească norvegiană de dimineața pînă seara și cît de lipsiți de talent și de proști sînt suedezii, n-a obosit totuși să dea dreptate celui ce avea dreptate. Dar acest cavalerism suedez care se exterioriza prin omagierea demonstrativă a celebrităților norvegiene n-a fost înțeles și s-a văzut chiar cum gazetele norvegiene i-au batjocorit pe suedezi pentru că artiștii îl sărbătoriseră pe Lage Lang.

„Suedezul este laș", se spunea, „suedezul este slugarnic", „Norvegia preia conducerea" și așa mai departe. Cîtă vreme acestea erau neadevăruri, n-aveau nici un efect asupra doctorului, dar într-o zi, cînd slugărnicia deveni realitate, cînd suedezii invidioși, cu gînduri josnice, mai ales babele, începuseră să ridice sistematic în slăvi *tot* ce era norvegian, chiar și mediocritatea, pe seama celor proprii și cu intenția precisă de a le deprecia, el spuse : stop ! Dar atunci căzu și fu numit antinorvegian. Pacea familiei se sfîrșise iar candidatura pentru parlament era în pericol. Fratele lui, Gustav, mare suedez din fire și în inima lui ostil norvegienilor, se lăsă totuși condus de politică, interese și pasiuni și de aceea făcu uz de problema norvegiană împotriva fratelui său. Această tactică greșită îl irită pe onestul doctor și el se duse în fortăreața fratelui său, ca să-l arunce în aer.

Deci el o vizită pe doamna Brita, în timp ce Gustav opera la doamna Dagmar.

Doamna Brita se afla la vila ei ; îi spunea *vila ei* pentru că participase cu bani din zestre, Gustav însă îi spunea *vila noastră* pentru că legea stabilea comunitatea de bunuri a soților. Era o clădire mare, de lemn, cu cincisprezece camere și două bucătării. Într-una dintre bucătării era biroul Britei, unde își scria referatele, articolele, scrisorile, singurul loc în care putea fi lăsată în pace de numeroșii ei copii ; avea șapte.

Îl primi pe cumnatul Henrik cu incredibilă blîndețe, în ciuda cuvintelor lui brutale din timpul călătoriei cu vaporul.

— Ascultă, băbuțo, începu el, dacă-ți spun că trebuie să-l neutralizăm pe Gustav, asta nu înseamnă că vreau să închei cu tine un compromis.

— Ce mai are de gînd acum ?

— Păi, în primul rînd uneltește împotriva gazetei ; în al doilea, vrea să-mi împiedice candidatura și în al treilea face speculații la bursă cu banii noștri.

— Cu banii mei ?

— Nu, cu ai noștri ; dar este la fel de blamabil !

— Joacă la bursă ?

— Da, diavolul bătrîn a mai învățat ceva !

— Cum aș putea să-l opresc ?

— Trebuie să divorțezi !

— Crezi ?

— Da, așa cred. Căsătoria voastră și-a trăit traiul și nu trebuie să putreziți împreună ; copiii își pot lua zborul și cuibul nu mai arată agreabil.

— Cum vorbești !

— Da, așa vorbesc ! Soți nu mai sînteți de mult și acum e vorba numai de copii... să poată trăi și respira. Tatăl și-a făcut datoria ; acum oprimă, înăbușă, împiedică, sufocă ! Afară cu el !

— Dar și tu ești tată !

— Da, tocmai de aceea știu...

— Joacă la bursă ?

— În cafea și zahăr !

— Zău ? În cafea și zahăr ?... Zău ?

Aici doamna Brita făcu o pauză și pentru că gîndea repede, în această pauză reuși să ia o hotărîre. Se ridică și se duse la un răcitor nefolosit în care își păstra hîrtiile mai importante. Căută și după ce găsi ce-i trebuia, reluă firul convorbirii :

— Contract de căsătorie n-am, firește, dar am altceva: scrisori.

— Ferește-te de scrisori, Brita ; în fața tribunalului ei se dezic ; spun, fie că nu le-au scris, sau că au fost fără intenție, doar în glumă. Nu, trebuie să ai un fapt, cel mai bine un *flagrans delictum.*

— Ce-i asta ?

— Este o faptă comisă în prezența a doi martori de neclintit.

— Nu, nu vreau asta !

— Astăzi nu, dar dacă lași să se desfășoare evenimentele, poate ai să vrei mai tîrziu.

— Am închis ochii, am iertat ; se poate spune chiar că mi-am dat consimțămîntul, dar cînd e vorba de copii, de moștenirea și de viitorul lor, atunci cu mine nu e de glumit. De altfel, s-ar putea crede că economisește pentru o... nouă căsătorie cu *ea.*

— Dacă gîndurile tale au luat direcția asta deschide bine ochii și în primul rînd nu semna nici un fel de docu-

mente pe care ţi le pune în faţă. Ştii că nu sînt un partizan orb al vostru, al femeilor ; dar dreptul trebuie să rămînă drept !

— Îţi urăşti fratele ?

— Asta e cam mult spus, dar mă înarmez împotriva unui duşman de temut... Referitor la asta : ştii de contractul lui Gustav cu Holger ?

— Da, Holger trebuie să-i plătească lui Gustav o arendă anuală mare pentru gazetă şi tipografie.

— Ştii cît de mare ?

— Nu !

— Ei bine, este atît de mare încît din cauza asta n-o mai poate scoate la capăt.

— Holger nu-l are cu nimic la mînă ?

— Ba da, îl are : cu obrăznicia lui americănească !

— Şi ce-o să facă ?

— O să-l ajutăm, răspunse doctorul întinzîndu-i mîna cumnatei lui. Căci acum va urma o luptă, pe viaţă şi pe moarte !

— Nu vrei să rămîi la prînz ? întrebă doamna Brita ; oricum nu ştiu ce am, pentru că nu-mi bat capul cu gospodăria.

— Nu, mulţumesc, draga mea, nu pot sta la masă cu omul care tocmai acum a intrat în casa mea ca să mă omoare.

— El la tine ?

— Da, nu evită nici un mijloc ; de care din ele s-a folosit acum, aflu cînd ajung acasă. Rămîi cu bine, Brita.

5

REGELE LEAR ŞI PĂRINTELE

Fostul redactor se împăcase cu soarta, trăia la ţară şi îşi scria articolele acolo. Într-o dimineaţă de vară şedea pe verandă şi aştepta gazeta ca să-şi citească ultimul editorial. Era o pagină vicleană ce spera să aibă mult efect; trata despre programul liberal, pe care candidaţii trebuiau să-l susţină la alegerile electorale si gîndul ascuns era

să-l prezinte pe fratele lui, Henrik, drept conservator. Asta era lovitura pe linia de plutire ce trebuia să scufunde vasul de luptă. Gustav se bucura în sinea lui, cuvintele veninoase îi sunau în urechi, vedea în imaginație cum fratele lui deschidea gazeta ca să-și caute articolul și cum îl găsea pe al celuilalt care-l izbea drept în frunte de vedea stele verzi. Se bucura atît de mult la gîndul ăsta încît zîmbea, își răsucea trabucul de cincisprezece öre * cu voluptate în colțul gurii, aprindea o mulțime de chibrituri și pufăia.

În sfîrșit sosi și gazeta.

Se ridică și luă o postură de spadasin în timp ce despăturea gazeta și o deschidea ca să citească delicatesa lui de pe pagina a doua.

Dar nu era acolo ! Căută pe pagina a treia. Nu era nici acolo !

Cu gazeta mototolită în mînă se repezi la telefon și sună redacția. La aparat era chiar fiul lui, Holger, care preluă șocul :

— De ce nu-i articolul meu în gazetă ? întrebă tatăl cu voce șuierătoare.

— Nu, nu l-am putut tipări, răspunse fiul.

— Dar l-am văzut culeș, am citit șpaltul și...

— Nu putem tipări astfel de prostii! răspunse din nou fiul.

Atunci vocea tatălui se stinse ; încercă să răcnească, dar rămase mut. Și mut plecă de la telefon, își luă pălăria și bastonul ca să se ducă în pădure.

Cînd trecu pe lîngă fereastra de la bucătăria Britei, o văzu șezînd cu gazeta într-o mînă și tocul în cealaltă ; scria, scria contra lui, contra soțului ei, în timp ce fiul îi smulsese tocul din mînă cînd era în autoapărare.

Se strînse în el, era distrus. Lui, care fundase gazeta asta și o ridicase scriind pînă la o poziție de forță și o sursă de cîștig, propriul lui fiu îi interzicea să mai scrie în ea. Și se gîndi la regele Lear, omul superior, înlăturat. O porni afară, pe ogoare, printre tufărișuri și peste pajiști.

La ce bun să trăiești mult și să înveți, dacă pînă la urmă experiențele nu au nici o valoare ? Cînd era tînăr

---

* Diviziune centesimală a monedei naționale (coroana).

auzea adesea că înţelepciunea vine abia cu vîrsta, *după* mulţi ani de şcoală a vieţii. El îşi făcuse şcoala ; văzuse luînd fiinţă toate cîte existau acum şi de aceea le înţelegea mai bine decît alţii, credea el ; şi totuşi era azvîrlit ca o mătură uzată, era tratat ca un idiot bătrîn.

După ce umblă pînă-l trecură sudorile, se mai linişti şi se urcă pe un deal, de unde putea privi pînă departe, în largul mării. Asta îl răcori, iar nesfîrşitul mişcător îi dădu putere. Se aşeză pe o stîncă şi se gîndi la soarta lui. Mai putea trăi încă treizeci de ani, o întreagă generaţie ; se simţea în putere să preia lupta, să reziste, la nevoie să aştepte pînă ce duşmanii îşi vor irosi forţele gonind inutil în neantul albastru şi vor fi epuizaţi înainte de vreme, mai ales pentru că n-au ştiut să se cruţe şi să se refacă. În zece ani, îşi spunea el, se va maturiza un nou tineret cu idealuri noi, născuind spre adevăr şi luciditate, şi acesta îl va înţelege mai bine şi îi va înlătura la rîndul lui pe utopiştii care cochetează acum cu ideea unui stat socialist, teorie pe care el o probase în tinereţe şi apoi o casase. Aceşti tineri credeau că sînt mai avansaţi decît el şi totuşi erau mai rămaşi în urmă în timp, parcă în anii treizeci sau patruzeci. De curînd se sărbătorise revoluţia franceză şi în discursul lui se declarase fiu al Convenţiei, credincios tradiţiei, de neîmpăcat cu monarhia, republican pînă la moarte. Şi acum îl etichetau conservator ! Un conservator revoluţionar şi regicid ! Ce absurditate ! Dar viaţa este un vîrtej, un disc cromatic pe care toate culorile curcubeului se amestecă într-un ton alb ; toate curentele şi contracurentele se vărsaseră în mare şi se amestecaseră acolo de-a valma. Socialismul era de fapt creştinism omagiat de atei iar creştinii erau capitalist-egoişti ; ţăranii erau regalişti dar subminau puterea regală ; regaliştii făceau pe liberalii iar monarhul era liber-schimbist, luteran şi considerat liberal. O întreagă babilonie, dizolvarea tuturor noţiunilor vechi. Anarhiştii erau aristocraţi ; liberalii acţionau pe baza inechităţii pentru tirania femeilor şi pentru dreptul liberului schimb, înăbuşindu-şi propria activitate; protecţioniştii vamali voiau să sprijine viaţa economică autohtonă, dar silindu-şi compatrioţii să cumpere scump şi prost.

Era o fiertură complicată din care cea mai mare parte trebuia să se evapore încît, în cele din urmă, în micul sediment să rămînă o substanță mai consistentă, utilă ca îngrășămînt. Era posibil să fie martorul unui moment de transformare constantă amintind de difuziunea gazelor, în care toate se întrepătrund reciproc ; sau avea loc o sinteză a celor mai bune analize ; forțele eterogene aplicate în mai multe puncte puneau pînă la urmă piatra în mișcare.

Poate că ceea ce se întîmpla era just ; poate că acest sediment avea să se dizolve încă o dată mai tîrziu și atunci avea să apară o nouă concurență a forțelor, după alte lupte, încît se va putea spune că și cea mai neînsemnată a luat parte la progres și că opinia biruitoare s-a însumat din toate ca un aliaj de metale nobile și comune.

Ea ar fi dreaptă ca Dumnezeu însuși și numai șefii de partid ambițioși s-ar putea supăra pentru asta.

În timpul acestor considerații privirile lui se opriseră pe niște stînci brune-cenușii, departe în largul mării. Cu toată miopia lui le găsise de forme cam neobișnuite și nu le recunoștea, el, care știa toate pietrele de pe-aici. Deodată — tocmai atunci — începură să se miște, luînd acea nuanță lugubră a fluturilor de noapte, cu intenția evidentă de a se face nevăzute. În același timp spre cer se înălțară trei coloane de fum și el înțelese : era escadra franceză care venea de la Kronstadt și naviga spre Stockholm. Drapelele tricolore se arborară și inima vechiului revoluționar începu să bată ; pentru că politica germană pe care guvernul suedez o adoptase după Sedan nu fusese favorabilă și avea un iz de supunere și de părăsire a celui aflat la ananghie. Franța se eliberase acum din lanțurile izolării și păși iar printre marile puteri ale Europei încît la sfîrșitul secolului făcea parte dintre statele europene ce voiau să împartă între ele pămîntul. Renașterea Franței însemna din nou progres deoarece motorul francez transmitea permanent energie celorlalte națiuni, de îndată ce conductele existau. Tripla alianță a împăraților se dizolvase și cele mai puternice contraste, imperiul țarist și republica Europei, trebuiau să echilibreze în orientul îndepărtat ceea ce

supremaţia Angliei ameninţase să zdruncine în Egipt şi în marea Mediterană.

Se ridică bucuros şi încurajat şi se îndreptă spre casă, dar o apucă la dreapta, peste ogoarele parohiale. Simţea nevoia să întîlnească un om şi să-şi descarce impresiile neplăcute ale dimineţii.

Curînd casa parohială apăru printre tei ; o clădire de lemn nemaipomenit de roşie, cu două caturi ; rezultată dintr-o colibă ţărănească, era flancată de şură şi de grajd. Cînd redactorul intră în pridvor şi fu întîmpinat de Fylax care în semn de salut îşi şterse labele pe costumul vizitatorului, un servitor îl anunţă că domnul pastor este în grajd, la mulsoarea de probă.

Se duse deci la faţa locului, unde-şi găsi cumnatul în plină activitate. Cu boneţică pe cap şi îmbrăcat într-un pardesiu decolorat de soare, acesta şedea acolo, ţinea jurnalul laptelui şi avea în spatele lui, la fereastră, o tavă cu micul dejun.

Gustav Borg glumea cu plăcere pe seama grijii duhovniceşti a cumnatului său pentru grajdul de vite şi lăptărie, astăzi însă nu era dispus s-o facă deoarece voia să-l cîştige în favoarea lui şi pe lîngă asta pastorul îl dezarmase cu o privire care îl ruga să fie cruţat în prezenţa argaţilor.

— Muncesc de la ora patru de dimineaţă, de aceea a trebuit să mănînc ceva !

Cu asta voia să pareze atacul împotriva tăvii cu micul dejun, o sticlă de bere şi una de rachiu.

— Am vrut doar să-ţi dau bună ziua, răspunse cumnatul fără să se uite la tavă.

— Am şi terminat. Aşteaptă un moment şi merg cu tine !

Gustav aşteptă trecînd cu privirea peste suta de vite grase ce rumegau legănîndu-şi cozile.

Pastorul însumă litri şi fu mulţumit de rezultat, deşi mirat că mulsoarea de probă sub supraveghere dădea un rezultat mai bun decît mulsoarea zilnică.

— Vezi, asta înseamnă ochiul stăpînului ! spuse el. Dacă nu-ţi pasă de avutul tău, atunci ştii cum merge. Şi pămîntul nu dă decît celui ce-l cultivă. Dacă aş arenda

toate astea, n-aş ajunge să mai văd arenda niciodată. Arendaşul se tot vaită şi cînd vine vorba de plată, trimite nevasta şi copiii să se plîngă de preţ. Hai să ne uităm acum şi în lăptărie. Mi-ai văzut noua centrifugă ? E o minune cum lucrează turbina asta !

Deschise o uşă din fund şi intrară în lăptărie.

— Aici se face aur, continuă el plin de zel, ca şi cum ar fi vrut să împiedice toate întrebările inoportune şi observaţiile înţepătoare. Priveşte numai untul ! Uită-te la el ! Nu, trebuie să-l şi guşti ! Ce ? E clasa-ntîi !... Ei, pentru tine altceva nu mai prezintă interes.

Şi apoi ieşiră.

Cînd ajunseră în vestibul, Gustav Borg fu primit din nou de Fylax care-şi şterse botul de costumul lui de culoare deschisă. Cum animalul tocmai mîncase, oaspetele era cît p-aci să se supere dar trebui să tacă şi să rabde, pentru că voia să obţină ceva.

Locuinţa preotului era în stil vechi, cu sofa de piele, joc de eşichier, rastel de pipe şi etajeră de cărţi cu părinţii bisericii in-cvarto, precum şi gazeta oficială şi o culegere de legi.

Un uimitor amestec de putere laică şi spirituală.

Mobilele erau de mahon şi arătau de parcă n-ar fi fost niciodată noi, ci apărute prin generaţie spontanee într-o licitaţie de la începutul lumii. Mahonul nu arăta a substanţă vegetală, ci semăna cu carnea uscată şi putea să transpire grăsime. De aceea se observau întotdeauna urme unsuroase şi asta nu era deloc plăcut. Mobilele erau aşezate pe covoare din petice de culoarea salatei de heringi sau a brînzei şi formau un ansamblu de o murdărie confortabilă ce mirosea a amestec de prizat Gyllehaals.

La o examinare mai atentă, lîngă uşă se distingea o colecţie de bastoane sub un muzeu de pălării şi căciuli slinoase. Alături, o etajeră cu măsuri de sticlă pentru probe de lapte, noile simboluri ale agriculturii raţionale.

Cumnaţii se aşezară şi pentru că amîndoi erau palavragii, conversaţia merse strună.

— Ieşi devreme la plimbare, spuse pastorul.

— N-am altceva de făcut, de cînd sînt scos din funcţie, răspunse redactorul.

— Da, tineretul o ia înainte ! Ăsta-i mersul lumii !

Aci Gustav Borg fu gata să cadă pradă ispitei de a se plînge ; dar se stăpîni deoarece știa că pe el, care fusese întotdeauna purtătorul de cuvînt al tineretului, cumnatul lui l-ar fi luat în rîs.

De aceea opri și dădu înapoi :

— Da, tineretul ; am vorbit întotdeauna în favoarea lui cîtă vreme revendicările i-au fost raționale și oportune; dar cînd a depășit limita, a trebuit să mă întorc împotriva lui.

Pentru că și pastorul era într-o dispoziție pașnică, se situă cuminte pe poziția oponentului său.

— Ai dreptate. De aceea și ești lăudat.

Luă o gazetă de pe eșichier ; dar cînd Gustav Borg văzu titlul „Patria", pacea luă sfîrșit, masca îi căzu.

— Sînt lăudat acolo ? În asta ? Atunci s-a isprăvit cu mine !

— Nu-ți iubești patria ? interveni pastorul în glumă.

— Nu în mod deosebit, pentru că nu merită ; iar în ceea ce privește gazeta asta : păi, așa pot scrie niște creștini ? Firește, sînt oameni de spirit, dar scriu ca niște diavoli. Minciună, capriciu, brutalitate, inechitate, ură, mărturie falsă, ăsta e programul gazetei !

Acum luă foc pastorul, se ridică și începu să tropăie pe covor, de se ridica praful :

— Nu crezi că ar fi mai bine ca poporul să fie îndrumat de preoți cu educație umanistă ai bisericii de stat, decît de predicatori laici, fanatici și needucați ?

Lui Gustav Borg i se părea o banalitate. dar cum de data asta nu era cazul să rămînă dator cu răspunsul, de mînie căpătă o altă părere.

— Predicatori laici ? Tu ce altceva ești ? Tu, care ai ca ocupație agricultura, îți lași slujba în grija vicarului și a diaconului. Și diaconul tău ce face ? Mănîncă, dacă nu doarme și între timp bea și învîrte cărțile de joc. Șase zile se odihnește și într-a șaptea muncește. Și ajutorul tău, care este colaborator la „Patria" și apără dreptul matrimonial, știi cum o duce afară, pe insula lui ? Știi că trăiește ca un turc și că a fost văzut gol pușcă într-o barcă cu o fată frumoasă ? Și tu închizi ochii pentru că ai ne-

voie de el ca să joci vira ! Comunitatea însă părăsește biserica și își construiește case de rugăciuni pe care le prigoniți ! Da, vechea Suedie e pe cale să devină o republică clericală ca Paraguayul, iar situația bisericii de stat e la fel de putredă ca și în 1527. Ați pierdut puterea spirituală, o mai deținеți doar pe cea laică. Episcopii voștri mănîncă la banchete de inspecție, ocupă locuri în parlament și în dietă, în comisii și în academii — recent am avut un episcop cu un venit de optzeci de mii de coroane pe an și cancer anal (de atîta ghiftuială !) ; traducea poezii și scria cîntece umoristice iar grija pentru suflete o lăsa dracului. Am avut un văr, pe care l-ai cunoscut și tu, diacon într-un oraș din nord. A înfulecat pîn-a crăpat ; căci la fiecare slujbă, nuntă, botez sau înmormîntare trebuia să mănînce și să bea ; și în ultima lui duminică a ținut optsprezece slujbe, adică a mîncat și a băut de optsprezece ori într-o zi ; atunci l-a lovit damblaua și a murit !... Vorbești de umanismul vostru. Asta e doar lipsă de prejudecăți întemeiată pe necredință ! Nu credeți în învățătorii voștri, nici nu vă cere nimeni asta, dar atunci dați-vă demisia, altfel sînteți niște șarlatani ! Dar voi nu vreți să dați din mînă pîinea și puterea ! Preoți sau ofițeri, sînteți totuna și sprijiniți tronul, care nu e decît un scaun vechi, cu o gaură în...

Acum se ridicaseră amîndoi și tropăiau unul după altul pe covoare, ca leul și ursul din poveste. Dar Gustav Borg nu ceda cuvîntul.

— De vaci și porci poți avea grijă, dar dacă vine la tine un om în impas sufletesc n-ai nici mărinimie, nici nu-i dai ajutor, nici consolare, pentru că ești împietrit, zgîrcit, nemilos ! Și regatul trebuie să hrănească douăzeci de mii de creaturi ca tine și subalternii tăi. Păpați șapte milioane de coroane și, de bine de rău, fondurile se adună de la enoriași, credincioși și necredincioși, într-un mod ce amintește de șantaj. Dracu știe în ce credeți voi dar vă purtați ca niște adoratori ai satanei căci organul vostru îl glorifică pe Carol al XII-lea, distrugătorul Suediei, care n-a fost om, ci diavol. Dar la ultimul jubileu în onoarea acestui monstru lipsit de orice măreție, nici chiar morală, un grup de studenți s-a opus și atunci au fost

citați de rector și era cît p-aci să fie dezonorați prin exmatriculare. Meritați balamucul sau puşcăria !... Şi tu, păstorul de suflete ! Se spune că în loc să vorbeşti cugetului şi inimii, loveşti cu varga de trestie. Şi în biserică ce faci ? Acelaşi lucru pe care-l făcea şi mitropolitul în sacristie. De curînd, la o beţie zdravănă te-ai făIit că nu te duci deloc la biserică, ai spus că n-ai mai fost la biserică de un an. Şi tu, care ţii atît de mult la împărtăşanie cu sila, cînd ai fost ultima oară la împărtăşanie ? Acum douăzeci de ani, cînd te-au hirotonisit ? Ptiu drace, asta zic şi mă scutur de praful de pe picioare pe preşul tău de zdrenţe ! Păcat de tine că nu te-ai gîndit niciodată ce faci şi cine eşti ! Dar dacă te trezeşti, nu te mai duce în cocioaba veche, al cărei chivot, în paranteză fie spus, l-ai vîndut de curînd unui negustor de antichităţi, ci du-te la casa de rugăciuni, dacă simţi nevoia. Acolo cel puţin întîlneşti creştini ce încearcă să se purifice lăuntric, chiar dacă nu reuşesc !

Pastorul nu era om rău, nici ipocrit, dar îşi trăise, ca şi toţi ceilalţi, viaţa aşa cum se oferea, fără să reflecteze : luase zilele una cîte una şi nu se uitase niciodată înapoi, nici nu ţinuse acest cont încurcat de intrări şi ieşiri, debit şi credit, numit viaţă.

Cînd îi fu dat să audă toate acestea şi îşi văzu bilanţul în faţa ochilor, nu putu contesta nici măcar un singur fapt. Se vedea pe sine însuşi, efigia lui, pentru prima oară, şi îi venea să moară. Rămase ţintuit pe sofa, buimac şi mut şi negru la faţă, ca un taur înjunghiat.

Cumnatul, care prin această izbucnire şi această victorie începuse să-şi recapete încrederea în sine, începu să se umfle din nou şi fiindcă voia să-şi asigure o ieşire demnă înainte ca duşmanul să se poată replia, trase ultima salvă :

— Eşti părinte, dar nu bisericesc ; îţi începi rugăciunea în grajd, cu bere şi rachiu, apoi tragi un pui de somn după micul dejun şi joci dame pînă la prînz ; după ce te-ai ghiftuit cu trei feluri şi te-ai îmbătat încă o dată te bagi în scutece (pentru somnul de după-masă) cum se zice la Uppsala, ca să păcăleşti amiaza, apoi joci dame pînă se

înserează, bei grog și joci vira pînă la cină, care în fiecare seară se compune din gustări reci și un fel cald. Te-ai urcat măcar într-o singură seară în pat treaz ? În douăzeci și cinci de ani ai fost vreodată treaz după cele trei beții zilnice ? Îți spui vreodată rugăciunea de seară ? Nu, nu ești om, ești un porc ! Asta ești !

Ce-i drept, nu atinsese ceea ce intenționase dar făcuse altceva ; și-ar fi dorit numai să-l fi auzit ceilalți, atunci nu l-ar mai fi numit conservator.

6
O SITUAȚIE NECLARĂ

Escadra franceză sosi și dispersă pentru un moment coalițiile particulare și cîteva generale. Superficialitatea suedeză ieși la iveală sub aspectul ei agreabil, acela de a putea uita. În ciuda politicii germane adoptate recent, se puteau vedea membri ai guvernului participînd la festivități și ținînd toasturi pentru Franța.

Gustav Borg trăi o zi mare cînd se organiză serbarea de la Tivoli, pentru că era unul dintre amfitrioni ; pe lîngă asta știa perfect franțuzește și era un orator remarcabil, astfel încît făcu o impresie excelentă.

Franța fusese cam rece față de Suedia după războiul din 1870 deoarece acest străvechi aliat întorsese spatele republicii și prietenului învins ; dar acum totul se uitase. Ministrul francez la Stockholm, o inteligență vie, republican și, după cum se afirma, fost comunard, fraternizase înainte cu saloanele liberale ale Stockholmului iar acum frecventa casele burghezilor și ținea conferințe în cluburi care nu erau tocmai *comme il faut*. Superiorii i le treceau cu vederea deoarece era ambasadorul marii națiuni, astfel că persoana lui rămînea invulnerabilă. Locuința și reședința legației norvegiene erau centrul a tot ceea ce exista progresist în politică, știință, artă și literatură ; și atît din curiozitate, dar și siliți, acolo veniră mulți dintre cei supuși pe care numai nașterea și slujba îi țineau acolo sus. Aceștia încercară desigur să-i insulte și să-i discrediteze pe roșii dar curînd observară că adversarii erau protejați.

Astfel, un trimis plenipotențiar suedez a intrat cu oiștea-n gard la o recepție în casa ambasadorului norvegian :

Trimisul (către ambasadorul francez) : Cine este zdrențărosul acesta pe care Behr l-a primit în salonul lui ?

Ambasadorul Franței : Cine ? Acesta ? Este distinsul meu prieten, pictorul X.

Trimisul : Cristoase, dar arată oribil !

Ambasadorul Franței : Ce are a face ! Este ofițer al Legiunii de Onoare iar noi doi sîntem doar cavaleri !

Trimisul (tot mai ghinionist) : Dar și femeile sînt cam bizare. Uitați-vă la cea cu înfățișare de cîntăreață.

Ambasadorul Franței : Oricum, nu este soția mea, dar și ea a fost cîntăreață.

Trosc !

În aceste cercuri Gustav Borg se simțea la el acasă și acum, la festivitatea de la Tivoli, unde își ținuse strălucitul discurs pentru Franța, de la care pornește orice progres, destituirea lui fu uitată și el apăru limpede ca vechi republican, fiu al revoluției, înlăturînd orice suspiciune că ar fi conservator.

Amestecul claselor și concepțiilor era atît de intens în anii nouăzeci încît vechile noțiuni nu mai corespundeau. Ambele titulaturi simple : conservator și liberal, serveau numai ca porecle, precum odinioară pălăriile și bonetele. Viața devenise mai bogată, concepțiile căpătaseră nuanțe, exclusivismul mărginit se retrăsese în fițuicile mic-burgheze care nu vedeau decît două culori în spectrul lor rudimentar. Astfel Cato Censor, imbatabilul gardian al parlamentului, susținătorul sanctității constituției, în repetate rînduri fusese poreclit conservator, în cele din urmă, cînd n-a mai putut participa la feminism, dar asta nu l-a stînjenit deloc. În timp ce îngîmfatul episcop din Y., complet orb la cerințele vremii, era considerat roșu, pentru că, din pură prudență, vorbise o dată în favoarea sufragiului universal. În țară, puterea executivă era împărțită în atîtea mîini încît nu se putea spune cine participă la guvernare. Consiliul de stat nu o făcea ; parlamentul părea că dă legi, dar opinia publică se pregătea în gazete, în literatură, în familii, cluburi, cafenele, saloane și ateliere.

Puterea cuvîntului vorbit este mare, chiar mai mare decît a celui scris. Puterea presei, pe-atunci foarte însemnată, fusese neutralizată prin apariţia unui număr mare de gazete, astfel că o celebritate sau o autoritate era valabilă numai în cercul ei ; în ale celorlalte nu însemna nimic. Corpul societăţii se compunea dintr-o mulţime de cercuri excentrice, fiecare cu centrul lui, dar neavînd nici unul comun. Astfel nici o sursă de energie nu putea deveni atît de puternică încît s-o înăbuşe pe cealaltă, în schimb toate simţeau o uşoară presiune laterală care susţinea bolta.

Festivitatea de la Tivoli a avut loc într-o după-amiază senină de vară. Şeful statului major a ţinut primul discurs amintind de frăţia de arme cu oştirea franceză, cînd luptase la Vionville şi Gravelotte în războiul din 1870. Apoi urmă Nordenskjöld. [8] Republicanul, care sărbătorise recent aniversarea revoluţiei, deputatul liberal, finlandezul expulzat, primul nume al Suediei, omul popular, simplu, lipsit de îngîmfare şi gesturi mari, dar care avea acasă, în secreter, toate marile stele ale ordinelor europene. Chestia asta cu marile stele le venea greu s-o înţeleagă liberalilor, dar era tocmai sacrificiul lui. Într-o ţară unde totul devine drept regal, era silit să aleagă. Fără marile stele nici trecerea de nord-est ! Şi le-a obţinut pe amîndouă !

Sub vechiul regim, *Le roi soleil* luminase tot ce era măreţ ; dar acum instituţiile monarhice îşi împrumutau strălucirea de la tot ce era măreţ, acordîndu-i înalta lor protecţie. Nordenskjöld o primea ca pe o jucărie, fără să cedeze în schimb nimic din personalitatea lui.

Firește, antiliberalii mîrîiseră ; dar cînd văzuseră că lui nu-i dăuna, îl iertaseră, aşa cum şi merita.

Partea oficială se încheiase şi oaspeţii se împrăştiaseră în grupuri. „Societatea“ luase în primire pavilionul de dans, alte grupuri mici se aşezaseră în chioşcuri, sau sus, pe terasă, în cafenea, sub cort, în popicărie.

Gustav Borg se afla în „societate“, dar într-un chioşc din apropiere se mai găseau şi soţia lui, Brita, fiii Holger şi Kurt, arhitectul, precum şi doctorul Borg, fără soţie ; ea nu ştia franţuzeşte şi nu voia să fie umilită.

— Situaţia este neclară, spuse doctorul, neclară ca tot ce este de actualitate. Liberalii s-au năpustit asupra escadrei iar Gustav înfloreşte, jos, în jardinieră.

— Cu cine stă de vorbă ?

— Este o finlandeză, închipuie-ţi !

— Care sărbătoreşte escadra de la Kronstadt şi alianţa rusă ?

— Mda, situaţia este neclară ! Un singur lucru însă e sigur : acum finlandezilor li se plăteşte pentru aroganţa lor nemărginită şi dispreţul lor prostesc faţă de Suedia. Finomania anilor şaptezeci, cultivată de finlandezii din Suedia era doar o continuare a Anjalei [9]. Pe atunci mă aflam dincolo. în Helsingfors * şi era insuportabil. Forsman [10] ăla dispreţuia atît de mult limba suedeză încît îşi schimbase pînă şi numele şi îşi spunea Yrjö Koskinen, sau cam aşa ceva. Topelius [11] era consilier de stat rus, sau altceva rusesc ; dacă mă adresam unui finlandez din Suedia în suedeză, nu-mi răspundea ; trăncăneau despre „jugul" suedez, prin care înţelegeau limba suedeză şi încercau să construiască ceva pe *Kalevala,* cartea asta pentru adolescenţi care parcă e încropită de un inspector de gatere. În anii optzeci voiau să scoată suedeza şi să introducă cultura lor samoiedă din scoarţă de mesteacăn şi limba finlandeză ; bătrînii se prefăceau consilieri de stat ruşi iar tinerii se jucau de-a nihiliştii ruşi ; Walter Runeberg trebuia să facă o statuie a lui Alexandru la Helsingfors ; un cal troian, nu ? Dar acum, cînd lucrurile se precipită şi Rusia vrea să încorporeze Finlanda, ei vin încoace şi ne cer să declarăm război Rusiei. Închipuiţi-vă, salonul acestei doamne finlandeze este frecventat de un senator finlandez care se credea exilat, fiind dizgraţiat de ţar ; dar ţarul nu ştia de nici o dizgraţiere şi întrebase recent de „prietenul lui". senatorul, care îi lipsea. Înţelegeţi ceva din asta ?... Şi această doamnă finlandeză se crede o mare patriotă, este atît de autentic finlandeză încît a luat parte la inaugurarea unei şcoli pe lîngă teatrul suedez din Helsingfors. în care suedezii nou veniţi urmează să înveţe pronunţia finlandeză, adică să vorbească cu accent finlandez. Ce să zic ? Bieţii finlandezi nu ştiu ce să mai facă, dar aşa au

* Numele suedez al oraşului Helsinki.

vrut !... De altfel, totul tinde către unire şi către asimilarea naţiunilor mici. La început este dureros, dar burghezia mondială nu poate fi cumpărată cu două parale ! Uitaţi-vă, acum ea se apropie de un ataşat rus ! Asta ar fi trebuit s-o vadă senatorul !

— Naţiunile mici vor dispărea, intră acum în vorbă doamna Brita, veselă şi bucuroasă, de parcă ar fi anunţat o descoperire.

— Da, sîntem de-acum pe cale ! Ştiţi, mie festivitatea asta nu-mi face nici o plăcere ; asta înseamnă că noi, suedezii, nu mai sîntem necesari. Franţa ne-a folosit mai multe secole ca avanpost contra Rusiei şi există o medalie veche bătută în Franţa prin care suedezul este pus la locul lui ca mercenar al Franţei. Ne-au considerat literalmente ca pe un fel de elveţieni care trăiesc din închirierea trupelor ; şi acum, că au încheiat alianţa cu Rusia ca să împartă China, Suedia şi-a pierdut rolul în istorie. Nu mai sîntem utili !... Ieri m-am întîlnit cu un medic de vas al escadrei şi i-am arătat Stockholmul. Mi-a vorbit despre alianţe şi de împărţirea iminentă a globului între naţiunile Europei. M-am gîndit la ţara mea care nu poate participa la asta, căreia nu i se cere sfatul, nu intră la socoteală şi m-am simţit ca un exmatriculat din şcoală ; pedepsit, şters din catastif, un paria fără drepturi de om în istorie. Eu, ca şi voi, am fost educat şi învăţat să fiu mîndru că sînt suedez. Pentru ce să fiu mîndru ? Că vorbesc o limbă de surdo-muţi, pe care n-o înţelege nimeni cînd te duci în Europa ; în ţările latine sîntem confundaţi cu elveţienii şi dispreţuiţi la fel ca aceştia ; în Germania sîntem trataţi ca germani de nord ce şi-au însuşit *Edda*, pe care totuşi Wagner ne-a furat-o după război. Un sîrb, un bulgar sau un român poate fi mai mîndru decît noi, pentru că are un rol în istoria mondială : acela de a fi tampon împotriva Turciei ; noi însă n-avem nici unul ! Totuşi, am vrut să-l convertesc pe francezul meu şi deoarece sînt la fel de mîndru ca şi voi de Skansen * al nostru, l-am dus acolo ca să-l copleşesc. De jos se vede panorama Bredei şi clopotniţele. Cînd am ajuns la poartă, am vrut să-l introduc în atmo-

* Muzeu etnografic (Muzeul Nordic), în zona sudică a marelui parc Djurgård din Stockholm (înfiinţat în 1891).

sferă solemnă, i-am arătat turnul roşu de observaţie şi am spus :

— Asta este Acropola noastră; aici este păstrată Svea*, paladiul şi strămoşii ei. Am improvizat bine, gîndeam în sinea mea ; francezul se aştepta la o surpriză. Am urcat acolo, am vizitat o clopotniţă şi am văzut cîţiva reni, un stîlp al infamiei şi un tun vechi, dar oriîncotro ne îndreptam, dădeam numai de animale. Din nefericire doctorul meu era zoolog şi şi-a concentrat interesul asupra animalelor, aşa că nu-l mai puteam lua de acolo. Cînd a văzut urşii albi a întrebat dacă există în Suedia şi eu a trebuit să mint şi să spun da.

— Drăguţă menajerie, spuse el, foarte drăguţă.

L-am condus la case, dar acestea nu i-au trezit interesul.

— Colibe, colibe ţărăneşti, foarte drăguţ.

Am trecut pe lîngă pavilionul berăriei şi estrada orchestrei.

— Varieté, spuse el, foarte drăguţ.

Cînd a ajuns la panorama Bredei a trebuit s-o privească, apoi n-a mai vrut să vadă nimic. Şi doar ştiţi, dragi prieteni, că nici nu mai era nimic de văzut ! Dar a început să întrebe :

— Acropola ? Hai să vedem Acropola.

Am rămas mut.

— Svea ? Ce este asta ? Şi unde este paladiul ?

Apoi se puse pe glume ca orice francez şi arătînd spre urşii albi spuse :

— Aştia sînt strămoşii ? Străbunii ?

Îmi venea să plîng de necaz dar francezul amabil vru să mă cruţe şi adăugă :

— Eu sînt darvinist ! Dumneavoastră nu ?

Asta mi-a zis-o pentru strămoşi !

La ieşire ne-am întîlnit cu cîţiva finlandezi, cunoştinţe de ieri. Nerusinaţii de finlandezi făceau pe ruşii, i se adresau francezului ca unui aliat şi făceau glume pe seama mea şi a Acropolei mele.

Da, nu este o onoare să fii suedez, asta e sigur ; şi nişte modestie ne-ar prinde bine, mai ales cînd vorbim de redută. Dar nu pot să înţeleg de ce este atît de puţin de arătat

* Personificare alegorică a Suediei (Mama Suedia).

acolo : două clopotniţe, nouă colibe ţărăneşti şi o menajerie. Roşesc pînă-n vîrful urechilor cînd mă gîndesc la cuvîntarea mea de la inaugurarea redutei ! Dacă vă mai amintiţi să nu pomeniţi niciodată despre asta !

Acum Holger, în calitatea lui de nou redactor, crezu că trebuie să spună ceva bine chibzuit :

— Ce rost are să te văicăreşti că statele mici sînt desfiinţate ! Suedia moare, fireşte, dar îşi îndeplineşte misiunea mondială în America unde suedezii şi alţi scandinavi sînt pe cale de a forma o ţărănime puternică şi aceasta va trimite odată un preşedinte la Casa Albă. Şi mai trăncăniţi că Suedia nu participă la împărţirea pămîntului !

— Aici ai foarte multă dreptate, interveni Kurt ; într-adevăr ar trebui să se faciliteze emigrarea prin introducerea limbii engleze în şcolile primare.

— Asta a spus-o altcineva, acum cîţiva ani, şi au fost cît pe-aci să-l omoare, ca şi pe ţăranul din parlament care a găsit situaţia atît de disperată încît ar fi vrut să plătească impozite Rusiei, cum se percep şi pentru ofiţerii armatei suedeze.

— Apropo de Rusia, îl întrerupse doctorul, uitaţi-vă cum în spatele nostru finlandeza fraternizează cu profesoara noastră, rusoaica, cum i-o fi zicînd ? Cred că profesoara este pur şi simplu finlandeză, pentru că atunci cînd a venit vorbea curent suedeza cu accent finlandez.

— Bîrfeşti ! îl întrerupse doamna Brita.

— Unii susţin că ar fi poloneză ! Da, momentan voi, femeile, aveţi noroc de zile bune ; gîndiţi-vă la scriitoarele noastre ! Supa de bere, supa de marţi, unele mici variaţiuni pe temele altora şi Micul Sakris * le proclamă mari genii. Vedeţi, tocmai trece. Cu burtă, ochelari, tonsură şi rentă din naştere ; protectorul literaturii, prietenul doamnelor, comesean, umbră. Creşte viermi de mătase, după ce a cumpărat ouă ; arată ca un animal-fantomă, poartă ochelari ca un detectiv, un *faux-bonhomme* înfricoşător ; un şarlatan ce nu poate fi dovedit niciodată dar pe care simţi că trebuie să-l ocoleşti ; inexplicabil şi de aceea sinistru ; lin-

* Personaj din romanul *Drapele negre (Svarta fanor)* de August Strindberg.

guşeşte ca să poată zgîria ; trece peste orice ca să-şi atingă scopurile, chiar şi peste cadavre ; iertător, dacă are ceva de cîştigat şi răzbunător dacă nu are nimic de pierdut. Vorbeşte în numele femeilor ca şi cum ar fi femeie ; îşi calomniază propriul sex ca un onanist şi e slugarnic cu femeile ca toţi pederaştii... Uitaţi-vă la el !

— Acum trebuie să plecăm, îl întrerupse doamna Brita, altfel pierdem vaporul !

Societatea porni să caute birje în piaţă. Dar cînd trecură pe lîngă cort văzură un bărbat cu fes roşu urcat pe o masă, ţinînd un discurs marinarilor francezi.

Era Syrach, pictorul, care-şi recăpătase facultăţile mintale, cel puţin în parte, şi acum se credea la Brest, unde-şi petrecuse vara trecută.

— Situaţia este neclară, continuă doctorul ; apele sînt tulburi şi clasele suprapuse au ce pescui !

7

CLASA PRODUCTIVĂ

În ajunul Anului Nou, Andreas Borg, cel de al treilea fiu al redactorului, se afla la ferma Langvik arendată de el, îşi încheia bilanţul şi calcula. Langvik, care aparţinea parohiei, era o proprietate de mărime mijlocie, situată la un golf al mării Baltice, într-un arhipelag de insuliţe şi stînci.

Anders Borg studiase la şcoala agricolă superioară şi se căsătorise foarte devreme astfel că acum avea patru copii şi era arendaş de trei ani împliniţi. Timp de doi ani arenda o plătise tatăl lui, în al treilea însă refuzase. La început Anders, fiind un băiat cam uşuratic, trăise ca un domn şi sperase în timpuri mai bune odată cu venirea vămilor. Vămile au venit, dar n-a fost mai bine, pentru că trebuia să cumpere totul scump şi prost. În al doilea an încercă să reducă tainul dar cînd văzu că era degeaba îi dădu iar înainte şi totul merse alandala.

Acum însă, cînd se apropia de sfîrşitul anului şi zilele, în toată scurtimea lor, erau nesfîrşit de lungi, îşi umplea

timpul calculînd, calculînd cauzele decăderii agriculturii. Şi ajunsese la rezultate extrem de ciudate.

Astfel, acum avea în faţă jurnalul laptelui şi vedea că untul îi revenea la şapte coroane kilogramul, în timp ce el trebuia să-l vîndă cu două coroane. La început crezuse că a greşit calculul, dar cînd văzuse în registru că vaca mînca cincisprezece funzi de fîn a cincizeci de öre fundul pînă să dea un kilogram de unt, se sperie. Chiar dacă laptele smîntînit era dat la argaţi, viţei şi purcei, acest avantaj era depăşit de costul îngrijirii vitelor, al paielor şi de transportul scump la oraş.

Dacă se uita cît costă creşterea unui animal, găsea că animalul îşi mîncase preţul de vînzare iar el muncise de pomană.

Dar cele mai ciudate dintre toate erau calculele lui chimice privind intrările şi ieşirile din grajd. O vacă mînca numai paie uscate şi bea cîteva găleţi de apă. Paiele erau compuse în primul rînd din celuloză, lipsită de azot, nici apa nu conţinea azot. De unde venea atunci excedentul nemaipomenit de azot pe care-l conţineau laptele şi gunoiul ? Dacă răspundea : din ţesuturile degradate ale corpului, atunci trebuia să se întrebe din nou de unde luă corpul azotul pentru regenerarea ţesuturilor ; căci dacă acestea nu se regenerau atunci după trei luni animalul ar fi dispărut fără urmă. Din paie proveneau numai cantităţi neînsemnate de azot iar din apă absolut nimic ; era luat din aer ? Nu, susţinea Pettenkofer ! Era deci o minune, sau chimia pe un drum greşit.

Şi dacă le hrănea cu cartofi, care conţin nouăzeci de procente apă şi două procente azot, rezultatul era acelaşi. Atunci îi venea să creadă că amidonul lipsit de azot se poate transforma în albumină, cu conţinut de azot iar apa se poate transforma în amoniacul ce se degaja din grămada de gunoi. Dar asta contrazicea teoriile ştiinţifice în vigoare şi de aceea el se afla în faţa unei enigme pe care în cele din urmă o lăsă baltă.

În schimb, mai inteligibile erau datele registrului principal din care reieşea că anul acesta cumpărase de trei mii de coroane zgură Thomas pentru îngrăşarea solului în timp ce arenda se ridica la două mii cinci sute de co-

roane. Era un fapt nud, izbitor, ce-l ducea la un nou gînd, iluminîndu-i întreaga situaţie. Pămîntul îl poate hrăni pe proprietar, nu însă pe proprietar şi pe arendaş ; pămîntul se poate îngrăşa şi singur printr-o creştere bine organizată a vitelor, dar pămîntul nu este în stare să cumpere îngrăşăminte. Asta ar fi trebuit s-o ştie dinainte, dar nu se găsea nici în manualele de agronomie, nici în economia politică.

Auzi pe cineva venind, închise registrele şi luă un trabuc ca să-şi ascundă neliniştea.

Intră nevastă-sa, tînără şi voinică, dar acum cu o mină necăjită.

— Anders ! Dă-mi cheia de la hambar ; trebuie să iau făină pentru pîine.

— Făină ? S-a terminat !

— Terminat ?

— Da !

— O, Doamne Dumnezeule ! Ai vîndut-o ?

— A trebuit !

— Dar argaţii ?

— Pentru ei trebuie să cumpăr din cînd în cînd, cîte puţină.

— Nu putem măcina la repezeală ?

— N-avem ce măcina.

— Ai vîndut şi grînele ?

— A trebuit !

— Nu, nu, nu ! Ce mai avem în hambar ?

— Nimic. Numai şobolani !

— Dacă află vătaful sîntem nenorociţi !

— Ştie.

— De-aia îndrăzneşte ce îndrăzneşte. Păi, nu merge, Anders, nu merge...

— Ba da, dar pînă la urmă o să ajung un escroc... Dar vătaful ce face ?

— Păi, cînd zilierii trebuie să facă corvoadă îl mituiesc cu ouă şi unt şi îi scuteşte.

— Aşa departe a ajuns ?

— Da, şi chiar mai departe ; e înţeles cu mulgătoarele. De ce nu-l dai afară ?

— Nu pot, nu mă-ncumet. Ştie prea multe despre afaceri şi situaţia gospodăriei. Cea mai rea e asta cu ham-

barul gol, pentru că e aproape ilegală. Tot ce se găsea înăuntru era un fel de ipotecă pe arendă și pe simbriile oamenilor.

— Cînd te gîndești că trebuie să-l văd pe vătaful ăsta la mine la masă, dacă se invită... Știi că hoinărește la oraș și își bea toți banii, așa că o să ajungem să-i hrănim copiii '...

— Îmi pot închipui ! Dar pînă la urmă o să mă fac eu vătaf și atunci poate că o să am moșia mea, înainte să mor.

Acum nevastă-sa aprecie că trebuie să treacă de la considerații generale la realități.

— Kristin de la bucătărie își cere leafa. Ai luat banii pe vaca vîndută măcelarului ?

— Nu, dar aștept să vină cu banii dintr-un moment în altul. Cît îi datorăm Kristinei ?

— Leafa pe un an, după cum știi și apoi am mai împrumutat de la ea și bani pe șin... păi, ce să-i faci ?!

— Ia ascultă, mîine sîntem invitați ; copiii au cu ce se îmbrăca ?

— Nu, știi doar că au numai haine de vară.

— Atunci o să-i învelim în șaluri și pături, că doar nu se poate să rămînă acasă.

— De, Anders, toate merg anapoda. Sînt născută la țară și știu cît poate duce o fermă, dar tu nu știi. O proprietate atît de mică nu poate ține și fierar și pădurar și vizitiu. Și pentru că nu le poți plăti simbria, fură ! Fierarul fură fier și lucrează pe cont propriu ; potcovește cu fierul tău caii la jumătate din parohie : pădurarul vinde lemn și vizitiul ovăz ! Să știi, dragul meu, că îmi vine să-mi iau lumea-n cap ! Nu mai e nici măcar o coajă de pîine în casă ! Aș plînge, dacă nu mi-ar fi milă de tine ; dar tu ești atît de bun și n-ai nici o vină pentru toată încurcătura asta.

Anders nu-și mai putu stăpîni emoția, căci era un om cumsecade și o vorbă bună îi storcea lacrimi ; dar nu ajunse decît la o strîngere de mînă recunoscătoare cînd afară se auzi zvon de zurgălăi.

— E măcelarul cu banii ! Sîntem salvați, strigă el sărind în picioare.

— O, Doamne, ce noroc ! încuviinţă femeia şi se duse la fereastră. Dar tu să nu ieşi ; lasă-l pe Lindquist să-l primească !

— Da, s-o facă el, pentru că nu-s prieten bun cu măcelarul.

Zurgălăii saniei amuţiseră dar în locul lor amîndoi cîinii de curte începuseră să latre şi să-şi smucească lanţurile ; cîinii de vînătoare le răspunseră şi toate potăile din curte se adunară în spatele gheţăriei care ascundea scena ce se juca acum între măcelar şi vătaf.

Arendaşul şi nevastă-sa nu vedeau nimic din reprezentaţie, dar auzeau un schimb de cuvinte atît de tare că vorba „escroc" pătrundea prin fereastra dublă.

După un timp zurgălăii se îndepărtară ; lătratul cîinilor degeneră într-un urlet care indica o încăierare şi apoi vătaful urcă spre casă alergînd.

Stăpînul bănui că este ceva necurat şi, cu menajamente, vru să-şi scoată nevasta din încăpere, ca s-o scutească de un conflict şi pe el însuşi de o umilinţă ; dar ea rămase pe loc.

Vătaful intră.

— Ce este ? întrebă stăpînul.

— Măcelarul a adus vaca înapoi, răspunse vătaful. Zice că a crăpat de o boală necunoscută şi că vrea să-l dea în judecată pe stăpîn.

— Şi ce-ai făcut cu vita ?

— Păi, el a aruncat-o pe grămada de gunoi şi s-au năpustit cîinii... Nu i-am putut împrăştia.

— Las-o baltă ! Nu mai e nimic de făcut. Du-te la grajd, domnule Lindquist şi pune să înhame sania. Spune-i pădurarului să ia cangea pentru gheaţă şi să meargă cu mine.

Vătaful căută să mai prelungească audienţa, căci cu fiecare lovitură primită de stăpîn, el, în schimb, devenea tot mai tare pe situaţie ; dar trebui să plece, pentru că arendaşul şi nevastă-sa ieşeau din cameră.

Soţii se aflau singuri în dormitor, unde obişnuiau să se retragă ca să se sfătuiască şi să se ascundă cînd oamenii asediau casa cu cererile lor.

Nevasta începu :

— E adevărat că ai vîndut o vită bolnavă ?

— Da, e adevărat ! Dacă merge tot așa, o să ajung un escroc ! Și se puseră amîndoi pe plîns.

Ce să mai vîndă ? Ce să facă ? Se sfătuiră și ajunseră la concluzia că bărbatul trebuie să se ducă și să împrumute bani. Apoi toată gospodărirea fermei trebuia schimbată. Arenda mai dura încă un an, aveau de gînd să semene ovăz care nu cerea îngrășămînt și se putea vinde imediat societății de tramvaie cu cai ; pămîntul secătuia, firește, dar ce le mai păsa dacă tot plecau ? Țara toată se orientase spre ovăz deoarece nimic altceva nu renta ; ca urmare pămîntul suedez era secătuit. Secara, cereala omului sărac, nu mai creștea ci trebuia importată ; de la grîu, trecînd prin secară, coborîseră la grăunțe pentru cai ; asta însemna decădere. Și după ce țăranii strînseseră ultima recoltă de ovăz ca să-și cumpere bilete pentru America, cu greu se mai găsea vreun speculant pentru pămîntul fără valoare. Terenul care fusese arat cu plugul și îngrășat dădea numai buruieni ; nu putea să devină de la sine pășune, cum era cîmpul sălbatic ; era răsfățat prin cultură și cerea să fie cultivat ; putea, firește, să fie semănat cu trifoi, dar dacă acesta nu era reînnoit nu mai renta nici el.

Dar cînd perioada de arendă se încheia, de obicei inventarul era scos la licitație. Întrucît țăranilor le făcea o deosebită plăcere să cumpere la licitații, crezînd că iau totul mai ieftin și mai bun, arendașii care plecau obișnuiau să vîndă tot ce se mai putea folosi cu mai mult timp înainte și să aducă în loc lucruri noi, mai proaste. Vitele cele mai bune și caii cei mai buni erau vînduți pe sub mînă și în locul lor se cumpărau alții proști. Uneltele, carele și săniile erau înjghebate în grabă și aduse la licitație. Nu era necinstit, dar nici onorabil nu era — și nici permis.

Cînd terminară de chibzuit, sosi și sania în fața intrării. Pădurarul, un tip de țigan, favoritul stăpînului, pentru că era mai dezghețat decît zilierii, luase cu el cangea pentru gheață. Sarcina lui era să meargă înaintea calului și să încerce gheața în promontoriile și strîmtorile unde erau curenți de temut.

Cînd stăpînul se urcă în sanie, observă o scenă care, cu toată mizeria ce reieşea din ea, îl făcu să zîmbească.

Patru dintre ciinii cei mari, în înţelegere, tîrîseră vaca moartă pe piramida cea mare a gheţăriei, dar după ce făcuseră treaba asta în colaborare, dulăul cel mai mare îi gonise pe ceilalţi trei asociaţi şi acum se aşezase acolo sus ca un sfinx şi se ospăta de unul singur. Ciinii din curţile vecine fuseseră atraşi şi haita lătrătoare se îmbulzea deocamdată la poalele aisbergului, formînd un ghemotoc de cozi, labe şi blăni. Cîteva femei bătrîne ale zilierilor făcuseră încercări timide să împartă prada cu dulăul, dar se retrăseseră. Toată suflarea gospodăriei era înfometată, atît oamenii cît şi animalele. De nevoie ciinii vînaseră iepuri şi pui de păsări iar în cele din urmă învăţaseră să fure peşti din copcile de gheaţă, hăpăind roşioarele din cîrlige. Dar acum dăduseră peste un ospăţ...

Biciul pocni şi cu o iuţeală vijelioasă sania coborî pe gheaţă spre fiordurile ce se întindeau albe şi netede ca oglinda.

Mai întîi luară drumul spre celălalt mal, unde doi bătrîni se retrăseseră într-o cabană roşie, pe o limbă de pămînt, aşteptîndu-şi sfîrşitul. Unul era fost perceptor, văduv, care acum, la şaptezeci de ani, trăia din pensie ; celălalt era un octogenar alb ca un porumbel, care, după ce fusese student al Uppsala, nu mai făcuse nimic. La douăzeci de ani căpătase o rentă viageră şi după aceea nu mai muncise deloc. Cazul era neobişnuit dar bătrînul trăise pentru o singură faptă, pentru un singur interes : să fie Juvenal. Acum mai era admirat doar ca un obiect bun de expus într-un muzeu. Cabana roşie era vestită pentru conţinutul ei preţios, se făceau excursii pînă acolo, ca să-l vadă pe unul dintre „flăcăi", pentru că tradiţia îl transformase pe Juvenal într-un flăcău. Cîntase împreună cu Wennerberg, [12] îl cunoscuse pe Carol al XV-lea, vorbise cu Jenny Lind, [13] îl văzuse pe Geijer [14]. Dar toate astea nu mai contau astăzi, cînd Anders Borg venea să împrumute bani.

Mare a fost bucuria celor doi bătrîni cînd sania s-a oprit în faţa casei, pentru că erau înzăpeziţi de patruzeci de zile, de opt zile nu văzuseră musafir, nu primiseră gazete şi poştă.

Îi scoaseră blana și îl invitară în casă, la căldură ; îi dădură vin fiert și-l puseră să povestească ce mai scria prin gazete. Apoi scoaseră cărțile de joc și jucară vira, numai o partidă.

Să vorbești de bani este penibil, întrucît ultimul lucru pe care îl dă din mînă omul este aurul, pentru simplul motiv că acest metal asigură condiții de existență, locuință, îmbrăcăminte și căldură.

După ce timp de două ore deșertase tot ce știa că le este agreabil bătrînilor, dădu la iveală și cererea lui. Atunci prin camera luminoasă, cu perdele albe, parcă trecu un nor ; pacea bătrîneții fusese tulburată și pentru moșnegi era un chin că trebuiau să lase fără ajutor pe cineva aflat la ananghie. Nu se puteau lipsi de bani și le era penibil să-și dea pe față situația pecuniară. Anders, pe de altă parte, suferea din pricină că provocase această indispoziție ; era jalnic să împrumuți bani și acum înțelegea de ce atîția preferau să înșele sau chiar să fure.

Cînd se urcă din nou în sanie, nu mai vru să se întoarcă acasă, dar gîndul la nevastă și copii îl dezmetici și cu un pocnet de bici puse calul în mișcare spre fiordul cel mare. Pădurarul din spate, de pe locul pentru cîini, își exprimă unele temeri, dar stăpînul nici nu vru să audă. Gheața era subțire, dar rezistentă, străvezie ca sticla, astfel că în locurile puțin adînci se vedeau pădurile de alge.

Pe fiord gheața se clătina, dar calul iuți fuga, cu instinctul că la nevoie putea sări peste copca ce se deschide și stăpînul știa din experiență că gheața de apă sărată este mai tare decît arată și nu atît de periculoasă cum pare. Luă drumul spre răsărit, către o insulă lunguiață din depărtare, unde locuia diaconul. Acesta, care administra o mică cutie a milelor de la biserică, desigur că îi va putea împrumuta zece coroane ; atît de mult își coborîse acum pretențiile.

Vedea numai aer și apă și linia neagră-verzuie din depărtare, cînd calul se opri brusc.

Pădurarul fu imediat lîngă capul lui, azvîrli cangea ca pe o lance și, ce să vezi, din gaură ieși apă.

— Nu mai merge, stăpîne, spuse Victor. Dacă vîntul ajunge ceva mai departe spre răsărit, gheața se rupe și ne-am dus !

— Nu mă întorc, răspunse patronul, urcă-te și o să vezi ce înseamnă să mergi !

Biciul trosni pe spinarea calului și porniră în trap întins, cu riscul vieții.

Așchiile de gheață și stropii le săreau în față. Era vorba doar de zece coroane dar mai era vorba și să ajungă la țintă și înainte de toate să-și facă datoria și avea sentimentul că-și sacrifică viața pentru ai săi și că lasă rușinea în urmă.

Linia întunecată din depărtare se lățea și se apropia tot mai mult ; se văzură acoperișuri și îndată după aceea pe mal apărură oameni care făceau semne și strigau.

Pădurarul înțelese primul semnalele, sări în picioare de pe locul ciinilor și strigă :

— Oprește, stăpîne, aici e o copcă !

Anders struni calul căci văzu un canal deschis prin care trecuse vaporul. Coborî și măsură din ochi lățimea canalului ca și cum s-ar fi gîndit să-l treacă înot, pentru că trebuia să meargă tot înainte.

Dar după o scurtă chibzuință luă un par ce jalonase canalul, se urcă pe un sloi plutitor, își făcu vînt cu parul și se puse în mișcare. Oamenii de pe mal strigară cînd sloiul porni, dar Anders vîsli mai departe. Cînd se apropie de partea cealaltă, sloiul începu să se scufunde încet, ca o trapă. Dintr-un salt sări pe sloiul următor care se scufundă și el și așa mai departe pînă ce ajunse în goană pe uscat; dar pe ultima porțiune gheața de la mal se sparse sub tălpi zornăind a geamuri sparte.

— Pastorul e acasă ? întrebă el fără să salute.

— Da, este, fu răspunsul.

Anders alergă spre o casă roșie cam la fel cu celelalte. Intră în același tempo pe care-l luase la trecerea peste sloiurile de pe canal, deschise ușa și se opri în odaia unde diaconul dormea într-un balansoar, la ora douăsprezece, ziua-n amiaza mare.

— Ei, tu erai ? Tocmai voiam să trag un pui de somn, cînd am auzit strigăte la mare, spuse el înveselindu-se.

— Da, sînt la anaghie și tu o să-mi împrumuți zece coroane.

— Zece coroane ? De unde să le iau ? Tocmai voiam să fac un împrumut scontabil, dar mi-a eșuat...

— Dar poți să te împrumuți din pușculiță !

Urmă o pauză și Anders Borg își dădu seama că făcuse încă o dată prostia să se bage în secretele altora silind un nenorocit să facă mărturisirea umilitoare a situației lui pecuniare proaste. Dar își reveni curînd și trecu la altceva :

— Nu poți cere de la un țăran ?

— Eu să cer de la țărani ? Nu, dragă, nu sînt în situația asta. Să vezi, în primul an m-am pus în rînd cu ei, a trebuit să mănînc și să beau cu ei ; dar atunci tot respectul s-a dus dracului, mai ales cînd le-am cerut bani ca să-mi plătesc datoriile de la Uppsala. Cînd m-am retras, au început să mă urască. Am devenit un solitar, n-am cu cine să schimb o vorbă, n-am nimic de făcut. N-am voie să pescuiesc, nici să vînez, nici să muncesc pămîntul. Să citesc nu pot, că adorm. Sînt condamnat să nu fac nimic, în afară de duminică ! Mă usuc, împietresc dormind ; dorm toată noaptea, douăsprezece ore, de la opt pînă la opt, dorm după micul dejun, dorm după-amiază, dorm și iar dorm. Dac-ai ști ce viață e asta ! E letargie ! Îngrijire sufletească nu le trebuie iar cei în nevoie și mizerie se duc la pietiști [15]. Citeodată îmi doresc să fiu pietist dar atunci ar trebui să fiu credincios și asta nu pot !... Anders Borg, pentru numele lui Dumnezeu, ajută-mă să plec de-aici, altfel mor ! De opt zile n-am scos o vorbă și acum, pe lîngă toată mizeria mai am pe cap și un proces. Un țăran a furat lemne din pădurea parohială, l-am văzut eu însumi și l-am pîrît protopopului. Acum sînt acuzat de calomnie, deoarece nu pot dovedi că l-am văzut furînd. Hoțul umblă liber iar eu pot să intru în pușcărie, eu, care n-am furat lemne. Țăranii spun că am trăncănit, la fel și despre administrator, dacă îi pîrăște, și de curînd un golan a vrut să-l acuze de calomnie pe judecător însuși care își rostise sentința pe temeiul declarației foarte serioase a unui sergent de poliție. Ce să mă fac ? Dacă mă destituie nu mai capăt slujbă ca asta.

N-ar mai fi terminat de vorbit dacă n-ar fi izbucnit în lacrimi. Și în fața acestei mizerii nemărginite Anders Borg își uită necazurile proprii. Dar pentru că nu știa ce să spună, diaconul continuă, peste măsură de fericit că poate să-și asculte glasul și să se plîngă :

— Ce le trebuie pastori ? Nu pot să pună, ca evreii, pe unul dintre bătrînii comunităţii să le citească din cartea de rugăciuni ? Şi eu copiez din cărţile de rugăciuni, ca şi toţi ceilalţi preoţi. Nu pot oameni pricepuţi şi cinstiţi să citească rugăciunea de înhumare şi să boteze ?... Baptiştii botează şi pietiştii împărtăşesc, făcîndu-şi datoria după pilda apostolilor ! Ştii, religia ca profesie şi mijloc de trai este ceva anapoda. Şi cînd zaci în universitate ca să bei şi să-ţi umpli capul cu subtilităţi şi pedanterii teologice, te vindeci de toată religiozitatea ! Acum preoţii trebuie să facă şi instrucţie la cazarmă, sînt siliţi să înveţe cîntece deşucheate şi să asculte convorbirile nocturne dintre soldaţi ; asta înseamnă sfîrşitul bisericii ca mijloc de a-ţi cîştiga pîinea !

Aici convorbirea se poticni pentru că pe Anders biserica îl interesa prea puţin ca să-i poată plînge declinul ; pe lîngă asta i se trezise şi instinctul de conservare propriu astfel că în ultima parte a convorbirii avusese timp să se gîndească de unde să-şi facă rost de cele zece coroane. De aceea se ridică în grabă şi îşi luă rămas bun cu singurele cuvinte de încurajare pe care le putu găsi :

— Distrează-te, flăcăule bătrîn ! Vino de ne fă o vizită şi atunci te trezim noi.

Diaconul se uită la prietenul lui ca la un străin, căci speranţele lui de a găsi compătimire îi fuseseră înşelate. Totuşi îşi luă căciula ca să-l conducă pînă la ţărm ; se gudura ca un cîine şi vorbea întruna, dar acum despre fleacuri, despre vreme şi pescuit, despre mersul pe gheaţă şi pericolele de pe mare, totul pentru nişte urechi surde.

După ce Anders Borg trecu peste canalul tăiat în gheaţă şi se aşeză în sanie, o apucă spre nord ; dar amintindu-şi de pastorul rămas pe plajă se întoarse şi văzu cum cel părăsit îşi flutura căciula.

Simţi un junghi în inimă dar în acelaşi timp şi consolarea disperatului care întîlneşte un om şi mai disperat decît el.

— Fără cămin, fără prieteni, cu închisoarea şi ruina în faţă ! gîndi el. Păcat de el, dar de unde să fac rost de cele zece coroane ?

La această întrebare îşi şi răspunsese în sinea lui cînd se îndreptase spre nord, de-a curmezişul fiordului ; pentru că acolo locuia bătrînul cîntăreţ de operă care, sătul de lume, se retrăsese împreună cu pensia şi nevasta la o fermă arendată fără pămînt, dar cu drept de vînătoare şi pescuit.

O milă este lungă pentru un cal, dar el încă mai alerga şi Anders Borg era sigur cel puţin de o primire amabilă şi de un vin bun, indiferent ce s-ar fi ales apoi de cele zece coroane.

Îl găsi pe cîntăreţ în tindă, cu puşca şi cîinele. Venea de la o vînătoare de iepuri, fără să fi împuşcat nimic, firește, şi se bucură foarte mult că vede un om la faţă ; căci trăia izolat, fără vecini pe o jumătate de milă în jur.

În timp ce Anders Borg potrivea apărătoarea de piele, cîntăreţul bătea peste nări calul înspumat, spunînd :

— Ai un trăpaş de sanie bun, Anders.

— Vrei să-l cumperi ? întrebă Anders, numai ca să spună ceva.

— Dacă vrei să-l vinzi !... Tocmai am avut unul de probă dar avea os mort.

— Serios, vrei să-ţi cumperi cal ?

— Da, bineînţeles.

— Atunci îl poţi lua pe al meu ; îţi mai dau pe deasupra şi sania.

— Cît mă costă ?

— Îl iei pe o sută cincizeci, cu sanie cu tot.

— Fie !

— Peşin ?

— Peşin ! Vino înăuntru să-ţi plătesc !

— Dar trebuie să-mi dai o săniuţă cu spătar şi o pereche de patine ca să mă pot întoarce acasă ! Victor o să mă împingă pe gheaţă.

— Îţi dau ! Deci s-a făcut !

Anders era salvat, scăpat din ştreang, uşurat ; şi după ce bău un pahar, fără să-şi fi scos şuba de blană, o luă la drum spre casă pe la scăpătat, şezînd într-o săniuţă cu spătar, împins de pădurar care mergea în urma lui pe patine.

Cînd se apropie de casă, în amurg, văzu toată casa luminată şi se gîndi la biata lui nevastă care cu siguranţă

că fusese surprinsă de vreo vizită neașteptată și nu avea ce să pună musafirilor pe masă.

Ca să nu apară inoportun, urcă pe cărare, pe lîngă gheţărie, unde ciinele lui de curte, însîngerat și rănit de doi dulăi de Ulm de la moșie, stătea deoparte și se uita cum aceștia se ospătau din vaca moartă, deși el era proprietar de drept.

Anders intră prin bucătărie și se duse în dormitor ca să se schimbe. Acolo își găsi nevasta plîngînd.

— Ce s-a-ntîmplat ? Ce-i aici ? De ce lași musafirii singuri ? se repezi cu întrebările asupra celei ce plîngea. Ea îi răspunse disperată :

— A venit tatăl tău și vrea să rămînă la noi...

— Nu pot să-l hrănesc !

— Zice că-i datorezi o sumă mare...

— Ce caută aici ?

— Nu mai poate rămîne la el acasă, pentru că în curînd începe procesul de divorț și trebuie să se prezinte în fața consistoriului.

— O, Doamne...

— E groaznic ! Groaznic !

După călătoria lui aventuroasă Anders își schimbă hainele și se pregăti să se întîlnească cu tatăl lui ca să asculte confidențe de care nu simțea nici o nevoie. Dar mai înainte își liniști nevasta, punîndu-i pe masa de toaletă două bancnote de cîte cincizeci de coroane ; pe a treia o opri în buzunar, căci veșnica jenă financiară și nevoia îl făcea să se ascundă chiar și față de omul cel mai drag.

8

ANII NOUĂZECI

(Fin de siècle)

Naturalismul puternic al anilor optzeci trebuia să se verse în mare, ca și toate celelalte curente. Metoda științifică naturalistă se ofilise și nu mai dădea roade ; mulți o luaseră drept adevărul însuși și se agățau cu încăpățînare de scîndura putredă în timp ce se scufunda. Alții,

care voiau să crească, se străduiau să găsească vehicole noi, care să ajungă mai departe. Se despărțeau de perioada trecută de-a dreptul cu regret, pentru că această sălbăticire, această viață de indieni, fusese înviorătoare ca și viața de briganzi a școlarilor din timpul vacanțelor de vară ; lumina asta unilaterală dădea un relief puternic lumii și oamenilor, punea lucrurile și evenimentele într-un clarobscur rembrandtian ; această nouă evaluare a vechilor obiecte adusese cu sine literalmente o nouă concepție despre lume care nu vedea la mare distanță, în schimb avea acuitate la distanță mică. Era metoda microscopică. Dar cine s-a ocupat de microscopie știe prea bine că se pot vedea celule și vase acolo unde sînt doar bule de aer și că un grăunte de praf poate fi cauza demonstrației iluzorii a unui organ inexistent. Astfel, în 1889 lumea căpătă doi gînditori sau profeți noi, pe Langbehn, cel care a scris *Rembrandt als Erzieher* * și pe Nietzsche, în primul rînd autorul cărții *Jenseits von Gut und Böse* **. Oricît de mari s-ar fi dovedit deosebirile dintre cei doi, ce pot părea diametral opuși, ei aveau totuși o tangentă comună și asta era reacția contra microscopismului. Langbehn, înainte de toate, este macroscopist. Ce are a face Rembrandt cu cartea lui, nimeni n-a putut să înțeleagă ; și cu toate că fiecare punct în parte al lucrării poate fi contrazis, în spatele faptelor se deschise totuși o nouă perspectivă și științele naturii care agonizau în mîinile detaliștilor prinseră o nouă viață.

Langbehn, cu care secolul trebuia să se sfîrșească, este de fapt un Kant reînviat, cu care secolul începuse ; amîndoi caută salvarea în postulat și imperativ, deoarece puterea de judecată și rațiunea pură nu se dovediseră capabile să rezolve misterele lumii sau să dea individului suportul necesar ca să se orienteze în largul mării. Atît Darwin cît și Haeckel, deși zadarnic, își exprimaseră rezerve prealabile față de consecințele pripite ce se trăseseră din originea speciilor pentru emanciparea eticii, și Langbehn reacționase împotriva psihologiei naturaliste care se cobora la nivelul științei veterinare. Cînd naturaliștii spu-

* Rembrandt ca educator (germ.).

** Dincolo de bine și de rău (germ.).

neau : să fim oameni ! gîndeau : să fim animale ! Chiar şi teologia sau învăţătura lui Dumnezeu era derivată din zoologie. Frica de necunoscut a animalului şi confuzia dintre vis şi realitate a sălbaticului ar fi stat la originea religiei !

Ce se putea crede despre o lume în care oamenii muriseră ca martiri pentru un neadevăr ? Ce se putea gîndi despre viitor dacă trecutul era declarat minciună ? Optsprezece secole de creştinism se dovediseră într-o bună zi o eroare ? Era o nebunie prea mare şi un glonţ în frunte ar fi fost singurul sfîrşit !

Omenirea se afla acum în faţa revolverului şi nu vedea nici o salvare.

Atunci veni al doilea profet, Nietzsche şi declară că răul este bine şi binele rău, apoi că binele şi răul nu există. Era apologia crimei, morala criminalului, ce şi-a găsit expresia cea mai pregnantă în perversitatea lui Oscar Wilde. Dacă Langbehn, prin imaginile lui negative accentuase involuntar laturile luminoase ale naturalismului, Nietzsche îl lichidase prin caricaturi ce îi scoteau în evidenţă erorile.

În acelaşi timp, la Paris se trezise un resentiment faţă de insuficienţa pozitivismului şi în gazete începuse să plouă cu articole avînd titluri ca : „Se caută o religie" ; „Angajăm profet" ; „Închiriem biserică universală modernă".

Însuşi Zola începuse să se trezească, el care stătuse pasiv, indiferent, pornise în căutarea unei religii. N-a găsit-o la Lourdes, deoarece medicul lui „explicase" minunea, nu ca şarlatanie — ar fi fost prea veche — ci ca hipnoză. Atunci s-a dus la Roma, nu fără iluzia că poate moderniza creştinismul şi realiza un compromis între ştiinţă şi religie. Dar nu i-a reuşit. Mai tîrziu şi-a căutat religia ca fanatic al progresului omenirii, în ştiinţă şi muncă întru dreptate şi adevăr şi a sfîrşit în Icaria paradisiacă a lui Cabet [16], unde mielul se joacă cu leul, păsările pădurii se ospătează la masa îmbelşugată a falansterului şi unde nu există săraci.

Zola a crescut de la îndoiala zoologică sterilă la credinţa în progres întru fericire şi virtute (acesta era un cuvînt nou). Dar mulţi dintre discipolii lui s-au oprit din

creştere şi au continuat să turuie programul învechit ce ajunsese să fie aranjat şi pentru flaşnetă.

Zola a sfîrşit deci ca idealist în adevăratul sens al cuvîntului ; şi cu toate că ura şi combătea formele religioase, mai ales pe cele romane, era totuşi religios, credincios în felul lui.

Dar tineretul francez al anilor nouăzeci nu îl cunoştea pe Zola, nu voia să-l recunoască, nu voia să aibă nimic de-a face cu el. El avea un alt învăţător şi profet, cu totul diferit, şi acesta era Josephin Peladan [17].

Este de neînţeles cum de istoricii noştri literari, plătiţi de stat ca să urmărească literatura contemporană nu menţionează niciodată apariţia remarcabilă a lui Peladan, decît cel mult în treacăt, cu un zîmbet, în timp ce ţin prelegeri despre epigonii lui germani. Se pune întrebarea dacă nu ştiu nimic de existenţa lui ; sau soarta lui Peladan este să nu atingă niciodată acea popularitate dezmăţată care sfîrşeşte de obicei prin vulgarizare, cînd gloata sătulă de idol îl doboară şi-l aruncă la gunoi ?

Activitatea lui Peladan începe încă din 1884 — deci cînd Zola ajunsese doar pînă la *Bonheur des dames* — cu primul volum din ciclul „La décadence latine" intitulat : *Le vice suprême.*

În cei douăzeci de ani ce au trecut de atunci a publicat paisprezece romane, fără a mai pomeni dramele şi lucrările filozofice, în total treizeci şi opt de volume. Cele paisprezece romane apar în paralel cu ale lui Zola, dar în timp ce acesta în ciclul Rougon evocă cel de al doilea imperiu, Peladan descrie vremea lui, cea de a treia republică. Motto-ul lui este *Finis Latinorum* şi crede că latinii vor pieri. El le prezice dispariţia, descrie ca un Juvenal toată mizeria Parisului modern ; cu aceeaşi îndrăzneală ca şi Zola, şi cu aceeaşi neruşinare naivă. Materialul lui trăit şi văzut este nemaipomenit, stilul plin de ardoare ; se scufundă în mocirlă dar iese întotdeauna la suprafaţă, bate din aripi şi se înalţă în nori.

Cel mai strălucit roman al lui este *L'initiation sentimentale*, o carte despre toate speciile, nuanţele şi varietăţile de dragoste, în care ridică acoperişurile caselor de tot felul şi arată măruntaiele Parisului. Este o carte teribilă,

bogată, grandioasă şi frumoasă, cu tot urîtul pe care-l înfăţişează.

Acelaşi om s-a încumetat la o faptă măreaţă — şi a reuşit ! A scris cele două părţi pierdute ale trilogiei lui Eshil „Prometeu" şi chiar dacă nu sînt identice ca ton, asta provine din conţinutul mai bogat şi mai profund, cel puţin aşa i se pare oricui nu crede în imposibilitatea de a-i întrece pe antici. Ar fi descurajant dacă lumea n-ar progresa şi nu şi-ar desăvîrşi viaţa psihică şi mijloacele de expresie.

Peladan nu este naţionalist, nici revanşard ; el este cosmopolit şi l-a introdus în Franţa pe Wagner, în ciuda rezistenţei patrioţilor ; şi cu greu se poate găsi un german care să-l vadă pe Wagner al lui atît de gigantic cum l-a văzut Peladan pe al său.

Prin expoziţiile lui a contribuit la arta modernă şi el a lansat tot ce se numeşte simbolism.

Care este cauza pentru care nu a ieşit din cercurile sale ?... Păi, era prea cult ca să fie înţeles de toţi ; era creştin ca un cruciat şi asta i-i punea în cale pe păgîni ; îi critica aspru pe chequarzii şi pe panamiştii [18] republicii a treia.

Influenţa lui Peladan este imensă, dar el nu acţiona direct, ci prin discipolii săi. Nu este citat, dar se bea din adăpătoarea lui ; persoana lui a ieşit din joc şi a căzut din cauza gulerelor tari, precum Kierkegaard din cauza umbrelei verzi ; dar el trăieşte ca o voce de stentor care a introdus cultura germanică în ţara lui, deschizîndu-i astfel porţile pentru Europa.

*

Spiritul uman s-a trezit din izolarea lui şi a simţit cum dispar forţele ce-i întrerupseseră contactul cu lumea de dincolo. Această căutare a unei legături cu imaterialul a fost o trăsătură caracteristică a anilor nouăzeci. După ce Haeckel a stabilit în anii optzeci Systema Naturae, sau Tabla genealogică a creaţiei, ştiinţele naturale şi-au dat sfîrşitul ; nu s-a mai făcut nici măcar o singură descoperire importantă ; seroterapia a produs cea mai mare agitaţie dar s-a dovedit falsă ; apoi în toate domeniile au urmat mici dezvoltări ale vechilor teze şi multă zarvă pe

urme false : științele naturale erau realmente falimentare. Sursa modernă de energie, electricitatea, a fost introdusă în industrie de inicultul Edison care a perfecționat becul și a produs fonograful : telefonul era invenția lui Bell din anii șaizeci; așadar darvinismul dominant nu a avut nici un fel de consecințe care să facă epocă în viața culturală a timpului, nici măcar în chimie, unde sistemul periodic al lui Mendeleev stă ca o piatră funerară pe mormîntul sistematicii.

Atunci s-a descoperit că se mergea pe urme false și s-a făcut cale-ntoarsă de la răscruce ca să se caute un alt drum. Se adunaseră noi fenomene și fapte, dar nu se putea explica nimic ; iar a explica însemna a descoperi ce se ascunde în spatele fenomenului, și cînd s-a observat că ceea ce era în spate se află „de partea cealaltă" s-a căutat, cum era și logic, lumea cealaltă. Asta era mistica despre care se vorbea atît în acea vreme. Atunci a ieșit din mormînt și Swedenborg [19], după un somn de o sută de ani. El revenea pe multe căi. Prin Balzac, care începuse să fie recitit într-o ediție ieftină, în timp ce la nepoata lui Swedenborg, Serafita, se găseau urme din supraomul lui Nietzsche și androginul lui Peladan. Ocultiștii parizieni îi descoperiseră pe Swedenborg și Böhme [20] studiindu-i pe Eliphas Levi și pe Saint Martin ; teozofii îi dibuiau în doctrina secretă a doamnei Blavatki. Dar cel mai puternic sprijin al misticismului a fost apariția istoriei alchimiei de Berthelot. Acest pozitivist, care lucrase la sinteza hidrocarburilor, a făcut astfel un serviciu neintenționat misticismului. Dacă vrem să arătăm în cîteva cuvinte deosebirea dintre alchimie și chimie, atunci putem spune că alchimia credea în capacitatea elementelor de a trece unul în altul (transmutație), chimia mai nouă însă nu. Berthelot arătase pe parcursul lucrării o simpatie crescîndă pentru alchimiști, ceea ce îi încurajă pe timizi să cerceteze mai departe. Totodată, în *Formarea elementelor,* Crookes își exprimase părerea că toate „corpurile simple" s-au format și s-au dezvoltat unul dintr-altul. Lockyer prezentase Institutului Francez ipoteza că fosforul este un corp compus, întrucît prezintă două spectre. Toate acestea erau în acord cu monismul dominant sau cu unitatea universului și în

consecință ar fi trebuit să constituie concepția modernă ; dar în mod inconsecvent se menținea credința în natura specială, imuabilă a elementelor prin care se sprijinea involuntar doctrina desuetă a actelor de creație distincte.

Pe de altă parte, Berzelius pusese încă din 1835 întrebarea esențială : „Metalele sînt corpuri simple ?“ și în răspunsul lui pronunțase următoarele cuvinte hotărîtoare: „Un corp pe care l-am clasificat în rîndul metalelor este amoniul, compus din azot și hidrogen și a cărui metalizare cu ajutorul electricității pare a da ideea unui metal compus... Ceea ce face îndoielnică starea simplă a celorlalte metale este că în natura organică ele par a rezulta din corpuri ce nu conțin nici o urmă din aceste metale“.

Ei bine, din moment ce metalele nu sînt simple, ele pot trece dintr-unul în altul ; și concluzia de la sine înțeleasă se impunea irezistibil : se poate face aur !

Concluzia următoare a fost : întotdeauna s-a „făcut“ aur din pirită cînd s-a crezut că se extrage din ea. Ceea ce explică observația lui Gahn că aproape toate piritele conțin aur.

Totuși inerția creierelor omenești, mai ales a celor exersate, este atît de mare încît dacă au dedus primul corolar, nu mai sînt în stare să-l deducă și pe al doilea.

De aceea uimirea s-a transformat într-un rînjet prostesc care treptat a devenit răutăcios și a sfîrșit prin arătarea colților. Cînd, în cele din urmă, în noul nostru veac, Ramsay (și Kelvin) au dovedit că radiul poate deveni heliu, vechii rutinieri au fost apucați de spasme, deoarece întrevedeau că sînt pe un drum greșit și că este prea tîrziu ca să se mai întoarcă.

Asta a fost povestea alchimiei din anii nouăzeci, mai simplă decît oul lui Columb.

Dar ca să revenim la Swedenborg ; el se înălța din mormînt cu o sută de capete : astronomii din Pulkova îl salutau ca astronom, ca precursor al lui Kant și Laplace ; zoologii îl descopereau și stabileau că Buffon, în introducerea la „Regnul animal“, plagiase din cosmogonia lui ; chimiștii și mai ales orografii, îl omagiau ; în sfîrșit, fiziologii și anatomiștii veneau în cete să-i aducă smirnă și tămîie celui renăscut ! Dar Swedenborg a fost încununat

de un istoric al literaturii, Max Morris, care, într-un studiu mai amplu, l-a prezentat pe idolul liberal al timpului, pe Goethe însuşi, drept discipol al lui. „Swedenborg în Faust" se intitulează articolul (în *Euphorion*, 1899, caietul 6) în care se demonstrează prin citate din *Arcana Coelestia* că relaţiile lui Faust cu lumea spiritelor sînt preluate de la Swedenborg prin Kant şi domnişoara von Klettenberg [21] (chiar din 1771). Ce spuneau despre asta prietenii lui Goethe ? Nimic, căci dacă nu ai ce răspunde, de obicei nu spui nimic !

•

Acestea au fost principalele mişcări ale spiritului la sfîrşitul veacului, care în ultimii ani ar fi trebuit să se aprindă în cîteva mari scîntei, ca să lumineze veacul nou care probabil va să fie cel mai mare dintre cele mari, chiar dacă al nouăsprezecelea fusese cel mai mare — după al cincisprezecelea.

9
ESTHER

Esther Borg, fiica redactorului şi a doamnei Brita, era o fată lipsită de frumuseţe, asta o ştia chiar ea însăşi şi de aceea încă de timpuriu în ea se trezi hotărîrea să ajungă ceva, în loc să aştepte măritişul. La şaptesprezece ani deveni studentă la Uppsala, fără vreun talent deosebit, numai ca să aibă ceva de făcut.

Datorită numelui ei intră în cercuri care erau la curent cu problemele epocii şi aveau un nou sens în viaţă, anticipînd ceea ce avea să vină. Nu mai erau îndoieli sau temeri, erau axiome.

Colegii de sex masculin o tratau ca pe un camarad, dar unul de sex masculin, de care nu te jenezi. La început pentru ea asta avu un anumit farmec, simţindu-se înălţată deasupra poziţiei ei ca sex ; dar de îndată ce în cercul lor apărea o colegă frumoasă, lucrurile se schimbau. Dacă aceasta era acceptată ca prietenă, lucrurile mergeau altfel.

Fata frumoasă era tratată cu galanterie, ca incomensurabil superioară ; cu alte cuvinte, ca femeie. Glumele grosolane amuțeau, domnii deveneau cuviincioși, se răspîndea căldură și peste societate se așternea o atmosferă plină de un lirism reținut în care Esther nu-și mai găsea locul ; căci ea nu putea să fie impresionată plăcut de frumusețea feminină, nici să împărtășească încîntarea colegilor față de o persoană aparținînd sexului ei.

Atunci observă că poziția ei este falsă și simți egalitatea cu bărbatul ca pe un fel de jignire, de insultă, mai ales pentru că nu era luată în seamă. De aceea își neglijă exteriorul, abandonă orice feminitate, intră în cîrciumi, jucă popice și într-o seară luă parte la o încăierare cu niște ucenici. Cînd mergea pe bicicletă purta o jachetă sport și pantaloni pînă la genunchi și această îmbrăcăminte căpătă treptat aspectul unui costum bărbătesc.

Cu timpul colegii ei uitară că este femeie, nu-i spuneau niciodată Esther ci Borg, la început ; seara însă se numea Pelle și atunci purta o mantie imperială, cu pelerină și șapcă de student, așa că oricine putea s-o ia drept bărbat.

Într-o seară, după un chef mare la „Rulla", un medicinist făcu propunerea să meargă la fete ; și Pelle se duse cu ei ; ceea ce lor li se părea absolut firesc. Ambianța era nouă, se-nțelege, cu toate că pentru studenta la medicină Esther Borg nu existau secrete.

Fetele se uitară cam mirate la acest băiat, dar aveau la ce să se gîndească și de fapt erau acolo ca să bea și să pălăvrăgească. Printre oaspeți se afla și un tînăr conte care știa cine era Esther și i se părea totuși ciudat să întîlnească o fată de familie într-un astfel de loc.

Încăperea se goli un moment și contele rămase singur cu falsul tînăr.

Camera avea o atmosferă particulară ; tavanul jos împiedica întunericul să se instaleze deasupra capetelor ; pereții erau împărțiți în panouri de niște baghete sculptate care înrămau peisaje cu păstori și păstorițe ce-și păzeau oile și mîncau cireșe, nevinovați, copilărește. Draperiile de la ferestre erau din tafta cu flori mari și între ele se vedea un castel sub clar de lună. Contele se așezase la pianul vechi și se juca pe clape ca și cum ar fi

aşteptat să fie întrerupt de cuvintele Estherei. Dar pentru că ea tăcea cu încăpăţînare, cîntă nocturna a doua în sol major de Chopin.

Esther nu o cunoştea, de aceea era uimită de sunetele frumoase ce i se părea că iau fiinţă chiar atunci. Modulaţii în major ce sunau ca în minor, durerea cea mai adîncă ce purta în ea propria-i consolare ; o noapte nedormită, binefăcătoare pentru că nu era tulburată de vise urîte, oricît ar fi fost veghea de chinuitoare. Locul îşi schimba înfăţişarea, ambianţa devenea aurie şi tînăra fată se simţi cuprinsă de o nostalgie străină firii ei indolente. Venise acolo ca în sala de disecţie, unde era oribil, dar urîţenia era înnobilată de interes. Dintr-o dată i se deschise o altă lume de puritate şi de frumuseţe ; un nor luminos îi izola pe cei doi de mediul impur, îi învăluia protector şi îi făcea să uite unde se află.

Cînd contele se opri din cîntat, trebui să vorbească, fiindcă ea nu spunea nimic.

— Ştiţi ce am cîntat ?

— Nu, nu ştiu.

— A fost Chopin ! Şi am impresia că a compus nocturna asta într-o noapte, într-un loc ca acesta, unde te cuprinde nostalgia după un prieten pe care nu-l găseşti ; unde simţi plînsul întregii existenţe în faţa imperfecţiunii tuturor imperfecţiunilor.

— Credeţi într-adevăr că Chopin a frecventat astfel de locuri ? întrebă fata care nu era încă prea bine lămurită.

Contele zîmbi melancolic :

— Da, cu siguranţă că a făcut-o ; e chiar atît de ciudat ? Dumneavoastră şi cu mine ne aflăm de asemenea aici.

Acest dumneavoastră şi cu mine o făcu să se înalţe, unindu-i într-un „noi".

— Aşa este, răspunse Esther mai naiv decît ar fi vrut, acceptînd amabilitatea.

Contele zîmbi la această trăsătură feminină de a nu respinge un compliment ; şi în clipa aceea fata simţi că există cineva care i se adresează de pe o altă poziţie şi căută o apropiere de acest mai bine.

— De fapt ce facem noi aici ? De ce sîntem aici ? întrebă ea involuntar, aproape cu reproș.

— Păi, domnișoara mea, nu e ușor de spus. Particip și eu, las să cadă asupra mea umbra unei bănuieli că aș fi la fel ca și ceilalți, ca să scap de o altă bănuială nedreaptă. De altfel, acest loc și locatarele lui au o mare putere de atracție. Amintesc de o stare naturală pe care au depășit-o, de aceea comportarea lor mi se pare naivă, ca a fetelor de la țară. Nu văd la ele niciodată ceva indecent, niciodată vreo remușcare indicînd conștiința vreunei fapte rele ; nu înțeleg de ce dar nu pot să condamn, firește, nici nu aprob. Anul trecut, în seara de Ajun, am trecut pe lîngă secția de femei a spitalului. Clădirea arată de parcă ar suferi de toate bolile care există și tencuiala pe alocuri a căzut ca o crustă de pe o rană. Ei bine, am trecut pe acolo gîndindu-mă la Crăciun și prin fereastra cu drugi de fier la ras cu pămîntul răzbătea pînă în stradă un cîntec ; un moment am simțit o durere nemărginită punîndu-mă în situația acelor nenorocite — închipuiți-vă o seară de Crăciun acolo ! — Dar ce se întîmpla ? Cîntecul a ajuns pînă la mine mai tare și am auzit : O, voi frumoase zile ale studenției...

Esther îl întrerupse și continuă :

— Tocmai în seara aceea îmi făceam rondul și le-am văzut dansînd în jurul pomului de care era atîrnat un crucifix căpătat de la surorile elisabetane. Se bucurau la fel de sincer pentru cel răstignit ca și pentru moș crăciunii de turtă dulce. Celui de pe cruce îi spuneau mîntuitorul, nu Cristos ; nu spun niciodată Isus. Cred în mîntuitor și vorbesc de el ca niște copii mici ; dacă aud un ateu hulind se înfioară și își exteriorizează dezgustul. Puteți explica aceste ființe ?

— Nu, nu pot ! răspunse contele ; și de aceea le tratez întotdeauna cu un respect indiferent, ca pe niște semeni ai mei. Ați observat de altfel că la ele pe pereți nu este nici un tablou indecent, că nu auzi aproape niciodată vreo vorbă grosolană din gura lor...

— Da, eu, ca medic și... (aici Esther ezită în fața cuvîntului, dar îl pronunță)... și ca femeie, n-am auzit...

— Nici eu, spuse contele.

Esther rîse :

— Asta probabil că depinde de cea cu care vorbeşti.

Contele roşi ca un bărbat căruia îi adresează un compliment o femeie şi ca să-şi ascundă jena, continuă cu mult zel :

— Dar remarcabilă la aceste fete este plăcerea cu care rîd ; să fie veselie, totul să fie vesel, nu cum credeam mai înainte pentru că ar vrea să uite sau să-şi înşele conştiinţa ; doar sînt numite femei de plăcere şi acesta este cuvîntul potrivit. Ce selecţie naturală a produs oare astfel de fiinţe omeneşti ? Ştiinţa ce spune în această privinţă ?

— Nu poate spune nimic, pentru că nu ştie nimic. Este posibil să fie descendente apropiate ale sălbaticilor, căci au o conştiinţă diferită de a ...noastră, deoarece este aproape imposibil să le trezeşti simţul pudorii ; nu vor să audă de el, nu-l înţeleg, îl nesocotesc şi cel mai rău se tem de bărbaţii serioşi.

— Da, ştiu asta, răspunse contele ; mă urăsc, pentru că sînt atît de plictisitor şi totuşi n-am încercat niciodată să vorbesc rezonabil cu ele ; dar nu ştiu să rîd...

— Nu ? Totuşi, este foarte sănătos !

— Dacă uneori mi se pare ceva de zîmbit, zîmbesc, este omeneşte ; dar rîsul îmi pare întotdeauna răutăcios şi îl stîrneşte ceea ce este absurd, diform, rău ; de aceea duce de obicei la ochi înlăcrămaţi şi adesea este urmat de o senzaţie de gol care sfîrşeşte în plîns de-a binelea, plîns fără motiv.

Abia acum Esther observă că tînărul conte era în frac. El înţelese şi continuă :

— Vă uitaţi la fracul meu ! Da, am cinat la profesorul X.

— Zăău ?

— Este înfiorător, dar poate util. Tinerii învaţă să tacă şi cei în vîrstă să treacă sub tăcere ; toţi parcă umblă cu căpăstru, ca să nu muşte ; astă seară nimeni n-a îndrăznit să scoată o vorbă serioasă ; toţi tăceau. Ăsta se cheamă schimb de păreri. Ştiţi, după o mascaradă ca asta îţi doreşti să vii aici. De altfel toţi oaspeţii obişnuiesc să

alerge la cafenea ca să poată spune acolo ce n-au spus la serată.

— Găsiți că este amuzant să trăiești ? întrebă Esther repezită.

— Să trăiești ? Asta e viață ? Aici e vorba doar să ucizi, să ucizi toate instinctele sănătoase, puternice, care ar trebui să susțină viața ; și dacă nu le ucizi prin renunțare ci le dai frîu liber, mori în ospiciu sau sfîrșești mai tîrziu de cangrenă în sfînta căsătorie. Bucuria de a trăi din anii optzeci a fost o glumă sinistră ; profeții au avut un sfîrșit trist și toate s-au reîntors pe vechiul lor făgaș. Știți că am un prieten care zace în spital și moare lent ?

— Îl știu ; vorbiți de poet ?

— Da ; vreți să mergem acolo, sub clar de lună ? El ia lucrurile cu mult calm.

— Cu plăcere, răspunse Esther și plecară.

Era o noapte de toamnă, blîndă și luminoasă ; trecură pe străduțe pustii, pe străzi largi, cu verdeață și ajunseră în parcul spitalului. Sub copacii uriași se ridicaseră corturi pentru bolnavii care dormeau sau vegheau acolo, fiecare în legea lui. Dar sub un arțar ședea medicul secundar împreună cu un candidat și bea whisky. Esther și contele, care-i cunoșteau pe amîndoi, se apropiară și întrebară de poet.

— Da, răspunse medicul, e aici, în imediată apropiere și nu doarme ; dar n-o mai duce mult, de vreme ce a trimis după profesorul X.

— Cine ? Teologul ? întrebă Esther uimită.

— Da, bătrînul și cu Axel sînt în cele mai prietenești relații, ca să se certe cu toată prietenia și poetul ne-a rugat să asistăm la ultima bătălie pentru a împiedica relatări inexacte asupra desfășurării ei.

— Între timp putem să ne ducem la el ?

— Vă rog ; stă culcat și citește basmele lui Andersen.

Esther și contele intrară în cortul alăturat ; aici zăcea Axel E. și citea la lumina unui felinar.

Era mic și slab, cu barbă și o înfățișare exotică de francez sau italian ; avea ochi mari, strălucitori și îi cercetă cîtva timp înainte de a-i recunoaște, căci ochii începuseră să-l lase, ca și auzul. Apoi zîmbi, le strînse mîna pe rînd și cu glas șoptit îi rugă să ia loc. Știa că moare

dar şi-o ascundea sieşi, nici nu voia să i-o spună altcineva. Însă deocamdată se lăsa purtat de orgoliu şi obişnuia să se laude cu îndrăzneala lui.

— Da, copii, şopti el, mă sting ; ochiul îşi pierde lumina, urechea auzul şi vocea sunetul.

Tuşi cumplit, avea tuberculoză la laringe.

— Dar ştiţi, nu este nici un pericol, pentru că numai noaptea pulsul coboară pînă la treizeci şi opt şi atunci este cel mai rău. În orice caz ar fi păcat să plec tocmai acum cînd m-am purificat de tutun şi de spirt şi de toate celelalte. Mă simt parcă spălat pe dinăuntru. Da, este oribil să trăieşti. Ascultaţi-mă, Ephraim ăsta e un caraghios. Mi-a scris din Norrbotten o epistolă care începe aşa : „Dacă scrisoarea mea te mai găseşte încă în viaţă..." Nu aşa se scrie unui bolnav !... Ei, viaţa !... Ştiţi ce a fost mai rău din toate cîte am trăit ? Aşezaţi-vă şi veţi auzi !... Esther, nu-i aşa că îţi aminteşti de fata cu păr roşu cu care voiam să mă însor ? Da, ne-am dus la Petersburg şi după primele zile fericite a urmat plictiseala. Ştiţi voi ce este plictiseala în doi ? De unul singur poate fi rea, totuşi este reconfortantă ; dar în doi e groaznică ; înseamnă moartea ; sînteţi legaţi unul de altul dar vă urîţi nemărginit că v-aţi legat între voi... Deci ea făcuse, în taină, actele ce trebuiau să mă lege şi pe mine prin căsătorie. Cînd am descoperit cine este, am ridicat ca argument împotriva căsătoriei, sărăcia mea ; dar ea mi-a răspuns : „bani am eu". Locuiam într-o cameră de hotel modest. Dar într-o zi — ea lipsea cîte o jumătate de zi — m-a dus într-un restaurant, primul din Petersburg. Acolo m-a prezentat unui prieten care ne-a invitat la un prînz de o sută de franci. A trebuit doar să deschid ochii ca să înţeleg ; şi cînd, la şampanie, i-am văzut schimbînd o privire, m-am hotărît. Aşadar, după ce am ajuns la hotel, m-am prefăcut că dorm. Cînd am văzut că a adormit, m-am sculat, i-am luat portmoneul, pentru că banii mei se isprăviseră, am pus mîna pe haine şi pe pantofi, am ieşit şi m-am îmbrăcat pe coridorul de piatră, rece ca gheaţa. Apoi am alergat la gară. Dar primul tren pleca abia peste şase ore. Copii ! Şase ore am tremurat umblînd de colo pînă colo prin gară ! Şi cu frica de a fi luat drept hoţ ! Ce aveţi de zis ?... Voi cum aţi fi procedat ?

— La fel, răspunse contele, fie ca să-l consoleze pe muribund, fie pentru că se simţea capabil s-o facă.

— Hoţ ! repetă Axel E.

— Şi mai tîrziu ai avut remuşcări ? întrebă Esther.

— Nu, răspunse poetul, cum vă puteţi închipui ? N-am avut remuşcări ; dar eram furios că m-am băgat într-o situaţie atît de murdară. Am procedat de bună credinţă, cu entuziasm şi cu... dar nici nu ştiu pe cine să fiu supărat. Întîmplarea, soarta, împrejurarea sînt pentru mine nişte persoane pe care nu le pot identifica, dar le recunosc ca fiinţe vii.

— De ce l-ai chemat pe profesor ? îl întrerupse Esther, mai realistă.

— Pe profesor ? Ah, uitasem ! Păi, mă simţeam singur şi voiam să mă cert cu el.

— Nu vrei mai bine morfină şi să dormi ?

— La mine morfina nu mai are nici un efect ; nu, vreau să rămîn treaz şi să vorbesc ; vreau să-mi aud glasul atît cît se mai poate auzi.

La intrarea în cort apăru un cap alb de bătrîn, un tip neobişnuit. Nu era capul sfîntului Pavel, nici al lui Petru, dar avea ceva din amîndouă. Din faţă radia bunăvoinţa, împăcarea cu soarta, umilinţa creştină ; din profil însă, apărea un druid, un preot al lui Odin, care-şi caută pumnalul ca să-i scoată prizonierului inima din piept. Îţi amintea de spînzurătorile din Uppsala, de crăcile dumbrăvii lui Odin unde cei ucişi erau spînzuraţi ca jertfă împăciuitorului neîmpăcat.

Dar lui Axel E., care vedea statura uriaşă a bătrînului aruncîndu-şi umbra pe pînza cortului în lumina felinarului, i se păru un nor avînd conturul unui moşneag, aşa cum se poate vedea după furtună, ceva din Zeus şi Moise şi se intimidă fără să vrea, la fel ca toţi cei ce ajungeau în apropierea acestui duhovnic al tineretului.

— Ei, dragă Axel, începu bătrînul, cum te mai simţi ?

— Tot rău, nene, răspunse Axel. E., care regreta că în starea lui de slăbiciune îl provocase la luptă pe acest cavaler robust.

— Cu sufletul cum mai stai ?

— Păi, să vezi nenicule, la el m-am gîndit în aceste nouăzeci de zile, dar n-am ajuns să mă lămuresc.

— Nu ? Nu ? Nu eşti conştient de vina ta ?

— Nu, nu sînt. Că sînt un păcătos, ştiu, căci sîntem născuţi din păcat ; dar dacă toţi sîntem păcătoşi, atunci nu sînt o excepţie şi nu trebuie să-mi mărturisesc păcatele altui păcătos, care tot atît de bine mi s-ar putea spovedi el mie, de vreme ce tot sîntem fraţi...

— Eşti încă departe, băiete...

— Aşteaptă puţin şi o să-ţi spun totul cu rost şi prietenii mei îmi vor fi martori...

Tuşi puţin şi cînd se ridică în capul oaselor glasul lui şoptit îşi recăpătă sonoritatea.

— Aveam doisprezece ani cînd mi s-a manifestat virilitatea. Din pură inconştienţă, în joacă, îndemnat de un camarad pe care l-am blestemat că mi-a îndrumat tinereţea pe căi greşite, mult mai tîrziu, cînd l-am revăzut şi mi l-a numit pe cel ce îl ademenise pe el. M-a speriat o carte ce era cît pe-aci să mă bage în ospiciu de frica pedepsei veşnice. Am devenit pietist crezînd că îmi voi găsi pacea ; dar starea de spirit pe care mi-o dădea religia aş numi-o nefastă ; totul în jurul meu devenea negru, lumea şi oamenii, dar cele mai rele erau asceza şi torturile. Dormeam pe patul gol cu chingi care îmi tăiau trupul, şi îngheţam sub cearşaful subţire ; îmi spuneam rugăciunea de seară îngenuncheat pe lespezile din faţa sobei ; flămînzeam ; mă umileam în faţa oamenilor, coboram în şanţ şi mă feream din calea orişicui, pentru că mă socoteam mai rău decît toţi ceilalţi şi nedemn de a merge pe trotuar. După ce m-am autodepăşit, somnul a început să-mi fie năpădit de vise ; şi noul inexplicabil m-a speriat, aşa că nu mai îndrăzneam să dorm ; somnul sfînt devenise un blestem pentru mine ; dar sufletul îmi era curat, pentru că nu scriam decît lucruri frumoase, asta o ştiţi toţi cei ce mi-aţi citit poeziile din tinereţe. Cînd am văzut că toată bunăvoinţa, că toate străduinţele sînt zadarnice, cînd m-am gîndit că viaţa trece, cînd am înţeles că la toate rugile mele către Dumnezeu mi s-a răspuns numai cu batjocură, am crezut că sînt în iad şi că Dumnezeu mi-a întors spatele. Atunci s-a întîmplat să-l citesc pe Stagnelius [22] şi la el am găsit un fel de explicaţie a mizeriei. Sufletul este închis în temniţa trupului şi se poate elibera numai dacă-i sacrifică din cînd în cînd ani-

malului cîte o bucată de carne. Aşa am făcut... şi de cîte ori am făcut asta sufletul meu a ridicat ancora şi m-am înălţat în zbor deasupra mocirlei. Dar de îndată ce recădeam în asceză, gîndurile mele tindeau numai spre lucruri senzuale, aşa cum flămîndul se gîndeşte tot timpul la mîncare. Apoi am luat boala asta !... Se pune întrebarea de ce nu se îmbolnăvesc toţi şi de ce nu se molipsesc mai întîi cei ce practică desfrînarea ca pe un sport, ceea ce eu n-am făcut. Răspundeţi-mi ! Medicii spun că unii indivizi sînt imuni tocmai fiindcă părinţii lor au fost contaminaţi...

Bătrînul se ridică mînios, clătinîndu-şi capul de druid :

— M-ai chemat ca să stau şi să ascult porcăriile astea ?

— Da, bătrîne, trebuie să mă asculţi, strigă omuleţul din pat şi îl apucă pe celălalt de barba albă de parcă ar fi vrut să smulgă o barbă falsă. Trebuie să mă asculţi, trebuie să ştii înainte de a judeca. Trebuie să afli că sentimentele mele erau cît pe-aci s-o ia pe căi greşite cînd am încercat să mă eliberez de focul iadului prin abstinenţă, trebuie să afli că doctorul casei mi-a prescris să mă duc la femei şi că asta s-a întîmplat din voinţa şi cu ştirea tatălui meu.

— Minţi, răspunse sacrificatorul de oameni.

— Să-ţi fie ruşine ! Să-ţi fie ruşine, bătrîn ce te-ai culcat în patul conjugal cu o femeie pe care o iubeşti, fericire ce nu-i e dată oricărui tînăr, pentru că n-are pîine ; ar trebui să compătimeşti şi să consolezi, dar n-ai de dat decît pietre şi şerpi acolo unde ar fi trebuit să dai pîine şi peşte.

Bătrînul luă cartea de pe noptieră şi cînd văzu basmele lui Andersen o puse la loc cu o vagă expresie de dezamăgire indulgentă.

— Da, n-ai decît să chicoteşti la vederea basmelor, dar citeşte-l pe cel cu visele urîte ale popii, după ce a predicat despre osînda veşnică. Îl ştii ?

— Rolul meu aici s-a încheiat, se bîlbîi druidul.

— Singur ai spus : rolul tău ! continuă muribundul. Aminteşte-ţi de chemările dorului de viaţă din tine pe care le-ai predicat tineretului, gîndeşte-te la toată „libertatea sensibilităţii lăuntrice în faţa ispitelor acestei lumi" cînd viaţa va mai căuta să te ispitească încă o dată, predicatorule de curte ! „Vai celui ce pierde această luptă

și depune armele", *principiis obsta !* Cunoști ispitele tinereții, bătrîne, dar nu le cunoști pe cele ale vîrstei la care onoarea lumească și distincțiile te atrag spre prăbușire ; va veni ziua cînd te vei lepăda de trei ori de mîntuitorul tău, Petre, cînd te vei lăsa amăgit să-l lauzi pe anticrist, care scuză păcatele cu învățăturile lui clandestine, cînd Dumnezeu te va orbi și vei încerca să iei tronul celui ce i-a străpuns călcîiul mîntuitorului ! Ia seama cînd va veni ziua aceea și atunci gîndește-te la mine, cel ce nu mai este...

Aici glasul bolnavului se stinse și el se lăsă pe pernă ca să aţipească.

Predicatorul de curte — căci în această piele se furișase acum, dar avea mai multe — se simți înălțat la gîndul că își putuse demonstra superioritatea în fața tineretului studios care ascultase lecția ce-i fusese dată ; și ca și cum ar fi vrut să predea cazul medicului curant, făcu un semn de salut cu mîna și aruncă o frază :

— Desigur că veți avea grijă să poată dormi, domnule doctor.

Apoi norul în formă de moșneag se desfășură pînă la vîrful cortului și se făcu înfricoșător de mare, un cap de uriaș, de om primitiv care aruncă cu pietre în biserici, nu poate suporta clopotele și se înfioară la mirosul sîngelui de creștin. Apoi uriașul se aplecă și se strecură afară prin deschizătura cortului.

Briza nopții dinspre șes zgîlțîia arțarii mari care șopoteau și susurau ca un pîrîu printre pietre ; pînza cortului se vălurea și cele patru bare de la colțurile felinarului își aruncau umbra ca o colivie în care bolnavul zăcea cu chipul palid, exprimînd durerea nesfîrșită a omului ce se vede suferind nemeritat.

— Doarme și fără morfină, spuse medicul secundar după ce îi luă pulsul.

Cei trei tineri ieșiră și se așezară sub arțar, la masa cu sticla de whisky. Luna coborîse și arunca o lumină albă asupra corturilor ; o tabără, înjghebată pentru răniți și muribunzi.

— Ei, copii, începu medicul, v-ați lămurit cine este profesorul ? Eu, ca teozof și martinist, înclin către presupunerea că vreun suflet străin s-a prins de timpuriu ca

un altoi pe acest trunchi sălbatic şi a trăit în continuare parazitîndu-l. Acest mare inchizitor este în fond altcineva decît pare ; dacă aş putea să-l tund şi să-l rad probabil că aţi avea în faţa voastră un tip din albumul lui Lombroso ; cred că este un om foarte rău, care a ajuns la conştiinţa răutăţii lui şi de aceea are înfipt în carne ghimpele numit religie ; sau că şi-a pus singur zăbala, ca să nu muşte. N-aţi observat că oamenii buni nu sînt niciodată pietişti ? Şi că pietiştii fac întotdeauna o impresie proastă asupra noastră, păcătoşii de rînd ? Am fost pietist, în tinereţe, şi simţeam religia cum simt cîinii răi zgarda ghintuită. Fără religia severă din tinereţe aş fi fost neom, căci nu eram bun de la natură. Pietismul este o stare de spirit care apare sau nu ; este deci o neghiobie să-i urăşti sau să-i reproşezi cuiva starea de spirit; pietismul este o stare de pocăinţă, o aspiraţie către formarea supraomului ; adesea fireşte că eşuează, de aceea pietiştii par nişte ipocriţi, dar nu sînt ; omul religios este întotdeauna ceva mai rău decît ceilalţi, pentru că are nevoie de bici şi ceva mai bun decît ceilalţi, pentru că îl foloseşte. Închipuiţi-vă un Oftedal [23] *fără* religie ! Probabil că ar fi fost un Caligula ; aşa a fost doar un mic Ludovic al XV-lea ; oricum este un cîştig. În ceea ce priveşte mărturisirea lui Axel, ştiu că este adevărată ; şi a fost penibil să auzi că bătrînul l-a făcut mincinos ; dar el nu înţelege viaţa mai bine nici acum, pentru că n-a trăit-o niciodată. Şi asta este marea întrebare, vedeţi voi, dacă trebuie să treci prin mlaştină sau pe lîngă ea. Nu ştiu ; unii se scufundă în ea şi înoată mai departe ; alţii se duc la fund. Se pare că există o predestinare a fiecăruia şi gnosticismul pe care Axel l-a luat de la Stagnelius i-a dat impulsul să distrugă baza materială ca să elibereze spiritualitatea. Dacă religia, luată în mare, este o legătură cu cele înalte, atunci Axel a fost religios, deoarece el s-a aflat mereu în zbor, a căutat întotdeauna dincolo de fenomene, a luat viaţa drept un provizorat, un spectacol în turneu, a suferit sub apăsarea existenţei şi a jinduit să se întoarcă acasă. N-a fost un om rău, mai curînd contrariul...

Aici Esther îl întrerupse agitată :

— De ce spui „a fost" ?

Medicul parcă vru să se corecteze, dar era prea tîrziu :

— Zic *a fost* pentru că nu mai *este*. O știu de mai mult timp.

— A murit ?

— Da !

Se lăsă tăcere și cele trei chipuri păliră. În fața marelui mister nimeni nu voia să spună ceva banal. Dar se ridicară și intrară în cort ca să-și ia rămas bun.

Se lumina de ziuă și felinarul se stinsese.

Pînza cortului era străluminată de un roz pal și mortul zăcea cu capul lăsat pe spate, cu gura deschisă, și ochii îndreptați în sus, ca în extaz ; chipul strălucea tot de încîntare de parcă ar fi văzut ceva peste măsură de frumos, poate tărîmul visurilor sale.

*

După o iarnă lungă, la Uppsala a venit din nou primăvara și Esther s-a întors acasă, la părinți. Storö se dezvoltase ca stațiune balneară și acum avea cazinou ; acolo venea lume multă, navigatori, vilegiaturiști, și Esther trebuia să apară îmbrăcată femeiește, ceea ce i se părea extrem de curios ; mai ales albul i se părea neobișnuit, ca și cum ar fi umblat înfășurată în așternutul de pat ; îi amintea de cearșafuri și fețe de pernă, zicea ea. Toate îi veneau prost, nu o prindeau și pentru că știa, se ținea de-o parte. Totuși doamna Brita o silea să meargă la cazinou ca să nu uite că e femeie. Ceasurile acestea erau și mai amare cînd se dansa. Atunci trebuia să stea lîngă perete așteptînd ore întregi să fie invitată ; dar nici un domn nu se apropia ; și dacă totuși venea vreunul, ea îi vedea compătimirea pentru fata urîtă și asta o jignea profund. Nu se mai ducea acolo ci în pădure sau ieșea în largul mării, dar cu prima ocazie era trimisă din nou în sala de dans. Această etalare a feminității, această participare la o luptă inegală, nedemnă, o sfîșia și o făcea să blesteme groaznica distracție, cînd cele neglijate de natură erau stigmatizate în public.

Era într-o astfel de seară de dans, pe la începutul verii. Părinții ei făceau parte din direcțiune și Esther venise din considerație pentru ei și gîndindu-se la scopul filantropic. Dar nu intrase în sală ci se așezase pe verandă, unde vedea perechile trecînd pe lîngă ea. Cel mai mare

chin era să-şi ascundă expresia de dezamăgire şi amărăciune şi această stăpînire forţată îi dădea o aparenţă de sălbăticie şi încăpăţînare.

În timp ce stătea acolo un medicinist de la Uppsala veni cam cu chef de pe un iaht cu pînze.

— Ah, uite-l pe Pelle, îi scăpă tînărului. Saul este şi el printre profeţi ? Doar nu te prezinţi la expoziţia asta de animale de reproducţie ?

Esther rămase datoare cu răspunsul şi colegul intră în salon fără s-o invite. O jignea extraordinar că nici n-o întrebase dacă vrea să danseze, în ciuda cuvintelor linguşitoare şi echivoce după care o socotea prea bună pentru acest spectacol.

După cîtva timp apăru tînărul conte de la Uppsala cu regina balului, frumuseţea staţiunii, care se agăţa de braţul lui şi-i sorbea privirile. Esther îi văzu intrînd în sală, dansînd şi apoi conversînd. Toţi vilegiaturiştii îi urmăreau pe cei doi cu priviri semnificative iar o doamnă în vîrstă, ieşind din salon, spuse :

— Asta o să ajungă contesă ! Mare chilipir ! Un conte cu tată casier şi el însuşi socialist, grozavă partidă !

— Dar arată bine, răspunse o altă doamnă.

Esther auzise ; şi cînd văzu noua expresie de pe chipul contelui oglindind-o pe cea a tinerei frumuseţi, se întunecă şi înţelese de ce chipul lui nu căpătase niciodată această strălucire în prezenţa ei.

Se duse glonţ acasă şi se închise în camera ei. Era noapte, dar lumina şi sunetele răzleţe ale muzicii de la cazinou răzbăteau pînă la ea. Atunci îşi aminti de nocturna lui Chopin pe care el i-o cîntase la Uppsala, în societatea aceea ciudată. Cu temperamentul ei rece şi lucid se crezuse superioară unor sentimente atît de copilăreşti ca erotica ; dar acum fusese atinsă, nu mai încăpea nici o îndoială. Şi iat-o plîngînd de durere că a fost respinsă.

Neputînd să doarmă, ieşi, coborî pe plajă şi luă o barcă: se aşeză la vîsle şi traversă fiordul spre o mică stîncă, ţinta ei obişnuită. Dar trebui să treacă pe lîngă cazinou şi acolo muzica mai cînta încă ; lumina palidă a lămpilor pătrundea prin ferestre. Ea căuta să fugă de acolo dar era atrasă, parcă purtată de un curent. Atunci se opri din vîslit pentru o clipă, apoi îndreptă barca spre pro-

montorlul cel mai îndepărtat, cu uscatul în spate şi ieşi în larg.

Dar sunetele pianului o urmăreau duse de briza uşoară dinspre uscat. Şi o sileau să vîslească în ritmul valsului, un, doi, trei şi parcă era comandată dinăuntru, de acolo din spate, unde trupurile lor se mişcau în acelaşi ritm.

Schimbă din nou direcţia ; dar nu scăpa de muzică, nu putea ieşi din cercul magic. Deodată valsul amuţi şi cîtva timp domni tăcerea, tulburată numai de pescăruşi şi de plescăitul valurilor. Apoi tăcerea deveni sonoră şi în amintire auzi nocturna, mai mult o simţi, aşa cum poţi auzi muzica lăuntric. Totuşi, erau sunete reale, sol major, sunînd ca minor ; era tuşeul lui, felul lui de a cînta ! Ce trădare ! Pe Chopin al ei i-l cînta celeilalte, o atrăgea sub acoperişul ce-i adăpostise odinioară pe ei doi.

Acum fugi de-a binelea spre larg şi încercă să acopere muzica cu zgomotul vîslelor ; şopotul apei la chilă o ajuta şi, în sfîrşit, depăşi raza auditivă cînd trecu pe lîngă o stîncă mică cu un pin pe ea. Dar aici, cînd îşi încetini mersul şi trase vîslele în barcă, auzi un scîrţîit uşor de curele în furcheţi, din partea cealaltă a stîncii. În momentul următor. deasupra stîncii joase apăru chila ascuţită a unei bărci albe, se văzu un cap şi la vîsle apăru contele.

— Tu eşti, Esther ? întrebă el foarte calm.

Fata răspunse fără să pară mirată :

— Da, eşti şi tu aici ?

Ceea ce crezuse că este în urma ei, era în faţă; schimbarea curentului se făcuse atît de brusc încît ea funcţionă normal imediat.

— A fost o şedinţă groaznică ! spuse mai departe contele.

Abia acum Esther reveni la dispoziţia chinuitoare prin care trecuse :

— Credeam că eşti acolo şi dansezi cu frumoasa...

— Nu, mulţumesc ! E una dintre cele ce au nevoie de o codiţă ; o cocotă cochetă ! S-a amuzat cu mine ca să pună mîna pe ofiţerul de marină şi apoi l-a luat la rînd pe ofiţer ca să-l necăjească pe dirigintele poştei ; şi că avea să sfîrşească cu farmacistul, era de prevăzut.

— Zăău ? obiectă Esther, i se şi spunea contesă !

— Ah, a profitat de mine ?... Aşa se pare, şi sigur că se va sfîrşi cu o nuntă cîinească.

— Ce e aia ?

— Vrei să mergem pe uscat şi să privim răsăritul soarelui ?

Coborîră pe plajă, şi pentru că motivul supărării Estherei fusese înlăturat, reveni la vechea ei dispoziţie obişnuită de un scepticism calm, indolent, fără urmă de erotism.

Şi apoi se întoarseră acasă în răsărit de soare !

*

Contele Max rămase opt zile în hotelul din Storő şi în tot timpul acesta se întîlni discret cu Esther. Ieşeau pe mare în barca cu pînze, făceau plimbări, dar nu se duceau niciodată la cazinou ; relaţiile lor erau neschimbate, cu mica deosebire că Esther începu să se îngrijească de înfăţişarea ei, o dată cu îmbrcămintea feminină căpătă şi maniere feminine şi dezvălui trăsături de o frumuseţe sălbatică, sănătoasă. Părinţii nu spuneau nimic, ştiind că nu este de nici un folos. Dar într-o seară — într-o seară tinerii merseseră departe în pădure ca să privească marea. Esther se aşezase pe o piatră şi Max se întinsese lîngă ea. Arăta mai intim decît era, mai ales că el tocmai o luase de mînă şi o întreba de unde are inelul pe care îl purta.

Deodată apăru tata-Borg, redactorul, şi tremurînd, spuse doar cuvintele banale :

— Dumneavoastră sînteţi logodiţi ?

Situaţia era penibilă şi contele trebui să vorbească cel dintîi :

— Nu ne-am gîndit niciodată la asta, răspunse el ridicîndu-se încet dar privind tot timpul la chipul Estherei ce căpătase o expresie nouă de sfială, ruşine şi teamă copilărească faţă de tată, descoperi dintr-o dată natura intimă a ei. De aceea continuă, dar pe un ton schimbat :

— De altfel, asta depinde de Esther.

La această confirmare fata se schimbă la faţă şi astfel, fără să vrea, tatăl aprinsese focul care cu scurt timp mai înainte nici nu existase.

— Dacă Max crede că este posibil...

Aici izbucni în lacrimi şi se aruncă la pieptul tatălui ei ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă sentimentele de care îi era ruşine.

Trecuse mult de cînd Gustav Borg participase la aşa ceva ; şi în timp ce o îmbrăţişa pe Esther simţea din nou că ea este copilul lui şi sentimentele paterne se revărsară şi asupra tînărului a cărui mînă o strînse.

— Păi... multă fericire ! spuse el adunîndu-şi bărbăţia. Acum vă las ; dar vă aştept la prînz la mine acasă.

Şi apoi plecă.

Transformarea, transfigurarea se petrecuse şi cei doi tineri nu mai erau camarazi şi prieteni ci bărbat şi femeie; îşi simţiră oarecum nuditatea, se intimidară şi spuseră cuvinte noi cu voci noi, mergînd mînă în mînă ca nişte copilaşi, pe sub copacii tremurători ; şi cînd întîlneau oameni nu se jenau ci erau mîndri ca nişte tineri zei şi credeau că toţi se pleacă în faţa lor şi îi salută cu respect.

*

Asta a fost în vara anului 1890. Anul următor trecu tot aşa, cu învăţătură pentru examene şi planuri de viitor. Părinţii ar fi dorit mult să aducă vorba de căsătorie dar tinerii nu răspundeau. Citeodată această tăcere le trezea nelinişte. Logodnele rupte erau ceva obişnuit dar neplăcut; se crezuseră rude, îşi uniseră interesele, luaseră sentimente în avans şi poate că îşi amestecaseră bunurile materiale.

Doamna Brita era mai liniştită decît Gustav.

— Lasă-i ; nu trebuie să ne amestecăm.

A urmat vacanţa de Crăciun 1892. Doamna Brita îl invitase pe logodnic să locuiască la ei, la Storő, fără să-şi asculte soţul. Gustav se înfuriase dar fusese nevoit să se încline în faţa faptului împlinit.

Crăciunul trecuse şi era într-una din ultimele zile ale anului, cenuşie şi apăsătoare. Gustav Borg voia să joace o partidă de table. În acest scop urcă spre camera din foişor, ca să-şi caute ginerele. Cînd văzu că este încuiată, bătu. Nu deschise nimeni dar auzi două voci spunînd în şoaptă cuvîntul „linişte".

Atunci înţelese şi coborî să-şi caute soţia. Ştiind cît de repede găsea ea răspunsurile îşi pregăti în gînd un şir de

întrebări, mai mult în formă afirmativă, pentru că era mai greu să eviți o acuzație decît să expediezi o întrebare cu da sau nu. Intră deci val-vîrtej în bucătăria-birou a doamnei Brita strigînd :

— De cînd știi că tinerii se închid în cameră ?

— De cînd ? De cînd sînt aici ! răspunse doamna care tocmai scria un articol despre noile forme ale căsătoriei.

— Se întîmplă deci cu știința și consimțămîntul tău tacit ?

— Cu consimțămîntul meu deschis.

— Codoașo ! strigă tatăl furios învîrtind un scaun în jurul a patru axe.

— Să-ți fie rușine ! răspunse soția.

— Ai făcut din casa noastră un bordel !

— Asta a și fost întotdeauna.

Cu asta totul fusese spus, dar Gustav vorbea acum de pe poziția tatălui și nu a soțului, de aceea merse mai departe :

— Mă duc sus și sparg ușa, și-i gonesc pe amîndoi afară cu bastonul și apoi cer divorțul...

— Pentru care motiv ?

— Pentru motivul că nevastă-mea se prezintă drept codoașa fiicei ei.

— Și copiii minori ?

— Îi iau eu, pentru că vei fi găsită nedemnă ca mamă.

— Vrei să mă gonești ?

— Da !

— Ascultă, măi Gustav, de dragul copiilor nu vrei să ne înțelegem cu binele ?

— Nu !

— Atunci cer o amînare ! răspunse doamna Brita. Trebuie să aranjez situația casei, înțelegi, apoi o părăsesc liniștită.

Suna sincer și în parte chiar și era expresia durerii ce însoțește întotdeauna gîndul despărțirii. Bărbatul, care simțea la fel, se lăsă înșelat și promise că trei zile nu va întreprinde nimic, în schimbul asigurării că tînărul conte va părăsi casa.

Apoi se retrase în camera lui de la etaj și ceru să nu fie chemat la masă.

În seara de după acest incident, Gustav Borg auzi vorbindu-se mult la telefon, sosiri și plecări de sănii, tropăit pe trepte și coridoare ; dar pentru că locuința era foarte mare și nu voia să se arate curios, rămase nelămurit de cele ce se petreceau. Totuși această ignoranță avea un efect neliniștitor, mai ales fiindcă hotărîrea lui depindea de planurile de atac ale celorlalți. Presupunerile începură să intre în joc și el făcea o combinație după alta dar le respingea mereu pentru că nisipul nelegat al bănuielilor nu rezista.

În aceste împrejurări singurătatea îi devenise insuportabilă ; dar nu îndrăznea să iasă din cameră. Voia, potrivit obiceiului, să coboare în odaia celor mici ca să le spună noapte bună, băiatului de șase ani și fetiței de patru ; dar ei nu dormeau singuri ci cu guvernanta și astăzi nu era momentul potrivit să apară acolo din motivele pe care doamna Brita le arătase mai înainte. Aici era punctul lui slab, pe care pînă atunci îl ținuse ascuns dar acum ieșea la iveală amenințător.

Alunecase încet în această relație secretă și neobservabilă ; bănuită dar tolerată ; fără influență asupra fizionomiei casei, aproape respectată deoarece stăpînei casei nu-i păsa de ea.

După douăzeci și cinci de ani de căsnicie, la nașterea ultimului copil, acum patru ani, doamna Brita declarase: nu mai voia să aibă alți copii și restul vieții intenționa să și-l pună în slujba comunității și umanității. Nu era nici o noutate fiindcă chiar de la venirea primului copil declarase că nu vrea să aibă mai mulți. Și totuși au mai venit alții, au venit ca în urma unor întîmplări nefericite, așa cum vin pe lume cei mai mulți pui de om. Dar acum era atît de hotărîtă încît își dezlegase bărbatul de jurămîntul fidelității cînd el declarase că nu poate trăi ca un celibatar căsătorit. Ea nu voia decît să fie „lăsată în pace" și să „nu afle nimic". Pentru un bărbat nu este chiar atît de ușor să-și schimbe înclinația ; nu are imediat o alta la-ndemînă — dacă nu apare o ocazie. Și ocazia apăru în persoana guvernantei copiilor. Cînd doamna Brita și-a dat casa pe mîna domnișoarei de douăzeci și șapte de ani,

a făcut-o fără regret. Domnişoara era pricepută şi supusă, nu umbla după putere, lua munca asupra ei. Ea şi bărbatul se îngrijeau de copii şi de menaj şi pentru că nevasta era mai mult plecată, dacă nu scria, în singurătate apăru o firească relaţie de prietenie între soţ şi îngrijitoarea copiilor lui şi curînd legătura lor luă caracterul intim de care s-a vorbit, fără să ducă la o schimbare perceptibilă a convieţuirii soţilor, care dimpotrivă, deveni mai plină de respect şi mai puţin furtunoasă.

Maşinăria casnică funcţiona fără zgomot şi ar fi mers tot aşa mereu, dacă nevasta nu şi-ar fi simţit poziţia ameninţată şi înainte de toate nu s-ar fi temut că va fi despărţită de copii, care poate că aveau să capete o mamă vitregă, după ce ea va fi înlăturată.

Presimţind ce o aşteaptă, îşi adunase în grabă arme şi partizani, hotărîtă să deschidă lupta şi mai bine să-l omoare pe duşman, decît să moară ea.

După o noapte nedormită, plină de îndoieli şi de nesiguranţă, Gustav Borg se sculă şi se îmbrăcă. Apoi coborî pur şi simplu la cafea unde găsi nevasta şi copiii stînd la masă. Totul era ca altădată, totuşi ceva se schimbase. Esther era rece şi închisă şi cînd tatăl îl căută cu privirea pe contele Max, mama dădu imediat explicaţia :

— Max îţi transmite salutări ; n-a vrut să te deranjeze.

Acest unic răspuns dezvăluia întreg secretul structurii familiei : să laşi să treacă, să se scurgă, să închei compromisuri, să treci sub tăcere şi să mergi mai departe. Gustav Borg se simţi uşurat şi revenindu-şi se gîndi că totul a fost uitat ; se lăsă în voia bucuriei de a fi alături de ai săi şi se crezu tare, înconjurat de garda lui naturală.

Lăsă la o parte orice gînd de atac şi apărare, pacea se încheiase şi ce-a fost a fost ; se duse să se plimbe în pădure cu cei doi micuţi, a căror companie îl întinerea. Ajunseră într-o poiană unde veveriţele ţopăiau prin zăpadă ca să se dezmorţească după somnul lung. La vederea celor ce se plimbau, animalele sprintene se căţărară într-un stejar şi se ascunseră într-o scorbură. Băiatul cel mic, favoritul, ceru ca tatăl să se caţere imediat în copac şi să-i prindă o veveriţă. Orice obiecţie era inutilă şi cînd piciul te ruga din ochi nu-i puteai rezista. Tatăl lăsă de o parte

bastonul şi se urcă în copac, dar fără alt rezultat decît că se întoarse transpirat şi cu mîinile zdrelite.

Asta îi amintea de o scenă din vara trecută, cînd se dusese pe plajă foarte devreme ca să se scalde singur. Îşi făcuse turul de înot, se îmbrăcase din nou şi se bucura în sinea lui de cafeaua ce-l aştepta, cînd băieţelul veni să-l vadă cum înoată. Dezamăgirea micuţului că a ajuns prea tîrziu era mare şi începuse să plîngă. Ca să-i usuce mai repede lacrimile tatăl se dezbrăcase iar, sărise în apă şi înotase spre larg, ceea ce nu era pe gustul lui ; totuşi se simţise răsplătit pentru sacrificiul lui de bucuria nemăsurată pe care o trezise efortul şi stăpînirea de sine.

Vizitară împreună toate vechile locuri de joacă, grotele şi vizuinile de vulpi, pietrele ciudate de pe plajă, muşuroaiele de furnici, copacii doborîţi de vînt ; şi tatăl revăzu toate acestea ca şi cum ar fi fost pierdute şi acum regăsite. Merseră pe urme de iepuri şi îi învăţă pe copii să le deosebească de urmele de vulpi ; studiară amprentele picioarelor de păsări şi liniile lungi ale şobolanilor, văzură cocoşi de munte în vîrfuri de mesteceni şi botgroşi în molizi...

În timpul acestei bucurii calme, nevinovate, îl năpădi brusc un sentiment ciudat, pe care-l încerci la o vizită de rămas bun. Şi se întoarse acasă neliniştit, deprimat, bănuitor.

Se retrase sus, în camerele lui şi ascultă fiecare sunet. Dar era mai mult linişte şi liniştea asta opacă îl tortura.

Spre seară era atît de plin de nelinişte încît simţea nevoia să vorbească cu cineva ca să nu explodeze. Cu ai lui nu putea vorbi pentru că ei trebuiau să tacă, altfel lanţul şubred se rupea.

Ştia de unde ar fi putut primi informaţii, dar nu îndrăznea să se ducă la prietena lui. Se auzi bătăi în uşă şi cînd deschise, guvernanta, care aştepta afară, lunecă repede în cameră şi încuie uşa.

— Trebuie să-ţi vorbesc, Gustav ! izbucni ea. În casă se petrec o mulţime de lucruri pe care nu le înţeleg...

— Stai jos, draga mea şi spune-mi ce ştii.

— Păi, nu ştiu nimic precis ; dar sus, în pod, locuieşte cineva care nu se arată. I se duce mîncarea sus şi doamna merge acolo...

— Ce spui ?

— Și jos, în aripă, sînt alți musafiri ; fetele nu-mi răspund și mă tratează ca pe o dușmancă...

— Ce au de gînd ? Ce-și închipuie ?

Domnișoara începu să plîngă și Gustav Borg, care bănuia toată situația se duse la birou ca să telefoneze ; ce anume, nici el nu știa ; era expresia dorinței de a pleca.

Se auziră două bătăi în ușă și pe coridor răsunară pași.

În clipa următoare Gustav Borg deschise fereastra ca să măsoare distanța pînă jos ; în lumina zăpezii văzu doi bărbați necunoscuți.

Bătăile în ușă se repetară și de data asta se auzi o voce :

— Vă rog, deschideți ! Aici agentul de poliție !

Cei doi încremeniră, cînd, brusc, telefonul începu să sune. Din puterea obișnuinței Gustav Borg se duse la aparat și strigă alo !

Apoi se auzi cum este împins un instrument în broască; cheia din interior fu răsucită, căzu în cameră și ușa se deschise.

Afară, într-un grup, se aflau : agentul de poliție, doamna Brita, doctorul Henrik Borg și toți servitorii.

Ca și cum ar fi așteptat această soluție, soțul surprins în flagrant delict ieși glonț din cameră și coborî scara. Se îmbrăcă în vestibul, se duse la grajd și puse să se înhame caii la sanie ; apoi porunci : spre Langvik și plecă să-și caute adăpost la fiul lui dintotdeauna devotat și pentru care făcuse sacrificii importante.

10

ÎN FAȚA CONSISTORIULUI

Cînd Gustav Borg ajunse la Langvik dar nu-și găsi fiul acasă, la început se simți descurajat, pentru că nu o simpatiza pe noră-sa și după stînjeneala ei văzuse că era inoportun, pentru că venise să ceară și pentru că era socru. De aceea convorbirea lor fu foarte scurtă și el se închise în camera de oaspeți.

De ce venise aici ? Nici măcar nu putea să se plîngă fiului său, deoarece acesta firește că era de partea mamei sale ; și de altfel, prin imprudența lui își legase mîinile și limba. Trebuia să rămînă undeva în districtul în care urma să se pronunțe divorțul și aici era totuși un fel de cămin unde avea oarecare drepturi să poposească.

După ce Anders sosi și îi trecu prima criză de disperare, se duse la tatăl lui ; și pentru că avea un suflet simplu și era disperat, nu se putu arăta nici bucuros de revedere, nici nu putu să-i ureze bun venit, mai ales că știa de divorțul iminent.

— Bună ziua, băiete, spuse tatăl citind imediat expresia ușor de înțeles a fiului. Nu trebuie să-ți fie frică, nu rămîn mult aici, nici nu-ți cer arenda.

Anders își mușca mustața și clipea, căci chiar și simpla aluzie la datorie era pentru el un chin. Această tăcere îl enervă pe Gustav Borg care simți nevoia să vorbească :

— Poate că știi ce schimbări se vor petrece la mine acasă — hm ! — dar curînd totul se va lămuri.

Gîndurile lui Anders erau departe. Sperase într-o seară plăcută împreună cu nevasta, căreia, sub protecția sigură a banilor căpătați, voia să-i povestească aventurile călătoriei făcute, dar acum ședea și tremura în fața întrebărilor neplăcute despre hambarul gol și așa mai departe. Tatăl observă după privirea întoarsă înăuntru, că era absent ; dar nu înțelegea prea bine situația.

Că venirea lui era inoportună, înțelegea ; dar trebuia să iasă din încurcătură și cînd văzu că nu primește răspuns se inhibă el însuși și începu să clipească de parcă ar fi căutat un nou subiect de discuție. La fel de nefericită a fost și alegerea pe care o făcu citind pe ascuns gîndurile fiului său. Tocmai de teamă că ar putea să atingă punctul sensibil, îl scoase la iveală. Probabil că în privirea pustie a fiului văzuse hambarul gol și fără să vrea se simți împins către asta.

— Ei, ți-ai încheiat bilanțul, ești mulțumit de anul ăsta ? Șurile și hambarele sînt pline ?

Pe Anders îl copleși furia cînd se văzu descoperit, amuți și mai rău, vru să se ridice ca să rupă firul invizibil, căută un pretext, ar fi dorit să-și audă nevasta

făcînd gălăgie afară sau copiii bătîndu-se ; îl trecură sudori reci, dar rămase aşezat pe scaun.

— Eşti surd sau beat ? strigă tatăl văzînd că nu reuşeşte să scoată nici un cuvînt de la el.

Asta îl trezi pe Anders din somnul cu ochii deschişi ; vru să izbucnească într-un potop de cuvinte dar încremeni din nou în faţa forţei de neînvins a paternităţii. Era deci distrus, şi îi era atît de ruşine încît tatăl îşi regretă ieşirea şi se hotărî să schimbe decorul, ca să creeze o altă atmosferă. Se ridică şi aruncă o simplă întrebare cotidiană :

— Ce mîncaţi astă-seară ? Am sărit peste prînz şi mi-e poftă de ceva cald.

— Noi nu mîncăm deloc seara, răspunse Anders. Aşa ne-am obişnuit de vreun an.

— Atunci daţi-mi nişte pîine cu unt, replică tatăl, mă mulţumesc şi cu puţin.

— Păi... nu ştiu dacă avem în casă.

— Atunci trimite la negustor, îl ajută tatăl care începuse să simtă că nu-i lucru curat.

— Calul nu e în grajd.

— Dar unde e ?

— Plecat la oraş.

Din privirile pîlpîitoare ale băiatului, tatăl văzu că minte şi înţelese toată situaţia ; dar nu voia să treacă din mizeria lui într-a altora.

— Atunci hai să bem un grog şi să ne petrecem seara stînd la taifas, propuse el.

— Dac-aş avea ceva în casă, sună răspunsul implorînd parcă încheierea discuţiei.

Tatăl ieşi din cameră mai mult uimit de descoperirile făcute, decît întristat ; nu era o fire foarte sensibilă, îşi coborîse de timpuriu pretenţiile faţă de oameni şi nu agrea răfuielile şi explicaţiile. Cînd ajunse în camera de oaspeţi, pe care uitaseră s-o încălzească, îl apucă un tremurat atît de puternic încît se culcă îmbrăcat ; căci nu voia să facă zgomot în casă. În carafă nu era apă, un muc de lumînare nu făgăduia să ardă decît o oră şi fereastra goală, fără rulou, înghiţea cea mai mare parte din lumină ; tapetele cenuşii, de bucătărie, arătau a veşnică

plictiseală și monotonie iar mobila sărăcăcioasă vorbea despre sărăcie și ruină.

Era însă atît de copleșit de întîmplările epuizante ale zilei încît adormi imediat buștean.

Cînd se trezi crezu că s-a făcut dimineață ; dar în același moment pendula din sufragerie sună și el numără unsprezece bătăi. Unsprezece ! Se culcase la nouă și acum avea în față o noapte lungă fără somn, căci era complet treaz.

Și dintr-o dată toată poziția lui îi apăru limpede în față. Un om cu situația lui, la vîrsta lui, gonit din căminul lui, destituit din postul lui ; fără să fi mîncat la prînz, ca un vagabond, flămînd și înghețat, un apendice inoportun, pe care-l doreau cît mai departe... Toată înjosirea din scena incidentului de acasă, cînd fusese făcut de rîs în fața copiilor, groaza de ceea ce îl aștepta... procese și scandaluri.

Stătea culcat și se uita la mucul de lumînare, știa că atunci cînd se va sfîrși va începe întunericul. Nefiind dintre oamenii care vor să dea de lucru altora, nu-i veni în gînd nici o clipă să trezească un servitor ca să-i aducă lumînări, foc și apă. Paralizat de lovitura destinului, nu cuteza nici măcar să se miște ci zăcea parcă țintuit, înghețat, de-a dreptul vlăguit.

Contempla neîncetat scăderea lumînării și avea impresia că viața lui depinde de ea, că se va stinge odată cu lumînarea. Îi era sete de flămînd ce era, îi era frig de flămînd ce era, dar supărarea și dorul, rușinea și mînia se contopeau într-un acord de chin. Toată amăreala vieții deodată, fără vreo posibilitate de a găsi consolare pentru jalea lui, căci era prea luminat ca să se plîngă de copiii nerecunoscători sau de nevasta infidelă. Apucase viața fără mănuși și nu era obișnuit cu răsfățul, dar cele de acum îi depășeau puterile ; și cînd restul de lumînare se înecă sfîrîind în gura sfeșnicului, sări în picioare ca să se apere de întuneric. Se duse dincolo, în sufragerie și luă chibriturile ; cînd aprinse unul văzu că era abia unsprezece și cinci. Coborî lampa din tavan și o aprinse ; se duse la bufet și găsi niște apă stătută într-o carafă îngălbenită ; alături se aflau mănușile de drum ale fiului său, din blană de castor cenușiu ; una dintre ele era cu de-

getele strînse, ca un pumn tare, amenințător, cealaltă era întoarsă pe spate, cu palma întinsă, ca un cerșetor cerînd pomană ; amîndouă grosolane, cu încheieturile umflate, parcă retezate și aruncate, încă năclăite pe dinăuntru cu grăsime de om.

Deschise ușa bufetului ; cînd se aplecă i se păru că umbra lui mare se furișează și ea înăuntru. O bucată de pîine uscată fu tot ce găsi ; din serviciu luă muștar galben, îl întinse pe pîine și-i puse sare ; dar cînd s-o ducă la gură îi mirosi a gaz, doar umblase la lampă și atunci puse pîinea pe o etajeră a cărei hîrtie gofrată amintea de panglicile pe care le poartă la gît copiii mici. Se gîndi : dacă mîine va fi găsită aici pîinea cu muștar, unul dintre copii ar putea mînca bătaie, fiind bănuit pe nedrept de această faptă urîtă. Luă pîinea într-o mînă și lampa în cealaltă dar rămase nehotărît în mijlocul camerei, neștiind unde să ascundă mărturiile jenante ale ciudatei sale expediții nocturne. „Dacă o bag în sobă, o poate găsi servitoarea, mîine de dimineață ; o va duce imediat cucoanei și va da vina firește, pe copiii sau pe copilul care-i este mai puțin simpatic și atunci va ieși cu bătaie, mai întîi pentru delict și apoi pentru că a negat. Așa mi s-a întîmplat și mie." Trebuia totuși îndepărtată și în sfîrșit descoperi că singura posibilitate ar fi s-o învelească în hîrtie, s-o bage în buzunar și să aștepte ziua de mîine. Se duse deci la suportul de gazete ca să ia hîrtia de care avea nevoie și umbra lui uriașă se înălță de la podea, se cățără pe zid, luă în spinare ceasul rotund de perete care arăta ca un cap, cu cele două găuri pentru cheie închipuind ochii și numele ceasornicarului ca gură. Cînd se opri în fața suportului de gazete, se gîndi că dacă va lipsi un număr, servitoarele ar putea fi certate fără să fie vinovate. Era o situație dificilă. „Să iau pagina de anunțuri", își spuse el, dar ezită din nou pentru că „la țară anunțurile se citesc și dacă am ghinion... și cum de cîtva timp am, fără să știu de ce..." Totuși luă o foaie și cînd o despături, foșni și făcu atîta zgomot că îl înfricoșă. Pe prima pagină era o reclamă uriașă : *Stridii proaspete*. „Stridii, chiar acum, la Metropol, la unsprezece și jumătate, înainte de închidere, ar fi ceva !" Se apropie de fereastră și vru să arunce bucata de pîine prin ochiul de aerisire,

dar nici un animal nu s-ar fi atins de mustar şi ar fi fost din nou aceeaşi poveste.

Stînd la fereastră şi uitîndu-se afară în noapte, observă lumina în aripa dreaptă din faţă ; se urcă pe un scaun, după ce ascunse lampa sub pian şi acum putu să vadă... În salon, perechea conjugală şedea la focul din cămin ; bărbatul la un grog şi un trabuc, flecărind vesel. În spatele lor o măsuţă cu resturi de la un supeu bunicel ; crusta de un roşu viu a unui homar îi înţepă ochii pînă la durere...

Gustav Borg nu-l compătimise niciodată pe regele Lear ; socotea că dormise aşa cum îşi aşternuse deoarece în calitate de tată-socru se coborîse să meargă la tinerii căsătoriţi şi adusese cu el o trupă de o sută de oameni. Şi pe Moş Goriot îl găsise răsplătit cum se cuvine prin tandreţea pe care o putuse dărui copiilor săi, pentru că nu toţi copiii acceptă tandreţea. Cu toate acestea simţi un junghi în inimă, coborî de pe scaun, luă lampa şi se duse în camera alăturată, unde se afla biroul. Aici era lavoarul de ras şi ca şi cum ar fi ştiut ce caută, trase sertarul, scoase briciul şi cureaua de ascuţit şi începu să-l tragă.

— Cel mai bine este să-i pun capăt ! Cel mai bine este să-i pun capăt.

Dar apoi se gîndi : mai întîi trebuie să scap de pîine ; neapărat. O aruncă sus, pe sobă şi în acelaşi moment se simţi uşurat, oarecum eliberat de ceva. Apoi luă blana de sub birou şi se acoperi cu ea cînd se culcă pe sofaua de piele.

Ultimele două gînduri ale lui, înainte de a adormi, au fost acestea :

„Aici în orice caz, este cald şi frumos. Şi : au trimis să le aducă cina şi coniacul după ce eu eram deja culcat în pat. Poate că au şi fost la mine să mă invite, dar m-au găsit dormind. Atît de des condamnăm oamenii pe nedrept".

*

Cînd Gustav Borg se trezi în dimineaţa următoare odihnit, trupul lui îşi recăpătase puterea de a suferi ; pentru că un ins slăbit are doar capacitatea de a se lăsa în voia indiferenţei nătînge. Sări de pe sofa complet treaz şi re-

văzu toată situaţia. Aici nu putea rămîne, ăsta era primul lucru ; în oraş nu voia să locuiască, din casă fusese gonit, dar trebuia să rămînă în parohie, din cauza procesului. Îşi aminti de un ţăran care obişnuia să închirieze o cameră la vilegiaturişti. Avea de gînd să se ducă acum la el ; şi pentru că prefera să plece fără să-şi ia rămas bun, se duse jos la grajd ca să pună să i se pregătească sania şi calul. Grăjdarul, care nu-şi luase simbria şi în seara trecută fusese certat de stăpîn, era astăzi deosebit de comunicativ. Şi cînd redactorul văzu boxa cailor goală, rîndaşul îi spuse îndată că se vînduse calul, împreună cu sania ; nu-i fu lene nici să spună că hambarul era gol, ferma părăginită şi pămîntul secătuit.

Asta fu o nouă lovitură pentru el, care depusese cauţiune la arendă ; şi era pe cale să se întoarcă în casă cînd un ins mărunt şi străveziu se apropie şi-l întrebă dacă este redactorul Borg. După ce recunoscu i se înmînară două documente ştampilate pe care le citi în grabă şi le băgă în buzunar.

În loc să se chircească păru că se înalţă, pentru că acum avea ceva faţă de care putea reacţiona, ceva de care se putea lega.

Adresîndu-se agentului de poliţie, întrebă :

— Credeţi că se poate lua o sanie de la vecinul cel mai apropiat ? La unsprezece trebuie să fiu la parohie.

— Vecinul obişnuieşte să aibă întotdeauna sanie, răspunse agentul şi apoi plecă.

Gustav Borg se uită la ceas şi constată că dacă ar avea cal şi sanie ar putea ajunge la întrunirea consistoriului bisericesc la care era invitat prin citaţia primită. Se încheie la palton şi începu să mărşăluiască simţindu-se ca un soldat care pleacă la război.

Dar zăpada era mare, drumul neumblat şi curînd mersul deveni obositor. Avea timp destul să se gîndească la situaţia lui.

Din cele două moduri barbare de a desface o convieţuire de mulţi ani fusese deci ales cel mai umilitor şi mai nerușinat, acela de a-l da pe soţ pe mîna tribunalului, respectiv a consistoriului bisericesc. Se vor prezenta acolo şi se vor demasca reciproc, se vor pîrî unul

pe altul şi vor fi admonestaţi ca nişte minori. O întreagă convieţuire de lungă durată va fi explicată, deşi „al meu" şi „al tău" îşi împletiseră rădăcinile într-atît, încît unul din ele nu se mai putea desprinde fără să se rupă celălalt, cînd vina şi nevinovăţia erau imposibil de apreciat, cînd cauzele erau confundate cu efectele şi viceversa, cînd tot ce era vechi, părăsit, iertat şi uitat trebuia dezgropat şi pus într-o nouă lumină ; ceea ce se iertase din iubire devenea acum acuzaţie din ură.

Asta era alegerea făcută pentru a zădărnici fuga dezonorantă, obligatorie, cînd cei rămaşi poartă ruşinea părăsirii iar cel fugit poartă ruşinea infidelităţii ; şi totuşi fuga corespundea mai bine cu noţiunea umană de ruşine, de vreme ce el ieşea din scenă şi îşi ascundea mizeria de privirile curioase.

Dar avizul consistoriului era numai o formalitate care preceda dezbaterile tribunalului şi el fusese citat să se prezinte în faţa sesiunii de primăvară ca pîrît, conform capitolului... paragraful... al legii, care cerea condamnarea pentru adulter şi pierderea tuturor drepturilor materiale.

După ce parcurse tot drumul şi văzu casa vecinului, era aproape decis să nu se prezinte la consistoriu, în parte ca să evite scena îngrozitoare a întîlnirii cu nevasta, în parte pentru că orice apărare i se părea inutilă.

Cînd ajunse la ţăran află că toţi caii erau plecaţi. Se simţi oarecum uşurat şi se aşeză pe o bancă să se odihnească. Dar din întîmplare ţăranul era jurat şi se interesa de chestiunile parohiei.

— Vreţi să vă duceţi la consistoriu ? întrebă el.

— Da, după cum ştiţi ! răspunse redactorul.

— Nu trebuie să lipsiţi, reluă ţăranul, pentru că tribunalul se ia după procesul verbal al consistoriului şi dacă este ceva de adus în apărare atunci asta trebuie să se facă acum.

Această simplă informaţie îl puse pe foc pe cel nehotărît ; sări de pe bancă şi uitîndu-se la ceas întrebă :

— Pot să ajung pe jos ?

— Da, dar atunci trebuie să vă grăbiţi şi s-o scurtaţi peste golful bisericii.

— Dar ţine ?

— Da, ieri a ţinut, 'cea că.

— Atunci te salut, juratule. Dar ce voiam să zic : pot să închiriez camera pentru vilegiaturişti pe timpul iernii ?

— Da, sigur că se poate !

— Mă întorc să vorbim despre asta !

Şi marşul reîncepu. Acum ştia că trebuie să se ducă acolo, trebuia să ajungă acolo ca să se apere, chiar dacă motivele puteau servi numai ca circumstanţe atenuante, deoarece legea nu recunoştea înţelegerile particulare, acestea contravenind dispoziţiilor în vigoare.

După ce mărşăluise o jumătate de oră, ieşi soarele şi fiindcă era jos, ardea. Se descheie la palton şi luă pălăria în mînă. Zăpada se topise pe jumătate, se întărise şi se aduna în bulgări sub tălpi. Drumul devenea tot mai greu, simţea că se sufocă şi hainele transpirate îl ardeau ca nişte urzici.

Dar trebuia să meargă înainte. După încă o jumătate de oră se întoarse şi văzu că urmele paşilor lui formau un şir de gropi în linie curbă.

După încă o jumătate de oră ajunse la drum ; mărşălui cu puteri reînnoite, parcă eliberat de lanţurile de la picioare şi cînd ajunse pe o înălţime zări în depărtare biserica. Dar de ea îl mai despărţea şi golful pe care nu-l putea vedea din punctul lui de observaţie. Apoi începu coborîrea şi grăbi spre casele pescarilor. Aci se opri şi văzu... golful deschis, albastru, zîmbind ironic, între el şi cîmpul de luptă ; cînd se uită la ceas văzu că pînă la ora unsprezece mai erau doar zece minute. Dădu buzna la un pescar şi ceru o barcă.

— Am scufundat-o ca s-o călăfătuiesc.

— Hai şi scoate-o !

— Aş, că ce nevoie am ?

— Ajută-mă omule, trebuie să ajung la unsprezece la biserică !

Nu, n-avea chef, chiar deloc.

Atunci Borg se duse la barcă şi-o găsi sub apă. Era o luntre veche, fără vîsle şi furcheţi. Căută vîslele în jur dar nu le găsi : căută o căldare ca s-o golească dar nu găsi ; lîngă un zid văzu un fel de lopată scobită. O luă, se întoarse la barcă, îşi scoase haina şi, în cămaşă, urcat

pe marginile bărcii. cu picioarele desfăcute, o goli pe jumătate cu lopata. Apoi porni vîslind ca un canoist și trecu golful cu chiu cu vai în timp ce barca lua apă. Cînd ajunse la țărmul celălalt barca se scufundă. O lăsă așa, aruncă lopata înăuntru și alergă sus, la casa parohială.

Nu avusese timp să-și imagineze scena ce-l aștepta ; avea numai o anumită impresie că, după ultimul incident, pastorul îi este ostil și că acest consistoriu compus din pietiști îl va încolți fără milă. Cînd intră în sală își găsi cumnatul conducînd ședința, calm, demn, cu o expresie aproape amabilă.

Doamna Borg ședea rece, pe o sofa, în așteptare.

După ce redactorul fu salutat și invitat să ia loc, pastorul deschise dezbaterile cu o lovitură de ciocan și întrebă dacă consistoriul îl recuză în calitate de cumnat al soțului și frate al soției.

Nimeni nu vru să-l recuze și atunci președintele începu :

— Potrivit obligației mele și în baza instrucțiunilor consistoriului, o întreb deci pe sora mea dacă intenționează să continue căsnicia cu Gustav Borg ?

— Nu, răspunse cea întrebată, scurt, chibzuit.

— Atunci vreau să-l întreb pe Gustav dacă are în vedere continuarea căsniciei ?

— Nu ! răspunse cel întrebat la fel de precis.

— Acum trebuie s-o întreb pe sora mea ce motiv invocă pentru desfacerea căsătoriei ?

Doamna Brita răspunse :

— Adulterul soțului.

Faptul era cunoscut, cu toate acestea cuvîntul pronunțat avu efectul unei împușcături ; moșnegii de la masă se cutremurară și președintele, care voia să fie cuviincios și amabil, rămase ca trăsnit. De aceea se adresă cu o anumită compătimire vechiului său adversar și deoarece cunoștea bine toată situația căută să ajungă imediat la circumstanțele atenuante întrebînd :

— Poți lua asupra ta în întregime pasul greșit ce ți se impută, Gustav Borg ?

— N-am comis o crimă cîtă vreme n-am călcat jurămîntul matrimonial întrucît am fost dezlegat de el, și

m-a dezlegat chiar singurul om care avea dreptul s-o facă adică soţia mea.

Din nou rumoare la masa consiliului şi imediat după aceea vocea preşedintelui :

— Este adevărat ? trebuie s-o întreb pe sora mea.

— Este minciună ! răspunse doamna Brita.

— Aşa-mi trebuie ! interveni Gustav Borg. Cu un om care nu *ştie* să spună adevărul nu am ce discuta şi de aceea rog să mi se dea avizul oficial pentru judecarea cazului în instanţă, conform legii.

— Domnilor, luă cuvîntul pastorul, motivele nefericirii conjugale se află de obicei atît de departe în urmă, încît, (aici aruncă o privire spre uşa departamentului său de interne) nu se mai pot cerceta. De aceea sînt de părere că, întrucît noi nu putem şti cine a început sau cine este vinovat de cele întîmplate mai tîrziu, să trecem la emiterea avizului conform legii. Are vreunul dintre membri ceva de obiectat ?

Proprietarul de fermă luteran Lundström ceru cuvîntul :

— N-am nimic de obiectat împotriva avizului, dar doresc să mă opun concepţiei domnului redactor după care căsătoria ar fi o convenţie particulară. Statul şi biserica apar totuşi ca autorităţi care cer garanţii, de unde rezultă că procesul de divorţ se dezbate în faţa tribunalului laic iar actul de divorţ se redactează de către tribunalul bisericesc, sau consistoriu. Soţia nu-şi poate deci dezlega soţul de jurămîntul de credinţă, nici nu poate achita delictul.

Redactorul Borg ceru permisiunea să răspundă :

— Căsătoria se întemeiază deocamdată pe o convenţie particulară care duce la logodnă. Şi legea recunoaşte convenţiile particulare privind fidelitatea chiar şi atunci cînd căsătoria este încheiată. De pildă : soţia este infidelă şi naşte în timpul căsătoriei copilul unui alt bărbat. Aici a avut loc un adulter, dar el nu poate fi urmărit de acuzatorul public. Dacă soţul iartă, legea tace şi deci recunoaşte convenţia particulară ; legea închide ochii şi delictul parcă îşi pierde suportul obiectiv. Dar dacă soţul care a fost destul de imprudent ca să ierte, regretă mai tîrziu, după naşterea copilului extraconjugal

şi cere divorţul pe motivul adulterului soţiei, nu-l obţine, pentru că a iertat. Şi ceea ce este mai rău : copilul străinului este trecut în fişa parohială a soţului, poartă numele lui, îl moşteneşte, numai pentru că a iertat. Vedem deci cum convenţia particulară anulează legile statului şi ale naturii. De aceea îmi menţin cererea de a se respinge plîngerea soţiei mele, întrucît nu a intentat procesul timp de patru ani. Aş mai dori să adaug că între adulterul soţului şi al soţiei este o deosebire importantă, pe care a stabilit-o natura însăşi : căci infidelitatea soţului nu poate avea ca urmare introducerea de copii nelegitimi în familie sau în certificatul parohial al soţiei (cînd rămîne văduvă şi obţine certificatul propriu) ; de aceea legea este defectuoasă cînd judecă sumar că soţul şi soţia ar fi egali, şi este nedreaptă faţă de soţ ; ba, cunosc chiar un judecător care a atribuit unui soţ un copil care nu era al lui, cu toate că acesta ceruse divorţul la timp. Copilul, al cărui tată este cunoscut de toată lumea, este înscris în certificatul parohial al soţului, îi poartă numele, este întreţinut de el şi urmează să-l moştenească. Asta este monstruos ; dar judecătorul spune că nici un soţ nu are dreptul să conteste un copil născut în timpul căsătoriei.

Pana de la pălăria doamnei Brita tremura de mînie căci ea era plămădită dintr-un astfel de aluat încît credea că „opiniile" ei feministe se află mai presus de orice fapte. Ceea ce „găsea" ea era just ; legile nu mai erau în vigoare cînd ea „credea" ceva şi nu putea fi înşelată niciodată pentru că nu înţelegea dovezile, nici nu accepta motivele.

De aceea explodă şi turui despre egalitatea dintre soţie şi soţ, pe care natura i-a făcut egali (dracu ştie !) chiar dacă soţul o tratează pe soţie ca pe o sclavă (stăpîna casei !) şi toate prostiile pe care le tot repetau şi bărbaţii decadenţi ai timpului.

În sfîrşit, preşedintele bătu cu ciocanul în masă şi declară că tribunalul este forul competent pentru procesul de divorţ, iar clubul femeilor forul pentru gîlcevile femeieşti.

Apoi îi avertiză pe soţi şi declară adunarea dizolvată.

Acesta era sfîrşitul obişnuit al discuţiilor dintre soţ şi soţie, la sfîrşitul veacului : adunarea era dizolvată.

Feminismul, cea mai mare și mai dificilă problemă a acelui timp, era așa zicînd ultima reducere la absurd a democrației. Toți oamenii sînt egali (deși sînt atît de inegali) ; asta era premisa falsă. Democrații trebuiau s-o mențină sau să-i nege principiile. Aristocrații participau și ei, pe de o parte ca să cîștige voturi furîndu-le din buzunarele democrației, pe de alta deoarece după concepția lor învechită despre lume, vedeau în femeie o ființă superioară.

Aici era tot atîta aparență cît și adevăr. Femeia care iubește un bărbat îi este în aparență superioară atît timp cît el o iubește, dar numai lui, și îi pare așa numai pentru că aparține dragostei bărbatului să o pună mai presus de el și chiar de ceilalți. Dar acesta a devenit un sistem și bărbatul a abdicat. Niciodată nu se mai văzuse bărbatul tîrîndu-se pe burtă și sărutînd urmele pașilor femeii, ca atunci. Bărbați despre care se crezuseră lucruri mai bune, se delectau de-a dreptul să stea culcați pe covoarele din saloane, la picioarele nespălate ale celor mai urîte femei. În loc ca pe stradă bărbatul să ofere brațul femeii, ca mai înainte, ceea ce arăta frumos pentru că era corect, îi vedeai acum pe bărbații decadenți conduși de femeile lor.

Femeile se îmbrăcau ca bărbații și bărbații ca femeile ; brățara trecuse la bărbați. Asta era perversitate și începuseră să se constate confuzii dezagreabile ale sexelor ; dar în timp ce bărbații perverși erau simpatizanți declarați ai femeilor, fie pentru că voiau să-și ascundă infirmitatea, fie pentru că simțeau trezindu-se ceva feminin în propria lor fire, dimpotrivă, femeile perverse erau adversare declarate ale sexului masculin, fără să facă un secret din asta și scopul vieții lor era să desființeze căsătoria — firește, ca să elibereze femeia.

Problema pe care o încurcaseră toți nechemații se putea totuși reduce la o singură formulă : eliberarea femeii însemna eliberare de nașterea și educația copiilor. Crede oare vreun om rațional într-o manifestare atît de anormală a naturii ? Și cine să nască copii, dacă nu femeia ? Era total absurd ! Dar și în statul viitorului, în care femeia va munci, de regulă tot va trebui să aibă copii, astfel că emanciparea nu se va realiza niciodată

în adevăratul ei sens. Atunci de ce să se răstoarne toată societatea cu josul în sus de dragul cîtorva femei isterice ?

Luînd locul bărbaţilor făceau imposibilă căsătoria oricărui bărbat fără ocupaţie ; astfel căsătoriile se împuţinau şi prostituţia creştea ! Pentru asta munceau susţinătorii statului şi prietenii moralei !

Era curată nebunie !

Dar pastorul Alroth din Storö nu scăpase din vedere această mişcare ; sora lui, doamna Brita, încercase s-o instige pe nevastă-sa şi s-o atragă afară din casă cu şedinţe şi aşa mai departe ; de aceea nu putea fi orbit de sentimentele fraterne ci înţelegea foarte bine situaţia penibilă a cumnatului său. Îi mai plăcea şi că acesta nu voia să plătească greşeală contra greşeală, invocînd ultima poveste cu copiii şi ceea ce se întîmplase în casă cu consimţămîntul nevestei, lucruri pe care, din punctul lui de vedere, le găsea detestabile.

După ce consiliul plecă şi doamna Brita grăbi spre casă, cumnaţii rămaseră singuri.

Preotul făcea parte din soiul de oameni care socotesc că este în avantajul lor să şteargă cu buretele şi să meargă mai departe. Viaţa îl învăţase că insulta neluată în seamă nu există şi că răzbunarea cere timp, atrăgînd după sine revanşa. De aceea şterse din memorie ultimele ocări ale cumnatului, chiar dacă impresia lor se mai menţinea încă. Mai era ceva care-l făcea să fie blînd : o anumită simpatie naturală şi inexplicabilă pentru Gustav Borg nu-l lăsa niciodată să se supere pe el cu adevărat ; un caz foarte obişnuit care explică de ce faţă de anumiţi oameni ţi se dă atît de greu dreptate, chiar şi atunci cînd sînt demascaţi şi prinşi în flagrant delict.

Te plîngi unui prieten de comportarea urîtă a cuiva absent.

— Nu pot să cred asta despre el ! Nu i se potriveşte deloc ! răspunde prietenul.

Şi nu te mai poţi urni din loc, ci stai aşa, ca un biet păcătos, cu sufletul împovărat de îndoială ; dovezile cele mai evidente, martorii cei mai demni de încredere, nu ajută la nimic.

Aşadar cumnaţii erau singuri.

— Tristă poveste, începu pastorul. N-ai perspective nici la tribunal ; judecătorul este maniac şi dă dreptate oricărei femei în faţa bărbatului, în ciuda dovezilor clare. Vezi tu, ăsta e spiritul vremii ! N-ai citit recent despre englezoaica aia care şi-a otrăvit bărbatul ? Cincizeci şi doi de medici au jurat că este nevinovată, dar între timp ea mărturisise în închisoare ! Poftim ! Poate crezi că cu asta s-a terminat ! Aş ! A urmat o masă de petiţii care apărau uciderea prin otrăvire sub pretextul că bărbatul fusese un porc. Din punctul meu de vedere, ia seama, aş explica-o prin aceea că providenţa îi pedepseşte pe bărbaţi pentru lipsă de bărbăţie şi slăbiciune de caracter, dezlănţuind femeile ! Creaturile astea care nu ştiu să spună adevărul şi de aceea nu pot depune mărturie, să devină avocaţi şi judecători. Ferească-ne Dumnezeu ! De curînd, domnişoara de la poştă a povestit de faţă cu mai multă lume că ea deschide şi citeşte toate scrisorile. Ce să mai spui ! ? I-am vorbit despre asta unui domn modern şi mi-a răspuns că mint ! Întîi am vrut să-l pocnesc, dar mi s-a părut atît de interesant că am început să mă gîndesc la el. Povestea mea îl supărase de parcă ar fi fost femeie şi s-ar fi simţit atins. Sau se consacrase feminismului şi se supărase pe sine însuşi pentru că nu avea dreptate. Ultima e cea mai plauzibilă. Deci perspectivele tale la tribunal, frate dragă, sînt mici : căci dacă în zilele noastre o femeie nedreptăţeşte un bărbat, are de partea ei simpatiile lumii întregi. Şi Brita te-a nedreptăţit, o ştiu şi eu, o ştim cu toţii !... Dar ce poţi face ? Nimic ! Totuşi ascultă-mi sfatul ! Ia-ţi un beţiv de avocăţel, un ticălos bun de gură şi tu să nu te duci acolo. E ceva mai bine decît să mergi acolo şi să te cerţi ; firește, totuşi, sigur nu poţi fi, căci bărbatul care vede o fustă devine laş. De curînd am avut un proces cu învăţătoarea de aici. Şi din toată gloata am ales un avocat care avea o căsnicie nefericită. Ei, mi-am zis eu, i-am făcut-o ! Da, mă rog ! Închipuie-ţi, dobitocul ăsta plătit s-a apucat să apere partea adversă !

Gustav Borg ascultase nu fără plăcere cuvintele consolatoare şi compătimitoare dar nu-şi putea călca pe inimă să admită că preotul are dreptate pentru că asta

ar fi însemnat să-şi îndrepte greşeala. Dimpotrivă, o clipă se simţi provocat să-l contrazică, să ia apărarea femeilor, aşa cum le apărase mereu în gazeta lui.

Cînd plecă şi ajunse la drum, în el se trezi sentimentul tardiv al celor întîmplate şi găsi că ultimele cuvinte de consolare fuseseră umilitoare. Asta îl făcu s-o ia mai repede la drum şi în timp ce umbla fără ţintă luă hotărîrea să plece la oraş, de vreme ce prezenţa lui aici era de prisos. Îşi îndreptă deci paşii spre debarcader.

Cînd se uită la ceas văzu că pînă la sosirea vaporului trebuia să mai aştepte încă trei ore. Era mult, dar avea o nouă viaţă în faţa lui şi alta veche în urmă.

Debarcaderele sînt extraordinar de potrivite pentru a te angaja în meditaţii ; ai sub tălpi podeaua netedă aşa că poţi să umbli şi să te gîndeşti ; aici se sfîrşeşte uscatul şi începe apa cea mare, pustie ; aici este o linişte încremenită şi mergi şi aştepţi ceva, să-ţi aducă o mişcare nouă, să te ducă dintr-un loc într-altul, să-ţi schimbe concepţiile şi să-ţi transforme destinul.

Gustav Borg umbla şi cugeta. Ajunsese acum în acel punct al vieţii numit timpul „ispăşirii". „O dată trebuie să le ispăşeşti şi pe astea" auzise spunîndu-se atît de des, fără să înţeleagă, fără să creadă în înaintarea necurmată a vieţii. Acum înţelegea, dar ca şi atîţia alţii trăgea concluzia greşită că trebuie să se căiască şi să-şi renege învăţăturile pe care le răspîndise dar nu conduseseră în totalitate la rezultatul dorit. Credea că îşi irosise munca în erori pe care acum trebuia să le combată, dar nu recunoştea că în aşa-zisa lui eroare se afla o parte de adevăr ce nu putea ajunge să vadă lumina zilei decît prin colaborarea polilor opuşi plus şi minus. Adversarii făcuseră deja corecturile, deci nu mai trebuia să le facă încă o dată. Dar acum îl mîhnea truda zadarnică, se necăjea că procedase ca un reacţionar nebun în timp ce se credea în avangardă. Şi suferinţele prin care trecea acum le socotea o pedeapsă pentru răul pe care-l făcuse, cu toate că puteau fi şi încercări.

Acest bilanţ ce şi-l face fiecare om la o anumită vîrstă este doar încheierea registrului de conturi al personalităţii şi la o examinare mai atentă el arată că răul relativ pe care trebuie să-l pricinuieşti altora pentru împlinirea

unei cauze bune a fost un rău necesar. Pe de altă parte însă se pare că dreptatea imanentă cere ca și suferințele pricinuite fără vină să fie neutralizate în ordinea lumii prin dureri corespunzătoare ale celor ce le-au provocat. Dacă în momentul bilanțului, lîngă acel om s-ar afla un expert contabil, ar desface toate pecețile și i-ar spune celui rănit de ghimpele regretului : „Consolează-te ! Vezi aici binele pe care l-ai făcut și aici răul ! Acum vom lichida poziție cu poziție și va mai rămîne totuși un sold în favoarea ta ; că ți-ai trăit viața cît ai putut de bine, este o faptă eroică ; și orice om care și-a croit drum pînă la moartea naturală, este un erou ; fiecare mort ar merita un monument, atît de greu și de anevoios este să-ți trăiești viața. Chiar și cel mai nevoiaș nu este mai puțin demn de admirație, pentru că povara lui a fost mai grea decît a altora, lupta lui mai cruntă, suferințele lui mai profunde ; și de ce a fost nevoiaș nici un muritor nu o știe, nimeni nu o poate explica, nici prin statistică, nici prin economie politică".

Gustav Borg nu putea încă să-și încheie sinteza vieții ci se afla în plină criză deoarece pășea în imperiul pe care Swedenborg îl numește Pustiire. Și cel mai rău era că ridicase mîna împotriva lui însuși ; deoarece el, adversarul libertinajului, era acuzat de delictul de imoralitate. Această contradicție nu era ușor de rezolvat.

De pe ponton vedea hornurile casei lui. Tocmai acum din ele se înălțau doi nori de fum albastru. Focul ardea în cămin, acolo se mistuia tot ce era mai bun : nevasta și copiii.

11

NOUL REDACTOR

Holger Borg era un adevărat fiu al epocii sale ; inginer și electrician, lua viața ușor, fără să reflecteze, practic. Se căsătorise de timpuriu cu o mică actriță de teatru pe care, după obiceiul timpului, o învățase rolul de *prietenă*. Ei îi venise cam greu să-și însușească la repezeală știința inginerească, dar se descurca cu cîțiva termeni

cum ar fi contact și scurtcircuit ; făcea pe inginerul și se dezvolta ca femeie cu tendință, voind să arate lumii că este egală în toate cu bărbatul. Această egalitate trebuia să se manifeste și în relații ; bărbatului nu-i era permis să se ducă singur la cafenea ci trebuia s-o ia cu el ; diminețile însă, ea se ducea la cofetărie singură ; și la început, cînd bărbatul a vrut să constate inegalitatea matematică, a fost redus la tăcere cu întrebarea dacă ea este un om liber sau o sclavă. De dragul păcii căminului și al comodității, Holger lăsă întrebarea fără răspuns, cedă, se subordonă la început mai mult în glumă, dar întotdeauna cu intenții bune. Trebuia doar să aibă cea mai modernă nevastă și vroia să trăiască după principiile proprii. În felul acesta s-a ales treptat cu o guvernantă care îl corecta în societate și pînă la urmă a vrut să-l învețe tot ce știa mai bine decît ea. Dar el nu se plîngea și nu observa disprețul ascuns sub aparența maternă. Totuși o anumită bănuială i se trezi văzînd că prietenii lui o tratau pe nevastă-sa ca pe o ființă superioară și pe el ca pe un neisprăvit. Pe de altă parte însă se simțea măgulit. Își închipuia că a dat peste cea mai stilată nevastă; și dacă ea era centrul cercului atunci locul lui părea să fie la înălțime.

La începutul căsniciei tinerii o duseseră destul de greu ; trăiseră în afara căminului, pentru că era mai ieftin și uneori acasă duseseră o viață de boemi. Apoi venise copilul. Atunci începuseră și încercările. Veniturile bărbatului care pînă atunci se împărțiseră la două persoane, acum trebuiau împărțite la patru. Asta însemna renunțare și nu se împăcau cu ea ci se împrumutau și continuau tot ca înainte. Dar cînd copilul împlini trei ani, concediară servitoarea și-l îngrijiră ei înșiși. Nevasta, care nu avea altceva de făcut, cerea cu toate acestea ca bărbatul să-i ajute la îngrijirea copilului, pe lîngă munca la fabrică și la gazetă. Trebuiau să fie egali, se-nțelege. El, tîmpitul, nu îndrăznea să spună nu, nici nu voia, ci dorea să-i înnobileze munca, nu observa însă ce inechitate sprijinea și cum își pregătea propria-i pieire. Ca să se despăgubească, procedase ca și alți bărbați adevărați : descoperise gustarea pe ascuns, în afara casei. Pretexta ședințe

seara şi în cele din urmă ajunse într-un cerc de bărbaţi de-a dreptul cumpătaţi care-şi beau punciul între orele şase şi şapte, ca după aceea, să fie acasă la cină. Cînd venea mirosind a punci, nevastă-sa se supăra ; şi în astfel de condiţii copilul n-avea niciodată ciorapi. Atunci se justifica, spunînd de obicei că „fusese invitat" şi cu asta problema ciorapilor ar fi trebuit să se lichideze, dar nu era cazul ; ea rămase permanentă.

La cină, el era întotdeauna acasă şi se plictisea. În timp ce mesteca mîncarea pe uscat îşi amintea de veselele gustări din pivniţa operei şi atunci faţa i se mai lumina, peste chip îi trecea o rază slabă, ultimul reflex al unui zîmbet lăuntric trezit de amintirea unei anecdote vesele din registrul mediu. Atunci nevastă-sa se încrunta observînd că el s-a amuzat fără ea şi era furioasă că el poate să se distreze fără participarea ei. Şi el trebuia să-i povestească anecdota. Era dreptul ei matrimonial.

Într-o seară, soţii stăteau acasă, ca de obicei. Nevasta era epuizată de ţipetele copilului, de spălat, de întins rufe.

Pe masă erau puse nişte pîine uscată, margarină şi o cutie de conserve deschisă pe fundul căreia abia se vedeau trei peşti prăpădiţi de care nimeni nu voise să se atingă mai multe zile în şir şi de aceea se uscaseră ca iuftul. O coajă de şvaiţer fals şi cîteva felii de slănină crudă, care trebuia să reprezinte slănina afumată, formau bazele unei triangulaţii. Totul degaja urîţenie, neglijenţă, silă şi se deosebea mult de ceea ce se înţelege prin cămin şi confort casnic. În plus, pînda asta tăcută a slăbiciunilor celuilalt, spionarea gîndurilor necoapte ale celuilalt. Erau ca doi prizonieri care se păzeau pe furiş, unul pe altul.

Bărbatul arunca priviri sumbre bucatelor şi cînd se uita la sardele, simţea gustul oribil de cocleală, uleiul rînced... Deodată îi veni o idee.

— Dacă am ieşi să tragem un chefuleţ ! E atît de mult de cînd n-am mai fost în oraş !

— Da, dar Ragnar ? Copilul ?

— Da, într-adevăr...

Nevasta chibzui :

— În orice caz e groaznic că un copil a ajuns să-şi comande părinţii ! Ar trebui să fie invers !

— Bineînţeles că aşa ar trebui ! Am renunţat la toată tinereţea şi acum cînd în sfîrşit ar trebui să ne bucurăm de viaţă, sîntem nişte sclavi !

— Acum, cît doarme, n-are nevoie de noi.

— Doarme vreodată pînă nu-l adormi ?

— L-am răsfăţat, asta-i tot ! Gîndeşte-te la toţi copiii care sînt încuiaţi de dimineaţă şi rămîn singuri pînă la prînz... Ştii ceva, Holger ? Îi spunem portăresei să tragă cu urechea dacă ţipă...

— Da, mi se pare acceptabil, răspunse Holger.

Zis şi făcut ! După scurt timp domniile lor erau în drum spre oraş. La podul nou se despărţiră ; bărbatul trebuia să treacă pe la redacţie iar nevasta urma să-l aştepte la Grand Hotel Grop, clasicul Grand Hotel, fundat de oamenii anilor şaptezeci, preluat ca moştenire de cei din anii optzeci şi părăsit mai tîrziu, în anii nouăzeci, de dragul hotelului Rydberg, renovat.

Nevasta ajunse la hotel, intră şi se aşeză la masa ei obişnuită, luă o gazetă şi aşteptă.

Imediat după aceea intră actorul, un prieten intim, căutînd societate.

— Ah, uite-o pe Marta, salută el, unde e Holger ?

— Vine imediat, răspunse Marta căpătînd pe loc o dispoziţie strălucită.

— Îmi permiteţi să iau loc la masa dumneavoastră ?

— Da, bineînţeles, răspunse doamna fără ezitare.

Intrară în vorbă repede şi într-o clipă pe masă apăru o tavă cu punci şi ţigări.

Actorul dăduse comanda atît de iute că doamna nici nu observase, dar acum nici unul nu voia să înceapă înainte de a veni soţul. Flecăreau vrute şi nevrute şi timpul trecea.

Fără să se gîndească prea bine la ceea ce face, găsind aşteptarea prea lungă, prietenul umplu două pahare, spuse noroc şi băură.

După alt răstimp îşi aprinseră ţigările.

— E de speriat cît întîrzie Holger, spuse doamna, dar oricum, nu trebuia să începem.

— Acum e prea tîrziu, răspunse prietenul.

Intră un grup care știa cine sînt, fără să-i cunoască. Noii veniți aruncară bineînțeles priviri mirate spre cei doi și privirile lor deveniră ironice cînd se așezară chiar în fața lor.

În același moment intră și Holger, surprinse dintr-o privire situația pe care și-o putea explica și fiind destul de lipsit de prejudecăți, n-o dezaproba ; dar apoi observă privirile ironice de la masa vecină și simțindu-se jignit, se posomorî.

Se apropie și salută cît putu mai degajat :

— Aveați tot dreptul să începeți. Am primit o telegramă și a trebuit să scriu cîteva rînduri.

Pentru că se izbise pe neașteptate de buna dispoziție a celorlalți, care i-o luaseră înainte, îi veni greu să-i ajungă imediat din urmă. Și cum aducea cu el ceva din seriozitatea apăsătoare a muncii de redacție, avu asupra lor un efect deprimant. Se produse o răcire a atmosferei, asupra societății se așternu o plictiseală stînjenitoare.

Doamnei, care voia să se amuze, îi veni ideea nefericită de a încerca să-și dezmorțească bărbatul ; dar atunci acesta amuți.

Următoarea ei încercare se sfîrși chiar mai prost, cînd, pentru a îndrepta lucrurile, puse întrebarea stîngace :

— Ce-i cu tine ?

El tresări de parcă l-ar fi scormonit pe dinăuntru și se supără pe sine că nu putuse să se stăpînească, se supără pe grupul care îi privea, se supără pe toată situația.

Înfățișarea lui chinuită trăda gelozie, dar nu era gelos, îl scîrbea numai gîndul că este bănuit a fi și se vedea ridicol. Îl făcuse ridicol prin întrebarea ei, întrebarea asta la care nu putea răspunde. Astfel se așternu acea tăcere pe care nimeni nu se încumetă s-o tulbure deoarece toți știu că primul care vorbește trebuie să spună o prostie, să dezvăluie secretul comun.

A fost un minut lung cît o veșnicie. Dar apoi sosi salvarea : doi artiști din cercul lor năvăliră înăuntru, umblară la schimbător și conectară curentul contrar. Și astfel seara se sfîrși cu voie bună.

După ieșirea de la teatru societatea se mări. Toți acești oameni, fii ai aceluiași spirit, se simțeau legați ca

și cum ar fi format o familie. Și simțeau instinctiv cine le este prieten ; nu era nevoie de explicații ; și cu toate că se expuneau persecuțiilor, nu-și făceau griji, rămîneau plini de speranță, convinși că sînt pe drumul cel bun.

Bătuse unsprezece și jumătate și veselia era în toi cînd o femeie îmbrăcată în negru se apropie de masă și ceru să vorbească cu doamna Marta.

Necunoscuta amintea de un steag îndoliat și toată larma însuflețită amuți.

— Doamnă Borg, începu ea, locuiesc în casă cu dumneavoastră și trecînd întîmplător pe lîngă fereastra camerei copilului, l-am auzit țipînd. Era încuiat singur. Nu, să nu credeți că vreau să vă fac vreun reproș ! Dar pentru că țipetele erau disperate m-am dus la portar să-mi dea cheia ca să intru la copil. Dar la portar nu era nimeni acasă. Am trimis un om milos după un lăcătuș și între timp i-am vorbit copilului cu blîndețe, prin fereastra închisă... Liniștiți-vă coniță, ați avut ghinion lăsîndu-vă în nădejdea unei portărese dubioase... Am intrat, l-am liniștit pe bietul copil, am stat cu el trei ore și acum doarme sub supravegherea portăresei care s-a întors. Ba...

Domnul și doamna Borg se repeziră afară...

Așa e cînd ai copii ! Da, da, da, își făcură reproșuri și promiseră să nu mai iasă niciodată. Se gîndeau ce povești tendențioase se vor răspîndi acum ; alergară pînă acasă pentru că nu găsiră nici o birjă. Și tocmai cînd urcau gîfiind pe Nybrogatan dădură peste un domn uriaș care-i prinse în brațele lui puternice strigînd :

— Hopa, în sfîrșit, v-am prins !

Era doctorul Henrik Borg.

— Holger, începînd de mîine ești redactorul gazetei cu șase mii de coroane leafă. Acceptat ?

Doamna Marta plînse la pieptul uriașului și apoi o tulără de lîngă unchiul lor, alergară, rîseră și plînseră.

— Vom avea două servitoare, strigă doamna.

— Și locuință pe Strandväg !

În piață dansară în jurul unui stîlp de felinar și apoi fugiră ca la „un, doi, trei, urma scapă turma" fiecare pe cîte o parte a tarabelor. Așa a ajuns Holger redactor și așa s-a sfîrșit cu bucurie o zi chinuită.

12

DOCTORUL BORG

Doctorul Borg fusese însurat de două ori ; prima oară cu o prostuță autohtonă pe care o îndrăgise pentru frumusețea și tinerețea ei. Era însă atît de conștientă de frumusețea ei încît îi consacra un adevărat cult. Putea să stea ceasuri întregi pe jumătate îmbrăcată în fața oglinzii și să se admire ; să-și sărute brațele rotunde, să-și modeleze sînii, să-și arate dinții, să-și frămînte nasul ca să aducă arcuirea cea mai frumoasă la locul potrivit. O dată, cînd doctorul, neobservat, o văzu la această ocupație, se sperie, pentru că expresia chipului ei nu era de om ci de animal prost, de pasăre care se oglindește în baltă ciugulindu-și penele. I se păru atît de îngrozitor că nu era unit cu un om încît, cu toată sinceritatea lui, își îndesă necazul în sac și-l legă strîns la gură.

În ciuda frumuseții ei, nu știa să se îmbrace și dacă el îi făcea vreo observație era luată drept lezmaiestate. Ea se retrăgea jignită, îl ironiza că nu e în stare s-o aprecieze și, în prostia ei, își enumera toți admiratorii, citîndu-le opiniile. După căsătorie, doctorul își aducea ofrandele sub formă de flori și șampanie. Dar ei florile nu-i conveneau niciodată.

— De la locotenentul X. am primit orhidee de șapte coroane firul. Și șampania veritabilă trebuie să coste unsprezece coroane.

Se iubea atît de obiectiv pe sine însăși și frumusețea ei încît era geloasă pe doctor că a pus mîna pe ea.

— Ai avut noroc ! Nici nu știi ce bogat ești. Gîndește-te cîți te invidiază !

Dar egoismul mergea atît de departe încît nu se putea dărui soțului, nu-l lăsa să o iubească, ci era atît de rece și invidioasă în momentele de tandrețe că nu putea primi nimic. Și apoi se plîngea.

La început doctorul nu își bătuse capul cu toate moftu-rile astea, știind cu cine are de-a face. Dar curînd ea se duse și se plînse mamei sale spunîndu-i că nu se consideră căsătorită. Mamă-sa nu înțelegea și nu voia să știe nimic.

Doctorul, încă tînăr ca medic, nu înțelegea nici el ce vrea să spună nevastă-sa dar își pierdu liniștea și ceru sfatul unui prieten mai în vîrstă.

— Ei, tinere, spuse acesta, te afli în fața unei probleme pe care și eu încă o mai silabisesc. Însă de curînd, în această chestiune am citit o afirmație precisă a celui mai mare ginecolog al nostru. El spune că femeia de plăcere caută plăcerea, dar nevasta caută copilul ; și declară hotărît că copilul trebuie zămislit cast, într-o îmbrățișare plină de dragoste, nu într-una voluptoasă. În căsnicie femeia-mamă cinstită devine castă împotriva voinței ei și ce caută nu găsește ; de aceea se plînge. Dar, dragul meu, eu am ajuns atît de departe încît cred că și dorința bărbatului este înnobilată prin căsătorie, oarecum neutralizată sau spiritualizată ; de aceea am auzit tot atîtea plîngeri și din partea bărbaților. Cîtă dezamăgire poți vedea la tinerii căsătoriți... dar ia spune-mi, nevastă-ta e gravidă?

— Da, după două luni de căsnicie !

— Atunci poți fi liniștit !

Doctorul se liniști, prea mult, încît își supără nevasta. Ea deveni și mai geloasă pe bărbat că avusese onoarea să aibă un copil cu ea și își ura sarcina care-i strica frumusețea. Ce nu îi plăcea, pentru ea nu exista. Necugetată și mărginită umbla mai departe de colo colo făcînd pe fecioara.

Atunci mamă-sa se înfurie :

— Ai înnebunit, fetițo ? Doar ești într-o stare binecuvîntată.

— Habar n-am...

— N-ai habar ? Ascultă, dacă mai umbli cu prostii din astea te omoară bărbatu-tău în bătaie. Nu pricepi că lumea o să se întrebe de unde ai copilul, dacă faci pe nevinovata ?

Dar cînd ea văzu cît de bucuros și de mîndru era bărbatul simțindu-se tată, începu să-l urască. Se umplu de o răutate cu totul animalică și nu voi să-i acorde paternitatea copilului ei, numai al ei. Fie din prostie, fie din pură răutate, oricum, într-o dimineață cînd sporovăia ca de obicei, aruncă vorbele :

— Nu știu, dar mi se pare că la copilul ăsta n-ai participat cu nimic.

Atunci temperamentul african al doctorului, atîta timp înăbușit, izbucni :

— Ce dracu tot spui ? Dacă nu-i copilul meu atunci ești o... și doar nu asta vrei să zici.

Doamna se ridică, se îmbrăcă și cînd să iasă spuse :

— Plec, pentru totdeauna !

— Du-te-n fundul iadului, răspunse doctorul. Ești în stare să omori omul cu prostia ta bestială și răutatea ta diabolică ! Pleacă mai repede că altfel te zvîrl afară !

Cu asta căsnicia luă sfîrșit. Dar asupra doctorului căzu o umbră, pentru că nu se putea apăra, chiar dacă aducea dovezi fiziologice, pe care nimeni nu le cerea. Umblă deci vreo cîteva luni furios și în furia lui se recăsători cu o norvegiancă, după ce o lăsase de asemenea însărcinată. Era în luna a șaptea cînd s-au cununat și nevasta ar fi vrut o nuntă discretă; bărbatul însă organiză o cununie la biserică cu toată pompa, ziua-n amiaza mare.

— Este atît de frumos să vezi o femeie binecuvîntată, spuse el.

Preotul nu era de aceeași părere, dar trebui să se declare mulțumit. Și cînd doctorul, ca însoțitor al propriei sale mirese foarte bombate, o conduse de-a lungul culoarului larg din biserică, umbra dispăru și el ieși la lumină, limpede și sănătos, așa cum era...

La masă ținu un discurs în fața celor o sută de invitați și bău în sănătatea soției sale și a copilului său nenăscut.

— Ăsta stil ! spuseră cîțiva. Alții găsiră că e cinic.

Un timp căsnicia numărul doi merse așa și-așa. Apoi urmă „casa păpușilor", se-nțelege, și toate angaralele celelalte. Liga femeilor și canonul femeilor, federația femeilor și protecția femeilor. Pentru soț viața devenise un iad !

Toată idolatria străveche devenise ginolatrie, sau cultul femeii. Un poet ateu fu auzit declarînd că religia lui este femeia. Toată literatura care nu proslăvea femeia era socotită fără valoare, astfel că se putea da crezare de-a dreptul lui Spencer că arta și poezia își au originea în lingușirea masculului pe lîngă femelă. Poezia asta de ploconire în fața femeii ar mai fi mers cumva dacă n-ar fi fost acom-

paniată de autoînjosirea bărbatului. Bărbaţii simţeau plăcere să se înjosească şi să dea dovadă că bărbatul este un animal inferior, şi cînd cei doi nebuni bătrîni. Ibsen şi Björnson declarară deschis că societatea poate fi salvată numai prin instaurarea femeii şi înlăturarea bărbatului, sminteala ajunse la culme.

Dacă se mai adăuga şi problema norvegiană, atunci doctorul avea un cămin confortabil. Doi copii crescuseră, firește, unul în vîrstă de treisprezece, celălalt de cincisprezece ani, dar acum deveniseră şi ei mere ale discordiei. Toate erau mere ale discordiei şi cu o femeie încăpăţînată nu era nimic de făcut.

De ce nu se despărţeau ? Copiii, amintirile şi acel ceva de nepătruns care-i leagă pe soţi chiar şi atunci cînd se urăsc, ţineau mizeria laolaltă. Ocultiştii spun că soţii produc unul în celălalt substrate semispirituale ce duc un fel de existenţă reală ; alţii sînt de părere că sufletul bărbatului şi al femeii cresc împletindu-şi strîns rădăcinile absorbante şi în fond trăiesc într-o permanenţă îmbrăţişare ; simt împreună şi unul prin altul aşa cum se spune de gemeni ; de aceea suferă şi partea care-l doare pe celălalt ; simte durerea pe care ea însăşi a provocat-o ; de aceea eşti lipsit de apărare în faţa celui iubit şi dragostea înseamnă suferinţă. De aceea şi despărţirea este cea mai dureroasă dintre toate ; înseamnă să sfîşii şi să dizolvi existenţa, dar amintirile sînt fiicele sufletului, nu poţi să le părăseşti cînd vrei. Sînt soţi care au umblat chiar treizeci de ani cu gîndul să se despartă, fără să reuşească ; s-au despărţit ca logodnici, ca tineri căsătoriţi, ca soţi ; s-au despărţit cu opt zile înainte de nunta de argint ; şi cînd au ajuns atît de departe, credeau că va dura pînă la sfîrşitul vieţii. Dar trei săptămîni mai tîrziu bărbatul a plecat de acasă şi a lipsit o noapte, prima după treizeci de ani. A doua zi s-a reîntors şi ca să simbolizeze împăcarea, a aranjat o nouă locuinţă ; şi totul a mers mai departe.

Doctorul suferise atît de profund la prima despărţire încît era hotărît să reziste într-a doua, să sufere orice, numai înjosirea nu. Dar sînt atîtea care înjosesc pe neobservate. Să fie mustrat în faţa servitorilor este înjositor pentru bărbat şi să fie tratat ca un idiot în prezenţa co-

piilor este și mai înjositor, mai ales atunci cînd el este cel mai inteligent.

Această înăbușire a înclinațiilor în fiecare zi și în fiecare ceas poate să-i răpească pînă la urmă celui mai puternic orice sentiment al încrederii în sine și cînd doctorul observă că este în pericol, se hotărî să fugă, unicul fel posibil de a lupta cu femeile rele ; căci cel ce își face de lucru cu răutatea, pică singur în ea. Și răutatea ei avea asupra nervilor lui efectul unei otrăvi care amenința să-l atace.

Pretextul imediat al evadării a fost, ca de obicei, vizita unor prietene. Una dintre ele o iubea pe doamna Dagmar, cît de nevinovat era greu de hotărît, dar femeile socotesc că orice fac este nevinovat, chiar dacă depășesc limitele.

Această prietenă începu să se amestece în educația copiilor. Fata a fost tunsă scurt iar părul băiatului a fost lăsat să crească lung, totul pentru a șterge inegalitatea dintre sexe. Dar cînd băiatul s-a făcut de rușine la școală cu această înfățișare femeiască și în același timp tatăl a observat că instinctele băiatului încep să se feminizeze, s-a speriat ; a luat foarfeca și i-a tăiat părul. Cînd mamă-sa a văzut asta, s-a înfuriat :

— Unei mame nu-i este permis să-și educe copiii ? a strigat ea.

— La dracu, atunci să nu educe niște sodomiți. Sîntem doi care trebuie s-o facem și unul dintre ei sînt eu.

Mama amenință că se duce la avocat. Așa spunea ea de obicei.

Dar mai era încă un factor care tulbura căsnicia și acesta era coniacul, descoperit pe atunci de un medic celebru. Doamna îl folosea ca leac contra tuturor crampelor și mai ales înainte de masă, contra nervozității și seara contra insomniei. Pahărele aparent nevinovate stricau buna dispoziție și pofta de mîncare, aduceau somnul la ore nepotrivite și goneau somnul de noapte. Cu toate că cu descoperitorul însuși, profesorul și autoritatea lui, s-a terminat prost, ca victimă a ipotezei coniacului, doamnele continuau să bea.

Dacă doctorul își avertiza nevasta, ea îi punea în față pe profesor :

— Profesorul cu siguranță că se pricepe mai bine ca tine care nu ești nici măcar docent.

Într-un cuvînt, căsnicia era coaptă, atît de răscoaptă încît atunci cînd izbucni discordia dintre frați, o adiere ușoară de vînt o făcu să se frîngă.

Doamna Dagmar scrise în gazeta femeilor împotriva teoriilor bărbatului ei, la care făcea aluzie, totuși fără să-i pomenească numele ; îl declara suspect ca reacționar și îi avertiza pe alegătorii liberali să nu voteze un astfel de candidat. Așadar războiul era declarat oficial și soții locuiau în capetele opuse ale casei.

Dar catastrofa însăși a fost grăbită de un mic incident care a intervenit parcă la comandă.

Într-o dimineață, la orele de consultații, a apărut o cucoană foarte bine îmbrăcată. Doctorul s-a mirat, deoarece cuconetul îl părăsise declarîndu-l „nedelicat" ; adică nu voia să le înțeleagă aluziile ci le dădea pe față gîndurile ascunse și le descoperea secretele fără să fie întrebat.

A rugat-o să ia loc și cînd a fixat-o s-a lămurit imediat ce soi este. Expresia ochilor nu corespundea cu a gurii. Bărbia, obrajii și buzele erau de copil, dar ochii spuneau altceva și uitase să și-i dreseze. Cînd a întrebat-o de ce se plînge ea i-a spus că este anemică și nervoasă. Doctorul dăduse de o urmă bine cunoscută și întrebase prudent în continuare :

— Sînteți căsătorită ?

— Da !

— Aveți copii și cîți ?

— Un copil.

— Cînd s-a născut ? (Acum mergea după formular pentru că știa povestea pe dinafară.)

— Acum trei ani !

— Ei, și apoi ?

Urmă o pauză, deoarece în cuvîntul „apoi" stătea toată mărturisirea pe care el i-o punea indirect în gură ; dar ea nu venise să-i mărturisească nimic, dimpotrivă. De aceea el reluă firul și continuă singur :

— Soțul dumneavoastră nu mai vrea să aibă copii ?

— Nu !

— Doriți să mai aveți copii ?

— Nu !

— Păi, de aceea sînteţi nervoasă şi anemică ! Soţul este şi el nervos ?

— El ? El mă face să fiu nervoasă şi despre asta voiam să vă vorbesc.

— Ascultaţi-mă, doamnă ! Dumneavoastră vă enervaţi reciproc cu aiureala asta...

— Doctore, spune-mi ce să fac ; nu pot trăi căsătorită ca şi cum aş fi necăsătorită...

— Nu face şi soţul la fel, dacă nu vreţi să aveţi copii ?

(Ea nu voia să vorbească de soţ, nici măcar să se gîndească la el.)

— Nu-mi poţi prescrie ceva, doctore, ceva care...

— Vreţi să spuneţi că trebuie să vă prescriu un amant ? Atunci vă va face el copilul şi sînteţi tot atît de expusă la temuta graviditate.

Ăsta era tot secretul şi acum asista la o schimbare de decor la scenă deschisă ; mutrişoara fu înlocuită de alta atît de înfricoşătoare încît doctorul crezu că pe scaun şade cu totul alt om. Dar el duse îndrăzneala mai departe :

— Că soţul dumneavoastră a obosit să mai practice viciile pe care le aveţi, nu mă mir㠖..

Mai departe nu ajunse pentru că într-o clipă doamna fu dincolo de uşă.

Era un caz obişnuit şi apărea tot atît de des ca şi căsnicia nefericită.

Cînd se duse la servitorul din sala de aşteptare, găsi numele doamnei. Era nevasta redactorului gazetei liberale. Îşi băgase căruţa în mlaştină.

*

Dar cu asta tot nu se sfîrşi pentru că după un sfert de oră intră doamna Dagmar şi cum dorea o convorbire mai lungă, era blîndă, ştiind că dacă se obrăzniceşte i se închide uşa :

— Ce-a vrut cuconiţa care a fost la tine ?

— A vrut să-i prescriu un amant. Da, vin şi cer reţete pentru abortive şi preventive...

— Vei fi reclamat la societatea medicilor pentru purtare jignitoare faţă de un pacient de sex feminin.

— Crezi că are dreptul să facă reclamaţia ?

— Da !

— Atunci ești și tu o...

Se uită după vătrai și nevastă-sa dispăru. Acum știa că s-a isprăvit.

Asta era în acea epocă lupta infernală dintre sexe, pe viață și pe moarte. Și dacă s-au văzut ruinîndu-se atîția bărbați și murind înainte de vreme, cauza nu s-a aflat, pentru că despre ea nu se putea scrie.

Natura îi dăduse bărbatului dreptul de inițiativă, pentru că el era principiul activ ; acum însă urma să i se răpească acest drept ; femeia, care nu dă nimic ci doar primește, a luat inițiativa și pentru că receptivitatea ei este nelimitată, fiecare bărbat trebuia să piardă o luptă inegală întrucît cheltuielile au și ele limitele lor naturale. Și orice eludare a legilor naturii se răzbună. În loc să devină tați, bărbații se degradau ca proxeneți ai nevestelor lor ; dormitoarele moderne, cu cele două paturi de fier, erau aidoma institutelor medico-mecanice, spalierelor de plante agățătoare sau sălilor particulare de gimnastică terapeutică. Soții nu găseau ceea ce căutau pentru că asta se putea găsi numai în maternitate și paternitate. De aceea moartea lua locul nașterii.

Veacul al nouăsprezecelea n-a fost veacul copilului, asta-i o minciună. Veacul al optsprezecelea, cu Emile al lui Rousseau, cînd mamele îi învățau din nou pe copii să sugă, restituind maternității onoarea pierdută, asta a fost epoca de aur a copilului. Dar veacul al nouăsprezecelea, mai ales sfîrșitul lui, a fost pentru copii un iad. Cei ce se năsteau își datorau viața unei întîmplări nefericite, unei întreruperi nereușite a actului de voință, de aceea se năsteau lipsiți de voință, asexuați, fără caracter. Maternitatea era disprețuită ; nici o femeie nu voia să fie lăuză iar alăptarea directă era considerată rușinoasă. Copiii erau crescuți cu biberonul și plîngeau tot timpul, n-aveau somn și se îmbolnăveau des. Chimicalele : carbonatul de sodiu, lactoza, laptele de vacă sterilizat, asta le era hrana. Un lichid steril cu energia vitală anihilată trebuia să înlocuiască laptele viu, matern ! Rezultau niște oameni sterili, care nu puteau dezvolta nici o idee nouă ; epigoni, automate, dînd răspunsuri tipărite la problemele umanității, tipărite pe petecuțe de hîrtie pentru achitarea taxelor școlii primare. Era epoca automatelor și a copiilor — auto-

mate, a copiilor din biberon, a copiilor cu suzetă care nu stătuseră niciodată la sînul cald al mamei ci fuseseră siliţi să zacă nemişcaţi cu trupul şi sufletul îngheţat sub supravegherea unei servitoare străine şi a logodnicului ei, adesea a unei prostituate ce „trăgea suseta" cu buzele nesterilizate.

Era epoca de aur a femeilor sterile şi ele propovăduiau sterilitatea, formau comunităţi, şi găseau profetese, astfel că în cele din urmă deveniseră o sectă religioasă recunoscută de stat.

În lupta contra acestei decadenţe a căzut bărbatul sănătos, doctorul Borg, ca să nu se mai ridice niciodată.

Opt zile mai tîrziu era singur în căminul lui devastat şi după unsprezece zile şters de pe toate listele electorale ca reacţionar faţă de feminism şi antinorvegian.

De denunţ către societatea medicală a fost scutit, dar practica lui era compromisă.

13

DOAMNA BRITA LA STORŐ

Doamna Brita Borg nu era nicidecum atît de remarcabilă cum se credea şi blîndeţea ei era mai curînd fizică. Cînd a apărut feminismul ea a şi fost gata să salveze omenirea, ale cărei temelii trebuiau să se sprijine pe noii stîlpi ai societăţii, femeile. Prin urmare bărbatul trebuia doborît şi ea a participat la vînătoare. Aceste smintite organizaseră, printre altele, o hăituire specială a marilor bărbaţi. Pînă şi Carol al XII-lea a fost dezgropat şi declarat femeie ; Napoleon însuşi nu însemna nimic, mamă-sa era totul ; Goethe învăţase totul de la mamă-sa (care nu ştia nimic). Pe de altă parte : toate bolile ascunse ale femeilor proveneau de la bărbaţi, (care totuşi le luaseră de la femei) : toţi bărbaţii erau născuţi de femei (dar că toate femeile fuseseră zămislite de bărbaţi nu se spunea !).

Toată ţesătura de minciuni şi inechitatea asta erau justificate prin aceea că femeia voia să răzbune acum nedreptăţile imaginare. Care nedreptăţi ? se punea întrebarea. Păi, împărţirea neegală dar frumoasă a sexelor de

la natură, ce părea făcută după secțiunea de aur, în care partea mai mică se raportează la cea mai mare ca și cea mai mare la întreg. Prin care femeii i s-a dat frumusețe și farmec, bărbatului forță și inteligență. Prin care femeii îi revenea obligația să nască și să crească copilul, bărbatului însă să-l procreeze și să poarte de grijă copilului și mamei.

În toate timpurile, cînd un bărbat a iubit o femeie cinstită, a avut toate garanțiile că va fi bine tratat, atîta timp cît este fidel. De aceea femeia nu avea niciodată dreptate cînd se plîngea de bărbatul ei, pentru că purtarea lui depindea de a ei. Cînd un american i-a aruncat nevestei lui lampa aprinsă în obraz, judecătorul de pace a exclamat : „ce femeie îngrozitoare !“ Da, bărbatul care iubise în viața lui, probabil că văzuse răutatea originară, înainte de a uita astfel de sine.

Femeia n-are niciodată dreptate în fața bărbatului ei, pentru că el este bărbat și ea complementul lui.

Bărbatul singur a creat toată cultura : agricultura, industria, știința, artele, literatura ale cărei roade le oferă femeii sale (că vreo cîteva femei au fost de față făcînd treburi mărunte într-un ungher, nu înseamnă nimic).

Doamna Brita și cele de o seamă cu ea răspundeau : dar femeia i-a născut pe toți oamenii. Răspunsul este : și totuși bărbatul a zămislit toți oamenii și a pus femeia să-i nască copiii ! (Amin !)

Din galanterie moștenită de la începutul secolului, cînd ideile evului mediu reapăruseră în romantism, Gustav Borg trecuse imediat de partea femeilor ; dar în galanteria sau cavalerismul față de femei se ascunde părtinirea și nedreptatea. Cînd un bărbat se ridică și oferă locul unei doamne, nu este o recunoaștere a inferiorității sale absolute, ci sacrificiul liber consimțit al celui mai puternic față de cel mai slab. Dar acum doamnele nu mai voiau să vadă lucrurile astfel ci încercau să impună subordonarea celui superior.

Deci cînd doamna Brita vru să-și arate forța, deveni grosolană și insensibilă ; și ceva mai respingător decît o femeie grosolană nu există. Că i-a despărțit pe copii de tată a fost o bagatelă ; și că micuții plîngeau de dorul tatălui lor, n-o jena cîtuși de puțin. Tandrețea, compăti-

mirea, mărinimia față de copiii nevinovați nu intrau niciodată în discuție dacă își putea arăta grosolănia față de soțul pe care îl ura.

În plîngerea ei către tribunal aducea douăzeci de puncte de acuzare dintre care majoritatea erau false sau ușor de înlăturat. Fusese brutal (cînd îl minţise în față !), o neglijase (pentru că se eschivase, sau voia să-i vîndă favorurile) ; fusese zgîrcit (pentru că ea însăși cîștiga cu traducerile și depunea banii la bancă sau îi risipea) și așa mai departe. Cavalerismul îi interzicea lui Gustav Borg să apară în fața tribunalului și să-și demaște nevasta ca proxenetă a fiicei sale. De aceea împuternicise un avocat, ca la toate întrebările, dacă are ceva de obiectat, să răspundă doar : „nimic !".

Să se certe pentru copii nu voia, pentru că ei aveau nevoie de mamă mai mult decît de el.

Dacă s-ar fi putut împăca cu ideea să se apere prin contraacuzații, poate că ar fi cîștigat atît copiii cît și proprietatea. Acum trebuia să piardă totul ; știa asta deoarece judecătorul era feminist.

Între timp, doamna Brita cîrmuia la Storö. Bineînțeles că guvernanta fusese concediată și minorii erau neglijați. Lăsați de capul lor și în seama guvernantei străine, umblau triști de colo pînă colo și întrebau de tatăl lor. Cei miloși le răspundeau că este plecat în călătorie, cei nemiloși că a fost gonit. De fapt tatăl era tot timpul pe drum. Din oraș se întorsese în Storö și locuia cu chirie la jurat. De acolo făcea incursiuni în insulă, urca dealurile și se cățăra în copacii înalți, numai ca să vadă coama acoperișului sub care îi trăiau copiii.

Esther și Max se instalaseră după bunul lor plac și nu mai făceau nici un secret din relația lor. Ba, jucau chiar și mici scene domestice, amintind de cele mai urîte ale căsniciei. Mama observase asta dar mult timp tăcuse. Pînă la urmă, într-o după-amiază, intră la tineri și îi puse contelui întrebarea de-a dreptul :

— Ei, Max, cînd ai de gînd să te căsătorești ?

După un moment de surpriză răspunse Esther :

— Să ne căsătorim ? Niciodată.

— Nu ți-a promis Max că vă căsătoriți ?

— Nu, dimpotrivă, răspunse Esther, ne-am promis unul altuia să nu ne căsătorim niciodată. Am văzut prea multă mizerie la voi şi la alţii ca să nu fim înspăimîntaţi de jurămîntul în faţa lui Dumnezeu că ne vom iubi toată viaţa ! Cine poate fi stăpîn pe sentimentele şi pe înclinaţiile lui ? Cine îndrăzneşte să promită primăvara că toamna nu va mai veni ?

— Ah, aşadar Max este unul dintre logodnicii aceia care se aţin prin cămări ? În tinereţea mea li se zicea linge-blide.

Contele se ridică şi într-o clipă îşi recunoscu poziţia greşită, după care amuţi. Fata însă vorbi din nou ;

— De cînd ai ajuns la concepţiile astea, mamă ? Tu, care...

— Acum, răspunse mama. Acum, după ce am studiat relaţiile libere la voi ; după ce am asistat la furtunile şi certurile voastre, am înţeles că libertatea este la fel de greşită ca şi constrîngerea. Este deci absurd să se dea vina pe lege ; de fapt am ştiut-o dinainte văzînd că femeile întreţinute şi cei ce le întreţin sînt la fel de nefericiţi ca şi oamenii căsătoriţi, şi, luaţi seama, se pot despărţi tot atît de greu, deşi sînt liberi. Nu este vina căsătoriei ci stă în firea lucrurilor ; dragostea este o luptă pe viaţă şi pe moarte şi din forţele opuse trebuie să se nască o viaţă nouă şi puternică, cu drepturi de a trăi ; iar aceste drepturi sînt apărate deocamdată de stat şi de biserică ; ei sînt tutorii tuturor copiilor. Acum duceţi-vă şi faceţi publicaţia ; casă şi masă aveţi de la mine dar nu şi bani.

— Dar jurămîntul, jurămîntul fals ?

— Îl ia statul asupra lui ; de altfel, există divorţul care dezleagă de jurămînt.

Discuţia se încheie şi se despărţiră ca să se întîlnească din nou abia la cină.

Tinerii rămaseră în camera Estherei ; erau serioşi.

— Trebuie să ne cununăm, spuse contele, altfel îmi pierd prestigiul şi nu mă mai pot respecta nici pe mine însumi.

— Fie, ne cununăm, dar nu stăm împreună, pentru că atunci devenim duşmani, o simt la mine. Libertate legală ! Cu asta sînt de acord. Dar nu constrîngere legală !

— Bine ! Dar fidelitate, atîta timp cît legătura rezistă, adăugă contele.

— Fidelitate ? Asta înseamnă să te legi...

— Ne legăm noi înşine între noi printr-o înţelegere şi înţelegerile trebuie respectate, altfel lumea se prăbuşeşte.

Esther nu înţelegea :

— Asta se opune firii mele, răspunse ea.

— Pentru că firea ta e nestatornică, îi scăpă contelui.

În acelaşi moment ceva se rupse şi izbucni o flacără. Pentru prima oară în viaţa lor se ivi lupta dintre sexe. Problema nu existase pentru ei, aşa crezuseră şi trăiseră fără să se gîndească nici măcar o dată la deosebirea naturală dintre sexe. Acum iată-i faţă în faţă ca bărbat şi femeie, goi, după săvîrşirea păcatului originar, după ce mîncaseră din pomul cunoaşterii.

Urmă o pauză înfricoşătoare şi apoi Max reluă dialogul :

— Observi că acum ne urîm ?

— Ca bărbat şi femeie, da.

— Deci sexele trebuie să se dușmănească ?

— Cu siguranţă, ca şi polul nord şi polul sud al magnetului.

— Atunci iubirea este ură şi specia se perpetuează prin ură, nu prin iubire.

Ciudat era că întotdeauna cînd spuneau cuvinte pline de ură, forţa de atracţie creştea, ca şi cum intensitatea curentului ar fi sporit prin schimbarea sensului ; şi erau atraşi unul către celălalt prin ceva asemănător cu iubirea, dar care se dovedea a fi ură oarbă. Acum el o căuta cu privirile aprinse şi se apropia de ea ca şi cum ar fi vrut s-o lovească, s-o pîrjolească, s-o distrugă. Nu ca să ia ceva, ci ca să dea, ceva îngrozitor, ceva asemenea focului originar, s-o vadă îndurînd anticipat durerile facerii.

Ea însă, trezită de discuţia anterioară, nu voia să-l primească ; îşi aminti acum de situaţia ei ca femeie, de poziţia ei umilitoare care nu avea nimic de dat şi se ascundea sub vorbele „i-a dat totul, i s-a dăruit" ; sări ca o pisică sălbatică, luă cuţitul pentru tăiat hîrtie de pe masă şi strigă :

— Te urăsc !

Asta putea să însemne : „Mă tem de tine în clipa asta, căci dacă îmi subjugi acum voinţa, nouă luni voi umbla ca un cuib al puiului tău ; al tău ! Nu vreau ! Nu vreau să-ţi clocesc oul ! Nu vreau să fiu ogorul tău, pe care tu să-l semeni..."

El îi urmări gîndurile neexprimate şi în sinea lui îi răspunse : „Tu recoltezi acolo unde eu am semănat ; tu pleci cu copilul meu, dacă te fac să-l naşti ; tu, hoaţo, vrei să mă anulezi pe mine şi opera mea, după ce mi-ai născut copilul, (căci este al meu, de vreme ce eu îi dau viaţă şi mişcare). Citesc în ochii tăi că ai fi în stare să-mi tăgăduieşti paternitatea şi să te declari tu însăţi tîrfă, numai ca să-ţi poţi însuşi pe nedrept avutul meu, să-mi plimbi plină de mîndrie maternă copilul pe stradă şi să te făleşti cu opera ta. Înjosirea bărbatului este scopul final al ambiţiei oricărei femei !

Apoi se ruşinară ; fiecare şedea în colţul lui de canapea şi îl ura pe celălalt. Curînd o luară iar de la capăt. Contele începu :

— Da, acum mă refuzi şi nu trebuie să mă supăr, dar dacă eu mă împotrivesc poruncilor tale crezi că ai dreptul să te superi... Şi cînd te gîndeşti că oameni cu judecată se încaieră ca pisicile ! Rut şi ură ! Vezi, asta e dragostea, tot ce ar trebui să existe mai înalt aparţine totuşi regiunilor inferioare. Doar eşti medic ; spune-mi ce este dragostea în expresia ei cea mai reală ?

— O secreţie !

— Bravo ! Şi asta trebuie să ne ocupe cea mai mare parte din timp şi gîndurile noastre cele mai bune ! Ştii, Esther, n-am fost niciodată idealist, totuşi realitatea este o caricatură a ideilor noastre despre lucruri. Totul este degradat şi deformat ; sînt momente cînd cred că smintitul de Stagnelius a avut dreptate cînd s-a plîns că sufletele noastre omeneşti s-au furişat în trupuri de animale. Doar ne comportăm ca animalele, ne sărutăm cu aceeaşi gură cu care înghiţim mîncarea şi iubim cu organele excretoare ! Este oare o mîndrie să fii om ? Nu, este umilitor, şi ar trebui să ne fie ruşine tuturor. Darviniştii au dreptate că trupul omului s-a dezvoltat din corpul de animal dar ei uită că sufletul are o existenţă de sine stătătoare pe lîngă străbunii de sus, cu amintiri astrale

și că trupul acesta este doar un învelis stingheritor. Metempsihoza egiptenilor este și ea adevărată, dar cred că am fost surprinși în învelișul acesta de maimuță tocmai în timp ce eram pe drum. Știi, la o școală de înot am văzut o dată trupurile omenești albe-gălbui-roșietice și am fost izbit de asemănarea — nu cu maimuțele — ci cu purcelușii, tot rozulii și lipsiți de păr. Crede-mă, am momente cînd literalmente nu-mi mai încap în piele, cînd aș vrea să-mi lepăd învelișul și să-mi iau zborul. Încep să cred în toate basmele vechi ; cred în păcatul originar, pentru că de cînd am căzut, tu și cu mine ne-am disprețuit unul pe altul. La început, cînd te iubeam, nu-ți vedeam trupul, îți vedeam numai sufletul și el era frumos și bun. Apoi a apărut diavolul și animalul. De curînd am văzut animalul din tine, în ochii tăi. Într-o zi arătau ca porțelanul mort, pictat, ca un ochi de email de pe firma unui optician. Atunci mi s-a făcut frică... Și totuși trebuie să ne anunțăm căsătoria ! Trebuie să coborîm în mocirla bucătăriei și a odăii copiilor ; și tu și eu, ca și toți ceilalți... Sfînta instituție a căsătoriei în care dragostea n-are loc, în care după clipa frumoasă a concepției urmează întotdeauna reproșuri, în care înfloresc toate viciile, iar virtutea, dacă se dovedește de bun gust, este un defect și poate deveni motiv de divorț. Am un prieten căsătorit care a fost acuzat de indiferență față de soția lui. În fața judecătorului s-a exprimat cu prudență, cam așa : soția mea mă acuză că sînt rece. După o căsnicie de un an avem numai un copil, dar dacă m-aș fi căsătorit la Constantinopole aș fi putut să am acum două sute de copii ; și totuși se plînge ! Două sute ! Dar tu știi că oamenilor nu le place dacă te aperi...

Sună pentru cină și trebuiră să coboare. La masă atmosfera era țeapănă și rece. Erau acolo și cei mici. Din greșeală, băiatul primise inelul de șervet al tatălui. Se jucă cu el și citi monograma ; buzele i se mișcau, dar nu se auzea nici un sunet. Totuși doamna Brita auzea și înțelegea ; și dintr-o smucitură îi luă inelul.

Băiatul roși, lăsă ochii în jos și după un timp spuse :

— Poate un om să-l oprească pe altul să gîndească ?

N-a urmat nici un răspuns, pentru că în acest „un om și altul" era un puternic sentiment al demnității proprii

prin care copilul se simțea la același nivel cu mama ; ea era impresionată, în primul rînd pentru că auzea la copil vocea tatălui. Acest bărbat, pe care-l credea șters de pe fața pămîntului, reînviase și ședea la masă vorbindu-i plin de reproș. Voia să se răzbune prin copil ? Sufletul lui adăsta încă în casa asta din care fusese exclus ? În clipa aceea simțea o ură nemărginită față de copil și cînd acesta, fără să se gîndească, sau dintr-un impuls inconștient, luă din nou inelul, mamă-sa se ridică furioasă și-l apucă de ureche. Calm, rece, stăpînit și cu convingerea unui om matur, băiatul spuse cuvintele următoare, negîndite pînă la capăt :

— Nu mă atinge, mamă, că mori !

Ce voia să spună ? Voia să spună ceva ? Cine știe ? Toți copiii sînt copii minune, cîtă vreme inteligența lor intuitivă pare desăvîrșită în trupușorul lor nedesăvîrșit. Dar și trupul de copil este desăvîrșit ; este doar micșorat la scară și adesea ai impresia că vezi un om în miniatură. Izbucnirile naive ale copilului nu sînt deloc naive, ele sînt tot atît de adînc gîndite ca și ale adultului. Recent, am citit memoriile unui mare om de stat care își amintește să fi fost la fel de isteț în adolescență ca și la maturitate. Dacă este așa, atunci ce rost mai are educația ? Să înăbușe !

După ce băiatul tăcu, drept pedeapsă urma să fie încuiat într-o cameră întunecoasă, pentru că vorbise la masă. Mamă-sa îl apucase de braț, stinghereala era generală și contele Max se pregătea să intervină cînd, deodată, toți își ascuțiră auzul.

Din grădină venea un urlet, poate răgetul unui animal domestic....

— Vitele nu umblă iarna pe-afară ! întrerupse contele tăcerea apăsătoare.

Nu urmă nici un răspuns, mama păli și rămase încremenită în timp ce chipul copilului se lumină de pace lăuntrică asemenea unui muribund. Numai el și cu mamă-sa înțeleseseră sunetul acesta. Era tatăl ! Bărbatul care nu poate plînge cu lacrimi, urlă de durere. Așadar el așteptase în fața casei în seara mohorîtă de iarnă ca să vadă o rază de lumină de la copii !

Doamna Brita duse mîna la piept şi ieşi din cameră fără să scoată o vorbă.

Cînd copiii întrebară de ea mai tîrziu, servitoarea le spuse că doamna s-a culcat în pat şi este bolnavă.

*

În dimineaţa următoare doamna era tot bolnavă dar nu voia să cheme doctorul, nici nu voia să vadă pe nimeni. Îşi scria ordinele pe bileţele. Tinerii primiră porunca următoare : „Plecaţi imediat la oraş şi anunţaţi-vă".

Şi ei plecară.

După multă alergătură avură actele în regulă la ofiţerul stării civile, cel puţin aşa credeau ei, şi atunci se duseră la cancelaria unui pastor ca să „dea" anunţul.

Trecură printr-o anticameră care arăta ca o mică tindă şi intrară în biroul ce semăna cu o verandă mai mare. Pe duşumea zăpadă şi murdărie, ferestrele fără perdele, bănci de lemn pe lîngă pereţi, pupitre ; atmosferă neplăcută, apăsătoare, antipatică, urîtă. Aici stăteau şi şedeau păcătoşii bărbaţi şi femei ce voiau să-şi înceapă viaţa, convieţuirea pe tot timpul călătoriei ; aici stăteau şi şedeau părinţi ce voiau să-şi sfinţească nou-născutul pentru luptă şi să-i dea un nume ; aici stăteau şi şedeau oameni care aveau de îngropat o rudă, ceea ce de asemenea nu este chiar atît de uşor. Nimic nu este uşor, nici intrarea, nici ieşirea. Asta începuseră să simtă în timp ce şedeau şi aşteptau acolo.

Vedeau oameni morocănoşi scriind în registre mari, scriind şi ştergînd, punînd fără ocol întrebările cele mai indiscrete. Numele tatălui ? Necunoscut. Ai mai fost căsătorită ? Cumva divorţată ? Prezintă actul de divorţ ! Nu-l găseşti ! Copilul e botezat ? Da, dar nu aici. Unde ? Departe de tot, în America ! Scrie şi asta ! Scrie, scrie, scrie !

— Partea asta a îngrijirii sufletelor este destul de complicată, începu contele în şoaptă. Lucrări de birou, înregistrări, ciorne. Ăştia sînt ofiţeri de stare civilă ! Unchiul Henrik îi spune serviciu parohial, dar este un confesional oficial.

— V-aţi împărtăşit ?... Ce-l interesează ? !... Şi sînt atît de nepoliticoşi ! Sună atît de aspru cînd vorbesc slujitorii Domnului !

Sala se goli pentru o clipă şi un ins care părea să fie şeful biroului suflă şi îşi şterse ochelarii. Era un preot laic, pe cît se părea, pentru că povestea în gura mare o anecdotă cu o femeie care fusese logodită în faţa amvonului cu un nebun. Cînd se uită prin cameră şi o observă pe faimoasa fiică a doamnei Brita, ce făcuse să vorbească despre ea toată Uppsala, roşi pînă la rădăcina părului; şi cînd servitorul trecu în acelaşi moment ca să aţiţe focul din sobă, nu-şi mai putu ţine gura.

— Aţiţă-l, Söderström, să se înroşească soba, să fie roşie, roşie pentru roşii !

— Ăsta-şi bate joc de noi ! şopti contele.

Dar personalul biroului îl răsplăti pe şef cu un chicot înăbuşit şi fiindcă acestuia i se urcase succesul la cap, aspiră la noi lauri.

— N-a fost aici mai înainte un mitocan care voia să afle amănunte de la ultimul divorţ ? îl întrebă el pe paracliser.

Acesta mormăi ceva ce servi doar ca pretext pentru gluma grosolană lansată imediat :

— Ia uite, ăsta vrea să se însoare ; se cunună sau se comună ?

— Parcă am fi la bîlci, şopti contele. Şi eu care o luasem în serios ! Nu vrei să ne vedem de drum, Esther ?!

— Nu ! Gîndeşte-te la mama !

— Dar asta-i o şarlatanie ! Eu plec !

Servitorul intră din nou cu o tufă de ienupăr în mînă, o aprinse în sobă şi o vîntură prin sală. Chipurile pentru că bîntuia o epidemie şi toate localurile publice trebuiau afumate.

Asta-i dădu popii apă la moară :

— Bravo, Söderström, afumă-i pe nihilişti !

— Nemaipomenit, şopti contele. Ăştia-s nişte huligani ! Huligani ! Închipuie-ţi ce studenţi beţivi ! Dacă nu pot urma şcoala agricolă din Ultuna se fac păstori de suflete şi atunci au dreptul să-şi batjocorească semenii ; iei zeciuială şi atunci poţi lega şi dezlega sufletele. Să ştii că aici e ceva putred şi mai bine îmi îngrijesc singur sufletul.

În sfîrşit sosi şi pastorul. Era un bărbat venerabil, cult, totuşi un funcţionar superior, nici păstor, nici mare preot. Citi certificatele şi spuse cu o mină amabilă, cîtuşi de puţin arogantă :

— Aici scrie domnul Adelstorm, dar trebuia să scrie conte.

— Da, ar fi trebuit, dar tatăl meu este un simplu casier de bancă şi a renunţat la titlu fiindcă nu aduce decît false pretenţii...

Preotul îl privi înţelegător, aproape admirativ.

— Şi eu, continuă contele, am urmat exemplul tatălui meu, mai ales că tot sistemul titlurilor este învechit.

Pastorul se încruntă pentru că aici adulmeca un atac modern la adresa societăţii care nu-şi rînduia membrii după importanţa reală. Dar fiind un bărbat uman trecu mai departe.

— Domnule... conte, îmi cer iertare, dar nu pot împărtăşi vederile dumneavoastră privind lipsa de valoare a titlurilor, deoarece tocmai prin ele statul distinge meritele cetăţeneşti... Domnule conte, nu sînteţi botezat ? Nu văd certificatul de botez.

— Botezat ? Nu, nu cred...

— Nu credeţi ? Atunci nu vă pot anunţa.

— Ei, poftim pentru ce stăm aici, Esther ! Dar oricum este ciudat, domnule pastor ; dacă nu vrei să te căsătoreşti şi să te cununi eşti un proscris ; şi dacă vrei să te căsătoreşti şi să te cununi atunci ţi se pun piedici de care se plîng toţi cei căsătoriţi. De ce vreţi să împiedecaţi un lucru atît de simplu ? Între altele cereţi o dovadă că sînt liber să mă căsătoresc ! Cum pot dovedi asta ? !

— Mă refer numai la instrucţiunile pe care le am...

— Dar eu n-am această posibilitate şi deci... deci ne vedem de drum, de drumul *nostru.*

— Aşteptaţi un moment, reluă pastorul. Să vedem actele domnişoarei ! Aici scrie : neconfirmată ! Păi atunci nu se poate. Regret, dar nu pot face nimic !

Acum îi veni Estherei rîndul să vorbească, pentru că îi promisese mamei sale şi totodată în ea se trezise şi amintirea tatălui, aşa cum o îmbrăţişase atunci pe plajă, cînd se logodiseră, ceea ce însemnase totuşi binecuvîntarea

întemeierii unei noi familii. Prin asta legătura devenise oarecum altceva decît o simplă cunoştinţă.

— Nu ne puteţi ajuta, domnule pastor ? spuse ea pe jumătate disperată, ceea ce o făcea atrăgătoare.

— Nu, dragii mei, nu pot, deoarece presupun că dumneavoastră, domnule conte, nu vreţi să vă botezaţi şi dumneavoastră, domnişoară, nu vreţi să vă confirmaţi.

— Nu, răspunse Esther ca o fetiţă, pentru că nu sîntem credincioşi. Dar pentru asta trebuie să fim izgoniţi şi dispreţuiţi de părinţi şi de fraţi ? Este prea aspru !

Pastorul era impresionat în contra voinţei lui văzînd că ei căutau totuşi o protecţie mai înaltă în cele mai grele şi mai fatale lupte ale vieţii. Găsea frumos şi spiritul lor de sacrificiu în faţa dorinţelor părinteşti, chiar dacă, la drept vorbind, îşi sacrificau conştiinţa.

— Recunosc, începu el...

Şeful de birou tuşi, ceea ce însemna : „Să nu recunoaşteţi nimic !"

— Recunosc, desigur...

— Domnule pastor, îl întrerupse registratorul...

Şi de data asta din toată recunoaşterea nu se mai alese nimic.

După ce tinerii ieşiră din casa păcătoşilor, contele nu se mai putu abţine :

— Ptiu ! exclamă el, aici toate sînt anapoda !

În acelaşi moment lîngă ei apăru pastorul cu o expresie amabilă, umană, apucă boa-ul Estherei ca şi cum ar fi vrut să-l tragă de coadă sau să-l ciufulească strengăreşte.

— Domnişoară ! spuse el, confirmaţi-vă ; este doar o formalitate ; şi dumneavoastră, domnule conte, botezaţi-vă, nu este periculos ; doar un pic de apă !

— Doar formalităţi şi doar un pic de apă ? întrebă contele Max. Păi, atunci... mulţumesc pentru explicaţie, domnule pastor... Dar închipuiţi-vă, noi, proştii, credeam că este altceva ! Hai, Esther !

Plecară.

— Crezi că era convins de ceea ce spunea ? întrebă Max.

— Nu, răspunse Esther, gata să plîngă ; este un om cumsecade ; a vrut doar să ne consoleze şi să ne ajute. De aceea a spus aşa.

— Te sărut în gînd, Esther, aici, în mijlocul străzii, pentru că ai părere bună despre oameni !

— Poate să-ţi pară rău chiar şi de un popă !

— Chiar şi de un popă ! Da, dar acum vedem că biserica provoacă scăderea căsătoriilor şi creşterea legăturilor libere. Fie răsplătiţi după voia lor !

— Şi acum ce facem ?

— Ne ducem la Holger, la redacţie, să ne descărcăm sufletele.

— Da, asta facem.

*

Gazeta luase un puternic avînt de cînd căpătase un nou motor în tînărul redactor. Îndrăzneţ, lipsit de prejudecăţi, adunase toate curentele în acumulatorul lui. Liberalism, niţel socialism, tot feminismul, nişte teozofie, protecţia animalelor, sport, un pic de simpatie pentru dezarmarea succesivă, cosmopolitism pe baze patriotice, liber-schimb principial cu protecţionism vamal, dacă pericolul o cerea. Acest eclectism putea să pară impus de dorinţa de a spori numărul abonaţilor, dar mai avea şi alte motive. La sfîrşitul anilor optzeci, cînd agricultura suedeză era cu adevărat în pericol, problema vamală fusese adusă pe tapet în camere şi pusese în mişcare ţara întreagă. Ca de obicei, premisa era falsă : protecţie vamală sau schimb-liber ; şi întreaga naţiune se împărţise în două tabere : stomacul — şi membrele, cu toate că nimeni nu prea ştia cine este stomacul. Protecţioniştii învinseseră şi ţăranii se crezuseră salvaţi. Dar în anul următor în Rusia recolta fusese proastă şi ţăranii suedezi care mai şi trebuiau să cumpere cereale de sămînţă, se temuseră de foamete. Atunci protecţia vamală fusese suspendată din nou şi întreg războiul vamal se dovedi o risipă de timp şi de forţe iar cei ce pierdeau erau învingătorii. Noi, cei ce am văzut în noul veac cum au fost părăsite vechile teorii liber-schimbiste ale Angliei, ne-am corectat desigur noţiunile şi recunoaştem că viaţa economică nu evoluează atît de matematic cum s-a crezut. Liber-schimb înseamnă că mai multe state îşi schimbă liber produsele. Atunci la o poziţie poate că se pierde dar se cîştigă la alta şi treptat are loc o compensare în

avantajul tuturor. Dar dacă un stat spune : acum eu sînt liber-schimbist, pe cînd celelalte sînt protecţioniste, înseamnă că se fură pe sine însuşi şi de altfel este o absurditate deoarece totul presupune un contract între mai mulţi. Este ca şi dezarmarea în timp de război.

Însă toţi cei ce trăiseră războiul vamal şi văzuseră că dreptatea şi nedreptatea nu stau numai de o singură parte, deveniseră ceva mai prudenţi ; şi asta era caracteristic în fizionomia sfîrşitului de veac : prudenţă, circumspecţie. Mai înainte însă s-ar fi numit compromis, în sensul rău al cuvîntului, sau mercantilism, scepticism în sens de lipsă de fermitate a caracterului şi opiniilor. Acum se produsese acea compensare din care unii profitaseră realmente de pe urma celorlalţi ; învăţaseră unii de la alţii ; făcuseră schimb în avantaj reciproc ; clasele sociale se amestecaseră, trebuia doar să te uiţi în anuarul nobilimii ca să vezi cît de multe nume burgheze se aliaseră cu cele din înalta nobilime şi cît de multe posturi mărunte erau ocupate de purtătorii celor mai mari nume ; statul dădea o mînă de ajutor socialismului iar socialiştii combăteau anarhismul. Timpul dezbinării începu să se transforme în cel al unirii şi oamenii îşi dădeau osteneala să se înţeleagă între ei. O bună parte din ceea ce era nou se dovedise experiment nereuşit, dar şi experimentele cu rezultate negative erau utile, ducînd la produse secundare ; alchimiştii n-au găsit aur, firește, în schimb au descoperit acidul sulfuric, mult mai util.

Cînd venise la putere, inginerul Borg descoperise imediat că nu merita să stăpînească o singură opinie şi să le persecute pe celelalte pentru că atunci, la capătul cuartalului, apărea inevitabil declinul. Casierul era barometrul ; el vedea în registre încotro bate vîntul. Şi chiar dacă redactorul ar fi avut curajul să sfideze deficitul economic, totuşi, odată cu împuţinarea abonaţilor, ar fi văzut micşorîndu-se şi influenţa gazetei. Îşi pierdu deci repede credinţa optimistă în atotputernicia presei şi treptat ajunse să fie servitor în loc de stăpîn, dar în felul acesta afacerea înflorea.

Tînăra pereche avea acum o locuinţă mare, cu trei servitori iar redacţia îşi extinsese localul. În cabinetul lui era un permanent du-te-vino de miniştri, ţărani, mun-

citori, generali, actori și artiști. Avea influență dar puterea lui era invers proporțională cu dependența pe care o accepta. Să asculți și să domini !

Astăzi în redacție era furtună ; adică existau colaboratori care trăiau în trecut și foloseau gazeta pentru interesele lor particulare. Orice notiță, chiar și cea mai nevinovată, avea un sens ascuns : obținerea unui avantaj, a unui profit, satisfacerea unei ranchiune. Mai ales cronicarul teatral uzurpase o poziție de forță de care abuza ca să domine și să se simtă că e cineva, deși nu era nimic. În complicitate cu favoritele lui dispunea de soarta oamenilor, dobora și lansa după bunul lui plac. Se ataşase în mod deosebit de teatrul care din motive lesne de ghicit purta titlul de „furnizor al curții". Oferea marfă mai proastă decît al doilea teatru, dar se bucura de sprijinul și protecția statului iar personalul se număra printre înalții funcționari ai curții.

Inginerul Borg nu cunoștea situația teatrelor dar îl iritase faptul că ce era mai prost se bucura de protecție, împiedicînd afirmarea a ceea ce era mai bun. Că aici se întîmplaseră niște lucruri urîte, știa, dar nu-și bătea capul cu ele iar despre rolul intim pe care criticul îl juca în grădina regală a plăcerilor, nu bănuia nimic. De aceea deschise lupta cu un articol contra „protecției ilegale" și cu asta intră în grădina de zarzavat a recenzentului său. Urmă o demascare din care ieși la iveală că josnicia fusese sprijinită chiar de gazeta lui. Asta era supărător și Holger mersese mai departe decît avusese de gînd. Spărsese un ou stricat și se făcuse vinovat de o mică crimă de lezmaiestate. Acțiunea însă nu fusese deschisă dar despre ea se vorbea în cercurile înalte și la redacție se făceau pregătiri de luptă.

Tocmai în timpul acestei agitații generale, Max și Esther sosiră la redacție ca să-l vadă pe Holger.

Acesta era într-o dispoziție strălucită și se bucura de evenimentul care-i dădea ocazia să pună la punct tot felul de fleacuri învechite. Îi salută vesel pe soră-sa și pe Max, căruia îi și spunea „cumnate" și îl socotea ca atare, deoarece în concepția celor tineri era bine stabilit că logodna este oficializarea unei legături permise.

— Deci veniți de la oficiul parohial și ați fost mustrați ? Ce ați fi vrut ? Adevărații copii ai bisericii sînt cei vitregi ; israeliții, evanghelicii și mormonii sînt anunțați, noi însă, care facem parte din adevărata turmă, nu sîntem admiși. Ascultați-mă, dacă vreți, fac eu nunta și vă anunț în gazetă pentru prima, a doua și a treia oară.

— Am fi sărit noi peste toate formalitățile dacă nu ne-ar fi silit mama, răspunse Esther.

— Mama, zău ? Ce mai face ?

— S-a simțit rău și a căzut la pat, după incidentul...

— Păi, povestea cu bătrînul a fost îngrozitoare dar în vremurile astea trebuie să lupți pentru propria-ți existență și cel ce cade rămîne nerăzbunat.

Telefonul sună în camera vecină.

— Scuzați-mă ! și Holger îi lăsă singuri ; prin ușa deschisă se auziră exclamații răzlețe.

— Ce spuneți ? Sfinte Dumnezeule ! De necrezut ! Da, sînt aici, în biroul meu... îi trimit imediat ! E prea ordinar ! Tata, tata trebuia... ? Ah, prostii ! Și pastorul crede ? Isuse Hristoase ! Știți... Știți... Alo !... Doctorul a fost acolo ?... Și ce-a spus ?... Fără vătămări externe... Da, adio, deocamdată ; mă întorc cu primul vapor !

Holger se întoarse palid în jurul nasului îngust ca un cuțit.

— Dumnezeule, ce poveste !... A murit mama ! În pat !

— A murit mama !

— Da, dar cel mai rău este că lumea zice... tata e bănuit... pentru că procesul se putea închide... numai în felul ăsta !

— Groaznic ! izbucni Esther, care nu știa încotro să-și îndrepte simpatiile în acel moment. Și medicul ce spune ?

— Nu poate găsi altă cauză a morții decît apoplexia.

— Atunci trebuie să plecăm imediat !

Nu se vărsă nici o lacrimă, nu se exterioriză nici o altă emoție în afară de o uimire serioasă. Cunoșteau viața și manierele ei brutale ; erau pregătiți de la bun început pentru orice, și în lupta, în veșnica luptă pentru toate, cineva trebuia să piară.

*

Cînd Esther şi Max ajunseră la vila din Storö, văzură cearşafuri albe la ferestre. Pe coridor le ieşiră în întîmpinare copiii mici, îmbrăcaţi în haine de doliu. Ei nu aveau noţiunea morţii şi păreau că se simt bine în pacea şi liniştea ce domneau după furtună.

— A murit mama ! spuse băiatul, ca şi cum ar fi anunţat un fapt oarecare şi cu o vagă nuanţă de mîndrie că este primul care poate aduce noutatea.

Cînd Esther intră în camera mamei împreună cu menajera îşi aminti că este medic şi examină cadavrul găsind că moartea este reală. Expresia chipului era absolut identică cu cea pe care o observase la ultima lor întîlnire, cînd se auzise din grădină urletul tatălui şi asta o îndemna să se gîndească la o cauză psihică a morţii. Exista deci ceva ce se numea suflet, existau sentimente şi altele asemenea ce nu se puteau extrage din celule şi ţesuturi.

După ce constatase ce voia, o întrebă pe menajeră :

— Stăpînul, tatăl meu, s-a mai arătat aici în casă după ce a plecat ?

— Nu, n-a mai fost ; dar... dar cu siguranţă că nu e zdravăn la minte, căci a fost auzit... toată noaptea şi chiar ziua, afară, în pădure.

— Auzit ?

— Da, striga aşa, şi doamna nu putea dormi. Dar după ce doamna a murit, a tăcut.

— Ciudat ! Şi acum unde este ?

— Se spune că locuieşte în parohie.

Esther coborî la Max care şedea la pian şi mişca degetele ca şi cum ar fi cîntat, dar fără să apese clapele.

— Crezi, întrebă ea, că mamei i s-a trezit conştiinţa ?

— Nu, nu cred.

— Dar ce crezi ?

— Păi, dacă aş fi teozof, aş putea ghici că a murit de durere. Sufletul lui, altoit pe al ei, a fost smuls, dar i-ar fi trebuit timp să se desprindă pe-ncetul ; asta i-a rupt inima. Nu este chiar atît de uşor să te desparţi cum crede lumea şi nici nepericulos. Cînd o femeie îşi înşeală bărbatul, chiar dacă el nu ştie nimic, o simte telepatic şi este cuprins de impulsul sinuciderii. Ciudat este că impulsul spre moarte al bărbatului înşelat caută să se

exteriorizeze de cele mai multe ori în spînzurare. Că el vrea să moară depinde de faptul că prin femeie sufletul lui vine în contact nepermis cu sferele inferioare ale unui alt bărbat ; și instinctul de conservare al sufletului este atît de puternic că mai bine moare decît să se pîngărească. Dacă bărbații ar ști cît de periculos este să te atingi de femeile altora, că este pericol de moarte și dacă ar ști cît de mică este plăcerea ! O caută pe ea și îl găsește pe el, pentru că el este în ea și i se pune în cale. De curînd un tînăr milionar a fugit cu nevasta altuia. Au călătorit destul de departe, pînă în Orient. Acum, cînd erau împreună, nu se mai puteau apropia unul de altul. De aceea a împușcat-o și apoi s-a sinucis.

— Nu puteau ?

— Nu ! Așa îi scria în ultima epistolă... soțului care îi fusese prieten și îi era din nou, acum, în ceasul morții !... Alt caz ! un bărbat își părăsește nevasta pentru că nu o mai putea scoate la capăt cu ea. După un an se însoară cu o fată tînără. Cînd intră în camera nupțială o găsește în patul nupțial pe prima lui nevastă. Bineînțeles că nu era ea, dar asemănarea era atît de înșelătoare încît l-a cuprins groaza și a fugit de nălucă. Iar rezolvarea poveștii enigmatice o știi : după cîțiva ani s-a recăsătorit cu prima, a avut copii și mai trăiește și astăzi.

— Sinistre povești !

— Din viața cotidiană !... Să-ți observi tatăl, cînd va veni acasă, căci o va face, dar abia după ce mamă-ta va fi în pămînt. E sănătos. N-o regretă, dimpotrivă ; dar are o culoare cadaverică și mai ales suferă de frig ; tremură groaznic și plînge, fără să fie trist. În același timp slăbește și scăderea greutății corporale devine anormală. Asta înseamnă că se desprinde de ea. În mod obișnuit durează un an.

— Unde ai citit toate astea ?

— Nu le-am citit, le-am observat la oamenii obișnuiți... Și cînd un bărbat este cuprins de dragoste, de o mare dragoste, ai văzut desigur și marea lui transformare. În primul rînd slăbește, dar frumos. În timpul logodnei toate țesuturile devin mai subtile ; își schimbă regimul fără să se gîndească. Preferă fructele, laptele și vinul ; nu suportă nimic picant sau rău mirositor.

Trupul se pregăteşte pentru a renaşte, pentru preluarea emanaţiilor sufletului ei ; îşi controlează acţiunile şi gîndurile pentru că ştie că totul depinde de el. Nu vrea s-o pîngărească de la distanţă şi ştie că ea suferă dacă el are gînduri rele. Nu te-a surprins că exteriorul lui se spiritualizează, că radiază lumină, că e fosforescent ? Că prostul devine pătrunzător, blegul spiritual, şi urîtul frumos ? Asta este nunta sufletelor !

— Nu-nţeleg ! îl întrerupse Esther.

— Ştiu că nu, răspunse Max, şi de aceea legătura noastră s-a sfîrşit !

— S-a sfîrşit ?

— Da, s-a sfîrşit ! Pentru că m-am şi desprins de tine.

Esther sări furioasă :

— N-ai fost al meu niciodată !

— Nu, n-ai putut să mă ai niciodată ! Nu aparţii teritoriilor mele.

— Şi asta o spui atît de rece !

— Nu e rece, dar aşa ţi se pare !... Nu ţi-e frig ?

— Ba da, groaznic !

— Vezi ! Există şi alte surse de căldură în afară de lucru mecanic şi afinitate chimică... Nu ţi se pare că e curent în cameră ?

— Ah, parcă, o adiere.

— Sînt eu, îmi retrag aura ; ştii ce este aura? Nu, în cărţile tale veterinare nu scrie asta... Chiar n-am fost al tău niciodată ?

Esther roşi, parcă de ruşine şi şopti :

— Ba da, o dată... în vis !

— Ştiam, răspunse contele ; ştiu şi cînd ! Vezi tu draga mea, cred că trupurile noastre se urăsc şi asta se întîmplă atît de des în căsnicie... Dar acum ai dovada capacităţii de extensie a sufletului sau a forţei lui aparente de a ieşi din sine însuşi... Ştii ce este coşmarul nocturn ? Este sufletul duşmanului, care te vizitează. De aceea, vezi tu, nu trebuie să fii prea intim cu oamenii căci atunci intră în contact şi astfel cîştigă influenţă sau capacitate de a intra în raporturi cu tine... Cunosc doi tineri căsătoriţi treziţi în miez de noapte cu palpitaţii şi frică. Nu-şi puteau explica de ce. Dar după aceea au descoperit că fenomenul era în legătură cu un vis pe care-l avuseseră

amîndoi, chiar dacă foarte obscur, atît de obscur că lăsase în urma lui doar impresia unei anumite persoane. El, bărbatul, n-ar fi vrut să-i spună numele, pentru că era unul dintre cei care-i făcuseră curte nevestei lui înainte de logodnă. Dar cînd ea pronunţă numele, bărbatul nu se mai simţi stingherit şi iată că gîndurile şi visele lor erau tulburate de vizitele nocturne ale celui respins. Dă-ţi seama cu cîtă grijă trebuie să-ţi supraveghezi gîndurile ca să nu comiţi o crimă... Flăcăii şi fecioarele care visează urît, de cele mai multe ori nu sînt deranjaţi de propria lor fantezie, aşa cum se crede, ci de fanteziile altora, adormiţi sau treji. Nu-mi amintesc să fi fost tulburat de vise voluptuoase în adolescenţă ci de impresii parcă venite din afară ce mi se păreau palpabile... Dar, ca să revenim la tatăl tău, convingerea mea este că el a omorît-o pe mama ta fără să ştie. A făcut-o să degere, şi dacă te uiţi bine, vezi că ea a murit de frig.

Esther începu să umble prin cameră şi luă un şal din cuier :

— Mi-e frică de tine, spuse ea. Şi tu mă faci să îngheţ !

— Lasă deoparte şalul mamei tale ! spuse contele calm. În el a rămas multă aură de-a ei ; şi asta te poate nelinişti ! Poţi căpăta stări bolnăvicioase..

Esther aruncă şalul spunînd :

— Îmi arde trupul parc-ar fi de urzici !

— Veştmîntul lui Nessus ! Iată-l ! Vezi cît de sensibilă este viaţa sufletească. N-o vezi la microscop dar o vezi cu ochiul tău care veghează lăuntric !

— De ce nu mi-ai spus nimic mai înainte ?

— Dacă ţi-aş fi spus, relaţia noastră s-ar fi sfîrşit, deoarece se întemeia pe faptul că te-am lăsat să crezi că eu sînt cel păcălit... Tu însă n-ai avut niciodată secrete pentru mine, draga mea... Ultima oară cînd te-ai dus la bal fără mine erai supărată pe mine şi hotărîseşi să te răzbuni. Eu rămăsesem acasă şi te urmăream cu gîndul. Am ghicit cînd m-ai trădat şi mi-ai încredinţat capul şi onoarea unui cavaler pe care-l ghicesc, şi sufletul meu a plîns ca pentru o încălcare a legilor divine. Şi cînd te-ai lăsat sărutată în spatele unei uşi...

Esther rămăsese mută de groază şi chipul ei întreba: „Cum de poţi să ştii ?" Max însă, care parcă aşteptase această confirmare, continuă :

— Atunci am avut senzaţia că toată pielea îmi este murdară, atît de intensă, că a trebuit să arunc hainele de pe mine şi să mă spăl în cadă. Vezi deci că nu putem trăi împreună din moment ce nu poţi avea nici un secret pentru mine ! Aşadar după ce mi-am îndeplinit obligaţia de onoare şi ţi-am oferit cununia, îţi spun bun rămas... Bun rămas ! Acum îmi retrag ce-i al meu !

Plecă şi Esther rămase încremenită în mijlocul camerei, ca o stană de piatră.

14

LEZMAIESTATE

Acţiunea fusese deschisă şi stîrnise multă senzaţie. Se punea întrebarea dacă era expresia aroganţei sau a fricii. Puterea regală era atît de slăbită încît deţinătorul marilor drepturi acordate de constituţie, de pildă acela de a-şi alege liber consilierii, nu îndrăznea să facă uz de ele. Iar norvegienii erau conduşi de fapt prin parafă. Monarhul era doar un fel de reprezentant al imperiului în patrie, aşa cum ambasadorii reprezintă imperiul în străinătate. Parlamentul guverna şi monarhul nu mai era regent. La primirea unei delegaţii care îi cerea ajutor într-o importantă problemă de legislaţie, maiestatea sa regretase că nu putea face nimic în acea chestiune deoarece puterea lui nu era atît de mare cum se credea. Dar cu cît era mai slab sprijinul de sus, cu atît mai neliniştiţi erau toţi nevolnicii care căutau protecţia lui ; se îmbulzeau ca oile speriate şi o apucau pe scurtături ca să ajungă mai repede pe cărări ce nu erau niciodată drepte şi de aceea adesea se dovedeau greu de urmat.

Dintre cele mai nevinovate mijloace de apărare ale monarhiei făcea parte şi hegemonia în lumea teatrului. La teatru poporul îl întîlnea pe monarh — numai acolo ; acolo dădea audienţe, era salutat de credincioşii lui, cu o bătaie din palme indica ce trebuie aplaudat şi ce tre-

buie trecut sub tăcere. Era un „maial" și o manifestație populară, de aceea poziția nu era lipsită de importanță. Dar cînd parlamentul, într-un acces de economie, sau dîndu-și seama de importanța teatrelor ca adunare națională extra judiciară, retrase subvenția teatrului, (deoarece se întîmpla ca piesele jucate să caricaturizeze în mod ușuratic legiuitorii), în tabăra de sus se iscă neliniște. Teatrul particular, care ținuse pasul cu vremea și cultiva marea artă, avea un concurent periculos în teatrul de stat și mijloacele de a pune piedici teatrului liber nu erau întotdeauna dintre cele mai alese. Astfel, regaliștii, care ocupau ei înșiși o clădire total inflamabilă, determinaseră autoritățile să impună teatrului particular măsuri de protecție împotriva focului atît de costisitoare încît acesta se băgă în datorii apăsătoare.

Acum, cînd teatrul regal urma să se închidă, apăru temerea că celălalt ar putea să devină dătătorul de ton numărul unu și asta trebuia împiedicat. Atunci nobilimea și burghezia se coalizară și înființară un consorțiu teatral care, sub masca abnegației patriotice, lansă un teatru-loterie ce urma să fie impus națiunii ca teatru național-regal, totul presupunînd că parlamentul va primi acest dar troian. Adică se dorea un teatru de curte întreținut de parlament, în ciuda refuzului său hotărît de a stipendia activitatea teatrelor și a circiumilor.

Acest procedeu ipocrit și cam nătîng îi iritase pe social-democrați și formase punctul de plecare al articolului scris de Holger Borg, care pînă la urmă degenerase în lezmaiestate.

În rezumat, articolul avea următorul conținut :

Despre PRINCIPELE
de
ANTI-MACHIAVELLI

Cîtă vreme popoarele își doresc un domnitor, acesta trebuie să-și amintească permanent că își datorează locul voinței poporului ; însă chiar dacă-și închipuie că se află acolo prin grația divină, trebuie să țină seama că mai bine zis este acolo din mila lui Dumnezeu și nu trebuie să se lase pradă greșelii de a-și închipui că poate domni în numele providenței divine.

Principele trebuie educat ca om de stat, nu ca ofițer, pentru că statul nu este armată ci statul este stat.

Principele este și Summus Episcopus *al bisericii, dar pentru asta nu trebuie să apară în consiliul de stat cu mitră și cîrjă căci ar fi la fel de necuviincios ca și atunci cînd ar primi ambasadorii străini în uniformă de amiral.*

Principele trebuie să se țină departe de toate interesele burgheze și mic-burgheze, deoarece persoana lui aparține statului ; persoana lui trebuie să susțină cu demnitate prestigiul statului pe care-l reprezintă.

Principele nu trebuie să se ocupe de afaceri, nu trebuie să concureze în artă, știință și literatură pentru că întreg timpul lui aparține statului. Bărbatul care trebuie să supravegheze munca celor opt ministere și a celor două camere ale reprezentanților nu trebuie să aibă timp pentru altceva. Dacă are timp pentru altceva, atunci nu-și îndeplinește funcția.

Principele trebuie să fie drept, ca și atotputernicia în care crede ; ferm, dar nu înfricoșător ; indulgent, dar nu molîu ; ireproșabil, dar să nu facă pe sfîntul ; să aibă curajul de a renunța la favorurile gloatei șovăielnice și avînd conștiința împlinirii datoriilor înalte, să cuteze a fi solitar, dacă este cazul.

Pe poziția lui superioară, eliberat de contactul cu nimicurile vieții, scutit de grija de a se întreține, trebuie să trăiască în frumusețe, să aibă relații cu oameni înțelepți și buni, nu cu filfizoni și aventurieri ; atunci va putea privi imperiul cu vederi mai largi asupra lucrurilor decît alți muritori ; atunci sfatul său va avea greutate și cuvîntul său valoare.

Principele nu trebuie să posede conștiință de clasă. El nu trebuie să fie nici capul nobilimii, nici al curții, nici al casei princiare, ci trebuie să reprezinte providența statului, să se simtă (ca) protector al națiunii și părinte al țării.

Principele nu trebuie să dea atenție mărunțișurilor ci să fie mai presus de ele ; îndurarea lui să o acorde celor demni, nu celor nedemni ; căci mila devine cu ușurință nedreptate.

Principele trebuie să-i apere pe cei slabi, nu pentru că sînt slabi ci dacă sînt asupriți ; altfel nu."

Conținutul articolului era compus din generalități ce se puteau atribui unor cazuri particulare.

Dar sentința era dată : trei luni închisoare. Se punea întrebarea : cum de era posibil ?

În ultimii ani se întîmplaseră multe : imperiul se izolase prin protecționism vamal ; prin apropierea guvernului de Imperiul German, în păturile superioare cugetele erau dominate de un anumit spirit militarist și iuncheresc iar acum, după parlamentul extraordinar, cînd armata intervenea în educația națiunii, atmosfera devenise apăsătoare. Amenințările de război și pregătirile norvegienilor izgoniseră liniștea din țară ; ofensiva social-democraților amenința bazele societății ; de aceea toți neajutoratii, toată lenea și oboseala se adunase sub înalta protecție și în această majoritate a marii burghezii acuzația și sentința au fost salutate cu satisfacție unanimă.

Căminul lui Holger Borg își schimbase caracterul odată cu influența în creștere a gazetei și devenise un refugiu pentru tot felul de oameni. Amfitrioana însă, care întocmea listele de invitați observă curînd că numărul contramandărilor creștea, astfel că trebui să emită invitațiile după clase sau situații. Și de aceea organizau recepții speciale pentru ofițerii superiori, foștii deputați și membri ai consiliilor ; acestea erau invitațiile de clasa întîi. Mulți veneau pentru că nu îndrăzneau să lipsească și toți cei aduși cu sila arătau deschis că nu veniseră de bună voie. Nu țineau seama de politețea obișnuită, nu stăteau de vorbă cu gazda, tăceau și mîncau, dar lăsau să treacă vreo cîteva feluri neatinse, pentru că erau sătui dinainte. Toate acestea îl umileau pe destoinicul inginer, dar așa voia nevastă-sa și pentru că el apăra drepturile femeii, ea era liberă să dispună.

Tocmai un astfel de dineu avu loc cînd începuse să se discute deschiderea acțiunii. Ofițerii superiori lipseau, nu era de față decît un căpitan. Venise, în parte pentru că avea polițe neplătite, în parte pentru că publica în gazetă mici notițe de la statul major, în aparență inofensive, dar cu un conținut bine ticluit. Astăzi se fudulea pentru că

superiorii erau absenţi şi pentru că adulmecase dizgraţierea. Se scobea în măsele cu cuţitul de desert, îşi turna singur din sticlă şi fuma. Amfitrioana era nervoasă şi pentru că avea urîtul obicei de a-şi corecta bărbatul, dezaproba tot ce făcea el, mai mult din nechibzuinţă şi lipsă de control decît din răutate. Soţul, iritat, pe de o parte de nevastă, pe de alta de purtarea necioplită a căpitanului, amuţi de tot şi tăcerea lui influenţă societatea. Capetele se plecară deasupra farfuriilor şi musafirii nu mai îndrăzneau să se privească.

Vraja plăcută ce domneşte de obicei la o masă festivă, unde parcă bei uitarea din pocalele scînteietoare şi petreci cîteva ore împreună cu alţii avînd iluzia desăvîrşită că ai prieteni dar nu ai nimic de împărţit cu ei, se rupsese. Toţi erau treji şi conştienţi şi şedeau parcă dezgoliţi faţă în faţă ; auzeau gîndurile ascunse ale celorlalţi, prin expresia chipurilor lor dezvăluiau secretele tuturor ; toate interesele şi pasiunile care-i adunaseră aici păreau date pe faţă şi se ruşinau de ceilalţi şi de ei înşişi. Gazda, care în astfel de ocazii renunţa la manierele boeme şi stătea ţeapănă şi solemnă, o întoarse brusc, schimbă tonul şi văzînd că terenul este părăsit, din pură disperare goli un pahar întreg, ca să-şi facă curaj, închinîndu-l căpitanului care înţelese imediat situaţia şi se hotărî să înveselească societatea. Amintindu-şi că gazeta binecuvînta şi lua sub scutul ei „literatura indecentă", pe care el nu o citea niciodată, şi de anumite zvonuri despre petrecerile de clasa a treia, atît de vesele, pentru boema artiştilor, zvonuri scoase la iveală din fundul paharului, uită de capetele cărunte ale bărbaţilor înţelepţi şi începu să flecărească :

— Păi, la petrecerile date de dumneavoastră-i atîta veselie, spuse el. Am auzit lucruri nostime şi aş dori să particip şi eu data viitoare.

— Dar ce aţi auzit ? întrebă doamna destul de imprudent ; dar trebuia să înveselească lumea, cu orice preţ.

— Păi că...

Aici amfitrionul încercă să abată atenţia, dar era prea tîrziu.

— Păi, am auzit că poetul Grönlund a întîrziat o jumătate de oră la dineu şi cînd a sosit era atît de beat că şi-a pus chifteaua pe faţa de masă !

— Dar bineînțeles că nu era chiftea !... exclamă doamna.

— Ei atunci era bojoc tocat, ce mai... Și cînd s-a ajuns la omletă a luat-o pe conița pe genunchi, cu urmarea că a fost zvîrlit în vestibul.

— Că a fost dat afară este adevărat ! răspunse amfitrionul ; și că asta se poate întîmpla oricui se poartă urît rămîne bine stabilit.

Orice urmă de prefăcătorie dispăruse ; stăteau față în față așa cum erau : dușmani din naștere, dușmani prin educație. Și izbucniră. Ofițerul atacă :

— Crezi că eu, care-ți onorez casa cu prezența mea, aș aștepta să mă dai afară ? La primul semn mi-aș scutura praful de pe cizme și aș întoarce spatele unei societăți la care nu trebuie să mă uit nici cu fundul...

Doamna fugi afară plîngînd și domnul o urmă. Musafirii se ridicară și ieșiră pe coridor. Ultimul luptător, căpitanul, își umplu un pahar cu maderă, îl bău liniștit, arătînd prin asta că nu fuge, ci este pregătit de luptă. Dar pentru că nimeni nu veni își aprinse un trabuc și ieși pe coridorul gol unde servitoarea îl ajută să-și îmbrace mantaua. După ce o ciupi de sub bărbie întrebînd-o cum o cheamă, ieși zăngănind.

Între timp doamna se trîntise furioasă pe pat.

— Da' de ce inviți vagabonzi d-ăștia în uniformă ? o consolă bărbatul.

— Ah, nu-s vagabonzi, tu scrii la gazetă ca un vagabond și d-aia nici un om onorabil nu mai vrea să vie la noi.

Asta era opinia nevesti-si despre toată activitatea lui. El o cunoștea puțin de dinainte, dar ea se auzise celebrată atît de des ca geniul lui bun încît de dragul acestui rol ar fi dorit mult să-i fi inspirat articolele, dacă i-ar fi fost primite cu elogii. Mărturisind deschis că-i disprețuiește concepțiile parcă îi dădea o lovitură în plin obraz, tocmai acum cînd avea nevoie de confirmare ; dar el nu se putea supăra, cu toate că îl introdusese în cercuri din care nu voia să facă parte.

Se duse în sufragerie, pe care o găsi goală, cu masa devastată ; servitorii așteptau și i se făcu rușine de ei. Musafirii plecaseră fără să-și ia rămas bun. Căminul îi fusese pîngărit și el însuși insultat, umilit. Și atunci se

hotărî să facă curăţenie în casă şi să nu mai cedeze îngîmfării nevesti-si. Putea să-l coste fericirea lui şubredă, doar închipuită, dar trebuia s-o facă.

Se îmbrăcă şi plecă la redacţie. Aici primi informaţia că fusese dat în judecată şi asta îi limpezi dintr-o dată situaţia. Războiul era declarat şi în gazetele de seară începuse deja desfăşurarea trupelor. Nu mai exista nici un compromis, nici o iluzie despre împăcarea între clase ; cei de sus acţionaseră şi după ce căpătaseră trupe de la parlamentul extraordinar, deschiseseră lupta.

*

În ajunul intrării la închisoare avu cu nevastă-sa o scenă care-i dezbină. Ea îl rugase să facă cerere de graţiere, de dragul ei. Cînd el a refuzat, ea i-a aruncat în faţă că nu este bărbat, fiindcă bărbatul trebuie să se sacrifice pentru nevasta lui. El se încurcase atît de rău în teoriile lui încît nu găsise nici un răspuns ; dar senzaţia că este lipsit de apărare îl făcu pentru prima oară să opună rezistenţa care trebuia să însemne eliberarea.

De ce nu putea răspunde ? Pentru că pretenţia ei era atît de neghioabă încît nu exista nici un răspuns potrivit.

Seara ieşi, hotărît să nu se mai întoarcă. La zece şi jumătate prietenii organizaseră o petrecere în cinstea lui în Saloanele Gotice. Înainte de întîlnire se duse la operă cu unchiul lui, doctorul Borg. Se aşezaseră în stal şi aşteptau să înceapă uvertura. Publicul era îmbrăcat de gală, dar loja regală era goală astfel că situaţia i se păru neclară.

Orchestra intră şi începu acordajul. Capelmaistrul urcă pe podium, bătu... dar imediat se întoarse şi făcu o plecăciune spre loja regală ; şi intonară : „Din inimă suedeză".

Publicul se ridică ; toţi se ridicară, în afară de Holger şi de doctor.

— Se închină în faţa pălăriei lui Gessler ? întrebă unchiul.

— Trebuie să fie onomastica, sau aniversarea...

— Da, dar în faţa lojii goale ? E absurd !

În acest moment auziră o voce poruncitoare :

— Ridicaţi-vă !

Holger se întoarse dar fu apucat de guler și ridicat de pe locul lui. Pentru că nu folosise niciodată alte arme în afară de pană și cuvînt, ieși ; doctorul îl urmă.

— Ce-a fost asta ? întrebă el cînd ajunseră pe stradă.

— Ăsta e lacheul suedez ! Să-l saluți pe monarh, fie, dar să saluți mese și scaune ! Acum știi ce înseamnă noua operă !

— Aveam deci dreptul să-l iau la bătaie ! Frumos deceniu ne stă în față !

— Să-ți povestesc ce-am auzit astăzi, dar să-mi promiți că ai să taci. Un doctor de țară, prieten, care nu minte, mi-a spus că a fost întrebat de autoritățile militare ale districtului dacă vrea să participe ca medic de campanie chirurg în cazul unui război cu Norvegia !

— Asta am mai auzit-o din altă parte, dar este pusă în discuție oficială sus.

— Bineînțeles că mint.

— Nu cred, dar poate că vor să se orienteze în prealabil.

— Cei de sus nu mint ? Atunci nu-i cunoști pe diplomați. De altfel este vechea artă a statului să pară sincer dar să fie fals. Mijlocitorul cinstit redactase totuși depeșa de la Emser. Ei, Norvegia !... Suedia a cheltuit pentru ea douăzeci de ani de muncă intelectuală care ne-a sfîșiat și ne-a abătut gîndurile de la interesele proprii. Merită țara asta mică atîta atenție ? Un popor de pescari, marinari și păstori care trăiește de pe o zi pe alta și este îndatorat ca și noi. O țară turistică cu proprietari de hoteluri ; mai celebră pentru peisajele decît pentru ogoarele ei ; exportă pește uscat și apă înghețată. Ce avem noi de-a face cu ei ? Niște dobitoci îngîmfați care vor regiment de femei ! Ptiu, drace !

— Misoginule !

— Zevzecule ! Tocmai sînt pe cale să mă-nsor a treia oară.

— Pentru mine feminismul nu există ! Eu văd numai oameni.

— Dacă nu poți vedea deosebirea dintre bărbat și femeie ești la fel de pervers ca și ceilalți. Dar pentru că mîine intri în pușcărie, mai bine să schimbăm vorba !... Ai auzit că brigada galbenă a fost degradată ?

— Da, așa se spune, dar și-au pierdut la joc pînă și biserica.

— Monumentul înfrîngerii de la Lützen. Oamenii noștri sînt nostimi, își sărbătoresc înfrîngerile ; în curînd vom sărbători și Poltava. [24]

— Apropo de galbeni ; se pare că au fost niște falși strămoși, deoarece brigada galbenă de la Lützen era formată din nemți și se afla în centru ; și de fapt o brigadă este formată din mai multe regimente iar *această* brigadă galbenă se pare că a apărut în vremea libertății.

— Da, cu siguranță, dar ăștia vor intra în pușcărie ?

— Nu, vor fi avansați ; dar cine îndrăznește să vorbească despre asta intră el în pușcărie. Am vrut să inserez povestea asta în articolul meu dar am ezitat ; acum regret.

Trecură pe lîngă teatrul mic, luminat ca pentru un spectacol de gală.

— Repertoriul teatrului popular și pretențiile teatrului național.

— Teatrul regal, fundat de atentatorul Anders Lindeberg ; începe și se sfîrșește cu lezmaiestate ! Ce paradox ! Ehei !

— Un teatru național condus de o patroană de bordel de pe Strandvägen ce recrutează din... păi da ; dar marii actori sînt excluși ; Antigona și Iulia au fugit ; Hamlet și Horatio umblă fără ocupație prin piață și își așteaptă sfîrșitul. Gustul înălțimilor nu e la înălțime. „Vesel și porcos!", asta e pentru ei ! Seriozitatea îi sperie.

— E nostim ce se întîmplă cu bătrînul idealist ; revista „Fel de fel" îl declară nevinovat pe Paul de Kock și Gazeta Poștei îl apără pe desfrînatul și ateul Anatole France ! Ce înseamnă asta ?

— Asta înseamnă Baraba ! Oricine este liber, chiar și Baraba, numai marele Zola nu ! Le e groază de tot ce este mare și puternic, pentru că sînt mici și slabi... Știi, mai înainte, la operă, cînd m-a apucat mîna aia grea pe la spate, m-am întrebat ce vrea de fapt... necunoscutul... Un amărît, lipsit de eu, care nu contează pentru mine, își amplifică neînsemnata-i persoană încît se socotește ca făcînd parte din monarhie. Vrea să mă închin idolului său numai pentru că este al său și atunci pentru un moment se

simte superior. Este un fel de animal de colonie, coral, care trăiește și crește în grămadă. N-are gînduri ci numai amintiri din ce a citit în gazete și în cărți, din ce a auzit povestindu-se ; cînd citește asimilează totul nefiltrat, grîu și pietre, cheaguri de sînge și bulgări de tină ; și cînd vorbește deschide sfincterul și dă totul afară pe gură, care e anusul lui. Asta e majoritatea, poporul credincios, inteligența sănătoasă, în fond doar prostie ; aceștia sînt dreptgînditorii, tăcuții neamului, miezul populației. Și toți sînt însetați să domine, dar nu pot domina decît prin suveran care devine unealta lor deoarece domină prin ei. Să știi că fără să vreau devin anarhist !

— Cine nu devine !... După ce viața și progresul și-au accelerat mersul încît acum în zece ani se parcurge o întreagă epocă a istoriei universale, pentru cei ce se maturizează e tot mai chinuitor să fie oprimați de o formă de guvernămînt învechită care nu înțelege nimic din vremea ei. Obiceiurile se schimbă, dar vechile precepte morale se mențin ; principiile dreptului se înnoiesc dar codul civil a rămas cel din 1734 și 1866. Noi calculăm în metri și coroane, dar bătrînii măsoară în coți și taleri. Disproporțiile astea în structura societății fac din viață un infern... sau un ospiciu. Să știi că o țară care n-a trăit o revoluție nu poate crește. Uită-te în anuarul nobilimii și vei găsi că mai avem nevoie de o baie de sînge la Stockholm, [25] la Linköping, tot așa și de o decapitare a lui Carol al XI-lea. Ai fost în Lund, ai văzut parcul din Lund ? Acolo nu poate crește nici un copac tînăr, pentru că cei bătrîni îi stau în cale și-l umbresc : sînt scorburoși și putrezi și bufnițele se cuibăresc în ei. Dar este interzis să-i tai ! De ce dracu e interzis ?... În ziua cînd se vor prăbuși de la sine, tot parcul va fi un pustiu de nisip și trebuie să aștepți o viață de om pînă să apară o nouă vegetație. Nu, zău, trebuie răriți și reînnoiți !

— Vrei să ajungi la eșafod ?

— Eu ? Cu plăcere ! Sînt obișnuit cu suferințele celor nevinovați, la operații ; și aș sta lîngă ei să le spun o vorbă bună în clipa din urmă, după ce i-am cloroformizat. Rămîn un sălbatic, cu toate că sînt cetățean suedez ; și cred că viitorul aparține sălbaticilor. Știi doar că toate națiunile culte mor de cultură, de moleșeală, de protecția ani-

malelor şi de muzee etnografice. Cine se întoarce să se uite la excrementele lui, este sortit pieirii. Şi asta face acum naţiunea cînd priveşte înapoi la Lützen şi Narva, [26] la Gustav al III-lea şi Academia suedeză, la cocioabe pline de ploşniţe şi clopotniţe, la grebănare de lemn şi pocale. Se întorc doar, arată spre grămada de gunoi şi spun : iată ce am făcut noi !... Şi dacă nu sfîrşesc curînd atunci noi nu mai avem niciodată ocazia să ne facem nevoile !

— Îţi mai menţii punctul de vedere de dinainte că totul este o mare aiureală ?

— Păi da, cînd sînt obosit găsesc că totul este anapoda; dar dacă mi-am făcut somnul sînt gata să ţopăi în întîmpinarea marelui necunoscut !

*

Băteau străzile în sus şi-n jos.

— Vezi tu, reluă doctorul, situaţia este acum cu atît mai insuportabilă pentru mine şi pentru contemporanii mei cu cît în anii şaizeci am crescut cu ideea că monarhia este ceva ilegal, uzurpat ; că principele este duşmanul înveterat al poporului şi că bărbatul care ar vrea să fie Brutus, ar merita un mare triumf. Am auzit barzi ai libertăţii ca Talis Qualis şi Snoilsky [27] cîntînd republica şi proslăvind-o ca pe bunul cel mai de preţ. Astfel s-a făcut că noi, republicanii, am aşteptat noul Ierusalim şi în 1866 am crezut că sosise. Dar n-a sosit. Acum, după lovitura primită, am recăzut în anii patruzeci. Mi se pare că astăzi miroase a Karl Johann, [28] a Crusenstolpe [29] şi Anders Lindeberg, dar cel mai mult a Karl Johann. Pentru mine el reprezintă chintesenţa a tot ce este mucegăit : recrutarea forţată şi primăria, fortul Vaxholm şi taberele de campanie ; într-un cuvînt : ceea ce fusese înaintea mea, murise, era solul din care creşteam ; acum a fost dezgropat şi pute... Ei, ţi-e frică de puşcărie ?

— Nu ! Dimpotrivă ! Pentru mine va fi o recreaţie în care vreau să-mi iau educaţia de la capăt !

— Păi da, cu asta nu e de glumit ; ca medic militar am făcut şase zile de carceră şi mă ameninţa o supraproducţie a creierului.

— Dar ce făcuseşi ?

— Mă împotrivisem tratamentului ilegal al recruților. Medicii folosesc trupa pentru experimente idioate ; de pildă măsurau conținutul stomacal, pe care orice manual îl indică de trei litri. Bieții băieți trebuiau să înghită furtunul și dacă nu puteau sau nu voiau, erau pedepsiți ca nesupuși. Ce zici de asta ? I-am apărat pe cei nedreptățiți și am făcut șase zile de carceră. Asta e Suedia, țara care în tinerețea mea trebuia reconstruită în lege !... Armata asta nouă înseamnă stare de asediu. O monarhie constituțională cu gardă pretoriană pentru a impune voința supremă. Bunul plac, părtinirea, disprețul față de lege, asta avem...

Umblară încă o jumătate de oră în tăcere așteptînd bătaia orologiului la care trebuia să înceapă petrecerea de adio.

Deodată în spatele lor apăru un colos și îl auziră pe pastorul Alroth spunînd, cu o voce blîndă, compătimitoare :

— Ce tot umblați de colo colo așa amărîți ?

Pastorul venise la oraș anume ca să-l salute pe nepotul său Holger și să-și exprime compătimirea. Era un supus loial, firește, dar ca și toți preoții în general, nu putea suferi ca primatul bisericii să fie un amiral. Faptul că suveranul era *Summus episcopus* al bisericii adusese după el reforma ; și un preot laic peste episcop amintea ceva din ierarhia regimentului de gardă unde colonelul este doar al doilea șef. Pastorului îi plăcuse că Holger atrăsese atenția asupra acestei necuviințe și de aceea era plin de simpatie cînd intrară în Saloanele Gotice.

Vechea gardă era prezentă : consulul Levi, arhitectul Kurt, care de altfel mergea pe drumurile lui și nu făcea să se vorbească despre el ; Sellén, invizibil, adesea plecat în călătorii.

Atmosfera era apăsătoare. În sfîrșit, anii năzdrăvani trecuseră și sosise seriozitatea. Acum trebuia să-ți pecetluiești convingerile cu suferințe și să tragi consecințele fără să te plîngi.

— Unde e profesorul Lundell ? întrebă doctorul căutînd un țap ispășitor.

— Nu vine, răspunse Sellén. Este cavaler al înaltului ordin și nu agreează lezmaiestatea !

— Poftim ! Ordinul ! Semnul care dovedește că și-a lepădat omenia, că și-a vîndut pielea ! Nu e chiar atît de nevinovat cum se spune ! strigă doctorul.

Pastorul îl luă pe Holger de-o parte, în nișa unei ferestre.

— Salutări de la tatăl tău !

— Ce face ? Cum o duce ?

— Stă iar acasă cu copiii, dar nu mai este cel de altădată. Proasta reputație nemeritată cu care s-a ales și suspiciunea îngrozitoare apărută la moartea mamei tale par să-l fi afectat atît de profund încît își închipuie că este vinovat.

— O situație nu tocmai surprinzătoare, răspunse Holger. Cînd am citit în gazete insultele la adresa mea am început în cele din urmă să cred că aș fi într-adevăr mizerabilul pe care-l descriau. Dar fratelui meu Anders cum îi merge la Langvik ?

— Nu știi ? Vrea să plece în America, de îndată ce expiră arenda.

— În America ? În Noua-Suedie ? Păi, acolo într-o bună zi ne vom întîlni cu toții.

Se aduse bolul și doctorul strigă :

— Ei, dragi prieteni, în această sală am sărbătorit revoluția franceză, la sfîrșitul anilor optzeci. Fratele Alroth n-a participat atunci, firește, pentru că nu este revoluționar și astăzi se află aici din motivele lui intime, pe care vrem să i le respectăm. Ușile sălii de muzică au fost închise tot din cauza lui, dar el desigur că ne va permite să le deschidem o clipă, ca în onoarea acestei zile să cer să se cînte marsilieza.

Pastorul încuviință din cap, deși nu fără oarecare teamă.

— Ceea ce dorim să-i spunem astă-seară lui Holger, știe de dinainte : nici nu-i lăudăm fapta, nici nu-i deplîngem soarta, căci luptătorul își face datoria fără să ceară elogii sau răsplată.

— Fără politică, şopti Holger aruncînd o privire spre pastor, ale cărui sentimente, trecînd peste toate, îi stîrneau compătimire.

— Nu, nici un fel de politică, doar un pic de muzică, pentru ca să prindem putere !

Făcu un semn chelnerului să deschidă uşile din fund spre sală şi ieşi pe balcon unde flutură şervetul către estrada orchestrei. Urmă o pauză. Apoi orchestra intonă : „Din adîncul inimii suedeze"...

De jos se auzi zgomot de mese şi de scaune, căci publicul se ridicase şi cînta imnul la unison.

— Răspuns la discurs, copii, se resemnă doctorul.

Pastorul nu înţelesese situaţia, ci crezuse că totul era o glumă, astfel că rămase neatins de contralovitura care îi indispusese pe ceilalţi. Începu să spună vrute şi nevrute, nimicuri indiferente pe care ceilalţi le ascultau tăcuţi, cu gîndul aiurea.

Supeul se sfîrşi repede şi se împrăştiară curînd simţind monstrul miriacefal ameninţător, înnăbuşitor, de jos, din sală.

Doctorul şi nepotul se duseră singuri la un hotel, căci Holger nu mai voia să-şi vadă căminul înainte de a ieşi din închisoare.

— Azi minoritate, mîine majoritate ! spuse doctorul. De altfel, experienţa ne învaţă că umblînd prin pădure, tocmai cînd crezi că te-ai rătăcit, ajungi pe neaşteptate la ţintă. Revoluţia franceză nu putea urma decît după domnia unui Ludovic al XV-lea. Cu cît mai rău, cu atît mai bine. De fapt ăsta este doar un fel de post ; mai strîngi cureaua şi pofta de mîncare revine... Barca se răstoarnă dacă o întorci pe loc şi curînd vei vedea că vom schimba direcţia. Parcă umblăm să ne luăm rămas bun de la tot ce e vechi, de care în curînd trebuie să ne despărţim ; pentru că atunci îndrăgim cel mai mult tocmai ceea ce am preţuit mai puţin. Veacul nou aduce o generaţie nouă şi gînduri noi ; atunci toate astea se vestejesc de la sine. Ascunde-te acum, Holger şi prefă-te în crisalidă. Ieşi din nou cu aripi şi atunci vom zbura !... Ei, vino să te îmbrăţişez şi... noapte bună !

Se despărţiră fără tristeţe, fără vorbe mari, dar cu o seriozitate necunoscută pînă atunci.

15
ÎN PIVNIȚA OPEREI

Au mai trecut cîțiva ani. Într-o după-amiază, doctorul Borg și redactorul Holger se aflau în noua pivniță a operei. Holger Borg nu mai era cel de altădată ; cele trei luni de închisoare avuseseră asupra lui o influență ciudată. Se întîmplase ceva despre care nu voia să vorbească ; chipul îi era încremenit încît nu putea zîmbi ; ceva înăuntrul lui înghețase și un nerv părea că i s-a rupt. Dar își menținea aspirația spre progres. Totuși se putea observa o schimbare în felul cum trata religia. Nu mai ironiza, nici nu defăima. Credința lui bucuroasă într-un mecanism al lumii fără mecanic se evaporase și nu mai era în stare să explice soarta omului prin zoologie.

În același an prin lume începură să bîntuie fantome. Se arătară semne și se întîmplară minuni, cazuri mortale pline de mister, preziceri. Apărură și schimbări de front ; credincioșii deveniră necredincioși și raționaliștii deveniră credincioși. Științele chiar, dăduseră fiasco ; serul lui Koch dăduse greș ; nici invenții, nici progrese, numai lucruri mărunte ; dar apoi din America se zvoni că se face aur din argint și cupru și că sub egida marilor nume Edison și Tesla s-ar fi fondat o societate. Cu asta chimia dădea faliment și reapărea alchimia.

La Paris erau iminente procese de vrăjitorie, se înmulțeau convertirile la catolicism ; artele frumoase abandonaseră naturalismul și treceau la misticism, ca și literatura. În lume era o fierbere și o mișcare ce parcă vestea noul.

Prietenii tocmai discutau perspectivele de viitor, cînd Holger își îndreptă întîmplător privirea spre faimoasa pictură de pe plafon.

— Nu văd în ea nimic indecent ; sînt o mulțime de tablouri ca ăsta la muzeu și în palatul din Stockholm.

— Da, dar nostimada este că marele traducător al lui Faust, care în 84 era partizanul moralității și antinaturalist, apare acum ca apărător al nudității și încă cu o energie care zadarnic a fost așteptată la locul potrivit.

— Acum a murit și mîine e înmormîntarea. Va fi interesant.

Sosi gazeta de seară. Holger își aruncă o privire în ea.

Doctorul auzi un oftat și un fîșiit de hîrtie mototolită și observă că Holger se posomorîse.

— Ai pierdut ceva ? întrebă el.

Gazeta foșni în mîna celui ce-o citea și el o lăsă să cadă pe masă.

— Ce s-a întîmplat ?

— Citește !

Doctorul citea, citea și creștea, citea și strălucea.

Citea că marea preoteasă a emancipării femeilor suedeze lăsase toată povestea baltă deoarece descoperise că este o nebunie. Și cerea sexului ei și mamelor să lupte pentru dezvoltarea femeii ca femeie, ca mamă și soție.

— În sfîrșit ! exclamă doctorul. Gogoașă a fost și gogoașă a rămas, pentru că a pornit de la premise false. Și cînd te gîndești cîtă muncă, cîtă ură, cîtă porcărie a stîrnit. Au vrut chiar să-l omoare pe Falk pentru că nu putea înțelege fineturile nebuniei. Dacă aș fi credincios aș sacrifica zeilor o hecatombă !

Holger nu putea participa pentru că lui i se părea că și-a pierdut religia, credința în femeie ! Și să recunoască greșeala, n-avea putere. Se supără, ca de obicei și după ce-și reveni se scărpină în cap.

— Pentru că s-a plictisit, așa că...

— Zău ? Hai să schimbăm vorba. Ce fac Esther și Max ?

— Sînt buni prieteni, bineînțeles, dar căsătoria s-a amînat pentru că preotul n-a vrut să o anunțe.

— Și de ce mă rog trebuie să se anunțe că doi oameni vor să se iubească ? Lucrul cel mai secret, pe care un simț înnăscut te îndeamnă să-l ascunzi, trebuie expus la vedere. Mi se pare cinic ! Dar se tem de bigamii ! Asta e, dar binecunoscutele bigamii și poligamii în sînul căsătoriei oficiale rămîn nepedepsite și au devenit un obicei. Femeia își ia acum un singur bărbat ca să aibă un paravan și o protecție legală și — dracul n-are decît să le ducă în ispită pe femeile vicioase ! Cînd ați dezlegat femeia de feminitate și de castitate a devenit cocotă. Voi sînteți cei ce ați distrus sexul și căsătoria ; femeile astea masculinizate au stricat instinctele bărbatului în așa măsură încît a devenit pervers. Așa a sfîrșit Grecia ! Cu aspasii [30], prietene și sodo-

miţi. Cred că ne apropiem de sfîrşit ! După cum ştii, am căutat de mai multe ori o nevastă, o gospodină şi o mamă, dar n-am găsit decît o cocotă. Rut şi ură, asta am găsit. Pentru dragostea mea — iartă-mi expresia — am căutat dragoste reciprocă, dar n-am găsit decît ură ; ură faţă de bărbat ; ură, ce pare că reprezintă aşa-zisa dragoste a femeii. Idealul ei este să poată înjosi bărbatul. Ştii doar !... Tu îi oferi virilitatea ta, şi cu puterea asta, cu puterea ta, ea te domină. Funcţionează ca aparatul de inducţie : multiplică intensitatea curentului şi îl îndreaptă împotriva ta. Dar tu n-ai înţeles asta niciodată ! Uită-te la giuvaerul tău cum se pleoşteşte de cîte ori întrerupi curentul ! Te umileşti faţă de tine însuţi cînd te umileşti în faţa ei ! Observă cum apar „marile doamne" pe care le admiri. Încep prin a căuta bărbaţi puternici, celebri, inspiratori ; după ce şi-au adunat energia în acumulatorul lor se transformă ele însele în baterii şi emit curenţi, dar care sînt numai secundari. Vin şi iau totul de-a gata ; cînd cîmpul de luptă este presărat cu morţi şi răniţi, sosesc culegătoarele de oase ; şi găsesc întotdeauna o mulţime de bărbaţi slabi, gata să le omagieze pe culegătoarele de zdrenţe ca pe nişte regine ; cunoşti soiul ăsta de bărbaţi care dau întotdeauna cu piciorul în cei de o seamă...

— Da, dar tu eşti misogin !

— Dacă mă gîndesc bine, probabil că trebuie să spun da. Urăsc tot ce este ostil şi pentru că o urăsc ea îmi este ostilă. Şi dacă este ostilă, urăşte bărbatul. Sexele se urăsc, ăsta e adevărul şi ura asta probabil că înseamnă respingerea contrariilor care în dragoste îşi schimbă sensul în atracţie. La fel de bine poţi să spui că toate femeile urăsc bărbaţii aşa cum spui de mine că urăsc femeile. Curenţi alternativi ! Asta e dragostea !... Dar asupra mea femeia a exercitat întotdeauna o atracţie sănătoasă, aşa că pot recunoaşte cu conştiinţa împăcată că nu am o ură specială şi singulară faţă de femei ! Dimpotrivă, am simţit întotdeauna că viaţa e pustie cînd căldura sînului matern e departe ; dar de cînd aţi distrus femeile nu mai este de suportat ! Ziceţi că n-am putut s-o ţin în frîu ; vă răspund că n-am mai vrut să ţin carne stricată în casă. Dar, ia te uită, vine Kurt ! Îi cunoşti căsnicia ? A fost nostimă, crede-mă !

Arhitectul intră, însoţit de un bărbat cu ochelari avînd o înfăţişare dubioasă. Fratele îi salută din cap şi se duse împreună cu însoţitorul lui într-un colţ al salonului.

— Ei, cum e cu căsnicia lui ? întrebă Holger. Totul a fost atît de misterios ; s-a sfîrşit ?

— Sfîrşit ? Sper ! Ascultă cum i-a mers. A intrat în relaţii cu o femeie fără copii şi tocmai în momentul cînd soţii se plictisiseră unul de altul. S-a împrietenit cu amîndoi ; se ţineau după el şi îl tîrau după ei, ca să-şi omoare plictiseala. Urmarea a fost că el s-a îndrăgostit de ea. Soţul îi apropia fără să-şi dea seama şi într-o bună zi l-au informat asupra relaţiei lor după care soţia plecă la Paris, ca să divorţeze. Kurt aştepta, pentru că după cîtva timp ea urma să se întoarcă acasă. Nerăbdător, călători în întîmpinarea ei pînă la Södertelje. Trenul opri ; Kurt trecu prin vagoane ca să-şi găsească logodnica ; ea nu bănuia nimic. În cele din urmă ajunse la compartimentul de fumători. Aici îşi găsi iubita culcată cu capul pe genunchii unui domn străin. Fuma. Kurt nu-şi pierdu cumpătul ; îşi scoase pălăria, se scuză şi se făcu că n-o recunoaşte. Dar cînd trecu în compartimentul alăturat, doamna veni după el şi i se aruncă la piept ; plînse şi jură că nu e nimic ; un prieten, care-i oferise protecţie pe timpul călătoriei. Deoarece Kurt era onest şi fidel crezu că este şi ea. De aceea femeia îl crede pe bărbat prost ! Acum ai aflat ! Aşadar, prietenul fu prezentat şi se dovedi destul de discret încît în prima seară dispăru. Dar în seara următoare cinară împreună cu rudele şi prietenul era de faţă. Între el şi logodnică avură loc schimburi de cuvinte şi de priviri atît de intime, încît pînă la urmă Kurt îşi ieşi din fire, făcu o scenă şi dădu cu farfuria de pămînt. Cu totul pe neaşteptate se văzu în rolul soţului ridicol, dar se căsători repede, în orice caz. Acum se plictiseau la fel ca mai înainte ea şi cu soţul ei. Nostim ! Dumneaei nu putea trăi, mă rog, decît într-o petrecere ! Trebuia s-o scoată în lume. Cînd atrăgea privirile bărbaţilor prindea viaţă şi pentru ea era o plăcere să-şi vadă bărbatul suferind. Toată existenţa ei depindea de chinurile lui. Şi el trebuia să pozeze ca soţ fericit, aidoma tuturor celor care se căsătoresc cu femei divorţate. Trebuia să fie o dovadă vie că primul ei bărbat „n-o putuse face fericită". Şi ca să-l distrugă pe

primul, acum voia să aibă copil. Kurt se credea grozav în privința asta. Dar, ce să vezi, n-a avut parte de nici un copil. Deci : nici el ! Acum pentru Kurt se deschise infernul reproșurilor permanente. „Nu mai există bărbați", spunea ea. Că era vina ei, nici nu intra în discuție.

Ce-a făcut Kurt ? Ce era să facă ? Și-a făcut o relație și a avut un copil. Trebuia doar să-și salveze onoarea masculină. Doamna l-a părăsit. Dar toată rușinea rămînea a lui. „A sedus soția altuia și apoi a abandonat-o". Dar el n-a sedus-o. Era totuna ! „A sedus soția altuia !" Că ea îl părăsise, nimănui nu-i păsa. Bun, acum e liber, dar crede-mă : și astăzi încă este preocupat de prietenul din compartiment. I-a întrebat pe toți cunoscuții dacă cred că a fost ceva... Păi da, în ziua de azi lucrurile sînt încurcate !

În acest moment în salon intrară un domn înalt și gras, o doamnă și trei copii.

Doamna era foarte corpolentă și purta pe umeri un cap prea mic.

Doctorul se uită un moment la acest grup, tresări, se întoarse spre fereastră ținîndu-și mîna la ochi, cu o expresie între rîs și plîns. După ce grupul se îndepărtă, spuse cu o solemnitate comică :

— A trecut prima mea nevastă cu al doilea bărbat (sau al treilea, cine știe ?). Nebuna asta, care la începutul căsătoriei spunea că trăiește ca o călugăriță și cînd a rămas gravidă se prefăcea că nu știe cum de s-a-ntîmplat. Peștoaica asta de apă rece m-a silit prin trăncăneala ei idioată să divorțez și să mă recăsătoresc. Uită-te la gura ei, Holger și ferește-te de gurile de copil... Și asta a fost prima mea dragoste !... Uneori cred că n-a fost prostie ci răutate. Era geloasă pe mine că am luat-o. Onoarea era prea mare și de aceea trebuia să mi se răpească ! A fost cea mai mare dobitoacă pe care am cunoscut-o vreodată și de aceea toți adversarii mei au făcut din ea o ființă superioară ; spuneau că de la ea am primit totul, chiar și cunoștințele mele medicale. Tot ce spunea gura ei mică, era atît de răutăcios, că o dată mi-a venit să-i înfig un cui în limbă. Sper că ia bătaie de la grăsanul care merge în urma ei... Da, Holger, asta e viața și n-am făcut-o eu.

16

LA MORȚI

Esther Borg trecu pe lîngă biserică și văzu că este deschisă. Înăuntru era frumos și altarul îmbrăcat în verdeață. Pe afară erau presărate crengi de brad și deci era de așteptat o înmormîntare. Lumea începuse să sosească și printre alții îl văzu pe contele Max, cu care nu se mai întîlnise de șase luni. Îl văzuse, totuși nu era el, ci unul care-i semăna. Ea numea asta „viziune" și înțelese că el va sosi curînd.

Intră să-l aștepte.

Ea și cu contele fuseseră hotărîți atunci să se despartă, dar suferiseră atît de mult de pe urma rupturii încît reluaseră legătura. Apoi suferiseră din pricina apropierii și rupseseră din nou ; și așa rămăsese anul ăsta.

Esther urcă în galeria din dreapta, de ce, nici ea nu știa, dar simțea că acesta era locul unde el s-ar simți bine. Așa se părea ; era aproape de plafon, mult deasupra mulțimii și mai liniștit.

După un timp contele sosi într-adevăr și se îndreptă calm spre Esther, ca și cum i-ar fi dat întîlnire.

— Aștepți de mult ? întrebă el cu glas scăzut.

— De șase luni, după cum știi, răspunse Esther, dar astăzi m-ai văzut ?

— Da, mai devreme, într-un tramvai și te-am privit în ochi încît mi se părea că stau de vorbă cu tine.

— S-au întîmplat multe de atunci ?

— Da, și credeam că între noi totul s-a sfîrșit.

— Cum așa ?

— Toate mărunțișurile pe care le-am primit de la tine s-au spart într-un mod ocult. Dar asta este o observație mai veche.

— Ce spui ! Acum îmi amintesc de o mulțime de astfel de cazuri, dar le credeam întîmplătoare. Pe vremea cînd eram buni prieteni am căpătat o dată un pince-nez de la bunica. Era din cristal de munte și excepțional pentru autopsii, o adevărată minunăție, de care aveam cea mai mare grijă. Într-o zi m-am certat cu bătrîna și, s-a supărat pe mine. La autopsia următoare lentila a căzut fără

motiv. Am crezut că s-a spart pur și simplu și l-am dat la reparat. Dar a refuzat cu încăpățînare să-și mai îndeplinească funcția ; a ajuns într-un sertar și apoi a dispărut.

— Nu zău ! Cît de ciudat că tot ce are legătură cu ochii este foarte sensibil. Am căpătat de la un prieten un binoclu de operă ; se potrivea atît de bine cu ochii mei că era o plăcere să-l folosesc. Apoi n-am mai fost prieteni. Știi că asta se întîmplă fără vreun motiv aparent. Ei, și cînd am vrut să-l folosesc data următoare n-am mai putut vedea clar. Brațul era prea scurt și apăreau două imagini. Nu mai trebuie să-ți spun că nici brațul nu se micșorase, nici distanța dintre ochii mei nu crescuse ! Sînt minuni care se întîmplă în fiecare zi, neluate în seamă de observatorii proști. Explicația ? Forța psihică a urii este mult mai mare decît ne închipuim. De altfel, inelul primit de la tine și-a pierdut piatra — și nu vrea să fie reparat, nu se lasă. La fel și sigiliul. Vrei să te desparți de mine ?

— Păi știi doar că amîndoi vrem, dar nu putem. Trăiesc toată ziua atît de intim cu tine, încît aproape că nu-ți observ absența și mi se pare mai bine așa, pentru că atunci cînd ne întîlnim, nu ne înțelegem. E ca și cum trupurile noastre nu s-ar putea suferi.

— Da, așa se pare. Dar aura ta mă urmărește și simt de la distanță care ți-e starea de spirit față de mine, ca și cum ar fi trei parfumuri, dintre care două îmi sînt extrem de plăcute. Primul este ca de tămîie și poate deveni atît de intens încît aduce a vrăjitorie și nebunie, ultimul este de fructe proaspete. Cel de-al doilea este înăbușitor ca mirosul de săpun și are un efect de senzualitate antipatică. Dar cînd ești aproape, nu simt nici parfumurile astea, nici altele ; deci nu sînt senzații olfactive în sens material ci par a fi un fel de transmisii. Și în absența ta nu mă simt niciodată în dezacord cu tine ; dacă ne despărțim după o furtună, cînd ura mea este nemărginită, de nu mai am cuvinte, după ce pleci ura se potolește îndată și se așterne o liniște blîndă în care trăiesc cu tine oricît de intim vreau. Tot ce spun, gîndesc sau scriu îți dedic ție ; și dacă mă aprobi îți simt gustul în gură și tămîia ta e ca un balsam. Ca să mă desprind de tine caut uneori societatea, dar mi-e frică de oameni, prezența lor mă jignește, ei ne încurcă iețele și mi se pare că nu-ți mai sînt fidel — da, draga mea,

universul are enigme ; dar oamenii umblă, — nu ca orbii, pentru că văd bine — dar nu înțeleg... Cine ești tu, cine sînt eu ? Nu știm ! Dar cînd ne uneam parcă îmbrățișam un cadavru, nu al tău, ci al alteia... nu vreau să spun al cui.

— Iar mie mi se părea că ești tatăl meu și simțeam repulsie și rușine ! În ce mister îngrozitor am intrat ?

— Poate că abia acum omenirea va afla enigma nedezlegată ! O va bănui cel puțin ! Ai observat desigur adesea că atunci cînd veneam la tine mă întristam și tăceam. Tu o numeai proastă dispoziție. Nu, draga mea veneam în cea mai strălucită dispoziție, gata să stau de vorbă cu tine ore întregi. Dar tu îmi aruncai o privire străină, odaia ta era otrăvitoare și simțeam că mă sufoc ; trebuia să plec, asta era tot ce știam... și dacă după aceea erai supărată pe mine, nu puteam nici să-ți răspund, nici să mă apăr. De altfel nu cred că există doi oameni care să se înțeleagă. Unul dă cuvintelor alt sens decît celălalt și pe lîngă asta, dacă nu te înțelegi nici pe tine însuți cum ai putea să-l înțelegi pe un altul ? Eu te înțeleg cel mai bine în tăcere și de la distanță ; atunci îmi ești cel mai aproape.

— Nu mai trebuie să-ți povestesc nimic din viața mea de atunci încoace pentru că o cunoști....

— Da, o cunosc ; vrei să scapi de constrîngere, căci asta este : pentru tine ca și pentru mine orice legătură de dragoste este o constrîngere chinuitoare...

În acel moment două mîini grele se lăsară prietenește pe umerii lor și doctorul Borg se așeză în spatele lor.

— Bună ziua, copii, ați venit și voi să vedeți cortegiul ? Anticristul va fi înmormîntat de discipolii lui Hristos. Suedia trebuia să capete un mare poet, care n-a fost niciodată poet, pentru că n-a trăit niciodată ; el însuși se plîngea că nu i s-a întîmplat nimic și deci n-are nimic de spus... A tradus prima parte, la a doua n-a mai ajuns ! Halal suedez ! Tot ce a scuipat a adunat și și-a pus în piept în cele din urmă, a dat toate idealurile tinereții în schimbul titlurilor și onorurilor, și tipul ăsta lipsit de oase și de caracter este apreciat ca bărbat cu caracter ferm și coloană vertebrală ! Trăim doar în epoca escrocheriei ! [31]

— Nu vorbi de rău morții, șopti contele Max ; se pot răzbuna !

Procesiunea intră şi Max se adresă Estherei cu voce scăzută, ca să nu fie auzit de doctor.

— Vezi, trec morţii ! Cei în viaţă respiră prezentul, se hrănesc din actualitate ; cei de aici, de jos, trăiesc în 1850, ca şi mortul ; au mîncat cenuşă şi oase, de aceea par de cenuşă ; tot ce a fost deja consumat şi asimilat, resturile, *Caput mortuum,* este hrana lor ; fac parte din împărăţia umbrelor şi lipsiţi de credinţa în atotputernicia vie, crescîndă, îşi fac un idol de lut şi îl culcă într-un sicriu cu picioare de argint ; dar mortul nu era al lor ; e totuna, pentru că lor nu le pasă de nimic ; el provine din vremea lor fricoasă şi epigonică şi l-au recunoscut ca pe al lor ; odinioară au luptat împotriva lui, l-au învins şi acum îi poartă cadavrul în triumf ; lupta pentru cadavrul lui Patrocle, a lui Patrocle ce a adăstat timp de veacuri fără să facă nimic, s-a trezit în cele din urmă, a fost orbit de Apollo însuşi şi ucis de Hector.

Aici îl întrerupse doctorul Borg :

— Ascultaţi ! Acum vorbeşte marele nostru geniu, omul care n-a făcut niciodată nimic şi totuşi la treizeci şi şase de ani a ajuns deputat, n-a isprăvit niciodată nimic în afară de cîteva neisprăvite de broşuri. Broşura, eseul, asta a fost forma epocii. Se teme de critica posterităţii la adresa operei răposatului şi de aceea îl asigură contra acestui pericol de accident. Ascultaţi ! El, răposatul, a avut gînduri atît de măreţe că abia în secolele viitoare se vor naşte generaţiile capabile să le înţeleagă ! Ce cîine !... Şi acum urmează discipolul lui Hristos, care nu ezită să se aşeze pe tronul lui Anticrist. Împăcarea este frumoasă, dar cumpărată cu onoruri lumeşti şi distincţii pămînteşti este o aiureală !... Auziţi cum ajustează sfînta scriptură, cum zdruncină canoanele... şi acum ! Acum ce-a fost negru se face alb !... Caracter ! Caracter ferm ! Tărie de caracter ! Şi acum : sincer, liberal — de ce nu liber-gînditor ? Nu, mulţumesc !

Contele Max se adresă Estherei :

— El a fost unul dintre cei ce l-au condamnat pe Holger pentru lezmaiestate. Ce spectacol straniu !... Oamenii aştia de cenuşă sînt aidoma lemurilor şi larvelor ce vor să fure cadavrul lui Faust.! Ţi-aduci aminte ? Şi în spatele altarului parcă ar sta Mefistofel şi le-ar perverti vederea !

Văd toate însuşirile ce i-au lipsit răposatului. Întocmai ca în pivniţa lui Auerbach :

Falsch Gebild und Wort
Verändern Sinn und Ort. *

— Vorbeşti de alegoriile din pivniţa operei ? îl întrerupse doctorul care nu auzise bine.

— Ei văd vii şi struguri, îi şopti Max Estherei. *Betrug war alles, Lug und Schein !*** Dar cel mai rău atins mi se pare înaltul prelat ; e sinistru în orbirea lui ; pare stăpînit de o „puternică amăgire" şi crede că minciuna e adevăr. Îţi aminteşti că l-a acuzat pe Axel pe patul de moarte că este mincinos, cînd el spunea adevărul ?

— Da, acum Suedia mai are încă un sfînt ! încheie doctorul Borg. Suedez în inimă şi suflet, după chipul ei ; un diletant care n-a dus nimic pînă la capăt ; gînditor steril, filozofînd în gol ; cîntăreţ fără voce ; tenor înălţat artificial dintr-un bas unu, a început în opoziţie şi a sfîrşit la Academia Suedeză ; mai întîi cantaridă, apoi plasture alb. Aici în sicriu zace Baraba zîmbitor, dar pastorul crede că este cel răstignit... Ascultaţi cum sucește şi-nvîrteşte articolele crezului, ascultaţi cum scîrţîie strana a şaisprezecea ; vorbe lipicioase, ca apa îndulcită la lumina lumînării de stearină. Plînge ! Aidoma jucătorilor de cărţi ai lui Voltaire care plîngeau că a murit Homer ! Ştiţi că de curînd acest supravieţuitor l-a supranumit pe răposat „al doilea Homer", cu toate că n-a scris nici o Iliadă sau Odisee, firește, în măsura în care a fost plecat atîta vreme; şi cînd s-a reîntors, în casa lui intraseră peţitorii... Să-i lăsăm rămăşiţele să se odihnească în pace şi să ne felicităm că o dată cu el se aruncă trei lopeţi de pămînt şi peste o epocă ; o epocă ostilă marii revoluţii ; care a avut sarcina negativă şi puţin lăudabilă de a face obstrucţie.

Cînd orga începu să sune, doctorul plecă, deoarece nu putea suferi acest instrument.

Esther şi Max rămaseră pe locurile lor.

— Ei, spuse Max, bunul nostru doctor are punctul de vedere al anilor optzeci ; dar uită că sîntem în nouăzeci.

* Vorbe, năluci, bărbaţi ;
Tîlc şi loc schimbaţi.

** Au fost doar amăgiri, năluci, părere ! (trad. Şt. Aug. Doinaş).

Nu înţelege vremea nouă care începe ; nu ne înţelege pe noi, cei tineri ; căci dacă ar fi auzit convorbirea noastră de mai înainte ar fi numit-o ...care e frumoasa perifrază ?

— Neurastenie !

— Da, aşa i-ar fi spus ! În anii optzeci se suferea de catar gastric ; inexistent de fapt ; acum se suferă de neurastenie. Fiecare epocă îşi are bolile ei ce par să-şi aibă originea în schimbările sufleteşti, întocmai ca şi bolile inexplicabile ale copiilor în creştere. „E în creştere", se spune. Da, creştem şi de aceea sîntem bolnavi. Ce este apendicita ? Cu siguranţă boala unui organ animalic ce a devenit de prisos şi de aceea se extirpează. Aş dori să se extirpe tot ce este animalic şi de aceea, vezi tu, nu vreau să contest că simpatiile mele au fost adesea de partea răposatului care poseda puteri mici dar bunăvoinţă şi aspiraţii înalte. Doctorul nostru dimpotrivă — este un fiu al vremii lui, dar vremea asta a trecut, pentru mine el este un străin şi se numără deja printre cei morţi. Parte din idealurile tinereţii lui nu mai sînt idealuri, pentru că au fost realizate ; idealurile trebuie să ne stea în faţă. Însă periculos la doctor este că a şi devenit reacţionar. Se teme de tineret şi nu vrea să audă nimic despre nou. El şi-a trasat linia de demarcaţie : pînă aici, dar mai departe nu. În loc să încerce explicarea inexplicabilului cotidian, îl respinge. El, care crede în legalitate şi ordine, crede totuşi şi în hazard ; dar este o slăbiciune a gîndirii să-ţi infirmi teza în aceeaşi suflare. El, care crede în creştere şi dezvoltare, vrea să conteste dezvoltarea către capacităţi mai înalte a vieţii noastre sufleteşti. Crede în telegrafia fără fir, contestă însă capacitatea sufletului de a comunica la distanţă. Bunul nostru doctor este cam primitiv ! Holger, dimpotrivă, poate creşte ; se pare că în închisoare a făcut unele descoperiri, dar îi e ruşine să vorbească de ele şi se teme să nu fie ridiculizat ca mistic ; mai ştie şi că gazeta lui ar pieri în aceeaşi zi în care ar atinge coarda asta...

Ştii şi tu că ceea ce scriu nu pot tipări pentru că i s-ar spune nebunie ; şi poate că trebuie să aştept pînă pier...

Procesiunea ieşi din biserică.

— Este o privelişte ciudată, spuse Esther, cum tabere atît de diferite se unesc ca să-l omagieze pe răposat.

— Păi, draga mea, asta poate însemna că în toate inimile trăiește amintirea unei lumi de dincolo care atrage tot ceea ce este superior. Eu pot rezolva contradicțiile vieții lui și pot obține sinteza din opoziții categorice, dar pentru asta e nevoie de educație și stăpînire de sine.

Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen,
Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen.
Und hat an ihm die Liebe gar
Von oben teilgenommen,
Begegnet ihm die selige Schar
Mit herzlichem Willkommen. *

Dar înțeleg și rolul, îndreptățitul rol al lui Mefisto. „Domnul" îl tălmăcește astfel :

Ich habe deines Gleichen nie gehasst.
Von allen Geistern die verneinen,
Ist mir der Schalk am wenigsten zur Last. **

Și acum fii atentă !

Des Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschlaffen.
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh ;
Drum geb ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen !***

---

* Al lumii noastre-altoi, din rău
Aflatu-și-a scăparea :
Oricui s-a străduit din greu
Putem să-i dăm salvarea.
Iar dacă dragostea-i va fi
Deplin din cer trimisă,
Beàtul pîlc îl va primi
Cu inima deschisă.

** Pe cei ca tine-n ura mea nu-i țin ;
Din toate spiritele care neagă
Ironicul mă supără cel mai puțin.

*** Ușor adoarme-acțiunea omenească,
Repaos absolut rîvnește ea.
De-aceea-i dau tovarăș s-o-mboldească,
Activ, silit ca diavol a crea. (tr. Șt. Aug. Doinaș).

Asta este misiunea spiritului care neagă, justificarea răului în economia vieții. Totodată și ecuația doctorului nostru ; adversarul, vînătorul de greșeli ce-și îndeplinește misiunea bărbătește și este foarte util în vremurile astea cînd împăciuitorii se întrec în lingușeli și laude reciproce... Acum trebuie să plecăm ; se închide biserica !

Ieșiră, și ca într-o înțelegere tacită, își îndreptară pașii spre insule. Erau cele mai bune momente ale lor cînd colindau împreună. Mersul în același pas îi silea să se adapteze reciproc ; astfel rezulta o armonie întemeiată pe concesii de ambele părți ; privirile oamenilor îi făceau să evite apropierile prea îndrăznețe și prin defilarea mereu reînnoită a obiectelor, atmosfera se schimba și discuțiile odată cu ea.

După ce obosiră umblînd, Esther dori să se așeze pe noua terasă a operei. Max ezită un moment, apoi o urmă. Și acum ședeau la o masă, față în față ; era mai intim și se priveau în ochi.

— Cum să ieșim din impas, Esther ? întrebă Max.

— Nu știu ! Doresc și nu doresc.

Pe amîndoi îi cuprinse brusc o dorință plină de nerăbdare să schimbe vorba ; probabil că sperau într-o amînare a operației dureroase. Esther se uită la mulțimea de oameni din jur căutînd pe cineva care să-i servească drept material pentru trezirea unei noi reprezentări, cît mai îndepărtate. Văzu un căpitan în uniformă de artilerist și îndată avu punctul de sprijin ca să scape amîndoi de indispoziție :

— Îți mai amintești, începu ea, de căpitanul de artilerie francez, deportat anul trecut, după ce a fost demascat ca spion ?

— Da, răspunse Max distrat.

— A început să umble zvonul că era nevinovat ; ce părere ai ?

Max nu agrea astfel de întorsături ale conversației ; i se păreau încercări de-al înșela, de a-i atrage gîndurile pe făgașuri nedorite. Răspunse totuși, ca să nu pară nepoliticos :

— Pe atunci tocmai eram la Paris și am avut impresia că este vinovat, ceea ce mi s-a părut foarte firesc, deoarece

este alsacian de limbă germană și patria lui fusese anexată în 1871.

— De ce crezi că era vinovat ?

Contele își scotoci memoria după un lucru care îi era indiferent și răspunse :

— Căpitanul a devenit francez, dar rudele lui din Mülhausen au rămas mai departe germani ; și dacă Dreyfus, parcă așa îl chema, le vizita în fiecare vară, e limpede că mai și trăncănea cîte ceva. Am mai văzut și că la Fontainebleau sau altundeva a primit vizita unui frate german și i-a arătat o serie de noi invenții, dacă o fi fost ceva de arătat.

— Bine, dar atunci pe ce temei a fost condamnat ?

— Pe indicii ; declarații concordante ale martorilor și circumstanțe agravante ; procedura modernă dă mai multă atenție acestora decît probelor materiale ; și declarațiile martorilor sînt întotdeauna false, ca urmare a imperfecțiunii memoriei omenești și a dependenței judecății vulgare de interese și pasiuni.

— Da, dar cred că-mi amintesc să fi fost condamnat pe baza unui document dubios.

— Te gîndești la așa-zisul borderou. L-am văzut autografiat alături de o scrisoare a lui Dreyfus și în plus, textul pe care colonelul — cum îl chema oare — îl pusese pe Dreyfus să-l scrie după dictare. Din aceste probe de scris nu se poate dovedi nimic, pentru că Dreyfus avea două feluri de scris, unul german, din copilărie și unul franțuzesc, învățat în Franța. Borderoul prezintă scrisul franțuzesc, asta se observă mai ales la cifra 4 scrisă așa cum o scrie numai un francez, la fel și 5.

Desenă cifrele cu creionul pe placa de marmoră.

— Dar în proba după dictare Dreyfus a folosit scrierea germană a datelor și cifrelor. Așa, de exemplu, textul începe cu : Paris, 15 Octobre 1894.

Esther făcu ochii mari :

— Se pare că ai studiat temeinic procesul ăsta.

— Da, mai amănunțit decît îți pot spune ; și... Deci astea sînt cifrele germane ; dar el a modificat data, a făcut 15 din 13. De ce a scris mai întîi 13, cînd la dictare putea să audă cu ușurință deosebirea dintre quinze și treize ? Păi, pentru că în 13 s-a întîmplat ceva ce tu

nu ştii ! Scrisul borderoului este deci lipsit de valoare ca probă, deoarece omul avea două feluri de scris şi cel din copilărie apărea în anumite împrejurări.

— Nu crezi că el a scris borderoul ?

— Nu ştiu ! Dar pentru că n-a fost condamnat pe baza lui ci pe a multor indicii, este indiferent. Ciudat că în vesta lui Dreyfus s-a găsit o copie a borderoului cînd trebuia să fie dus în Ile de Rez. De unde o avea, că doar în închisoare nu avusese acces la original ; şi ce voia să facă cu ea, dacă asta îl dusese la pieire ? Se poate şti dacă copia era originalul sau nu ?

— Şi pe asta de unde o mai ştii ?

— E scris în procesele verbale iar el n-a negat existenţa copiei din vestă, după ce a fost găsită. De ce te interesează atît de mult procesul ăsta ?

— Nu pot să-ţi spun.

— În orice caz, Dreyfus se află acum pe insula numită de unii du Diable, de alţii du Salut. E curios. Şi se vorbeşte de iahturi care trec pe acolo şi vor să-l elibereze.

— Era evreu ?

— Da, sigur ; dar asta nu pleda împotriva lui în Franţa luminată, unde armata avea deja treizeci şi şase de ofiţeri evrei şi unde Dreyfus, în ciuda originii sale germane, a fost acceptat în statul major, tocmai pentru că era evreu. Voiau să pară luminaţi şi lipsiţi de prejudecăţi... Mi se pare că din oul ăsta va ieşi ceva. Este un ou de bazilisc !

— Deci crezi că este vinovat.

Max se uită la Esther şi în întrebarea ei simţi ghimpele urii, o provocare, o capcană. De aceea răspunse rece :

— Cred că a trăncănit şi asta mi se pare scuzabil ; nu ştiu dacă el a scris borderoul ; socotesc neverosimil să umbli la tine cu inventarul crimelor comise. Probabil că este vinovat dar nu de ceea ce a fost acuzat. Şi în asta stă forţa lui ! De aceea pe cîmpul lui Marte, la degradare, a putut să strige cu îndrăzneală : „Sînt nevinovat !" (Subînţeles : în sensul acuzaţiei voastre prosteşti !).

Se indispuseră şi Esther începu să tremure. Contele Max se enervă şi găsi grupul de la masa vecină prea gălăgios ; un cîine obraznic umbla de colo pînă colo măturînd mesele cu coada ; chelnerul o înghiontea pe Esther în spate, de cîte ori trecea.

— Cred că şedinţa s-a terminat, spuse Max. Aici este neplăcut şi aşa e întotdeauna cînd îşi fac efectul anumite discuţii despre lucruri josnice. Răul pluteşte în atmosferă ; morţii din apropiere mă impresionează neplăcut şi îmi vine să plec ; rîvnesc doar să mă pot furişa afară din cort şi să pot zbura cu pescăruşii în larg, să mă scald într-un val mare, verde, să stau culcat pe spate privind numai cerul, să fiu o balenă uriaşă şi să mă clătesc în largul oceanului, să mă iau la întrecere cu fregatele şi să mă scufund în pădurile de alge.

Din turnul bisericii începu să sune.

— Şi orologiile astea ! Biserica de alături mi s-a părut întotdeauna un fel de capelă anexă la pivniţa operei, portalul e pe Osterlånggatan şi turnul de deasupra salonului pe Champ de Mars. Cînd sună sus, toate lingurile de grog de pe terasă zornăie şi paharele clincăne pe masă, dafinii foşnesc şi au iz de argint viu ; în rest, terasa aduce a cimitir franţuzesc, cu morminte acoperite de verdeaţă şi pomi tunşi. Hu, ce frig mi-e ; nu vrei să mergem ?

Esther ştia că asta însemna despărţirea, pentru că acum începea repulsia, ura fără cauză precisă şi dacă insista să rămînă cu el intervenea tăcerea ucigătoare sau izbucnea cearta iraţională. Se despărţiră fără să-şi ia rămas bun, într-o înţelegere tacită, dar cu convingerea că se vor reîntîlni, mai curînd sau mai tîrziu.

17

SĂRBĂTOAREA ÎMPĂCĂRII

Esther şi Max mergeau pe Strandvägem ca să viziteze expoziţia pe care n-o văzuseră încă. Fiind amîndoi născuţi în Stockholm cunoşteau atît de bine conturul vechii grădini zoologice, încît îl puteau desena şi pe întuneric. Dar deodată cei doi, care cufundaţi în convorbire umblau cu privirile întoarse înăuntrul lor, se opriră brusc şi se uitară în sus. În faţă li se întindea un oraş alb, sclipitor, îmbrăcat ca de sărbătoare. Max se opri şi privi înainte vrăjit, ca în extaz :

— S-a făcut iar lumină !

Şi păşiră mai departe în timp ce el vorbea :

— Frica de alb a dispărut. Ochii nu puteau suporta case albe, de aceea igiena interzicea spoiala de var şi în tinereţea noastră faţadele erau vopsite cu funingine şi rugină ; autorităţile prescriau să se pună chinoroz sau ocru de fier în spoială. Şi verdele, verdele speranţei, fusese excomunicat din estetică pentru cutare şi cutare motiv... verdele şi-a sărbătorit reîntoarcerea ; albul se înverzeşte şi verdele se aureşte. Chiar şi drapelul naţional a trecut de la indigoul sumbru la cobaltul blînd, de la ocrul greoi la auriul pal... Am orbecăit în beznă, dar a fost numai o eclipsă de soare care trebuia să-şi epuizeze durata. Îmi amintesc cum în copilăria mea surioarele mai mici purtau ciorapi albi, la fel ca şi mamele lor şi cum mai tîrziu li s-au înnegrit picioarele ; mi se părea că arată ca demonii care vin pe hornuri ; albul devenise negru şi erau unele femei care cochetau în rochii de doliu, cu toate că nu erau în doliu. Acum se luminează din nou şi acestea ; ciorapii au recăpătat culoarea şi cizma şi-a pierdut negreaţa, femeia are iarăşi plete lungi, şi-a eliberat gîtul şi pieptul — acum vom avea din nou mame — cu colier de copii !

Ajunseră la capul podului şi intrară în oraşul alb. Nu vedeau oamenii, erau înconjuraţi de aura lor protectoare ce parcă îi făcea invizibili. Nu se uitau la clădiri şi obiecte ci le socoteau un fundal pentru imaginile gîndurilor lor. Treceau agale pe lîngă maşini, minereuri, arme, mobile şi mărfuri de tot felul. Coborîră în vechiul Stockholm ; un timp se lăsară în voia plăcerii de a regăsi trecutul uitat, dar se simţiră deprimaţi şi reveniră în prezent ! Trăiască *acum*, nu *atunci !* Decît cu o zi în urmă, mai bine cu una înainte, anticipîndu-se pe ei înşişi şi vremea lor.

În cele din urmă se aşezară în grota albastră. Max vorbea neîncetat.

— Acum gîndesc albastru, văd albastru ; ştiu unde sînt dar am uitat şi nu sînt aici. Ştiu cum te cheamă, dar nu vreau să-ţi spun pe nume, pentru că tu nu eşti niciodată cea care eşti... Ştii ce este cumetria ? Este o înrudire spirituală presupusă între naşii şi părinţii unui copil. Cred în asta, cred în existenţa de sine stătătoare a sufletelor în afara trupurilor ; cred şi în incestul sufletesc. Într-un fel necunoscut trebuie că sîntem fraţi şi de

aceea nu putem avea copii ; purtăm în noi o vină și o rușine pe care nu le putem explica. Tu nu ești cea care ești, căci atunci cînd ești absentă și încerc să mi te închipui devii o alta.

— Atunci cine sînt ?

— Uneori mama mea, alteori sora mea, alteori... Știi, cred că sufletele trăiesc atît de independent de trupuri încît își pot înfige o mlădiță într-o scoarță străină și pot duce o viață saprofită pe ea. Lichenii ce trăiesc pe copaci și pe pietre sînt o conviețuire a algei cu ciuperca, o comunitate, denumită simbioză. Așa este și căsătoria, vorbesc de cea spirituală și asemănarea soților este efectul forței imaginative încă neexplicate a sufletelor, capabilă să remodeleze materia. Pe tatăl tău îl văzusem, dar pe mamă-ta niciodată, cînd într-o seară, la teatru, am văzut cu cîteva rînduri înaintea mea ceafa unei doamne care mi-a atras atenția. M-am adresat involuntar celor din grupul meu : „Ceafa acestei doamne îmi amintește de Gustav Borg !" Mi s-a răspuns : „Da, este soția lui." Dacă ar fi fost fața, s-ar fi putut percepe efectul adaptării prin conviețuire, dar ceafa ! Sună a basm.

— Gemenii se nasc, ce-i drept, începu Esther, dar se poate să și devină. Mama avea o soră geamănă și o dată cînd s-a tăiat la mînă, mama, care era foarte departe, a simțit durerea. Tu și cu mine am devenit gemeni dar trebuie să încetăm a mai fi.

— Cred că în clipa cînd se taie legătura murim. Durerea despărțirii este cea mai mare suferință, dar trebuie s-o îndurăm !

— Poți să-ți închipui un sfîrșit ?

— Nu ! Și ceea ce nu-ți poți închipui... nu există.

Merseră din nou mai departe, ca să schimbe locul și ajunseră sus la redută.

Cîinii îi salutară lătrînd și Max se chirci de durere.

— Animalele astea aici ? În Suedia nu există oameni ?

— Nu iubești animalele ?

— Nu, dimpotrivă, urăsc tot ce este animalic, după cum știi, în primul rînd la mine însumi. Și acești iubitori de animale... ei, știi că însăși președinta era să-și omoare copiii cu stafide și migdale (era vegetariană) dar nu putea să audă că se taie un berbec. Toți cei ce se află atît de jos

pe scara animală încît au compătimire pentru animale dar nu şi pentru oameni, trebuie trimişi pur şi simplu la veterinar să miroasă cianură de potasiu. Abisurile care zac într-un astfel de suflet, asemănător celui de om, ar trebui mai curînd să caute să şi le ascundă. Am auzit că păstorii şi cavalerişti... Nu, hai să plecăm de aici ! Aici e rău şi este rău oriunde sînt animale ţinute în captivitate! Să mergem în pavilionul Swedenborg.

— L-ai citit pe Swedenborg ?

— Swedenborg nu se citeşte, ci se primeşte, sau nu se primeşte. Poţi să-l înţelegi numai dacă ai trăit la fel ca şi el. De aceea nu este periculos să-l citeşti, căci pentru neiniţiaţi este o carte ferecată.

Şi mergeau şi tot mergeau.

*

În faţa restaurantului central şedeau consulul Levi şi doctorul Borg.

— Ei, cîrcotaşule, mai ai ceva de zis de toate astea ?

— Prefer să tac şi să-mi păstrez impresia bună despre festivitate.

— Ba trebuie să admiri, să admiri industria şi invenţiile suedeze.

— Care invenţii ?

— Priveşte numai !

— Aplicaţii mărunte ale ideilor vechi ; temele altora, variaţiuni proprii !

— Dar separatorul, gloria şi bogăţia Suediei ?

— Da, ăsta ! Din totdeauna treaba centrifugei a fost să separe minereul, zahărul şi melasa ; acum separă smîntînă, asta-i tot !

— Pălăvrăgeşti ! Tocmai aplicarea la lapte este nouă.

— Nu, separatorul pentru lapte a fost descoperit în 1864 de Prandtl din Bavaria şi perfecţionat în Suedia.

— La naiba ! Dar turbina cu aburi ? E bună de ceva?

— Da, dar e veche ! Să bagi abur în loc de apă, vezi tu, asta e tot ! Axa e nouă ! Păi, cine introduce în maşina cu aburi alt lichid decît apă, un lichid cu punct de fierbere mai scăzut, de exemplu eterul, cu punct de fierbere

la patruzeci și cinci de grade, economisește energie ; ăsta da inventator ! Dacă poți încălzi o locomotivă cu o lampă de spirt atunci sînt de acord să ți se dea un premiu. Sau dacă înalți un balon umplut cu azot încălzit de o sobă cu petrol.

— Azot ?

— Da, azotul, care are greutatea specifică a gazului aerian, anume 0,9, poate, firește, să înalțe un balon. Azotul nici nu arde, nici nu explodează și deci poate fi încălzit cu lampa de benzină, sau cu o sobă de petrol, sau cu acetilenă. Atunci stau la căldură și manevrez un buton, urc sau cobor după dorință și pot să mă dau jos fără să golesc balonul, pot să mă duc mai sus sau să cobor și să caut vînturi potrivite.

— Dar pericolul de foc ?

— Azotul nu este inflamabil și pînza impregnată nu ia foc ! Se poate comanda unui inginer, ca și regulatorul mașinii mele cu vapori de eter sau benzină !

— Mai ai și alte invenții ?

— Da, trebuie să ardem apa. Știi că și cocsul arde mai bine cu apă decît fără ! Confecționează-ți deci o bucată de cocs poros din argilă refractară sau fontă și umezește-o permanent cu abur supraîncălzit, după ce ai făcut un foc inițial cu cocs obișnuit, care produce aburul.

— Sună bine ; mai ai ceva de prezentat în expoziția ta?

— Da, avem un telescop. Aceste vechituri enorme sînt cu totul inutile. M-am uitat recent prin tubul unui teodolit magnetic, care nu e mai lung de o jumătate de picior iar lentila nu e mai mare decît o monedă de două öre. Ocheanul ăsta merita ceva. Cel mai caraghios este că pentru planete nu se pot folosi măriri puternice. Marte suportă să fie mărit numai de cincizeci de ori. La stele nu e nimic de văzut deoarece se micșorează cu cît sînt mărite mai mult, sînt deci niște surse de lumină curioase. Mai rămîn soarele și luna, care se pot vedea la fel de bine și cu binoclul de operă. Ar trebui... Uite că vine Kurt !

Kurt Borg se apropie. Avea un aer solemn dar și distrat.

— De unde vii ? îl salută doctorul.

— Vin de la ceva mare şi frumos ; am fost la Casa Cavalerilor, la congresul religiilor şi am auzit cum un episcop îl flata pe un rabin.

Isak Levi părea mai puţin entuziasmat decît se aştepta arhitectul, deoarece număra chestiunile religioase printre cele despre care nu se vorbeşte.

Doctorul, dimpotrivă, preluă tema :

— Da, dar ăsta e doar un ecou ! Parlamentul religios de la Chicago, din 1893, a fost mult mai mare. Acolo au fost reprezentate toate popoarele şi religiile pămîntului şi în fiecare dimineaţă adunarea primea binecuvîntarea preşedintelui din acea zi, fie el mahomedan, budist, catolic sau protestant şi papa însuşi i-a transmis felicitări... De la congresul nostru lipseşte cineva important şi anume un catolic.

— Zău ? Şi tu ai trecut la catolicism? interveni Kurt.

Doctorul nu răspunse la întrebarea neghioabă.

— În adunarea asta există ceva exclusivist, luteran, ideea că ar exista numai un singur mîntuitor ; de aceea este mărginită ca şi tot luteranismul. De altminteri nu vă aduceţi aminte că în 1868, Pius al IX-lea a convocat şi el ortodocşi, protestanţi şi alţi necatolici la conciliul de la Vatican, ca să încheie odată un compromis între creştimi. Ereticii invitaţi n-au venit şi atunci a rămas ca mai înainte !

— Da, se poate, replică Kurt, dar aci este în devenire ceva mare şi în noul veac vom vedea ceva nou.

— Iluminismul francez din timpul revoluţiei era mult mai avansat decît sîntem noi acum ; ei demolaseră totul şi ceea ce congresul demolează acum pe încetul este numai ceea ce a reconstruit propria lui opoziţie...

Se înnorase şi cerul era vărgat cu piepteni lungi, de culoare sepia, rezemaţi pe dealuri. Înaltul se întunecase, dar oraşul alb părea şi mai alb şi zîmbea cerului negru.

— Parcă se apropie un ciclon, spuse doctorul.

— Apropo de ciclon, vă aduceţi aminte de ciclonul de la Paris ? intră în vorbă Kurt. În zece septembrie anul trecut eram acolo şi l-am văzut. O privelişte îngrozitoare ; mulţi îşi pierduseră minţile de frică. A devastat piaţa Saint Suplice din faţa Seminarului iezuiţilor... A coborît

pe Sena şi a sfărîmat un şlep cu cărbuni denumit „La Revanche"...

— A fost un ciclon simbolist, intră în vorbă Isak.

— ...apoi a ajuns la Sainte Chapelle al lui Ludovic cel Sfînt şi a doborît schelele şi după aceea a năvălit în palatul de justiţie. Aici se afla un judecător în timpul unei dezbateri, cînd deodată, geamurile s-au deschis şi în sala tribunalului a fost azvîrlit un copac mare, cu rădăcină cu tot ; o santinelă de afară a fost ridicată în zbor cu ghereta ei şi tîrîtă printr-un coridor lung. Palatul de justiţie părea cel mai greu încercat. Dar vîrtejul a trecut la spitalul Saint-Louis şi a trîntit la pămînt cincizeci de metri de ştacheţi de fier care erau cît p-aci să-l omoare pe un colaborator de la „Courrier de Paris".

— De unde ai scornit toate astea ? Prietenul Max ar fi făcut din asta o poveste cu semne prevestitoare, dar din fericire, de vreun an, la Paris e linişte ; semnele prevestitoare nu se infirmă şi ele după mai mult timp ?

— Cum să le scornesc ? Citeşte o tăietură din gazeta Voss-ului, pe care o am la mine !

— Nu, mulţumesc ! Îmi aduc aminte : seminarul iezuiţilor, Saint-Louis de două ori, „La Revanche" şi palatul de justiţie...

— Păstrează-le atunci în memorie, spuse Kurt pe un ton tăios, aproape fanatic. Şi dacă la Paris se întîmplă ceva anul ăsta sau la anul, păi...

— Şi tu ai devenit ocultist ? pară doctorul.

— Ocultist sau nu, dar ceva tot este ! La Paris am avut un vis...

— Pe care să ţi-l explici cu cartea de vise !

— Glumeşte tu, dar ia tăietura asta din gazetă şi păstreaz-o de probă, pentru orice eventualitate. Doar eşti pentru experimente. Este gazeta Voss-ului din 15 septembrie 1896. Acum sîntem în 1897 !

— Bine, spuse doctorul. Vrei să pariem că din tot basmul ăsta nu iese nimic ?

— Primesc pariul ! Pe o sută de coroane ! spuse Kurt. Isak e martor !

Acesta ascultase povestea cu mare atenţie şi, după ce tăie pariul, îşi scoase bloc-notesul, luă o foaie de gazetă şi o puse pe masă.

— Într-adevăr, aici este o descriere franceză a ciclonului şi coincide cu a lui Kurt. Dacă înseamnă ceva? Păi, să aşteptăm !

— Ce dracu să însemne ? Doar nu poţi produce cicloane, nici chiar dacă eşti iezuit sau ocultist, iar în cicloane supranaturale nu crede nimeni.

— Vom vedea ! Vom vedea !

*

Esther şi Max se plimbau prin faţa pavilionului artelor. Max spuse :

— Mi se pare că aici oamenii nu se iubesc ci mai mult se adună la un loc, de frica unui viitor necunoscut; este ca şi nevoia bolnavului de a se împăca cu duşmanul ; dar dacă se însănătoşeşte, duşmănia reapare.

Se opriră şi priviră mai întîi la norul de ciclon de pe cer apoi îşi aruncară privirile spre loggia pavilionului artelor, ca şi cum ar fi vrut să-şi caute adăpost acolo.

— Vezi, reluă contele, vezi, bustul dinăuntru ?

— E Arvid Falk* ! Mai trăieşte ?

— Da, trăieşte !

— Vino să-l privim !

Intrară în verandă şi contele Max spuse :

— Nu mă aşteptam să-l văd aici, dar este considerat mort şi inofensiv.. Cine a făcut bustul ?

— O femeie, totuşi este ciudat.

— Nu, de ce ? Doar a fost întotdeauna apropiat de femei şi copii, răspunse Esther... Dar ce e asta pe soclu ?

— Parcă ar fi nişte flăcări. Să reprezinte oare sulful pe care l-a analizat, sau infernul prin care trece acum ?

— Nu pare speriat, mai curînd străluceşte de un orgoliu divin, căci zeii urăsc.

— Crezi că l-a înţeles cineva pe omul ăsta ? El susţine că nimeni, pentru că nici el însuşi nu s-a înţeles. Uneori însă pare că îşi ghiceşte enigma vieţii şi o ia drept misiune. Pentru mine seamănă cu Louis Lambert al lui Balzac, unul care nu este aici la el acasă. Decepţia lui faţă de toate cele de aici vrea să o pună pe seama reminiscenţelor despre ceva mai bun ; în toate vede copii proaste ale origina-

* Vezi nota 1.

lului, de care își amintește vag. Și oscilația lui între evlavia ascetică și ateismul senzual arată că socotește viața pămîntească drept o pedeapsă și că între timp, ca penitență, trebuie să facă o baie de nămol.

— L-ai cunoscut ?

— Nu, cred că nimeni nu l-a cunoscut. Are capacitatea să se ascundă cînd stă de vrbă cu cineva, adaptîndu-i-se celui cu care vorbește astfel că acesta are impresia că s-a oglindit, sau că a vorbit cu sine însuși. De aceea există atîtea caractere ciudate ale lui, față de care ai sentimentul că portretiștii și-au redat propria lor imagine și nu pe a sa ! De curînd, o femeie a încercat să-l explice într-un eseu, dar a recunoscut că nu i-a reușit și era aproape să-și piardă mințile.

— De ce-l urăsc atît ?

— Dacă nu sînteți din această lume, ea vă urăște !

În același moment contele Max simți ceva cald pe spate și cînd se întoarse văzu un bărbat de vîrstă nehotărîtă stînd în fața bustului și privindu-l cu un zîmbet ironic, aproape disprețuitor.

Contele era cît pe-aci să scoată un strigăt, dar în loc s-o facă, se întoarse spre Esther și-i spuse ceva cu ochii.

Necunoscutul intră în pavilion.

— El era ?

— Așa cred.

— I-ai văzut expresia ? Se privea de sus pe sine însuși și chipul lui spunea : cu ăsta am terminat !

— Ce voia să însemne ?

— S-a situat întotdeauna deasupra lui și a îmbinat orgoliul cel mai puternic cu altruismul cel mai sincer. Probabil că a pornit pe căi noi și privește în jos la vechea lui reîncarnare !

— Crezi că a fost el ? Doar este la Paris !

— Nu cred că există alter ego în sensul vulgar, dar putea să fie proiecția noastră în exterior a bustului. Noi, tu și cu mine, ne „vedem" uneori dar acestea sînt doar proiecții, plus ceva ce eu încă nu cunosc. Teozofii au observat faptul, totuși nu-l pot explica ; ei îl numesc „materializarea ocazională a semimateriei gîndului".

— Dar drumul lui a fost chiar atît de greu ?

— Păi, el pare atît de greu de parcă s-ar ține cu putere de pămînt ca să nu se înalțe... Știi ce este levitația ?

— Da ! Dar nu vrei să vezi operele de artă ?

— Ochii mei sînt orbi, nu pot vedea lucrurile exterioare ; merg numai alături de tine, pentru că atunci în mine este lumină — poți să-ți explici asta ?... Deși adesea, cînd mă gîndesc la tine, mi se pare că ești făcută din întuneric. Atunci te urăsc, cum urăsc răul, și imediat coboară bezna. Ce e asta ?... Așadar, acum că a venit vremea împăcării, crezi că și bărbatul cu femeia se vor împăca și lupta dintre sexe va înceta ?

— Nu, răspunse Esther, nu cred, pentru că dacă ei nu s-ar menține diferențiați, lumea întreagă ar deveni perversă. Știi că toți feminiștii sînt ciudați. Au suflete de femeie, de aceea se onorează pe ei înșiși în femeie. Tinerii încă nedefiniți sexual adoră femeia. Dar ai observat că domnii de la noi au încetat să mai vorbească de relațiile lor...

— N-am auzit ce-ai spus.

— Ba da, dar ai talentul de a te face imun față de influențe străine.

— Dacă înjosesc !... Acum te întuneci din nou !

Mergeau mai departe, dar se țineau la o anumită distanță unul de altul și Max arăta ca și cum ar fi vrut s-o ia la fugă și să se ascundă după prima ușă.

— Să ne despărțim pentru un timp, spuse Esther și să ne întîlnim din nou, peste o oră, la ieșire.

— Îți mulțumesc că ești atît de inteligentă, răspunse Max, dar să ne despărțim ca prieteni, altfel iar fugim imediat unul după altul.

— Ca prieteni !

*

Orașul alb al expoziției adăsta sub cerul amenințător. Ciclonul nu voia deloc să se dezlănțuie.

Era o arhitectură improvizată care nu amintea de Suedia, ci mai curînd de orient. De unde se inspiraseră arhitecții ? Din țările soarelui răsare, către care privirile lumii se îndreptară acum tremurînd în așteptare, după ce Japonia a dat un șoc ce translează mișcarea mai departe

înspre apus şi va deschide probabil o nouă epocă în istoria lumii, atît de nouă că istoricii o vor numi timpurile noi şi tot trecutul, inclusiv vremea noastră, cele vechi. Marele viespar de la răsărit a fost zgîndărit şi acum galbenii şi negrii au început să roiască. Dar şi vestul îndepărtat s-a pus în mişcare. Toate neamurile pămîntului au fermentat împreună şi au dat naştere unei rase noi care pînă la urmă şi-a cerut dreptul de cetăţenie în lume, n-a recunoscut oceanul Atlantic ca hotar ci a vrut să se numere printre marile puteri europene părtaşe la împărţirea pămîntului. Bătrîna Spanie, bătrînul Hidalgo, primul cuceritor al Americii, a fost expulzat, şi, din mormîntul lui haitian, Columb s-a răzbunat pe cei ce l-au nedreptăţit. În această îmbrăţişare fantomatică dintre est şi vest, Europa şi-a simţit existenţa ameninţată şi popoarele speriate ca păsărelele s-au adunat într-o prietenie silită, care şi-a găsit prima ei expresie în decretul ţarului, oferind mai tîrziu prilejul pentru congresul păcii de la Haga [32], ce a însemnat deocamdată : unirea puterilor europene pentru apărare comună împotriva duşmanilor comuni, deci nu pacea lumii. Pumnul înzăuat bătea la porţile zidului chinezesc şi revanşarzii de la Sedan renunţaseră la revanşă ca să lupte împreună cu prusacii. Europenii au încetat să fie patrioţi locali şi naţiunile lor au devenit o amintire, asemenea asociaţiilor studenţeşti din universităţi care în ocazii festive arborează drapele proprii dar în mod obişnuit sînt membre ale corporaţiei. Cu presentimentul dispariţiei ei dintre corporaţii, se desmeticise şi Suedia, se întorsese să-şi revadă amintirile, desfiinţase restricţiile birocratice şi alesese ceea ce trebuia păstrat de ceea ce trebuia ars. Au fost scotocite biserici, palate şi colibe şi toate amintirile au fost adunate pe muntele sfînt, la redută.

Peste Cosmopolisul alb al expoziţiei se ridica dealul redutei cu pădurea lui neagră de pini şi clopotniţele de modă veche ce sunau îngropăciunea pentru o vreme care mulţi crezuseră că va deveni o epocă a renaşterii. Şi poeţii evocau umbrele, îl conjurau pe Carol al XII-lea şi pe cei asemenea lui. Toate drumurile şi cărările de pe muntele sfînt purtau nume celebre, ca să trezească mîndria naţională şi să întărească legătura dintre partidele dezbinate ce trebuiau să se unească acum *într-un trecut.*

În pavilionul presei doctorul Borg și redactorul Holger se aflau într-o cameră separată și făceau un tărăboi îngrozitor. Doctorul parcă era turbat.

— Asta e o mascaradă și tu nu trebuie să linguşeşti vanitatea compatrioților tăi, ca să-și piardă mințile și să se creadă toți Carol al XII-lea. În contemporaneitate nu putem decît să ne concentrăm cu sinceritate asupra viitorului. Dinastia datează abia din 1809 și nu-și poate revendica strămoși de la Lützen și Narva ; seminobilimea este străină și Skania a devenit suedeză abia după bătălia de la Lund ; nu poți cere skanienilor să-l ovaționeze pe Breitenfeld, de vreme ce n-au fost de față ; comisarul expoziției, prietenul nostru Isak, este din orient și nu-l poate venera nici pe Luther, nici pe Carol al XI-lea. Sînteți lipsiți de tact și jigniți fără să vă dați seama ! Chiar și comandantul redutei este străin, pot să jur, iar eu ca băiat de negru pot împărtăși entuziasmul lui Grönlund pentru țărăncuțele suedeze și polcile țărănești ale lui Josse, tot atît de puțin ca și Isak și Syrach. Toate astea nu sînt sincere ; înainte de toate ar trebui să comanzi : priviți înainte !... N-ai dat atenție atacurilor îndreptățite ale rabinului la adresa adorației noastre pentru un trecut meschin, cînd s-a dezlănțuit ieri la congres împotriva culturii noastre întemeiate pe Elada și Roma. A tras o linie groasă cu creta peste statul ideal al lui Platon pe care — în plină casă a cavalerilor — l-a numit un stat de pederaști ! Dacă aș fi fost acolo l-aș fi ridicat pe umeri... Ce dracu avem de-a face cu Grecia și cu Roma și cu Carol al XII-lea ? Trăiți jos, în morminte, lîngă cadavre, în timp ce prezentul și viitorul gonesc pe lîngă voi vîjîind. Dar asta este educația înfiorătoare pe care o primim în școli și în universitate și bacalaureatul care acum corespunde unui examen de magistru din anii treizeci.

— Și ce e de făcut ?

— Școli de meserii și pregătire profesională ! Puneți juriștii să înceapă de la paisprezece ani ca băieți de alergătură și copiști la avocați ; trimiteți medicinistii la aceeași vîrstă ca infirmieri în spitale ; puneți inginerii să înceapă ca șlefuitori în ateliere ; popii, dacă trebuie să existe, să înceapă ca paracliseri, să așeze numerele rugăciunilor și să învețe lucrările de birou la un funcționar parohial.

Închideți cele patru facultăți și promovați copiii din școala primară cu cititul, scrisul și cele patru operații ; apoi, afară cu ei, să se pregătească în meserie ! Astăzi trebuie să-ți cunoști meseria, altfel te răpune concurența ; și noi nu știm nimic, numai să pălăvrăgim în saloane, cîrciumi și la adunări. Trebuie să fim versați și să putem vorbi despre orice cu cuconițele, dar în toate domeniile sîntem numai niște diletanți. De unde să ne luăm oamenii de stat dacă nu se predă nici o știință socială ? Și guvernămîntul nostru este doar un spectacol. Astă-vară un ministru al marinei a fost văzut administrînd biserica și școala ; un ofițer de gardă conduce agricultura și un fost asesor comandă armata și flota. Asta-i arta politică ? Și ministrul nu apucă să învețe noțiunile elementare de la șeful lui de cabinet, înainte de a fi destituit. De aceea țara s-a umplut de miniștri și dacă întrebi un școlar ce vrea să se facă, îți răspunde : vreau să mă fac ministru ! Ca să ajungi judecător de ocol trebuie să cunoști legile, dar ca să ajungi șef de departament și ministru nu trebuie să știi absolut nimic. Nu vreau să vorbesc de membrii votanți ai parlamentului, ăștia au măcar atîta simț al pudoarei încît, de cele mai multe ori, își cumpără drepturile, dar membrii comisiilor care elaborează de fapt legile ar trebui să cunoască toată legislația țării și să fie oameni de stat bine pregătiți. Dacă ar fi așa comisiile s-ar întruni și ar colabora în permanență cu ministerele, nu ca acum cînd intervin supărător cîteva luni, la întîmplare și întotdeauna ca dușmane ale guvernului. De ce trebuie ca guvernul și parlamentul să apară mereu ca dușmani și să caute să se umilească reciproc ? Să promovezi o moțiune înseamnă să bați un record și dacă un ministru are majoritatea atunci ia premiu — premiul de a nu fi destituit, de a putea rămîne pe post... Și despre ce se vorbește în parlament ? Despre porcării ; despre variete-uri și pivnița operei, despre pensii și construcții de poduri ; chiar și despre chestiuni polițienești, despre scandaluri ale gardiștilor, hrănirea cailor, fabricarea berii slabe, despre aventuri din inspecții, despre toaletele doamnelor și fumatul elevilor. Asta-i politică ?... Parlamentul și-a dovedit incompetența trimițînd toate problemele importante comisiilor de experți ; dar parlamentul însuși ar trebui să

fie format din experţi !... Ăsta e guvern ? Ăştia sînt legiuitori ?

— Şi ce e de făcut ?

— Nimic ! Ba, să dărîmaţi, doar să dărîmaţi ! Sub zăpadă nu creşte nimic ; nu poţi construi fără să dărîmi casa veche. Acţionaţi numai negativ ; nu veniţi niciodată cu o propunere pozitivă, ar fi pur şi simplu ridicol ; abrogaţi toate legile vechi, daţi libertate şi lăsaţi forţele să acţioneze ! Să fii un deşteptător, nu un adormitor ! Şi acum adio, ceasul a bătut şapte !

*

La poalele dealului redutei, ca şi cum i-ar fi aparţinut, se înălţa o casă neagră alcătuită în cea mai mare parte dintr-un acoperiş copleşitor ; lemn vechi, putred, special tratat ca să arate putred ; un rînd de ferestruici aproape de pămînt sugera repulsia faţă de lumină. Arăta ca o şură, dar putea să fie şi o biserică.

Doctorul Borg şi Isak Levi stăteau în faţa ei şi o examinau. Doctorul vorbi primul, ca de obicei :

— Iată Norvegia ! Neagră şi putredă, îşi aruncă umbra peste oraşul nostru luminos. Acoperişul înalt e doar fanfaronadă, sub el nu e nimic ; nici cămări, nici pod, n-are nici o destinaţie, numai fudulie ţărănească !

— Acum îi urăşti pe norvegieni ?

— Da, al dracului de mult !... De ce să nu-mi urăsc duşmanul ? De ce să nu-i urăsc pe norvegieni cînd ei se fălesc cu ura lor împotriva suedezilor ? Pot să-mi caut antipatiile şi simpatiile ca şi ceilalţi muritori. Ai ceva de obiectat ?

— Dar ai militat pentru o Norvegie liberă !

— Bineînţeles ; îi recunosc cererea îndreptăţită, dar vreau să scap şi eu de mizeria asta neagră care s-a abătut asupra noastră ca o boală mintală. Să-l adorăm pe moşneagul din Dovre * şi pe vulgara lui Nora ? Ştii cum îi spune Zola ? „Ultimul rod al pîntecului veşted al bunei noastre George Sand". Sardou îl numeşte „nebun" iar Tolstoi zice că e deranjat. Ăsta e venerat în Suedia ! Mă

* Personaj din *Peer Gynt* (aluzie ironică la Henrik Ibsen).

rog, el este totuşi popa ! Dar paracliserul este şi mai rău ! Amîndoi arată ca nişte gorile bătrîne şi nu ţi se pare, Isak, că popa aduce cu unul dintre „unsere Leute*“ ?

— Păi, s-ar putea să ai dreptate, răspunse Isak. Nu este numai neamţ. Froschmäuler l-a poreclit „der Fliegende**“.

— Şi toată politica de eliberare norvegiană a degenerat în mîna grosolană a lui Karoline într-o luptă pentru legaţia norvegiană, de unde Norvegia crede că domină societatea suedeză. Nu mă mai duc la legaţie ; m-am săturat să tot beau în cinstea moşneagului din Dovre şi a boemei din Kristiania şi nu mai vreau să le aud răutăţile pe seama călătoriei lui Andrée[33] cu balonul. Ştii care e deosebirea între Suedia şi Norvegia ? Păi, aceeaşi ca şi între Nordenskjöld şi Nansen. Nordenskjöld a găsit drumul de nord-est promis dar n-a devenit erou naţional ; Nansen n-a găsit polul nord făgăduit dar a devenit erou naţional. Suedia este o mamă vitregă, de aceea îşi creează de obicei celebrităţile din nimic, scotoceşte după nulităţi şi le aduce la putere...

— Da, dar tu ai luat parte la canonizarea moşneagului din Dovre.

— Ştii doar cum se întîmplă asta : nu eşti lăsat în pace pînă nu arunci un os gloatei. Tot aşa am ajuns şi wagnerian, deşi găsesc că Wagner a scris o muzică nemuzicală şi urîtă ; a „scris“ este cuvîntul potrivit, pentru că nici n-a auzit-o, nici n-a compus-o ; a scris-o. Dar noi trăim într-o epocă perversă. Uneori mă întreb dacă democraţia asta, pentru care ne chinuim, nu este ceva anapoda. Ignoranţii predau cunoştinţe, nedumeriţii dau sfaturi, slabii conduc, asupriţii asupresc şi masele trebuie să se supună. Dar într-un stat ca al nostru, unde jumătate din naţiune aşterne pe hîrtie ce face jumătatea cealaltă, unde anuarul de stat este gros cît biblia de la biserică, unde lefurile slujbaşilor însumează o avuţie naţională, instituţiile au devenit feudale şi funcţionarii vasali, probabil că este nevoie de o contrapondere. Dar curiozitatea constă în aceea că demosul este regalist, academist, aristocrat, sportsnobist,

* Oamenii noştri (germ.)
** Zburătorul (germ.)

carlist, redut-patriot, în schimb curtea este democrată, demagogică, umilă. Demosul a acceptat să plătească în timp de doisprezece ani o jumătate de miliard gărzii pretoriene, dar dacă totuşi nu-s în stare să plătească, fug... în America. Dar povara imperiului datoriilor nu constă numai în ipoteci şi zeciuiala comunelor, ea este formată şi din poliţele băncilor. Tot comerţul se face pe credit şi prin schimb ; adică prin avans ; şi avansul este o muncă neefectuată. Întreaga naţiune trăieşte dintr-un avans pe şase luni ; se emite o poliţă pentru chirie, o poliţă pentru impozite, o poliţă pentru întreţinere. Dar după şase luni poliţa nu se lichidează ci se reînnoieşte şi dobînzile se plătesc printr-o nouă poliţă. Deci se trăieşte din muncă neefectuată. Şi întreg calculul avuţiei naţionale este fals. Pămîntul secătuit n-are valoare ; palatele dărăpănate costă numai întreţinerea, şinele de cale ferată ruginite şi locomotivele uzate pot fi vîndute numai ca fier vechi, dar sînt înregistrate ca avuţie în cartea cea mare a regatului ; căderile de apă n-au valoare cît timp lîngă ele nu există o fabrică, fabrica n-are valoare pînă nu vin muncitorii iar muncitorul nu are valoare dacă nu e priceput ; dar nici produsul n-are valoare pînă ce nu-şi găseşte desfacere. Fierul din Norrland trebuia să ne salveze, dar reacţionarii au împiedicat asta. Încotro mergem ? Dezvoltarea se produce în salturi şi cu surprize. Este posibil ca într-o bună zi zvonurile despre aurul din Norrland să se adeverească! Închipuie-ţi atunci o Suedie ca loc de întîlnire al tuturor naţiunilor lumii. Populaţia creşte, oraşele din Norrland se îndesesc, ogoarele sînt lăsate în părăsire şi localnicii se-mbată mortal, ca pieile roşii. Peste o generaţie vechea Suedie ar fi populată de o rasă cosmopolită şi parlamentul ar fi plin de oameni de culoare...

— Crezi ?

— Nu, bineînţeles că nu, dar orice este posibil. Poate fi şi altfel, dar aşa nu mai poate ţine mult ! Şi datoria ta este să spui asta zi de zi ! Să scrii, să strigi ! Chiar şi pentru urechile surde !

Ieşi din pavilion şi se amestecă în forfota mulţimii în care chipurile străine îl bucurau, aşa cum pe colonistul din deşert îl bucură oaspeţii nou veniţi de departe şi unde

sunetul limbilor străine vii îi amintea că limba lui făcea parte dintre limbile moarte, pentru că în afara hotarelor nu o înțelegea nimeni.

18

NOAPTEA DE REVELION

Anii trecuseră ; veacul se sfîrșise cu adevărat ; mai rămăseseră doar cîteva ore. Familia Borg urma să se adune în Saloanele Gotice iar la miezul nopții să meargă la redută. Viața aleargă iute și localul acesta nu mai era la modă ci supremația o deținea cafeneaua literară Rydberg ; și dacă cineva pomenea de Salonul Roșu, suna a trecut și era confundat cu „Nuiaua verde" sau ceva asemănător.

Lumea se adunase, bătrînul redactor Borg, acum trecut de șaizeci de ani, era și el prezent. Se ajunsese la o împăcare provizorie în cinstea acestei zile. Esther, care era pe cale de a-și încheia examenele, era singura femeie ; toate celelalte se dăduseră la fund și fuseseră lăsate acasă, după ce viața camaraderească în cîrciumi se dovedise irealizabilă... „Umblau cu nevestele celorlalți, de nici nu se mai știa cu care sînt însurați". Situația ajunsese pînă acolo că divorțau și se recăsătoreau la repezeală, chiar imediat, așa că în cele din urmă femeile își păstrau numele de fată. Biografii nu mai pomeneau cu cine erau căsătoriți oamenii celebri iar anuarul nobilimii inventase ca eufemism pentru cei divorțați ce se recăsătoreau formula: „Căsătorit pentru a doua oară". În sfîrșit, într-o țară vecină se propuse ca și fetelor să li se spună doamne, deoarece de cele mai multe ori nu mai erau de mult fete ci ieșeau la plimbare cu copiii lor.

Pe una din mesele Saloanelor Gotice se găsea o listă de semnături. Toți o semnaseră, în afară de doctorul Borg, care chiar el însuși redactase această scrisoare adresată lui Zola exprimîndu-și admirația pentru curajul lui în procesul Dreyfus și speranța că noul veac va aduce reabilitarea deplină a protejatului său. „Dreptate, nu grațiere !"

— Ei, doctore, spuse Isak Levi, nu vrei să semnezi ? Poate crezi că e vinovat...

Subiectul era încă atît de inflamabil încît numele lui Dreyfus nu era pronunțat cu plăcere, numele acesta care împărțise omenirea în două.

Doctorul luă tocul și semnă din cîteva trăsături rapide.

— Numai de nu mi-aș compromite conștiința și onoarea, spuse el.

— I-auziți ce spune ! strigară ceilalți în cor.

— Da, copii, admise doctorul, în timpul procesului a trebuit să-mi schimb părerea de mai multe ori dar nici astăzi nu știu dacă n-am devenit dreyfusard așa cum am devenit wagnerian.

Toți coborîră privirile, unii ca să se ascundă, alții demonstrativ, și în liniștea care se lăsă doctorul auzi o acuzație la care se simți dator să răspundă.

— Vedeți, ca să scoți adevărul la lumină într-un proces de spionaj, în primul rînd este aproape imposibil, deoarece de ambele părți au fost spioni și întotdeauna au umblat cu minciuni, înșelătorii și acte false. În al doilea rînd este cu totul anormal să revizuiești un proces după trei ani, cînd memoria omenească este atît de imperfectă, cînd anii schimbă punctele de vedere și interesele noi trezesc pasiuni noi ; după ce martorii au dispărut, actele au fost furate ori s-au pierdut...

— Da, dar a fost o ședință secretă a tribunalului, interveni Gustav Borg.

— Daa, de ce nu ? Și juriul nostru liberal este tot secret...

— Cred că ești de partea generalilor! se aprinse Gustav.

— Ei poftim ! răspunse doctorul. A dracului treabă trebuie să fie ca să-și piardă oamenii mințile cînd se vorbește de afurisitul ăsta de proces.

Lui Isak îi părea rău de doctor, care se afla într-o poziție falsă fără să fie vinovat și dintr-un impuls de compătimire umană încercă să-l ajute :

— Cazul nu e limpede, admit, luă el cuvîntul. Pentru mine există trei puncte obscure, absolut inexplicabile. Primul : de ce a cerut Dreyfus cianură de potasiu cînd a aflat de revizuire ? De ce nu s-a bucurat ?... Al doilea : crezuse că generalii sînt de partea lui și o rugase pe ne-

vastă-sa să se ducă la Boisdeffre şi să-i ceară ajutor. Cum putea să aibă o părere atît de bună de Boisdeffre, deşi îl cunoştea ? E o situaţie infernală. Al treilea : cînd am citit acuzaţia generalilor din Rennes, păi atunci, domnii mei, am fost convins de vinovăţia lui Dreyfus ; ce-mi opuneţi la toate astea ? Mai ales cînd generalii au declarat că borderoul nu este concludent. Am fost convins de vinovăţia lui Dreyfus şi de toate indiciile, în primul rînd datorită cuvintelor lor fără echivoc şi a tonului nobil în aşa măsură încît am spus : împuşcă-te Labori ! Apoi, cînd Labori a fost rănit dar a refuzat să-l cheme pe medicul lui de la Paris, cînd cercetările pentru găsirea criminalului au fost oprite, cînd glontele din rană nu a fost examinat, m-am gîndit : aici e ceva putred ! Chestiunea nu e clară !

Acum se întîmplă ceea ce se întîmplă atît de des cînd un om arată generozitate faţă de altul : încep şi ceilalţi să debordeze de generozitate. Holger se prinse imediat în joc şi roata generozităţii începu să se învîrtească.

— Ce-a spus Isak, am gîndit şi eu ; apărarea seacă a maestrului Demanges se întemeia pe spaima de care fusese cuprins cînd îl văzuse pe clientul lui din Rennes. Labori şi Piquart trebuie că îl părăsiseră acum...

— Da, îl întrerupse Kurt şi eu am găsit unele puncte obscure. Mai ales logica aplicată mi se pare cît se poate de deprimantă. Cancelarul Reichului a declarat în Reichstag că nu ştie nimic de spionajul lui Dreyfus. Păi cum dracu era să ştie de la Berlin ce se întîmplă la Paris ? Dar că afirmaţia prostească a lui Bülow, total nesemnificativă, se consideră probă, este sublim ! Mai departe, cînd sergentul Depert l-a auzit pe Dreyfus declarînd în închisoare: „Sînt vinovat, dar nu singurul", această depoziţie a fost respinsă pentru că n-a fost auzită de directorul închisorii. Numai ce aude un director de închisoare e adevărat ? Cel ce acceptă o astfel de argumentaţie nu poate fi întreg la minte. Gîndiţi-vă : este falsă pentru că n-a auzit-o directorul ! Apoi se pretinde valoare angajantă pentru declaraţia : „Dreyfus nu era bucuros de revizuire ! Nu ! Din mîndrie !"... Puteţi înţelege această mîndrie ? Mîndru ar fi fost dacă ar fi refuzat să ceară graţierea. Dar să refuze dreptatea ?

Focul se înteți și dogoarea crescu. Sellén vru să arunce și el niște vreascuri :

— Bineînțeles, logic, bineînțeles ! Întrucît Henry, ca spion profesionist, a falsificat un document, se trage concluzia că și cele vădit autentice sînt false. E logic ? De altfel trebuie să mărturisesc că...

— Hei, ia ascultați, dacă mai continuăm așa, îi întrerupse doctorul, atunci îl declarăm pe Dreyfus vinovat și doar nu ne-a fost asta intenția. Ce zici Max ?

— Nu contest, răspunse contele dus pe gînduri că problema este obscură. Doar Waldeck-Rousseau a fost numit ministru cu intenția de a-l elibera pe Dreyfus ; ministrul l-a desemnat pe un comisar al guvernului, care nu era general, să-l elibereze pe Dreyfus, fiind ferm convins de nevinovăția lui. După ce a audiat generalii și martorii din Rennes și-a schimbat opinia în cursul procesului, în ciuda borderoului lui Esterhazy și a falsului lui Henry. Ciudat ! Mai departe ; s-au făcut referiri la borderou întocmai cum prestidigitatorul arată spre tavan în timp ce scoate ceva de sub masă. Borderoul n-are valoare de probă, nici depoziția lui Esterhazy ; deși experții au jurat că borderoul nu prezintă nici o urmă de scris a lui Dreyfus, acesta a recunoscut el însuși asemănarea exclamînd : „Mi-ați furat scrisul !" Ne lovim de atîtea contradicții încît n-avem dreptul să ne formăm o părere. Că Dreyfus, care a fost declarat un înger, nu era deloc, ci era doar un om, nu spune nimic, dar Zola și Björnson n-ar fi trebuit să-și dea cuvîntul de onoare. Dreyfus a scăpat zece neadevăruri ce l-au acuzat. În primul rînd a negat că ar cunoaște organizarea căilor ferate orientale ! O cunoștea. A negat că ar cunoaște planul concentrărilor. Îl cunoștea. A negat că ar fi fost prezent la conferința generalului Ranson ! A fost prezent ! A susținut că nu-l cunoaște pe Piquart ! Îl cunoștea ! Mai înainte spusese că n-a fost niciodată la Mülhausen ! Acum însă recunoaște că a fost acolo în fiecare vară ! Susținuse că nu a văzut niciodată manualul de tir ! Îl văzuse ! Asigurase că nu cunoaște tunul de 120 ! Îl cunoștea ! Contestase că s-a întîlnit cu atașații militari străini la Bodson. Îi întîlnise ! Björnson ăsta a jurat... pentru moralitatea lui Dreyfus ! El însă a recunoscut că, deși căsătorit, avusese amante, dar asta nu privea pe nimeni de-

oarece dispunea de mijloace. Foarte posibil şi nu supără pe nimeni ! Dar depoziţia lui Björnson ! *La vérité!* Zola i-a acuzat pe generali de şarlatanie ! Dreyfus însă le mulţumeşte deoarece are o părere mai bună despre ei. *La vérité*, Zola ! Dar alte detalii suspecte mai reies şi în timpul procesului. Dreyfus cere ajutorul maiorului Curé. Acesta depune *împotriva* lui. Dreyfus se încrede în intervenţia colonelului Cordier ! Acesta nu are nimic de zis ! Şi mai mult : colonelul Munier, care avea de transmis o telegramă importantă, moare în tren. Chaulain-Sauvinière moare în tren, maiorul d'Atel moare în tren. Şi alte morţi misterioase : Lemercier-Picard, Guenée, Ressman şi încă mai mulţi ! Acum la Viena a murit Schneider, Scheurer-Kestner a murit, şeful statului major a murit ! Ăsta nu-i lucru curat şi războiul minciunilor aproape că te face să doreşti pulbere şi plumb ! Dar în toate astea mi se pare că a vorbit şi a judecat dreptatea divină. Dreyfus a fost condamnat zece ani la Rennes pentru că a trăncănit şi astfel şi-a trădat noua lui patrie ; dar a fost graţiat pe drept pentru circumstanţe atenuante : sentimentele sale legitime faţă de vechea patrie, ţara în care a copilărit. Henry a trebuit să se sinucidă ca falsificator al adevărului ; Esterhazy a fost dezonorat şi considerat mincinos ; Felix Faure a primit un avertisment să nu mai sucească lucrurile, generalii au primit sfatul ca, din nerăbdare sau descurajare, să nu se mai încreadă în prinţi şi alţii asemenea lor. Iar naţiunea a aflat că are în sînul ei atîtea elemente străine încît nu se poate gîndi la revanşă deoarece ar deveni război civil ; şi dacă armata şi-a pierdut prestigiul, prin noua ei misiune a căpătat altul nou. Ea luptă în momentul acesta în extremul orient, umăr la umăr cu germanii, ceea ce n-ar fi făcut dacă n-ar fi existat „procesul". Franţa a fost deschisă ! Ca şi China ![35] Totuşi, prin „proces" a devenit actuală şi problema religioasă, cu toate că nu prea înţeleg ce legătură are una cu alta ; probabil că a apărut pentru că Dreyfus este evreu. Şi acum protestanţii şi evreii sînt pe cale să deschidă porţile mînăstirilor şi să scoată din ele cîteva sute de mii de condamnaţi pe viaţă. Este exact ca la încoronări sau la începutul domniei unui nou rege ; dar este şi o replică la noaptea sfîntului Bartolomeu, chiar dacă una foarte blîndă ; sînt doar binefaceri ca răsplată

pentru fărădelegi ; este pură iubire creştină, cu toate că voinţa nu este încă bună. Dar vedem adesea cum răul serveşte binelui ; Dreyfus n-a fost un om cumsecade dar el a servit, ca şi noi toţi !

— Da, luă din nou cuvîntul doctorul Borg, după toate comentariile noastre iscate din spirit de opoziţie sau din curiozitatea de a vedea reversul lucrurilor, găsesc că ar fi nechibzuit să-i expediem scrisoarea asta lui Zola care-şi închipuie că numai el singur a descoperit *la vérité*. A găsit vreo cîteva boabe, dar mai multă neghină şi s-a mai murdărit şi pe spate. Dacă în loc de asta îl felicităm ca susţinător fidel al noului, ca autor cu încredere în viitor al „Muncii" şi al „Parisului", pe socialistul Zola ? Vreţi să procedăm aşa ?

Toţi, în afară de bătrînul Borg, spuseră da ; şi aşa rămase.

Esther, care era de serviciu la ospiciu plecă, condusă de Max.

Merseră mult timp pe străzi în tăcere. În cele din urmă Max spuse :

— Ai observat că seamănă cu statuia antică „Şlefuitorul" ?

— Da, ai dreptate ; în primul rînd bărbia, care începe de la urechi.

— Îţi aminteşti de ciclonul de la Paris din 1896, care s-a pornit de la Saint-Suplice, a scufundat „La Revanche", a devastat palatul de justiţie şi s-a sfîrşit la spitalul Saint-Louis, după ce a zdruncinat Sainte Chapelle a lui Ludovic cel Sfînt ? Crezi în cicloane simboliste ?

— În ce dumnezeu să mai cred ? Mă apucă groaza !

— Dar o altă întîmplare ocultă, adică încă inexplicabilă, este asta : în timpul marii revoluţii, în ajunul asediului Bastiliei, grădina Tuileries a fost curăţată de Royal Allemand. Printre ofiţeri se aflau un Reinach şi un Esterhazy. Crezi în coincidenţe ?

— Nu ! Dar ce legătură are ?

— Habar n-am ! Legătura ar fi explicaţia şi pe ea n-o găsim. De aceea orice comentariu e ridicol. Dar mai departe : Baedeker-ul, care nu este o carte ocultă, informează cu totul inofensiv : în 1869, cînd au fost profanate mormintele regale din Speyer, manevra a fost condusă de

unul pe nume Hinz. În 1789, cînd au fost jefuite mormintele din Saint-Denis, instigatorul se numea tot Hinz.

— Ce ar putea să însemne ?

— Habar n-am !

— Spune-mi, l-ai cunoscut pe Dreyfus ?

Contele Max se opri și o privi, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă nu glumește.

— Nu, nu l-am cunoscut... Dar dacă peste mai mulți ani ne vom revedea o dată între patru ochi și tu vei fi la fel de interesată și atunci, îți voi povesti ceva... Da, el a fost un om providențial, dar nu un Hristos care suferă.

— Tu ești creștin ?

— Da, sînt un liber-cugetător creștin... Și ciudat este că odată cu demolarea creștinismului s-a pierdut multă înțelepciune și omenie. Am devenit mai grosolani și mai proști... Dacă vrei să găsești astăzi un om fin, trebuie să-l cauți printre pietiști, numai dacă nu vorbesc de Isus și nu te întreabă de sufletul tău. Dacă vrei să vezi un om stăpînit, care-și cultivă felul de a vorbi și de a gîndi, uman în judecată și resemnat în suferință, care-și îndreaptă privirile întotdeauna în sus și spiritualizează tot ce atinge, care evită să bruscheze și să jignească și își disciplinează trupul, atunci uită-te la un pietist ! El aspiră către supraom, ce-i drept adesea eșuează. Dar, vezi tu, aspirația există... numai să nu vrea să vorbească despre asta. Religie pentru uzul propriu, lăuntric, dar nu...

— Dar bucuria de a trăi ?

— Ce fel de bucurie e asta ?

— Vezi tu, aici drumurile noastre se despart.

— De ce ? Mă bucur și eu în tăcere, în felul meu liniștit, dar... Îmi amintești de nocturna a doua a lui Chopin și de prima noastră întîlnire la fete, care trăiau bucurîndu-se... era surogatul lor pentru...

— Care este cea mai mare bucurie a ta ?

— Să concep un gînd nou ! Atunci sînt și tată și mamă și nu trebuie să împart onoarea cu o femeie care își ia drumul cu copilul meu, zicînd că e al ei...

— Max, tu te simți bine cînd sufăr ?

— Nu ; sufăr și eu că te fac să suferi, dar după întrebarea ta aud că la tine e invers...

— Cînd te văd suferind, te iubesc ; îţi stă bine. Dar cînd eşti vesel te urăsc ; devii banal, îngîmfat, zgomotos. De altfel mă tem întotdeauna de omul vesel ; cel ce rîde îşi arată dinţii şi nu e departe de a muşca...

Amuţiră amîndoi, Esther pentru că observase că şi-a făcut rău singură, Max pentru că nu voia s-o jignească dezvăluindu-i lovitura greşită.

*

În Saloanele Gotice atmosfera se însufleţise. Gustav Borg primise o scrisoare de la Anders, fiul lui din America şi le citea fragmente : „Caracteristic pentru viaţa nouă de aici este mobilitatea generală, nestatornicia. Nu ai linişte ; totul se schimbă nespus de repede ; bunăstarea alternează cu sărăcia, aşa că nu se pot forma clase sau clanuri ; bogatul a fost sărac şi poate să ajungă iar, o ştie ; săracul a fost bogat şi poate să ajungă din nou. De aceea se înţeleg ; sînt prudenţi şi prevăzători... Ziua este prea scurtă şi te grăbeşti iar către odihna de noapte, singura plăcere care nu costă nimic ; şi te trezeşti pentru seriozitatea sfintei munci, de a cărei îndeplinire conştiincioasă îţi depinde existenţa. Aici să capeţi de lucru este o favoare şi în fiecare moment ţi se aminteşte că nu ai nici un drept la viaţă, ci că totul este o favoare... Această şcoală aspră creşte o generaţie ce va deveni înfricoşătoare cînd va roi. Privesc acum Europa ca pe o Eladă ofilită : multă frumuseţe, dar obosită şi pesemne epuizată ; filozofează despre viaţă, dar n-o trăieşte“...

— Da, băiatul are dreptate, îl întrerupse doctorul, care, credincios obiceiului său, voia să conducă discuţia. Ştiaţi că statistica înregistrează 250 000 de emigranţi din Suedia în ultimii zece ani ? Şi majoritatea între 15 şi 35 de ani. Pînă la urmă ţara va fi populată numai de copii şi de bătrîni...

— Mai e de mirare că femeile au trebuit să se apuce să muncească ? intră în vorbă Gustav Borg vrînd să profite de ocazie.

— Adevăr ai grăit ! Păi, într-un stat de copii şi de pensionari, *ele* trebuie să se apuce de muncă, de vreme ce nu mai sînt bărbaţi de pe urma cărora să trăiască... Este un nou punct de vedere ! Dar dacă e vorba să şi domine,

atunci mai bine să năvălească Asia peste noi şi să fim conduşi de barbari decît de doamnele de societate, de aspasii şi de cucoane emancipate...

— Acum plecăm la redută, comandă Gustav Borg.

— Da, să mergem la Capitoliu şi să mulţumim zeilor pentru veacul ce-a trecut, care s-a sfîrşit cu Dreyfus şi a început cu Napoleon.

*

Esther şi Max ajunseseră la vamă. Palatul singuratic se înălţa alb în semiîntuneric, cu ferestrele mari luminate.

Max spuse, ca pentru sine :

— Există un cuvînt ieşit din uz printre cei cu educaţie şi este ruşinos să-l pronunţi ; cuvîntul păcat. Noţiunea de vină a fost desfiinţată de filozofie, dar sentimentul vinovăţiei se mai menţine încă. M-am născut cu conştiinţa încărcată şi încă de copil mi-a fost frică să nu fiu descoperit. Asta nu se poate explica decît prin aceea că mai înainte s-a întîmplat ceva necunoscut.

— Astea sînt stări morbide ; avem multe cazuri de felul ăsta aici în spital, explică Esther. De exemplu avem unul care crede că el a scris borderoul.

— Ei, şi tu ce ştii despre asta ?

— Nu, ajunge, nu pot să te urmăresc mai departe.

— Ştiu şi nici nu-ţi cer. Eşti tot timpul în ton cu mine dar cel puţin cu o octavă mai jos... Din nimic nu iese nimic şi toate au un motiv satisfăcător ; deci dacă el se crede vinovat există o cauză logică. Închipuirile au o realitate superioară, a cărei legătură cu realitatea nu o înţeleg, dar nu îndrăznesc să o neg. Realitatea nu poate pătrunde înăuntrul meu şi apoi să se exteriorizeze din nou fără să devină reprezentare sau imaginaţie. Cunoaştem deci realitatea numai prin reprezentările noastre despre ea ; de aceea variem la nesfîrşit reprezentările noastre despre o realitate înţeleasă. De altfel un suflet nu poate exista fără să colaboreze cu alte suflete. Am deci motive să cred că toate sufletele se află în relaţii reciproce ; există oameni cu aparate de recepţie atît de sensibile încît simpatizează cu întreaga omenire şi prin urmare suferă împreună cu ea. Dar mai există şi oameni care exercită influenţă

asupra altora de la distanță, chiar asupra celor necunoscuți; asta o știi.

— Păi nici n-am negat.

— Ei bine, de unde știi că nu...

Contele Max luase obiceiul să nu-și rostească în întregime părerile deoarece știa că Esther le completa, sau îi auzea gîndurile, și se întrerupea întotdeauna cînd gîndul nerostit exprima mai bine ceva nematurizat decît ar fi făcut-o cuvîntul banalizator.

— Am îndrăznit să pronunț cuvîntul păcat ; cred că toate bolile sînt urmări ale păcatelor. Bolile trupești se și vindecă analog celor sufletești. Mai întîi ești silit să faci mărturisiri umilitoare medicului (spovedania). Apoi el te condamnă la pocăință ; buruieni amare, post, disciplină strictă, renunțare ; și adeseori ești obligat să renunți la obiceiuri, la vicii, să eviți emoțiile, să te gîndești la lucruri plăcute. După ce te-ai vindecat trebuie să te duci la preot (medic), să-i mulțumești și să-i jertfești. Și atunci ți se dă sfatul : „Ferește-te de recidive" ; în traducere asta înseamnă : „Du-te, dar nu mai păcătui de acum înainte"... Nu e același lucru ?... Dar cum îi tratați voi aici pe cei bolnavi sufletește, care au nevoie de îngrijire sufletească ? Păi voi le tratați trupurile cu apă rece și morfină !... Ți-aduci aminte cum descrie Hanne Joel vindecarea în cartea ei remarcabilă *Dincolo* ? După ce multă vreme îi ocărîse pe doctori și pe cei din preajma lor, în cele din urmă, în seara de Crăciun, a avut o criză ; a izbucnit în lacrimi și a strigat : am fost proastă și îngîmfată ! Și astfel s-a vindecat. Doamna Schram a fost mai îndărătnică, dar s-a vindecat datorită bunăvoinței unei infirmiere. Atît de mult poate ajuta uneori o vorbă bună — pe care o auzi atît de rar !... Palatul ăsta nu este un spital ci un infern, sau un penitenciar și pedeapsa cea mai grea este că medicul „nu-l înțelege" pe bolnav ; să nu fii înțeles, sau să fii greșit înțeles, ăsta e iadul !

— Dar avem și preoți sau păstori de suflete...

— S-ar putea spune că majoritatea celor de aici nutresc aversiune față de preoți și de religie. Hulesc și blestemă.

— Sînt situații diferite, foarte diverse, pentru că unii vin aici tocmai în urma meditațiilor religioase.

— Păi, ei vor să străpungă cortina și atunci văd teatrul cu culisele pe de-a-ndoasele... asta le este pedeapsa. Îl aveți aici pe poetul X. ?

— Da, este aici !

— Ei, el l-a provocat pe Dumnezeu la duel și l-a chemat pe cîmpul de luptă din valea Hinom ! Cine a învins ?

— Crezi că asta a fost ?

— Da ; ce altceva putea să fie ? Intoxicațiile cu tutun și cu alcool se vindecă totuși cu ușurință. Deliranții se duc singuri la spital și ies peste opt zile. Cum de nu poți vedea legătura cauzală atît de evidentă ?

— Idei fixe...

— Un termen nou în dicționar ; dar fenomenul și cauza ? Cine te silește ? Cine-l silește pe ucigaș să se gîndească la crima lui ? Conștiința ! Și în spatele conștiinței?... Poetul a sfîrșit într-o criză religioasă...

— De aici poți vedea ce înseamnă religia !

— Ia seama ! Ia seama ! Nu cred că cineva are dreptul să se plîngă de îngrijirea medicală de aici. Bolnavul, desigur, este complet izolat, datorită lipsei de înțelegere a celor din jur ; el trebuie să-și rezolve problemele numai cu conștiința lui ; să n-aibă nici o posibilitate de a se plînge și a deveni un fals martir. Nu ți-e frică niciodată cînd ești aici ?

— Nu, mie nu, fiindcă mă supraveghez. Dar unii candidați foarte slăbiți din pricina vieții dezordonate se tem, cu toate că nu cred decît în fiziologie. Am văzut aici profesori care au fost atinși ; și paznici am avut, mai mulți...

Intrară în palat. Abstract, sever, trist, ca o cameră de sinucigaș dintr-un hotel, camera ce se dă întotdeauna pasagerului cu înfățișarea cea mai nenorocită, camera cu trei uși și o singură fereastră, unde patul este așezat în fața uneia dintre ușile încuiate, cu gaura cheii lîngă pernă și canapeaua special făcută ca să nu poți nici să șezi, nici să stai culcat pe ea, în fața celeilalte uși ; camera asta cu vedere spre curte și spre alte camere nedereticate, drept în față, camera asta parcă rezervată pentru sinucigași.

Contele Max se simți neliniștit, dar Esther, care întîrziase, trebui să-și facă rondul imediat și prietenul ei o în-

soți. Un coridor lung și un etaj în jos ; stingătoare de incendiu cu furtune întinse de-a lungul zidurilor, ca niște șerpi negri, flăcări de gaz asemenea unor fluturi de foc. În sfîrșit, se opriră în fața unei ferestre zăbrelite.

În mijlocul unei încăperi care arăta ca un grajd, un bătrîn gol pușcă stătea culcat pe pardoseala de piatră și întindea mîinile în sus, ca un adorant sau un stîlpnic.

— De ce e gol ? întrebă Max.

— Pentru că are patruzeci de grade febră și își scoate hainele ; așa are de trei ani și așa stă de trei ani. Se crede într-o groapă cu șerpi.

— Atunci bănuiesc cine este : unul care a deposedat prin înșelăciune văduvele și orfanii, i-a dezbrăcat, dar pe căi legale ! Vezi că există și alte legi decît ale justiției ? Dar, Esther, de ce se crede într-o groapă cu șerpi ? Doar n-a citit cîntul al douăzeci și patrulea din Infernul lui Dante unde hoții sînt bătuți cu șerpi.

— Ce tot spui ! Sigur că nu l-a citit pe Dante !

— Ei, și Dante cum crezi că a ajuns la asta ? A inventat-o sau a avut un motiv anume ? Din aceste forme de pedeapsă pe care le numiți boli se poate desprinde ceva ferm, obiectiv ? Eu zic că da, și pe drept cuvînt... Mai cred și că în religii se găsesc aluzii... Dacă l-ai fi citit pe Swedenborg ai fi recunoscut că descrierile iadurilor lui sînt *dispoziții sufletești* și *nu locuri* care să coincidă cu fanteziile întîlnite aici. Există deci o constantă, caut-o și vei avea rezolvarea multor enigme... dacă vrei sau poți !

Trecură mai departe. Esther mergea înainte fluturîndu-și pelerina mare și părul ce strălucea ca aurul în lumina flăcărilor de gaz. Contele, brunet, palid, o urma.

Se opriră din nou în fața unor zăbrele. Înăuntru, o fată tînără ședea pe un scaun fără să facă nimic.

— Vorbește ! spuse contele.

— Ce faceți, domnișoară ? întrebă Esther, numai ca să-i facă pe voie lui Max.

— Sufăr, răspunse fata de o frumusețe străvezie, de parcă avea sufletul sub piele.

— De ce suferiți ?

— Sufăr pentru păcatele tatălui meu ; el n-are timp să-și ispășească pedeapsa pentru că trebuie să muncească pentru familie. Și m-am rugat lui Dumnezeu să pot suferi

cu pentru păcatele lui. Cum sînt nevinovată, chinurile mele sînt mai mari decît ar fi fost ale lui, de aceea timpul este mai scurt. Dar vai de el dacă va fi nerecunoscător sau nu se va îndrepta, atunci va fi lovit el însuşi ! Ştie asta şi se păzeşte. Mai ştie şi că îl urmăresc pretutindeni şi că îl supraveghez... Peste trei ani, de Crăciun, voi ajunge acasă !

Trecură mai departe.

— Crezi că îngerul ăsta nu ştie ce face ? întrebă Max. Crezi că nu e în toate minţile ? Dă-ţi osteneala, cu toată discreţia, să-l găseşti pe tatăl ei şi să te informezi dacă spune adevărul !

— N-avem timp pentru asta !

— Ai dreptate !... Dar ţi-ai dat seama cu cine seamănă?

— Da, acum ştiu la cine te gîndeşti...

— Zău ? Dacă este sora lui atunci îi cunoşti şi tatăl!... Dar încotro duce scara asta ?

— La cei mai răi ! Acolo sînt...

— Ştiu. Acolo este infernul murdar al lui Swedenborg, pentru desfrînaţi...

— Spune Swedenborg asta ?...

— Da. Corespunde ?

— Corespunde ! Începe să-mi fie frică !

— Ascultă ! În infernul lui Dante se spune de hoţi că, în lipsa altor lucruri, îşi fură unul altuia înfăţişarea. Îţi aminteşti de procesul rămas nehotărît al hoţului din Norrland, în care omorul se asocia cu un anumit vis al femeii din compartimentul trenului... Gîndeşte-te la asta. Gîndeşte-te la cele două procese misterioase din Norrland şi Östergotland unde nu părea să se fi comis nici o crimă, cel puţin nu una materială... şi totuşi, au produs atîta suferinţă... în afara justiţiei ; „vinovat şi nevinovat“ pare a fi singura sentinţă... Păi, dacă ne-am exprima toate gîndurile... Rousseau a fost atît de nechibzuit ca s-o facă... cum arătăm pe dinăuntru ! Viaţa noastră lăuntrică iese uneori la lumină, încurcă noţiunile, face neverosimile depoziţiile cele mai limpezi şi atunci acuzatorul devine vinovat. De aceea paharul ar trebui curăţat mai întîi pe dinăuntru... Ce mascaradă oribilă e viaţa asta! Nu mă pot duce niciodată în societate pentru că aud gîndurile, citesc chipurile şi sînt atît de sever cu mine însumi

încît îmi condamn gîndurile ascunse, care uneori sînt de-a dreptul îngrozitoare şi nu vreau să mă recunosc în ele... Într-o societate proastă pot fi uneori imun, oarecum protejat ; alteori însă mă copleşeşte răutatea şi ei vorbesc prin gura mea... Şi au impresia că sînt un necioplit...

Trecură mai departe şi în cele din urmă ajunseră la marea sală de şedinţe, unde era organizată o mică festivitate.

Max nu voi să intre ci rămase la uşă.

— Toate astea îmi amintesc de cel mai oribil lucru pe care l-am văzut vreodată. Era un aşa-zis bal vienez pentru bărbaţii şi femeile perverse din Berlin. Eram acolo cu comisarul de poliţie şi cu un doctor. Închipuie-ţi : un tînăr îndrăgostit făcîndu-i curte unui ins de patruzeci de ani, cu o mutră roşie, grosolană, urîtă, mustaţă în furculiţă şi pince-nez. Asta trebuia să reprezinte iubita! Cine îi pervertise simţurile ? Ce se ascundea dedesubt ? Trebuie să existe o cauză !... Nu, nu vreau să intru ! Mi-e frică de nebuni : mi se par nişte demoni care-mi trădează toate secretele, chiar şi gîndurile încă neconcepute... Iată ecuaţia nebunului : trăieşte într-un subconştient mut, ţi-o ia înainte, este atît de clarvăzător încît pare răutăcios. Aude tot ce încă nu este cunoscut, în locurile cele mai incredibile ; vede gîndurile şi sentimentele ; forţele lui sufleteşti sînt într-un anumit fel superioare celor obişnuite, ale noastre, de aceea nu se adaptează la mascarada vieţii... Ah, iată-l pe poet !

— Păi, el predică moralitatea împotriva lui însuşi !

— Şi nu ştie că frumoasa Elena îşi face rondul cu cîntecele ei banale ?

— Nu, nu ştie asta !

— Ce se va întîmpla dacă află ? Personalitatea lui pare scindată, dar în dezacord cu eul lui anterior şi trebuie să rezolve disonanţa prin compromis, sau prin luptă împotriva lui însuşi ?... Ştii... morala asta, înţeleasă cum trebuie, este mai mult în favoarea lui, decît contra... Este o grozăvie să te joci cu această puternică forţă creatoare, cel mai adesea în căsnicie, unde a devenit o pierdere de vreme. De aceea, din motive morale doresc desfiinţarea căsătoriei. În patul dublu îţi pierzi personalitatea, respectul de sine, valoarea de om. Acolo îţi vinzi sufletul, înveţi să treci cu

vederea — asta se numeşte împăcare. Iată mormîntul în care este coborît chipul lui Dumnezeu şi din care reînvie animalul ! Aici se naşte dispreţul nemărginit faţă de tine însuţi, de dragoste, de soţie şi de cămin ! Recent am auzit un bărbat în a cărui bucătărie s-au perindat „peţitorii" ; după o căsnicie de trei ani s-a trezit în sfîrşit şi a exclamat: „Nu mai suport să fiu ţiitor de bordel". Ei şi acum, să mergem la redută ! Peste o oră va fi miezul nopţii !

*

Oaspeţii din Saloanele Gotice mergeau împărţiţi în trei perechi, purtînd dialoguri nocturne ; bătrîni şi tineri, taţi şi fii, unchi şi nepoţi, ca nişte camarazi de aceeaşi vîrstă ; asta era soluţia timpului : „Moartea nu este o scuză şi vîrsta n-are rang". „Paternitatea nu se poate dovedi, de aceea toţi sîntem fraţi".

Bătrînul Gustav şi cu Isak mergeau în frunte.

— Poţi să-ţi închipui, Anders a mai scris şi o predică despre relaţiile de familie din America, dar n-am vrut s-o citesc tineretului. Spune că se desfiinţează căminul şi că familiile locuiesc în *boardinghouses* *. Recunosc că menajul de la noi este o risipă şi altarul casei este de fapt soba din bucătărie. Gătitul şi spălatul se ţin lanţ de la răsăritul soarelui şi pînă la apus... Şi mai spune că divorţurile sînt la fel de frecvente ca şi nunţile şi dau impresia că prin această înnoire a personalităţii viaţa a devenit mai bogată.

Isak, căruia nu-i plăcea să trateze astfel de probleme, schimbă vorba şi atacă un alt subiect :

— Păi uite că Nobel a murit şi a lăsat o mică moştenire ; treizeci de milioane sau cam aşa ceva.

— Atunci Academia are nişte bani la dispoziţie ; numai dacă n-ar deveni un fond reptilă pentru cumpărarea adversarilor politici.

— Serviciu public va deveni, cu siguranţă.

Kurt şi doctorul, în linia a doua, erau preocupaţi de o istorie cu femei. Kurt susţinea vocea întîia :

— Şi şi-a luat drumul cu copilul ca să-mi dea o lovitură mortală ; dar n-am fugit după ea, ci am lăsat-o în

* Pensiuni (engl.)

pace şi ea mi-a pus-o la socoteală şi pe asta. A zis că nu sînt gentleman ; şi apoi a dat fuga la avocat cerînd divorţul pentru că „nu o făcusem fericită". Ştii ce înseamnă să faci fericită o femeie ?

— Păi, sigur că ştiu: dacă pot să te ruineze, să te dezonoreze, să te înjosească, atunci le-ai făcut fericite ; şi dacă pot face asta fără ca tu să te plîngi, atunci eşti un gentleman !

Holger şi Sellén, în linia a treia, vorbeau despre gazetă; Sellén nu era de acord cu cronicile şi personalităţile.

— Dar viaţa a devenit publică, întocmai ca în Atena antică ; eforii şi cenzorii controlează viaţa particulară ; trebuie să te încadrezi în ea, să o foloseşti pentru educaţia ta ; de altfel, dacă toţi predică principiul personalităţii ea este expusă unei critici ce trebuie să fie personală. Însă drept corectiv s-a introdus interviul. Odinioară nu puteai răspunde la o acuzaţie neadevărată ; verdictul gazetei era draconic. Acum şi omul cel mai neînsemnat are dreptul să răspundă şi să se explice. Este un mare progres.

— Da, dar dacă sînt nedrepţi...

— Nu există ceva mai prostesc decît să fii nedrept. Cel lovit devine martir şi adesea cîştigă simpatii nemeritate... Aici, în ţară, un talent se ridică greu, pentru că mai bine iei o incapacitate, os din osul tău şi o creezi; dar se întîmplă des că avansezi prin invidia celorlalţi faţă de concurenţi şi ăsta este drumul obişnuit... Dacă vor să doboare pe cineva invidiat, trebuie să ridice în slăvi pe altul... Dar cea mai rea este reclama, pe care se poate clădi, şi nu înţeleg de ce oamenii dau anunţuri ! Cînd văd un anunţ mai mare mi se face frică şi mă gîndesc că e o escrocherie ! Nu, ci propaganda orală prin cumpărător, care a luat o marfă bună, asta e singura cale !... Prietenul nostru Lundell, pictorul, şi-a făcut reclamă toată viaţa dar n-a ajuns niciodată ceva, a murit anonim, şi acum, după abia un an, a şi fost uitat !

Isak era într-o dispoziţie generoasă şi juca atu-uri şi cărţi mari, una după alta.

— Orice s-ar spune, fără armata salvării şi templierî Suedia ar fi căzut pradă beţiei. Nu sînt simpatici, totuşi...

— Ca şcoală pregătitoare pentru America şi-au îndeplinit şi rolul public... În orice caz, sînt cele mai mari re-

forme din viaţa noastră socială, realizate pe căi particulare, fără parlament ; guvernul n-a făcut niciodată altceva decît să împiedice. Desfiinţarea Casei Cavalerilor n-a fost nici o grozăvie şi anuarul nobilimii mai există încă, dar reforma gazetei de seară, reforma domnişoarelor, a dat lovitura mortală nobilimii. A fost o ghilotină. În mod identic, templierii au creat cumpătarea şi pietiştii au distrus biserica de stat, literatura a schimbat moravurile şi băncile particulare au reformat viaţa economică.

— Apropo de economie ! Ştii că în Suedia cea mai bună afacere este asigurarea pe viaţă ? Nu pentru că oamenii s-ar gîndi la moarte ci pentru că poliţele de asigurare sînt folosite ca ipoteci la împrumuturi ; şi cum toţi se împrumută... Dar cel mai mare profit rezultă din asigurările expirate ; cît de suedeză e treaba asta ! Ca să pună mîna pe două sute de coroane, plătesc şase sute prime şi apoi lasă asigurarea să expire !

În linia a doua, doctorul se menţinea la subiect :

— Într-o seară s-a întors de la teatru şi a vrut să mănînce pîine cu unt şi friptură de viţel cu castraveţi. Friptură s-a găsit, după ce m-a trezit în ocări, dar pentru că n-aveam castraveţi s-a înfuriat şi a aprins toată lumina electrică, şi a ars în plină forţă pînă la ziuă. După aceea, cînd i-am zis cîteva, mi-a răspuns că nu sînt gentleman şi cînd, în sfîrşit, i-am dovedit cel puţin că sînt bărbat, a dat fuga la avocat şi a spus că n-am făcut-o fericită — la fel ca şi a ta. Ce bărbat sănătos poate trăi cu un copil descreierat ? Poţi să-ţi dai numele şi onoarea pe mîna celui mai crîncen duşman ? Pe bărbatul care o iubeşte, îl urăşte !... Rut şi ură, asta-i dragostea femeii !... Bărbatul iubeşte şi ea urăşte !... Toată frumuseţea pe care o vedem în ea este numai proiecţia noastră pe ecranul ei alb, pe care nu se găseşte nimic... Lumea va pieri de ură ! Copiii se nasc în ură, sînt crescuţi în ură ! E dezgustător să trăieşti într-un timp pervers, în care toate sînt cu susul în jos. Dacă văd un bărbat cu voinţă spun că e femeie ; dacă văd un Alfons vorbind în numele femeii şi cu voinţa subordonată unei femei, atunci spun : ăsta bărbat ! Aşa trebuie să fie un bărbat ! Grönlund, care se prostituează contra plată şi este un întreţinut, iată poetul femeilor !

Scrie împotriva sexului său şi-l defăimează... Ginolatrie ! Ginolatrină ! Latrină ! Am făcut o triadă !

— Ai mai făcut una şi despre Suedia !

— Da, asta : ceartă — chin — chef ! *

— Şi una despre Grönlund, se spune.

Trecuseră de insulă şi ajunseseră la ponton. Dealul redutei apăru brusc în lumina focurilor de artificii şi coroana de flăcări a panoramei Bredei pluti în întuneric...

Un moment se opriră tăcuţi, apoi reluară marşul şi fuga pe şase voci continuă.

— Sellén şi Salonul Roşu au descoperit reduta, în 1870; nostim... înainte de a exista turnul de observaţie ; pe atunci dealul servea ca motiv pentru pictori şi pentru promenadă, ca un fel de belvedere... şi carieră de piatră.

— N-am să-l uit niciodată pe franţuzul din escadră cum m-a urmărit timp de două zile cu „trăiască Acropole", pînă şi în pivniţa operei.

— Cauzele emigrării ? Uită-te în anuarul oficial şi în registrele armatei.

— Acum totul curge nespus de repede şi o explicaţie veche de zece ani nu mai este utilă, deoarece a devenit falsă. Unde este panslavismul ? Pangermanismul ? Borusianismul ?... Nicăieri. Unde a ajuns grîul american care speriase Europa ? Şi filoxera ? Moartă ; şi Franţa nu ştie unde să-şi desfacă prisosul de vin nou.

— Totul pare că se aranjează pînă la urmă, dar nu se poate nega intervenţia unei anumite providenţe. Ca să poată fi eliberat Dreyfus, a trebuit să moară Bismarck. După ce a murit, a urmat decretul ţarului şi astfel ideea de revanşă a fost părăsită, China s-a putut deschide, Dreyfus a fost graţiat şi elanul de luptă al armatei franceze a fost tăiat...

— Orice s-ar spune, dar împăratul Germaniei (cel de la Berlin) este bărbat ; este singurul monarh care îndrăzneşte să facă uz de drepturile lui legale şi de influenţa

* Joc de cuvinte intraductibil. În suedeză : *split — slit — sprit* (discordie — trudă — spirt !).

lui personală. Telegrama lui către cei din Transvaal presupune curaj !

Monarhia constituțională nu înseamnă nimic. Nu putea mareșalul Reichului să deschidă parlamentul și să inaugureze căile ferate ? Ordinele se pot încălca și deci n-ar mai trebui date.

— Dacă aș vrea să scriu ecuația lui Mark Twain, ar fi asta : reconsiderarea tuturor valorilor vechi, desuete, de către omul contemporan. Să vezi ce este perimat în iluminatul electric ; cultura veche la licitație, unde nu se mai acceptă ca valori nici respectul, nici afecțiunea, cu excepția constrîngerii de acum ; trebuie realizată cu orice preț... Pentru prima, a doua și a treia oară !... Bibliotecile ar trebui arse din cînd în cînd, altfel bagajul devine prea mare ca să-l mai putem tîrî. Chinezii și arabii au practicat asta și Japonia a abandonat dintr-o dată o întreagă cultură... Japonia, da !

— Se spune că în închisoare Holger a trăit momente de care nu vrea să vorbească... Dar că și-a pierdut vechea credință în maimuță și în mecanismul fără mecanic, asta e sigur. N-a ajuns încă atît de departe ca Max...

— Ei, Max și Esther ! Aici nu trebuie să ne amestecăm ; rămîne un secret și trebuie respectat. În viața sufletească a celor doi nimeni nu poate și nu trebuie să-și bage nasul...

— De ce nu se extinde Stockholmul spre mare, ci spre mlaștini? Cum de se pot specula terenurile de construcție pe rente viagere, dînd drepturi de încasare numai pe durata vieții, care este nedeterminată? Nu, ci un drum pe plajă, o linie lungă, ca la Copenhaga, de la strada principală pînă la blocul vămii ; industria pe insula Sickla, flota la Vaxholm și pentru oraș insula Liding... în largul mării!

— Pastorul Alroth este internat în spital, pentru operație... Un templu înfiorător în care oamenii sînt tăiați de o zeiță necunoscută ce vrea să le vadă apendicele. Sînt duși acolo ca să fie omorîți, ca și cîinii la veterinar !

— Apropo de cîini ! Este rușinos că șase mii de cîini din Stockholm iau pîinea și laptele de la gura copiilor...

Şi proprietarii îşi închiriază bunătate de locuinţe pentru animale... Este oare legal ? În contract scrie că trebuie să duci o viaţă liniştită... Animalele au deci drepturi mai mari decît omul ; atunci omul este matur ?...

— Cînd servitorii vor face grevă refuzînd să îngheţe pe stradă, în timp ce cîinii se uşurează pe ei şi pe alţii, atunci vom avea curînd o societate civilizată...

— Poţi să-ţi închipui : laşi servitorul să stea în faţa uşii şi să se ruşineze ! Ptiu, diavole, ce oameni !... Mărinimie faţă de animale ! Dar mai întîi faţă de oameni !

Fuga se desfăşură în sus, pe dealul redutei.

— Acropole, Muntele Sfînt, Capitoliul !

— Cosmopolitism nu înseamnă că norvegianul din Blasieholm poate să conducă Suedia ; nu, ci autoconducere naţională şi comunală în toate statele federative.

— Însuşi Talmudul îl afurisește pe omul ce-şi supune voinţa femeii lui.

— I-auzi ! Au început şi cîinii să latre, după bătăile din turn ; fără cîini nu se poate face nimic. Îi admir pe turci... şi pe japonezi ! Pentru ei animalul spurcat, rămîne spurcat... Dar la noi... Fiecare proprietar de cîini este un cynêde... căutaţi cuvîntul în Lombroso...

— Uite, în casa asta stă Grönlund, instigatorul, şi conduce adoratorii diavolului... Da, da, toţi cei ce-l adoră pe Carol al XII-lea sînt adoratori ai diavolului, iar cei ce-l venerează pe Gustav Adolf ar trebui să citească *Diarium Spirituale* de Swedenborg...

Fuga se transformă într-un canon pe patru voci ; aceleaşi vechi motive ale sfîrşitului de veac, dar în alte tonalităţi.

— Whisky-ul obişnuit a apărut în 1890 ; i-a făcut pe oameni melancolici şi a înlăturat punciul vesel, care cere cîntec şi popice. Bicicleta şi telefonul au mărit viteza şi au introdus nerăbdarea ; ori rezultate rapide ori deloc ! Şi răutăciosul tenis feminin, unde e vorba mai mult să-i faci rău partenerului decît să reuşeşti tu însuţi o aruncare frumoasă, ca la jocul cu mingea. E meschin ! Şi apoi a apărut pocherul, furtişag de bani fără milă.

— Dacă femeia are, ca acum, drept de veto absolut împotriva bărbatului, în toate chestiunile litigioase, bărbatul este lipsit de apărare şi minciuna stăpîneşte lumea.

— Nu, în cercurile noastre n-am văzut niciodată un bărbat căsătorit infidel, fără să fi fost silit de nevastă-sa...

— Căsătorie ? Nu, mulţumesc ! Să întreţii o companioană pentru tinerii domni iar tu însuţi să stai acasă şi să taci. Deunăzi a fost la noi un tînăr domn care i-a făcut declaraţie neveste-mi, în prezenţa mea ; aveam impresia că venise s-o ia...

— Invidia este sentimentul de puritate al bărbatului care-i ţine la distanţă gîndurile de sfera sexuală a altui bărbat, în care ar putea să-l atragă nevasta aceluia. Am văzut un bărbat ce se delecta cu cochetăriile nevesti-si şi agrea prietenii casei...

— El misogin ? Doar are patru cuiburi pline de copii şi trei divorţuri în urma lui ! Este doar o insultă şi ca atare minciună !

— Cu Gustav Adolf lucrurile stau prost ; brigada galbenă şi-a băut biserica şi acum popii îi sapă cum se pricep mai bine...

— Păi, slăbiciunea concepţiei mecaniciste constă în lipsa unui motor. Fără motor nu pot concepe mişcarea. Cei ce nu credeau în el credeau în perpetuum mobile.

— Babel, Biblia şi Hamurabi! Asta nu dovedeşte decît că Biblia are autoritate şi izvoare şi că nu e doar născocită ! Este deci mai veche decît s-a crezut. De altfel, Vechiul Testament îşi citează el însuşi sursele, cum ar fi jurnalul lui Moise, Războaiele Domnului, (4 Moise 21, 14), Cartea Dreptului (Jos. 10, 13) ş.a. În această scriere cuneiformă am citit despre potop încă în anii 70. Şi totuşi nu credeţi în potop ! Cu toate că nu înţeleg de ce scrierile babiloniene ar fi mai demne de crezare decît cele din Biblie...

— Dacă obţineţi sufragiul universal veţi avea o majoritate de templieri şi pietişti ! Nu vă daţi seama ce faceţi. Dar este de neînţeles de ce le e frică de sufragiu conservatorilor.

— Vor să ne păcălească strecurîndu-ne un teatru naţional prin loterie. Ideea ? Păi, asta ar fi că la teatrul na-

ţional-tombolă nu trebuie să fie jucaţi scriitorii naţionali. Eu unul n-am să mă duc ; va fi o scenă de amatori.

— Literatura ? Un schelălăit tardiv ! Pe pîrloagă nu creşte nimic nou ; resturi de sămînţă împrăştiată prea tîrziu.

— Almqvist [36] ? Să ne oprim la Tieck, Fouque, şi E.T.A. Hoffman ? Nu ; am ajuns mai departe, cu Zola şi Kipling ! Vezi, asta e ignoranţă cînd se fălesc cu originalitatea lui Almqvist ; nu-i cunosc izvoarele. Romanele lui sînt poveşti cu bandiţi iar piesele curată prostie ; n-are habar că drama se desfăşoară la timpul prezent şi în vorbire directă ; în „Grota lebedelor" personajele povestesc piesa în piesă în vorbire indirectă.

— Dar muzica lui ?

— O porcărie ! Probabil şarlatanie cu cîntece populare finlandeze şi melodii de trotuar. Aşa se-ntîmplă cînd lipsa de educaţie şi ignoranţa se apucă de descoperiri. Nu ştiu că sînt vechituri ; pe asta se întemeiază şi entuziasmul cu care întîmpină gloata copiile ; nu cunoaşte originalele ! Dar trăim în vremea perversă a escrocheriei, cînd binele este numit rău şi ce e mic, mare. Cînd cei trei mari coţcari, sterilizatul Pasteur, nemuzicalul Wagner şi stupidul Ibsen vor fi demascaţi, vremea va reveni pe făgaş. Holera găinilor, amurgul zeilor şi Nora ! Ptiu drace !

— Dezvoltarea materială a progresat, dar viaţa sufletească şi cugetul au dat înapoi. Nu există om care să poată conduce un raţionament logic. Dacă, de exemplu, spun că bărbatul a creat, de fapt, toată cultura spirituală şi materială ei răspund : nu, pentru că Rosa Bonheur a pictat tablouri (proaste) şi a obţinut legiunea de onoare, George Sand a scris romane (prăpădite) iar Kovalewski [37] ştia matematică (învăţată de la Weierstrass). Degeaba am citit în şcoală Logica lui Aristotel? Zoologilor le e frică de femelă ! Sau cultul femeii este superstiţia lor ? Ateii trebuiau să se închine cuiva şi în asta au găsit o straşnică falsă-credinţă !... Un fapt dovedit poate fi suportul unei opinii ? Se vorbeşte despre opiniile mele în chestiunea feministă. Dacă azi e luni, nu depinde de opinii. Azi e luni şi urmează după duminică, precedînd marţea. Tot aşa şi nevasta se înlănţuie după bărbat precedînd copilul.

— Finlandezii trebuie să-i ridice lui Björnson un stîlp al infamiei, așa trebuie, pentru că el a fost cel care, în gazetele rusești, l-a asmuțit pe rus împotriva suedezului.

— Björnson ? Norvegienii îl disprețuiesc profund și dacă n-ar avea nevoie de el ca reclamă pentru satele de pescari, l-ar fi reformat de mult ! Dar acum doamna Karolina vrea să devină regina Suediei și doar sînt destule femei din care poți să alegi...

— Falk a înviat din morți ! Ați auzit de asta ?

— Acum sigur că s-a oțelit în cuptorul Bessemer al infernului !

— Almqvist ? Păi ăsta este zeul mîncătorilor de arsenic...

— Să scrii despre nimic ; să faci artă fără conținut, asta este industrializarea artei ; este ornamentică, artă decorativă ; artă de bijuterii și aurari. Titanii literaturii, Dickens, Balzac, Zola n-au scris niciodată versuri. Versul aparține copilăriei popoarelor, cînd sălbaticii își rimau chiar și legile, ca să le păstreze în memorie ; și copiii sporovăiesc în rime.

— Decadența științelor naturii a început cu naturalismul. Specialiștii erau culegători de material și îi făceau servicii de argați lui Haeckel [38], care este cel mai mare, pentru că numai el a fost supraveghetor și organizator.

— Și se crede că prin dezinfecție ne putem apăra de contaminare cu bacili ! Cum să dezinfectezi atmosfera, plină ochi cu praf și nămol organic ? Imunizează-te, păstrîndu-te puternic și sănătos ; muncește ziua, dormi noaptea, fii cumpătat în mod obișnuit. Vorbiți de beție ? Dar ghiftuiala e și mai rea, iar fumatul e un viciu la fel de rău ca și beția ! Cine a fost intoxicat cu tutun și a avut deliruri cu palpitații și insomnii, o știe. Se vorbește de destrăbălare la celibatari ! Amărîții de ei n-au prilej pentru asta, dar uitați-vă la căsătoriți cum stau buimaci în patru ochi și se plictisesc și ca să alunge plictiseala — inventează. Pînă la urmă se disprețuiesc și se dezgustă unul de altul, de nu se mai pot privi în față ; stau îndobitociți și cu capetele pustii și nu pot scoate o vorbă. Izvorul din care trebuiau să-și ia puterea, le-a luat puterea ; au urmărit o distracție iluzorie care nu era de găsit pe drum

pentru că se afla la țintă — în copil. Să nu-mi vorbești de sfînta instituție a căsătoriei...

— Dar pe copiii nelegitimi cine-i ocrotește ?

— Legea ! Legea obligației de a întreține copii, asta rămîne și durează...

— Examenul de bacalaureat ? Oricare dintre examinatori sau profesori ar cădea dacă l-ar putea examina băieții ! Este joc egal cînd un întreg colegiu profesoral se înhăitează împotriva *unui* băiat ; cînd o asociație de specialiști cere să le țină piept *un* băiat ? E absurd! Zău că nu-nțeleg cum de poate omul să ajungă student ; mi se pare o minune că am ajuns student ! N-a fost lucru curat ! Dar ei nu știu ce fac ! Șapca albă de student este doar o vipușcă, la fel ca și galonul și steaua locotenentului. Societatea cere vipuști ! Șapca albă înseamnă că ai părinți înstăriți și cu asta nu trebuie să te fălești !

— Să te ții călare pe un patruped, a devenit o artă, arta echitației ! Dacă nu poți face nimic altceva, te faci un călăreț iscusit !

— Finlandezii spun că ar avea dreptul să fie cîrmuiți după actele de unire și securitate din 1789. Bine, dar documentele au fost emise de autocrație ; au ce și-au dorit.

— Vivat Anjala !

— Dacă se strigă în cor : scrie despre nevastă-sa ! eu întreb : scrie frumos ?... În cazul ăsta poate să scrie, chiar dacă ea ar fi oricît de urîtă și de rea, pentru că se cere ca despre urît să scrii frumos. Asta e ginolatria ! Dar de îndată ce începe să scrie o femeie, așterne pe hîrtie cele mai infame minciuni despre bărbatul ei și pentru asta este lăudată. Poftim echitate și egalizare : o simplă farsă !

— Să se stăvilească emigrarea prin lege ? Migrația popoarelor s-a putut stăvili ? Credeți că legile istoriei pot fi schimbate în consiliul legislativ ?

— Doamnele Kovalewski, Curie și altele, sînt doar noi nume ale curtoaziei bărbatului față de femeie. Curtoazia, ca sacrificiu, este frumoasă și justă, dar revendicată ca drept, aduce după sine inechitatea.

— Zola s-a asfixiat cu fum de cărbuni, Trarieux a murit, Lazare a murit și procesul a fost reluat în spatele ușilor închise. Acum tribunalul era secret și nici o gazetă

străină n-a primit vreun referat despre felul cum s-au apărat generalii. Justice, vérité, blague !

— Ce înseamnă să fii liberal sau liber-cugetător ? Supraom !... Toată clasa inferioară este liberală, atunci toată clasa inferioară este supraom și clasa superioară subom. Că demosul este democrat, reiese din cuvînt. Dacă un israelit contestă divinitatea lui Hristos, asta nu înseamnă că e liberal ; dacă un finlandez este antirus, nu înseamnă că e liberal ; dacă o femeie este emancipată nu înseamnă că e liberală ; dacă un ins fără drept de vot este partizanul sufragiului universal, nu înseamnă că e liberal ; dacă unul care nu face comerț este liber-schimbist, nu înseamnă că e liberal ! Nu este nici o virtute să insiști pentru ceea ce este bun ; doar așa trebuie să fie.

— Omul care are legături cu un animal, în defavoarea semenilor săi, ar trebui ucis, pentru că profită de animale și sodomia se pedepsește cu moartea.

— Ordonanțele poliției interzic ținerea de animale dăunătoare în orașele regatului, interzic murdărirea trotuarelor și a gangurilor de intrare, dar procurorul care ar putea să interzică ținerea cîinilor în oraș, nu îndrăznește să se atingă de ei ! I-e frică de cîini !

— Dacă legile tac, o să strige pietrele !

— Trebuie că acum marile imperii sînt lesne de cîrmuit. Monarhii își fac vilegiatura, iarna la Marea Mediterană și vara la Oceanul Înghețat. Poate că merge și fără monarhi ! Se cîrmuiește de pe iahtul cu abur, prin telefon !

— *Viața lui Isus* de Strauss și *Faust* de Goethe (prima parte), roadele lecturii și versurile gimnaziștilor, „Noptile somnambulilor", aranjate pentru „Moara grotescă" ! Ăsta este marele Rydberg !

— *Faust*-ul lui Rydberg (prima parte), nu mai e *Faust*-ul lui Goethe !

— Onoarea Suediei nu e nici „reduta", nici arsenalul, nici biserica Riddarholm, cu mormintele ei regale ; onoarea Suediei este Academia de Științe, Biblioteca Imperială, Muzeul Național ! Acolo să te duci, călătorule, pe acestea să le privești, suedezule, să-ți vezi știința ta, arta ta, literatura ta, căci și tu ești cetățean al lumii !

— De ce trebuia să-i plătească pensie alimentară nevestei de care divorțase ? Ea își găsește un amant, sau se recăsătorește și atunci el plătește dragoste străină. Este nedrept, pentru că astfel pierde posibilitatea de a se recăsători, sau de a-și lua o amantă !

— Într-o țară sterilă și într-o vreme sterilă orice productivitate naște frică. Artiștii și scriitorii sînt nevoiți să lenevească dar să nu-și arate productivitatea.

— Ce să faci la școală ? Acolo nu se predă învățătură ! Se ascultă numai lecțiile, adică se ascultă ce a învățat elevul acasă. Cel ce învață singur este autodidact ; prin urmare toți studenții sînt autodidacți ! Dar dacă ei îl disprețuiesc pe autodidact, o fac numai din lipsă de altruism.

— Miezul nopții vine de la răsărit, spuse Max ; în clipa asta este deasupra Mării Baltice și poartă pe brațe veacul nou.

Se aflau în fața pavilionului Swedenborg și Esther se simți obligată să spună ceva despre marele suedez care acum ieșise din uitarea și subaprecierea nemeritată de un secol !

— Doar nu crezi că Swedenborg a avut legături cu alte lumi ? Nu poți fi în legătură cu alte lumi, dacă nu există.

— Nu există ? Privește în sus, spre cer și spre stele ! Nu vezi acum celelalte lumi ?

— Da, dar...

— Nu vezi Capela, steaua aceea mare, albă ?

— Și ?

— Dacă o vezi, ochiul îți este atins de lumina pe care o radiază și ești într-un fel de legătură cu ea, pentru că ai primit ceva de la ea.

— Păi da, o rază de lumină...

— Bineînțeles, o rază de lumină, pe care o percepi. Dar știai că printr-o rază de lumină se poate transmite o undă sonoră ?

— Nu, nu știam.

— Nu cunoști fotofonul lui Bell, cu care se poate vorbi la distanță prin intermediul unei raze de lumină ? Ei, el există, chiar dacă nu-l cunoști. În orice caz, pe raza de lumină a Capelei poți transmite o undă sonoră. Și mai știi că o undă sonoră poate transmite un gînd ; tu îmi transmiți

zilnic cîte un gînd la telefon. Raţionamentul meu e corect ?

— Da...

— Deci concluzia : există alte lumi, pentru că le vezi şi ai putea transmite pe o rază de lumină un gînd printr-o undă sonoră şi invers, ai putea primi pe aceeaşi cale un gînd din acel loc.

— Raţionamentul este corect...

— Atunci sîntem de acord, iar Swedenborg ar fi putut să aibă legături cu alte lumi.

— Asta nu mai înţeleg...

— Să-ţi repet încă o dată dovezile ? Nu, nu vrei !... În orice caz, Holger a trăit în închisoare nişte momente pe care nu şi le putea explica dar l-au neliniştit. Cît timp nu putem explica ceva, spunem că este mistic. El nu-l citise pe Swedenborg; dar cînd a ieşit i s-au întîmplat următoarele : dacă vrei, poţi controla... După eliberare trăia în meditaţii şi se credea pe cale de a-şi pierde minţile. Dar într-o zi vine la birou un biet prieten din tinereţe şi vrea să-i vîndă *Arcana Coelestia*, de Swedenborg, în suedeză, însă nu avea decît partea a şasea, a şaptea şi a opta. Ca să-l ajute, Holger le-a cumpărat, fără intenţia de a le citi. Totuşi cînd a rămas singur le-a răsfoit şi într-una din cărţi a găsit... întîmplările lui din închisoare şi explicaţia lor corespundea. Atunci a căzut pe gînduri, a încercat să invoce spiritele prin formulele hipnotismului, sugestiei, reprezentărilor silite şi altele. Oricum, asupra trecutului şi prezentului său căzuse o lumină nouă. Paisprezece zile mai tîrziu s-a dus la un anticar din Uppsala ca să cumpere codicele de legi din 1734. Căutînd prin rafturi el însuşi, a găsit partea întîia, a doua şi a treia din Arcana ; dar nu în aceeaşi ediţie cu a lui, firește. Cînd s-a întors la Stockholm, a vrut să cumpere opera completă imediat, dar nu o putea găsi nicăieri. Tocmai cînd voia să plece de la ultimul anticar, i-a dat prin gînd să întrebe : dar poate aveţi volume disparate ?... Da, avea : şi tocmai părţile a patra şi a cincea, care-i lipseau ; şi din nou altă ediţie decît a lui. Dacă vrei să spui că asta este o întîmplare, atunci poţi juca la loterie ştiind dinainte dacă vei cîştiga sau nu. Cu toate că nu este spiritist şi n-are vedenii... percepe, primeşte impresii şi avertismente ca şi cumpătatul So-

crate de la daimonul lui. Persoana lui mi se pare sublimată într-o retortă, la cea mai înaltă temperatură a suferinței ; s-a scindat într-un om obișnuit ce trăiește jos în materie și într-un om de sărbătoare pe care îl lasă să apară după ce și-a făcut datoria cum se cuvine.

— Tu l-ai citit pe Swedenborg ? întrebă Esther pe care convorbirea o stînjenea.

— Da, l-am citit ! Și cred că nu există om care să fi pătruns mai multe secrete... Nu întîmplător casa lui se află aici pe munte, tocmai acum, cînd este necesar. Numele Sweden-borg * spune ce înseamnă el pentru Suedia noastră. Aș dori să-l văd șezînd în prag ca Abraham cînd a fost căutat de Domnul în dumbrava Mamre... El revine, dar ca să mîntuiască și să judece ; ca să elibereze spiritul ; ca să lege animalul ! N-am înțeles de ce toate animalele astea spurcate sînt ținute în captivitate aici pe deal, dar poate că motivul este să vedem deosebirea dintre ele și noi ca să descoperim omul, comparîndu-ne cu ele ! Acum este miezul nopții și aud veacul venind, dinspre răsărit, acum este deasupra Värtanului, sună la Vaxholm... Aduce pacea pe aripi, pacea prin luptă ? Oamenii nu vor pace ! Astăzi douăzeci și șase de state semnează la Haga tratativele congresului pentru pace ! Dar nimeni nu crede în pace ; toți se înarmează !... Dacă vorbești de bine oamenii, rîd de tine ; ei se cunosc pe ei, noi ne cunoaștem pe noi, dar dacă-i vorbești de rău, se supără. Oamenii sînt ceva mai răi și ceva mai buni decît se spune.

*

Acum din amîndouă clopotnițele și din oraș se înalță parcă o copleșitoare coloană sonoră făcînd să se cutremure dealul. Prin mulțimea poporului trecu un fior, oamenii amuțiră și se descoperiră, fără să-și dea seama pe cine cinstesc. Animalele se furișară în cuști și grote și se ascunseră speriate, ca păgînii, de sunetul clopotelor sfințite ; un foșnet trecu printre pini ; putea să fie foșnetul vîntului de noapte dar și foșnetul văzduhului zguduit de bronz, deasupra mării.

---

* Swede = Suedia ; borg = fortăreață (sued.).

Marele Te Deum din oraș urca mereu și vîrfurile ascuțite ale turnurilor bisericilor se înălțau ca niște paratrăznete, ca să descarce fulgerele mîniei. Dar cerul înstelat zîmbea blînd, prietenos, îngăduitor.

Și apoi clopotele din turnurile de pe deal și din ale orașului amuțiră unul după altul.

— Crezi că asta s-a auzit acolo, sus ? întrebă Esther.

— Da, tot atît de sigur cum trăiește sufletul meu, s-a auzit ! răspunse Max.

După o pauză vorbi iar :

— Ei, cum ți se pare veacul nou care a început ?

— La fel !

— Oarecum la fel ! Totuși altfel !

— Mergem ? Împreună ?

— O bucată de drum !

— În sus ?

— Înainte !

— Dar niciodată în jos !

NOTE

1 Braserie din Stockholm, loc de adunare al personajelor din romanul lui Strindberg cu același nume (Röda rummet, 1879 / *Salonul Roșu*, ed. Univers, 1985, trad. Corneliu Papadopol). Dintre acestea doctorul Henrik Borg își păstrează și în *Saloanele Gotice* un rol de prim plan. Altele, cum ar fi pictorii Sellén și Lundell, sau Isak Levi, reapar doar episodic sau marginal. Arvid Falk, personajul central din *Salonul Roșu*, un travesti al autorului (ca de altfel și Henrik Borg, într-o altă ipostază), rămîne o prezență aluzivă.

2 Radical-liberalii din Stockholm pledau pentru redarea autonomiei totale a Norvegiei, anexată coroanei suedeze încă din 1814 prin actul unirii impuse de Bernadotte. În 1905 adunarea parlamentară norvegiană (Storting) va denunța definitiv Uniunea, după o luptă de aproape un secol, cîștigată prin înfăptuirea succesivă a unor importante reforme democratice în structura politică internă. În jurul anului 1900 (cînd Strindberg scrie și publică *Saloanele gotice)* chestiunea norvegiană se afla în centrul disputelor publice din capitala suedeză.

3 E vorba de reforma constituțională prin care se instituie în Suedia sistemul parlamentar bicameral. „Stările" sînt înlocuite de partidele politice. Ultimul vot al Riksdag-ului, adunarea națională a celor patru „stări", este acela de autodesființare, punîndu-se astfel capăt regimului anacronic al drepturilor politice repartizate pe clase.

4 Casa Cavalerilor (Riddarhuset) — sediul reprezentativ al nobilimii suedeze, înființat în 1642 de Simon și Jean de la Vallée

5 Scrieri „pseudonime" ale lui Sören Kierkegaard (1813—1855) : *Ori-ori* de Victor Eremita (1843), *Repetarea* de Constantin Constantius (1843), *Temă şi cutremurare* de Johannes de Silentio (1843), *Frînturi filozofice* de Johannes Climacus (1844). Intenţia autorului danez a fost aceea de a-şi multiplica identitatea auctorială. Etapele existenţiale („stadiile pe drumul vieţii" — estetic, etic, religios) sînt descrise dialectic şi paradoxal de travestiuri ale aceluiaşi gînditor. Pentru Kierkegaard tranziţia de la un stadiu la altul evhivalează cu o re-personalizare a fiinţei.

6 Localitate în Saxonia unde, în 1632, a avut loc una dintre confruntările decisive în Războiul de Treizeci de Ani, în care Suedia a fost masiv implicată. Deşi mult inferioară numeric, excelenta armată suedeză respinge trupele Ligii Catolice comandate de Wallenstein. Dar regele Gustav al II-lea Wasa îşi pierde viaţa pe cîmpul de luptă. Olanda (ca ţară protestantă şi aflată în conflict cu Habsburgii, angajată în acelaşi timp în foarte strînse relaţii comerciale cu Suedia), Anglia, şi mai ales Franţa (care avea nevoie de acest nou aliat redutabil împotriva casei de Austria), sprijineau Suedia. După bătălia de la Lützen cancelarul Oxenstierna reînnoieşte tratatele de alianţă cu Franţa, Olanda şi Anglia.

7 Baner, Johan (1596—1641). General suedez care după moartea lui Gustav al II-lea Wasa continuă operaţiile militare în Germania, încercînd să obţină o victorie definitivă printr-o serie de campanii „fulger" (ca de pildă bătălia de la Wittstock, 1636).

8 Nordenskjöld (Nils Adolf Erik, 1832—1901). Explorator şi geolog suedez. Expediţii în Grönlanda şi arhipelagul Spitzbergen. Ajunge, prin Oceanul Îngheţat de Nord şi Marea Karică, la gurile fluviilor Obi şi Ienisei (1875—76). E primul care parcurge (1878—79), la bordul vasului „Vega", Marele Drum Maritim de Nord, de-a lungul ţărmului siberian, atingînd strîmtoarea Behring şi coastele Japoniei şi demonstrînd astfel navigabilitatea „pasajului de nord-est".

9 Anjala (förbundet) — conjuraţie a ofiţerilor finlandezi împotriva regelui Gustav al III-lea al Suediei în timpul războiului

ruso-suedez din 1788. Principalul deziderat era începerea tratativelor de pace.

10 Istoric finlandez de origine suedeză (1830—1903), cunoscut sub numele de adopțiune finez, Yrjö Koskinen. În 1885 devine senator și director al Departamentului Culturii din Finlanda.

11 Topelius, Zacharis (1818—1898). Poet finlandez de inspirație romantică, adînc influențat de școala franceză. Rector al Universității din Helsinki (1854—1878), consilier de stat, editorul *Gazetei de Helsinki.*

12 Wennerberg, Gunnar (1817—1901). Poet, compozitor și om politic suedez. A devenit celebru prin *Gluntarne* (Flăcăii) treizeci de duete care descriu cu savoare viața studențească de la Uppsala. Guvernator, deputat în prima Cameră, ministru al instrucțiunii publice (Înființează Școala Superioară din Göteborg).

13 Celebră cîntăreață de operă suedeză (1820—1887).

14 Geijer, Erik Gustaf (1783—1847). Istoric, poet și muzician suedez. Simpatizează cu grupul „fosforiștilor", contribuie la înființarea Ligii Gotice și a revistei „Iduna". Rămîne cunoscut mai ales prin lucrările istorice *Analele regatului suedez* (1825) și *Istoria poporului suedez* (1838).

15 Adepți ai unei mișcări religioase protestante, în care rigorismul dogmatic e înlocuit cu cel etic, inițiată spre sfîrșitul veacului al XVII-lea de pastorul evanghelic Philippe Jaques Spener.

16 Cabet, Etienne (1788—1856). Publicist francez, oponent îndîrjit al regimului lui Loius-Philippe, pe care-l atacă cu violență într-o serie de pamflete. Silit, în 1834, să se refugieze în Anglia, se întoarce impregnat de ideile lui Owen. Publică *Histoire de la Révolution de 1789* și apoi *Voyage en Icarie* (1842), programul doctrinei sale socialist-utopice. Încercarea de a-și transpune în realitate proiectele reformiste, în Texas și apoi în Illinois, e sortită eșecului.

17 Peladan, Josephin (1858—1918). Romancier, eseist și ocultist francez, admirator al lui Barbey d'Aurevilly. Cultivă, bizareria, paradoxul, eleganța excentrică a expresiei, într-un straniu amestec de idealism halucinant și senzualism erotic. A rămas cunoscut în special prin ciclul de nouăsprezece romane supraintitulat *Décadence latine.*

18 Politicienii și agenții de presă implicați (mulți dintre ei compromiși) în afacerea canalului Panama (1888).

19 Swedenborg, Emmanuel (1688—1772). Fizician și teozof suedez. În 1734 își publică tratatul intitulat *Opera philosophica et metallurgica*, în care anunță descoperiri importante (principiile cristalografiei, locul soarelui în Calea Lactee), urmat, în 1741, de *Oeconomia regni animalia.* În 1743, la Londra, are primele viziuni care vor constitui postulatele sistemului său teozofic, expus în ambele scrieri, printre care *Arcana Coelestia* (1749—1757), *De coelo et inferno ex auditis et visis* (1758), *De nova Hierosolyma.*

20 Böhme, Jakob (1575—1624). Gînditor mistic german. Doctrina lui e un curios amalgam de filozofie a naturii, alchimie și misticism medieval. Principiul Răului este emanația aceleiași surse divine creatoare ca și Binele și o premiză necesară pentru existența acestuia ; împreună, ele formează o unitate dialectică a contrariilor.

21 Klettenberg, Susanne Katharine von (1723—1774). Autoare de imnuri religioase și dizertații pietiste. A avut o puternică influență asupra concepției religioase a lui Goethe, căruia îi va servi ca prototip pentru „sufletul frumos" din *Wilhelm Meister.*

22 Stagnelius, Erik Johan (1793—1823). Autor de poeme epice și drame în versuri, unul dintre cei mai originali poeți suedezi din mișcarea romantică.

23 Oftedal, Lars (1838—1900). Om politic norvegian. Predicator liber, de o elocvență aspră și patetică, pastor, deputat în parlament. Inițial pe poziții conservatoare, evoluează apoi spre stînga liberală. Îl susține pe Sverdrup, primul ministru ale cărui reforme au grăbit dobîndirea independenței Norvegiei.

24 Localitate pe Nipru unde, în 1709, trupele țarului Petru I au obținut o victorie zdrobitoare asupra armatei suedeze. Regele Carol al XII-lea (împreună cu căpetenia de cazaci Mazepa și un grup de soldați suedezi) se refugiază pe teritoriul turcesc, de unde revine în Suedia, trecînd prin Țara Românească și Transilvania.

25 Baia de sînge de la Stockholm. În toamna anului 1520 regele danez Christian al II-lea pătrunde cu armată pe teritoriul suedez, reușind în cele din urmă să ocupe Stockholm-ul și să se proclame (cu sprijinul partidei unioniste suedeze) monarh al celor trei regate : Danemarca, Norvegia și Suedia. Ordonă masacrarea a optzeci și doi de demnitari suedezi din gruparea antiunionistă condusă de regentul Nils Sture.

26 Port fluvial în Estonia, locul primei ciocniri între trupele conduse de regele Carol al XII-lea și armata țarului Petru I (1700), din care suedezii ies învingători.

27 Snoilsky, Karl Johan Gustaf (1841—1903). Poet suedez, nume de primă importanță în literatura scandinavă a veacului al XIX-lea. Se distinge prin bogăția imaginației, sensibilitate lirică și virtuozitate prozodică.

28 E vorba de Jean Baptiste Bernadotte, mareșal în armata lui Bonaparte, devenit regele Carol al XIV-lea al Suediei (și Norvegiei) (1810—1844). În 1812 se aliază cu țarul Alexandru al Rusiei împotriva lui Napoleon. În 1813 comandă una din armatele care aveau să decidă soarta bătăliei de la Leipzig.

29 Crusenstolpe, Magnus Jaques (1795—1865). Scriitor suedez, polemist redutabil, prolific autor de romane, nuvele istorice și pamflete.

30 Aspasia din Milet (a doua jumătate a sec. V. î.e.n.), cvasilegendară prin frumusețe și rafinament. S-a înconjurat de elita artistică și politică ateniană, asupra căreia exercita o irezistibilă influență.

31 Autorul se referă cu sarcasm la Viktor Rydberg (1828—1885), scriitor suedez, autor de eseuri filozofice și romane, dintre care

cel mai cunoscut rămîne *Ultimul atenian* (1859). În 1862 publică *Învățătura biblică despre Isus*. Traduce prima parte din Faust. Ca profesor la Göteborg, și apoi la Stockholm, se dedică studiilor de mitologie și istoria artei.

32 Prima Conferință de la Haga (18 mai—29 iulie 1899). Întrunită din inițiativa țarului Nicolae al II-lea, cu participarea a douăzeci și șapte de state, conferința a adoptat convențiile privitoare la legile și uzanțele războiului terestru și maritim și norme de reglementare pașnică a litigiilor internaționale.

33 Andrée, Salomon August (1854—1897), fizician și explorator suedez. În 1897 a încercat, fără succes, să ajungă la Polul Nord cu un aerostat.

34 Scriitorul norvegian Björnstjerne Björnson (1832—1910) a fost una dintre personalitățile artistice europene (cazul lui Emile Zola e notoriu) care au luat o atitudine publică fermă în celebra „afacere" Dreyfus.

35 E vorba de războiul „boxerilor", poreclă aplicată insurgenților chinezi a căror mișcare xenofobă, declanșată în 1898, în provincia San-tung, pune în mare pericol, în 1900, consulatele europene. Abuzurile europenilor din 1898, survenite în atmosfera deplorabilă de după războiul chino-japonez, au provocat în nordul Chinei o violentă reacție de ostilitate față de străini. Mișcarea, încurajată de curtea imperială de la Pekin, a culminat cu asedierea ambasadelor și asasinarea consulului german Ketteler și ocuparea concesiunilor europene din Tientsin. În fața acestei amenințări Franța și Germania, pînă nu de mult aflate în conflict direct, și-au dat mîna pentru o intervenție comună.

36 Alquist, Carl Jonas (1793—1866). Poet, dramaturg și romancier. Silit să se exileze în America (1851), moare imediat după reîntoarcerea în Europa (Bremen, 1866). Opera lui, întinsă și diversă, i-a asigurat un loc de prim rang în literatura suedeză.

37 Kovalewski, Sonia (1850—1891). Matematiciană de origine rusă. A studiat cu Kirchhoff, Helmholz şi Weierstrass. În 1884 devine titulara unei catedre la Universitatea din Stockholm.

38 Haeckel, Ernest (1834—1919). Naturalist german, unul dintre cei mai convinşi adepţi ai teoriilor darwiniste.

CUPRINS

1. SALOANELE GOTICE 5
2. REVOLUȚIA DE PALAT 16
3. CEI DIN STORÓ 22
4. REDACTORUL 36
5. REGELE LEAR ȘI PĂRINTELE 52
6. O SITUAȚIE NECLARĂ 61
7. CLASA PRODUCTIVĂ 68
8. ANII NOUĂZECI *(FIN DE SIECLE)*. 80
9. ESTHER 87
10. ÎN FAȚA CONSISTORIULUI 108
11. NOUL REDACTOR 124
12. DOCTORUL BORG 130
13. DOAMNA BRITA LA STORÓ 138
14. LEZMAIESTATE 158
15. ÎN PIVNIȚA OPEREI 172
16. LA MORȚI 177
17. SĂRBĂTOAREA ÎMPĂCĂRII 187
18. NOAPTEA DE REVELION 203

Note 232

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 16.VI.1987
Coli de tipar : 15

Comanda nr. 70 124
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

Romanul SALOANELE GOTICE are aceeaşi asprime, prospeţime şi vervă ca SALONUL ROŞU (1879), pe care îl completează. Ritmul narativ e la fel de impetuos, exprimarea e la fel de directă şi incisivă. Rămînem cu impresia predominantă că Strindberg, după mai bine de două decenii, a ieşit din nou la lumină şi că acest tînăr-bătrîn a reuşit într-o uimitoare proporţie să-şi salveze idealurile primei maturităţi.

Erik Hedén

Lei 13,50

CW

Editura Univers